

Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu

F. KAFKA

Çeviren:
Kâmuran Şipal

Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu

Franz Kafka (d. 1883 - ö. 1924)

Yirminci yüzyıl yazarlarına ilişkin bir sürü yaşam öyküsünün belirleyici özelliği olan sürekli değişim, Kafka'nın yaşamında bulunmaz. Yer değiştirmelerine ve uzun süreli gezilere rastlanmaz Kafka'da; eğitici ve öğretici diye nitelendirilmesi âdet olmuş yaşantılar pek görülmez; meslektaşlarıyla çok önemli sayılacak karşılaşmaları yoktur. Çağdaşı sayılan önemli Avusturya yazarlarını, örneğin Musil'i, Hoffmannsthal'ı, Rilke'yi, Trakl'ı bile tanımazdı Kafka. Gerçi bu yazarların yapıtlarına yabancı değildi, harıl harıl denemese de çokluk kendini vererek okuyan biri. Örneğin Thomas Mann' ın ateşli bir okuyucusuydu. Ama edebiyat söyleşilerine doğrudan katılmaz, olsa olsa az konuşup kendini geride tutan bir dinleyici kimliğiyle böylesi toplantılarda hazır bulunur; ancak kendisinden istenildi mi dergilere ve yayınevlerine yazılar yollar, birkaç dosttan başka kimselerle görüşmezdi. Stifter ya da Yeats gibi Kafka'da da bir taşralılık, bir yerellik vardı. 3 Temmuz 1883'de Prag'da dünyaya gözlerini açan yazar, doğup büyüdüğü bu kentten seyrek olarak ve her seferinde kısa bir süre için ayrıldı; kırk bir yıl gibi uzun sayılmayacak bir ömürden sonra yine Prag'de Straschnitz gömütlüğünde toprağa verildi. On dört yıl hukukçu olarak Prag'daki İşçi Kaza Sigortası'nda, Bohemya Krallığı'nın hizmetinde çalıştı, ama akşam ya da gece saatlerindeki yazıp çizmelerine gönlünce tek uğraş diye baktı hep.

Bu Prag'lı Yahudinin sigorta kurumundaki çalışma saatleri dışında kaleme aldığı düzyazılar, son on yıllar içinde bütün dünyada ün kazandı. 1920'lerde Almanya'daki dar bir edebiyatçılar çevresinde tanınan yazar, ilkin André Breton'un ve "Minotaure" çevresinde bir araya gelen topluluğun, daha sonra Camus ve Sartre'ın ön ayak olmasıyla özellikle Fransa'da ün yaptı, nihayet İngiltere ve Amerika'da sesini duyurdu. Ancak 1950'dedir ki Kafka'nın yapıtlarına karşı Almanya'da "yeniden" ilgi uyandı ve bunu izleyen yıllarda ilk kez Almanca olarak yazarın toplu yapıtları resmen yayınlandı. Kafka'nın edebiyat haritasında başkent aşamasına yücelttiği Prag'da, 1920'lerdeki birkaç denemeyi saymazsak, 1957'de sanatçının yazılarından Çekçe ilk çeviriler basıldı. 1963'te *Cezalılar Kolonisi* adındaki öyküsüyle ilk kez Rusça'ya çevrildi. Ölümünden ancak kırk yıl sonra –yoksa daha kırk yıl geçmeden mi demeli– Kafka'nın yapıtları bütün dünyada okuyucu buldu kendine.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hiç de karanlık içinde bulunmayan son otuz yılıyla Çekoslavakya Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarına rastlamasına karşın, Kafka'nın yaşamı şimdiye kadar pek bilinmemiştir. Bu da yalnız söz konusu yaşamın göze çarpmaz biçimde yaşanmasından değil, özellikle 1933 ve 1945 yılları arasındaki siyasal olaylardan kaynaklanıyor. Olaylar, ilkin yazarın yapıtlarını hedef almıştır kendine: 1930'ların başında Gestapo, Kafka'nın ölümünden bir yıl önce tanıştığı kadın dostu Dora Diamant'ın Berlin'deki evinde arama yapmış ve yazarın bir yığın manüskrisine el koymuştur; bu manüskrilere artık kaybolmuş gözüyle bakılması gerekiyor. 1935'lerde yayınlanmaya başlanan Kafka Toplu Yapıtları ilkin engellenmek istenmiş, sonra da yasaklanmıştır. Çekoslavakya'ya Nazilerin girmesi ise çok daha kötü sonuçlar doğurmuş, Kafka'nın üç kızkardeşi evlerinden alınarak toplama kampına yollanıp burada katledilmiştir. Sanatçının diğer pek çok akraba ve dostları da aynı yazgıyı paylaşmıştır. Arşivler yok edilmiş, belgeler, bu arada Kafka'nın kitaplığıyla bir sürü mektubu kaybolmuş, yazarın yaşamının tanıkları öldürülmüştür. Birkaç yıl önce ilk kez Prag'a gittiğim zaman, kentin hem kasvetli, hem iç açıcı bir manzarasıyla karşılaşmıştım: Bir yanda savaşta yıkıma uğramış bir kentin, Avrupa'nın en güzel kentlerinden birinin manzarası, öbür yanda bir başka manzara. Sağlığında Kafka'nın oturduğu ya da çalıştığı ev ve binaların hemen tümü eskisi gibi yerinde duruyordu: Kinsky Palais, Schönborn Palais, Minutá Evi, Oppelt Binası, Bilková 10, Zeltner Sokağı 3 ve Uzun Sokak 18 no'lu evler, Porick 7 no'daki büro, Alşimistler Sokağı'ndaki konut. Taşrada, yani Wossek'te, Podiebrad'da, Triesch'te, Schlesen ve Matliary'de de durum başka türlü değildi. Ne var ki, belgeler peşindeki koşuşturmalarım hep yağmalanmış arşivlerle yüz yüze getirdi beni. Henüz yaşıyor olabilecek Kafka tanıklarıyla ilgili araştırma ve soruşturmalarım ise, bana Maisel Sokağı'ndaki Yahudi Belediye Binası'nın bir salonunda aldırdı soluğu. Duvarlarda fırdolayı yüzlerce kartotek kutusu görülüyor, kutulardaki kırmızı fişlerin her biri isim, soyadı ve doğum yerinin altında aynı damgayı taşıyordu. Oswieçim, yani Auschwitz.

Kaynak: Klaus Wagenbach, *F. Kafka Yaşamöyküsü*, Çev. Kâmuran Şipal, Cem Yayınevi, 1997

F. Kafka'nın **Say Yayınları**'ndaki öteki yapıtları:
Sevgili Milena

Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu

Franz Kafka

Almanca aslından çeviren:
Kâmuran Şipal

say
İstanbul

Say Yayınları
Edebiyat Dizisi / Öykü

Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu / Franz Kafka

ISBN 975-468-383-2

Yayın yönetmeni: Murat Batmankaya
Editör: Gamze Varım
Almanca aslından çeviren: Kâmuran Şipal
Grafik ve tasarım uygulama: Mehmet İlhan Kaya
Baskı: Engin Ofset, İstanbul

Ön kapak resmi: *Franz Kafka*

1. baskı: Say Yayınları, İstanbul, 2002

06 05 04 03 02 5 4 3 2 1

© Say Yayınları
Ankara Cad. 54/12 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 512 21 58 • Faks: 0 212 - 512 50 80
http://www.sayyayinlari.com.tr
e-posta: info@sayyayinlari.com.tr

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 54/4 • TR-34410 Sirkeci-İstanbul
Telefon: 0 212 - 528 17 54 • Faks: 0 212 - 512 50 80
http://www.saydagitim.com.tr
e-posta: saydagitim@tt.net

İçindekiler

YARGI
7
CEZALILAR KOLONİSİ
25
KÖY ÖĞRETMENİ
67
BLUMFELD, YAŞLICA BİR BEKÂR
89
KÖPRÜ
123
ÇİN SEDDİ'NİN İNŞASINDA
125
ESKİDEN BİR YAPRAK
145
ON BİR OĞUL
149
KOMŞU
157
ÇİFTLİK KAPISINA VURUŞ
161
MELEZLEME
165
MADEN OCAĞINI ZİYARET
169
EVİN BEYİNİN TASASI
175

YENİ LAMBALAR
179
GERİ ÇEVRİLME
183
YASALAR SORUNU ÜZERİNE
191
ASKER TOPLAMA
195
BİR ARADA
199
SINAV
201
LEHTE KONUŞUCULAR
203
HAVRAMIZDA
207
BİR KÖPEĞİN ARAŞTIRMALARI
213
KARI KOCA
269
MECAZLAR ÜSTÜNE
277
DÖNÜŞ
279
YUVA
281
UFAK TEFEK BİR KADIN
335
ŞARKICI JOSEFİNE YA DA FARE ULUSU
347

ÖYKÜLERİN OLUŞUMU
373
KRONOLOJİ
379

Yargı

Felice B. için

İlkbaharın en güzel zamanı, bir pazar öğle öncesi, genç işadamı Georg Bendemann, hemen yalnızca yükseklik ve renk bakımından birbirinden ayrılıp ırmak boyunca uzun bir dizi oluşturan alçak ve hafif evlerden birinin ilk katındaki odasında oturuyordu. Yurtdışındaki bir çocukluk arkadaşına yazdığı mektubu yeni bitirmişti; oyunsu bir yavaşlıkla mektubu içine koyup zarfı kapadı; sonra dirseğini masaya dayayarak pencereden ırmağa, köprüye ve karşı kıyıdaki hafif yeşil tepelere baktı.

Kendi yurdunda işlerinin gidişinden memnun kalmayan arkadaşının yıllar öncesi düpedüz Rusya'ya kaçıp gittiğini düşündü. Arkadaşı, Petersburg'ta bir mağaza işletiyordu şimdi; başlangıçta pek iyi giden işleri, arkadaşının zamanla seyrekleşen ziyaretlerindeki yakınmalarına bakılırsa, çoktan durgunlaşmıştı. Dolayısıyla arkadaşı yabancı bir ülkede çalışıp kendini bo-

şuna helak ediyordu; acayip çember sakalı, Georg'un daha çocukluk yıllarından aşinası bulunduğu yüzünü pek saklayamıyor, yüzdeki solukluk yavaş yavaş oluşan bir hastalığı haber veriyordu. Kendi söylediğine göre, Petersburg'ta yaşayan soydaşlarıyla arkadaşının doğru dürüst konuşup görüştüğü yoktu, ama kentin yerli aileleriyle de hemen hiç görüşmüyor, kendini ilerisi için kesinlikle bir bekâr yaşamına hazırlıyordu.

Besbelli bir çıkmaza girmiş olup kendisine acınan, ama yardımına koşulamayan böyle birine ne yazılırdı? Yine yurduna dönerek artık burada yaşaması, eski dostluk ilişkilerini tümüyle diriltip canlandırması –ortada bunun için bir engel yoktu nihayet–, ayrıca eşin dostun yardımına güvenmesi mi salık verilmeliydi? Ama bu, ona şimdiye kadarki denemelerinin başarısızlıkla sonuçlandığını, artık uğraşıp didinmeyi bırakarak yurduna dönmesinin zorunluluğunu açıklamaktan, herkesin temelli yurduna dönen kendisini gözlerini belertip şaşkın şaşkın süzmesine ses çıkarmamasını, yalnızca dostlarının işten anladığını, kendisinin ise yerlerinden yurtlarından ayrılmamış başarılı dostlarının sözünden çıkmaması gereken koca bir çocuk sayılacağını söylemek olmayacak mıydı? Ve ne kadar kollanıp gözetilerek söylenirse, arkadaşını o kadar incitmeyecek miydi bu sözler? Hem böyle bir işkenceyi ona reva görmekle ele ne geçecekti? Belki gerçekten yurduna dönmesi bile sağlanamayacaktı, çünkü yurdundaki koşullara bundan böyle akıl erdiremediğini kendi ağzıyla açıklamıştı. Dolayısıyla arkadaşı tüm çabalara karşın gurbette yaşamını sürdürecek, verilen öğütlere içerleyip dostlarından biraz da-

ha uzaklaşacaktı. Verilen öğütleri tutup, kuşkusuz isteyerek değil de karşılaştığı tatsız olaylar yüzünden buraya yerleşti diyelim, dostlarına bir türlü ayak uyduramayıp dostları olmadan da işin içinden çıkamayarak sonunda bir utanç duygusuna kapılacak ve bu kez yalnız yurdunu değil, dostlarını da gerçekten kaybedecekti; bu durumda eskisi gibi yurtdışında kalması çok daha iyi değil miydi arkadaşının? Bu koşullar altında onun burada işlerini gerçekten yoluna koyabileceği düşünülebilir miydi?

Söz konusu nedenler dikkate alınınca, hiç değilse aradaki mektup bağlantısı sürdürülmek istendi mi, en uzaktaki eşe dosta bile çekinmeden bildirilecek olayları arkadaşından saklamak gerekiyordu. Arkadaşı üç yılı aşkın zamandır yurdunu görmeye gelmemişti ve bunu da pek sudan bir bahaneye başvurup Rusya'daki politik durumun karışıklığıyla açıklamaya çalışmıştı hep; yani politik durum, ona göre küçük bir işadamının en kısa süre için bile ülke dışına çıkmasına izin vermiyordu; ama yüz binlerce Rus yeryüzünde elini kolunu sallaya sallaya dolaşıp durmaktaydı. Beri yandan, bu üç yıl içinde özellikle Georg için pek çok şey değişmişti. Aşağı yukarı iki yıl öncesine rastlayıp Georg'u bundan böyle babasıyla aynı çatı altında yaşamak zorunda bırakan annesinin ölümünü arkadaşı öğrenmiş olacaktı ki, söz konusu olaya üzülmenin yabancı bir ülkede akıl almaz bir şey sayılmasından başka nedenle açıklanamayacak kuru bir mektup yazıp başsağlığı dilemişti. Georg ise, o gün bugün diğer uğraşlar gibi mağazadaki işe de canla başla sarılmıştı. Annesi hayattayken, belki babası

mağazada yalnız kendi dediği olsun istemiş, Georg'u gerçek bir çaba göstermekten alıkoymuştu. Belki de annesinin ölümünden sonra babası, hâlâ mağazada çalışmasına karşın kendini biraz geri planda tutmaya başlamıştı; ama belki –hani hiç de olmayacak şey değildi– mutlu rastlantılar bu konuda hepsinden önemli rol oynamıştı. Kesin bir şey varsa, iş durumu son iki yıl beklenmedik bir gelişme göstermiş, mağazadaki personel sayısının iki katına, üretimin ise beş katına çıkarılması gerekmişti ve olumlu gelişmenin ileride de sürüp gideceği kuşkusuzdu.

Gelgelelim, arkadaşı bu değişiklikten büsbütün habersizdi. Bir vakit, galiba son olarak başsağlığı mektubunda, yurdundan ayrılıp Rusya'ya gelmesi için Georg'u kandırmaya çalışmış, özellikle Georg'un iş alanında Petersburg'un sağlayacağı olanakları uzun uzadıya sayıp dökmüştü. Arkadaşının bu konuda verdiği rakamlar, Georg'un işinin şimdiki büyüklüğü yanında hiç kalıyordu. Ama Georg, iş hayatındaki başarılarını arkadaşına yazma isteğini asla duymamıştı; şimdi ise, aradan bu kadar zaman geçtikten sonra böyle bir şeyden ona söz açması, tuhaf kaçardı doğrusu.

Böylece Georg, arkadaşına sessiz sakin bir pazar sabahı düşününce insanın aklına dağınık, düzensiz üşüşen önemsiz olayları yazmakla yetinmişti. Bütün arzusu, aradan geçen uzun sürede arkadaşının yurduyla ilgili olarak kafasında oluşturup benimsediği tabloya ilişmemekti. Bir defasında sıradan birinin sıradan bir kızla nişanlanmasını, birbirinden hayli aralıkla kaleme alınmış üç ayrı mektupla üç kez arkada-

şına bildirmiş, sonunda arkadaşının bu işteki tuhaflıkla ilgilenmesine yol açmıştı ki, hani hiç istemediği bir şeydi bu.

Ancak Georg, bir ay kadar önce varlıklı bir ailenin kızı Frieda Brandenfeld ile nişanlandığını arkadaşına duyurmaktansa, ona böylesi haberler iletmeyi yeğlerdi doğrusu. Nişanlısına sık sık arkadaşından ve onunla mektuplaşmasından söz açıyordu. "Demek bizim düğüne hiç gelmeyecek?" demişti bir ara nişanlısı. "Oysa ben senin bütün arkadaşlarını tanımak hakkımdır sanıyordum." Georg da "Rahatsız etmek istemiyorum kendisini." diye yanıtlamıştı. "Beni yanlış anlama, belki gelir, hiç değilse ben öyle sanıyorum. Ama gelişi istemeyerek olacak, kendini burada bizlerden kötü durumda hissedecek, belki de beni kıskanacak ve durumdan memnun kalmayıp memnuniyetsizliğini yenebilme gücünden yoksun, tek başına geldiği yere dönecektir. Tek başına! Bunun ne demek olduğunu biliyor musun?" – "Evet, ama bizim evleneceğimizi bir başka yoldan öğrenemez mi sanki?" – "Elbet önleyemem bunu; ancak Rusya'da, nasıl bir hayat yaşadığı düşünülürse, böyle bir şey pek mümkün değil." – "Madem onun gibi dostların vardı, benimle hiç nişanlanmayacaktın, Georg!" – "Evet, bunda ikimiz de suçluyuz; ama şimdi de olsa başka türlü davranmazdım doğrusu." Ve derken nişanlısı, Georg'un öpücükleri karşısında hızlı hızlı soluyup, "Ama gücendim doğrusu!" sözlerini ağzından çıkarınca, Georg, arkadaşına her şeyi olduğu gibi yazmayı kaçınılmaz görmüştü. 'Ben, böyle biriyim; onun da beni böyle kabul etmesi gerek', diye geçirmişti için-

den. 'Onunla aramdaki dostluğa şimdikinden daha layık duruma sokamam kendimi.'

Ve gerçekten Georg, bu pazar sabahı yazdığı uzun mektupta nişanlanmasını şu sözlerle arkadaşına bildirdi: "En iyi haberi sona sakladım: Frolayn Frieda Brandenfeld adında, sen Rusya'ya gittikten çok sonraları bizim buraya gelip yerleşen, yani senin pek tanıyamayacağın varlıklı bir ailenin kızıyla nişanlanmış bulunuyorum; ilk fırsatta sana nişanlım konusunda daha geniş bilgi veririm; bugünlük kendimi pek mutlu hissettiğimi öğrenmen ve bundan böyle şansımda yalnız sıradan bir dost değil, mutlu bir dost bulacak olmandan başka aramızdaki ilişkide hiçbir şeyin değişmediğini öğrenmen yeter. Ayrıca, sana içtenlikle selam yollayıp, çok yakında kendisi de sana mektup yazacak nişanlımın şahsında da yine candan bir dost kazanacaksın ki, bu da bekâr bir kimse için hiç de önemsenmeyecek şey değildir. Biliyorum, seni bizi görmeye gelmekten alıkoyan pek çok neden var; ama benim evlenmem, hiç değilse bir yol bu konudaki engelleri yenebilmen için tam bir fırsat sayılmaz mı? Hani yine sen bilirsin, nasıl uygun görürsen öyle yap."

Elinde bu mektupla Georg, yüzü pencereye dönük, uzun süre masanın başında oturdu. Sokaktan geçerken kendisini selamlayan bir tanıdığa ancak dalgın bir gülümsemeyle karşılık verebildi.

Sonunda mektubu cebine sokup çıktı kapıdan. Küçük bir koridorda karşıya geçerek babasının odasına girdi; aylardır bu odaya ayak atmamış, atmayı da gereksinmemişti, çünkü babasıyla her vakit mağaza-

da görüşüp konuşuyor, öğle yemeğini aynı saatte belli bir lokantada yiyorlardı. Gerçi akşamları herkes dilediği gibi doyuruyordu karnını; ama yemeğin ardından, George, arkadaşlarının yanında değilse, ki çokluk onlarla beraber oluyordu ya da son zamanlardaki gibi nişanlısını görmeye gitmemişse, ortak kullandıkları salonda, her biri kendi gazetesini okuyarak biraz daha vakit geçiriyordu. Georg, bu güneşli öğle yemeği öncesinde bile, babasının yatıp kalktığı odanın ne çok karanlık olduğuna şaştı. Dar avlunun karşıdaki yüksek duvar, demek bu kadar gölge yapıyordu. Babası, rahmetli annesini anımsatan çeşitli yadigârlarla bezenmiş bir köşeye, pencere önüne oturmuş, gözlerindeki bir rahatsızlık nedeniyle elinde yanlamasına tuttuğu gazeteyi okumaya çalışıyor, masanın üzerinde, içinden pek fazla bir şey yenilip içilmemişe benzeyen kahvaltı duruyordu.

"Bak sen, Georg!" diyerek hemen onu karşıladı babası; üzerindeki ağır ropdöşambr yürürken açılıp etekleri ayaklarının çevresinde uçuştu. 'Babam hâlâ dev gibi!' diye geçirdi içinden Georg. "Burası da dayanılmayacak kadar karanlık." dedi ardından.

"Karanlık, evet."

"Pencereyi de kapamışsın."

"Böylesi daha hoşuma gidiyor."

Önceki sözlerinin adeta devamıymış gibi "Dışarısı da hayli sıcak!" dedi Georg ve oturdu.

Babası, masanın üzerinden kahvaltı takımını kaldırıp oracıktaki bir sandığın üzerine koydu.

Yaşlı adamın hareketlerini tam bir dalgınlık içinde

izleyen Georg, "Fikrimi değiştirip Petersburg'a nişanlandığımı bildirdim de, sana yalnız bunu söylemek için geldim." dedi. Mektubu cebinden çekip çıkardı biraz, ama sonra yine cebine itti.

"Petersburg'a mı?" diye sordu babası.

"Evet, arkadaşıma." dedi Georg, babasının gözlerini arayarak. 'Mağazada bambaşka bir insan şu babam.' diye geçirdi içinden. 'Burada nasıl da kasılarak oturuyor! Kollarını göğsünün üzerinde nasıl da kavuşturmuş!'

"Evet, arkadaşına." dedi babası, sözcüklerin üzerine basarak.

"Biliyorsun baba. Nişanlandığımı ilkin kendisinden saklamak istedim. Arkadaşımı düşündüğüm için, yoksa başka nedeni yok. Sen de biliyorsun, çok müşkülpesent biridir. Tek başına yaşadığı için pek olacak şey değil, ama başka yoldan da öğrenebilir nişanlandığımı ve kuşkusuz bunu önleyemem; ama şimdiye kadar hep benden öğrenmesin de, demiştim kendi kendime."

"Şimdi ise fikrini değiştirdin demek?" diye sordu babası. Kocaman gazeteyi pencerenin pervazına bıraktı, üzerine de gözlüğü koydu, gözlüğü eliyle kapadı ardından.

"Evet, şimdi yine düşünüp taşındım. Benim iyi bir arkadaşımsa, dedim, bu mutlu nişanlanma olayından kendisinin de mutluluk duyması gerekir. Dolayısıyla nişanlandığımı ona bildirmekte duraksamaktan vazgeçtim. Ancak, mektubu kutuya atmadan da sana haber vermek istedim."

"Georg!" dedi babası, dişsiz ağzını yayarak. "Dinle bak! Sen bu işi bana danışmak üzere geldin. Bu, şüphe yok seni yücelten bir davranıştır. Ama şimdi bana gerçeği bütün çıplaklığıyla söylemezsen, bir hiç olmaktan ileri gitmez bu davranışın, hatta o kadarcık bile önem taşımaz. Hani burada yeri olmayan konuları deşmek istemem. Aziz valdemizin ölümünden sonra bazı çirkin şeyler oldu. Bunların da sözünün edileceği zaman gelecek sanırım, hatta belki düşündüğümüzden de çabuk. Mağazada kimi şeyler gözümden kaçıyor, belki benden gizlendikleri yok, doğrusu bunları benden gizlendiklerini asla öne sürmek istemem. Ama yeterince güçlü değilim artık, belleğim zayıflıyor, bütün o bir sürü ayrıntıyı görecek göz kalmadı. Bir kez doğanın akışı böyle; ikincisi, valdemizin ölümü beni senden çok sarstı. Ama şu an mademki bu işten, mektup işinden konuşuyoruz, rica ederim beni aldatma, Georg! Senin için ufak bir şey nihayet, sözünü etmeye bile değmez; onun için doğruyu söyle bana! Gerçekten Petersburg'ta böyle bir arkadaşın var mı?"

George, şaşırmış, ayağa kalktı. "Arkadaşlarımı bir yana bırakalım. Bin arkadaşa değişmem babamı. Biliyor musun, ne düşünüyorum? Sen kendine yeteri kadar bakmıyorsun baba. Oysa yaşlılığın gereğini yerine getirmelisin. Mağazada sensiz yapamam, bunun sanırım çok iyi farkındasın; ancak, baktım ki sağlığını tehdit ediyor, yarından tezi yok mağazayı kapar, bir daha da açmam. Çünkü bu böyle yürümez. Senin için bir başka yaşam biçimi belirlemeliyiz. Ama temelinden başka bir yaşam biçimi. Burada böyle ka-

ranlıkta oturup duruyorsun, oysa salon ne güzel aydınlık. Karnını adamakıllı doyuracaksın; oysa sen kahvaltıdan biraz bir şey alıp bırakıyorsun. Dışarıdaki hava sana çok iyi gelecekken, tutup pencereyi kapıyorsun. Hayır, baba, hayır! Gidip doktoru çağıracağım ve o ne derse yapacağız. Odaları da değiştireceğiz; sen öndeki odaya geçeceksin, ben de buraya. Senin için değişen bir şey olmayacak nihayet, buradaki eşyaların tümü yeni odana taşınacak. Ama elbet acelesi yok. Şimdi sen yatağına biraz uzan şöyle bakalım. Mutlaka dinlenmen gerek. Soyunmana ben yardım ederim; göreceksin, elimden gelir. Ama hemen ön odaya geçmek istersen, şimdilik benim yatağa yatıver. Hani pek de akıllıca bir şey olur bu."

Georg, fırça gibi ak saçlı başı göğsünün üzerine düşen babasının hemen yanı başında dikiliyordu.

"Georg!" dedi babası usulcacık, yerinden kımıldamadan.

Georg, hemen babasının yanına diz çöktü; babasının yorgun yüzünde alabildiğine büyümüş gözbebeklerinin göz köşelerinden kendisine doğru çevrildiğini gördü.

"Petersburg'ta arkadaşın yok senin. Sen her zaman şaklabanlık yapıp durdun, bana karşı bile böyle davranmaktan geri kalmadın. Özellikle Petersburg gibi bir yerde nerden arkadaşın olacakmış! Buna hiç inanamam doğrusu."

"Düşünsene baba!" diye yanıtladı Georg. Babasını sandalyeden tutup kaldırdı; pek güçsüz ayakta dikilen babasının üzerinden ropdöşambrını çıkardı. "Ne-

redeyse üç yıl oluyor, arkadaşım bizi ziyarete gelmişti hani. Hâlâ aklımdadır, sen kendisinden pek hoşlanmamıştın. En azından iki kez, o sıra odamda bulunmasına karşın, sana hayır demiş, arkadaşımın beni görmeye geldiğini senden gizlemiştim. Senin ondan hoşlanmayışını da nihayet çok iyi anlıyordum, arkadaşımın tuhaf huyları vardır çünkü. Ama ileride onunla yine pek güzel sohbet edip konuşmuştun. Onu dinleyişinden, söylediklerini başınla onaylayıp kendisine sorular yöneltmenden ne kadar gurur duymuştum! Düşünürsen anımsayacaksın: Rus devrimiyle ilgili inanılmaz olaylar anlatmıştı arkadaşım. Örneğin, bir iş gezisinde Kiew'e uğramış da, kentte bir karışıklık varmış, evlerden birinin balkonunda bir rahip görmüş, avucunun içine bıçakla kandan büyük bir haç resmi çizmiş rahip, sonra elini kaldırarak aşağıdaki kalabalığa karşı bir konuşma yapmış. Nitekim sen kendin de bu olayı, sonradan sağda solda anlatıp durmuştun."

Bu arada Georg, babasını yeniden sandalyeye oturtup, babasının keten bir külot üzerine giydiği triko pantolonu ve çorapları dikkatle çıkarmayı başarmıştı. Pek de temiz denemeyecek iç çamaşırlarını görünce, babasının bakımında gösterdiği ihmal yüzünden kendi kendine kızdı. Babasının çamaşır değiştirmeleriyle ilgilenmek de, elbet kendisine düşüyordu. Babası için nasıl bir geleceğin söz konusu olacağını henüz nişanlısıyla konuşup görüşerek kesin bir karara bağlamamışlar, çünkü babasının bu evden çıkmayarak eski yaşamını tek başına sürdüreceğini sessiz sedasız önceden kabul etmişlerdi. Ama şimdi tam

bir kesinlikle kararını vermişti Georg: İlerideki evlerine babasını da alıp götürecekti. Daha bir dikkatle bakınca, ilerideki evlerinde babasına göstermeyi düşündükleri bakımda geç bile kalmış olabilirlerdi.

Georg, kollarına alıp yatağa taşıdı babasını. Aradaki birkaç adımlık yeri yürürken, babasının, kucağında saatinin kösteğiyle oynadığını fark edip fena halde irkildi. Babasını hemen yatıramadı yatağa, saatin kösteğine işte öylesine sımsıkı yapışmıştı.

Ama babası yatağa yatar yatmaz, yine her şey düzene girdi. Babası kendi eliyle üzerini örtmüş, sonra da yorganı alıp omuzlarından hayli yukarılara çekmişti. Gözlerini kaldırmış, alttan pek de düşmanca denemeyecek bir bakışla Georg'a bakıyordu.

"Öyle değil mi? Şimdi anımsadın sanırım arkadaşımı?" diye sordu Georg ve babasını cesaretlendiren bir edayla başını salladı.

Ayaklarının yorganla gereği gibi örtülüp örtülmediğine kendisi bakamazmış gibi, "İyice örtüldü mü şimdi üstüm?" diye sordu babası.

"Yatak hoşuna gitti bakıyorum." dedi Georg ve yorganla babasının üstünü daha bir düzgün örtmeye çalıştı.

Bunun üzerine, "İyice örtüldü mü üstüm?" diye sordu babası yeniden; alacağı yanıtı özel bir dikkatle bekler gibiydi.

"Merak etme, örtüldü."

"Hayır, hayır!" diye sesini yükseltti babası. Öyle ki, sorduğu soruyla hayır birbirini izlemişti adeta. Sonra

babası, yorganı büyük bir güçle üzerinden sıyırıp attı. Yorgan havada uçarken, bir an olduğu gibi açıldı. Derken babası, yataktan kalkıp doğrulup dikildi ayağa. Yalnız bir eliyle hafifçecik tavana tutunmuştu. "Üstümü örtmek istedin, biliyorum hayırsız oğulcuğum, biliyorum; ama henüz örtülmüş değilim. Şu an ne kadar güçsüz olursam olayım, gene de gücüm seninle başa çıkmaya yeter, yeter de artar bile. Pekâlâ tanıyorum arkadaşını. Tam gönlümce bir oğul. Zaten bu yüzden değil mi, bunca yıl arkadaşını da benim gibi aldatıp durdun. Başka neden olacak? Sanıyor musun, onun için gözyaşı dökmedim? Hep bürona kapandın ki, kimse seni rahatsız etmesin, patron meşgul sansın; Rusya'ya yollayacağın asılsız mektupçuklarını rahatçacık yazabilesin! Ama Allah'a şükür, oğlumun gizli niyetlerini başkalarının yardımına gerek kalmadan sezinleyebiliyorum. Babasını alt ettiğine, kıçıyla babasının üzerine oturabileceği, onunsa hiç kımıldayamayacağı gibi babasını alt ettiğine inanır inanmaz, efendi oğlum tutup evlenmeye karar vermiş bulunuyor."

Georg, gözlerini kaldırarak babasının korkunç yüzüne baktı. Babasının şimdi pek iyi tanıdığı Petersburg'lu arkadaşı, hiç daha bu kadar içini sızlatmamıştı. Kocaman Rusya'da yitip gitmiş görüyordu onu; baştan aşağı yağma edilmiş tamtakır bir mağazanın kapısında dikilirken görüyordu. Raf enkazları, didik didik edilmiş kumaşlar, havagazı lambalarının düşen kolları arasında yıkıldı yıkılacak duruyordu arkadaşı. Niye böyle uzaklara çekip gitmişti sanki?

Babası, "Ama baksana sen bana!" diyerek sürdür-

dü konuşmasını. Georg, söylenenleri tümüyle anlayabilmek için adeta dalgın, yatağa doğru seğirtti, ancak yarı yolda durakladı.

"Eteklerini kaldırdığı için." diyerek ince bir sesle konuşmaya başladı babası. "Eteklerini kaldırdığı için pis haspa!" Ve bunu göstermek üzere babası geceliğini tutup o kadar yukarı çekti ki, kalçasının üst kısmında savaş yıllarından kalmış bir yara izi açığa çıktı. "Eteklerini işte böyle, böyle ve böyle kaldırdığı için peşinden koştun onun ve üzerinde rahatsız edilmeden zevkini gidermek isteyerek valdemizin hatırasını kirlettin, arkadaşına ihanet ettin ve babanı yerinden kımıldamaması için yatağın içine soktun. Ama baban henüz kımıldayabilir, yoksa kımıldayamaz mı ha?" Babası hiçbir yere tutunmadan ayakta duruyor ve bacaklarını oynatıyordu. Adeta her şeyi bildiğinden gözlerinin içi parıldıyordu.

Georg, odanın bir köşesinde, babasından elden geldiğince uzakta dikiliyordu. Olur ki dolaylı yoldan, arkadan ya da yukarıdan baskına uğrarım diyerek, uzun süre önce her şeyi dikkatle izlemeye karar vermişti. Derken çoktan unuttuğu kararını anımsadı, ama anımsamasıyla yine unutması bir oldu.

"Ancak arkadaşına yine de ihanet edemedin!" diye sesini yükseltti babası ve sağa sola oynattığı işaretparmağıyla sözlerini pekiştirdi. "Ben, burada ona vekâlet ediyordum!"

Ansızın, "Bir komedyen sanki!" diye bağırmaktan kendini alamadı Georg, ama hemen hatasını anladı, ancak iş işten geçtikten sonra –bakışları kaskatı ke-

silmişti– dilini ısırdı; öyle ki, acıdan adeta yığılıp kalacak oldu.

"Evet! Komedi oynadım tabii! Komedi! İyi dedin. Ama yaşlı babanı avutacak başka ne kalmıştı? Söyle! Ancak cevap verirken, benim henüz hayattaki oğlum olarak yap bunu. Ne kalmıştı bana? Peşinde hain personel, evin arka odasında yaşayan, ta kemiklerinin içine kadar kocamış benim gibi birine ne kalmıştı? Oğlumsa sevincinden bayram yaparak sağa sola seğirtiyor, benim pişirip kotardığım işlere konuyor, zevkinden taklalar atıyor ve şerefli bir insanın sır vermeyen yüzüyle babasının önünden geçip gidiyordu. Sanıyor musun, seni sevmezdim ben? Seni dünyaya getiren ben, seni sevmedim?"

Şimdi babam yüzükoyun kapaklanacak, diye düşündü Georg. Ya düşer de orası burası kırılıp parçalanırsa! Kırılıp parçalanmak sözcüğü, kafasının içinde keskin bir ıslık gibi öttü.

Babası öne doğru kaykıldı, ama düşmedi. Beklediği gibi, oğlu Georg'un kendisine doğru yaklaştığını görünce yeniden doğruldu.

"Olduğun yerde kal, sana ihtiyacım yok! Sen sanıyorsun ki, benim yanıma gelecek kadar gücün var, henüz ve yalnızca sen öyle istediğin için kendini geride tutuyorsun. Sakın yanılmayasın? Senden hâlâ daha güçlüyüm çünkü. Tek başıma olsam, belki önünde gerilemem gerekirdi; ama kendi gücünü de bana verdi annen; arkadaşınla şahane bir işbirliği içindeyiz. Mağazadaki müşterilerin ise şuracıkta, cebimde hepsi."

Babamın geceliğinde bile cepler var, dedi Georg kendi kendine ve bunu açığa vurarak onu herkesin önünde rezil edebileceğini aklından geçirdi, ama ancak bir an düşündü bunu, çünkü ne olsa unutuyordu artık.

"Nişanlının koluna gir de karşıma çık! Bak nasıl onu bir üfleyişte uçuruyorum yanından, hem de nasıl!"

Georg, inanmamış bir yüz takındı. Babası, sözlerinin gerçekliğini vurgular gibi, Georg'un bulunduğu köşeye doğru başını sallamakla yetindi.

"Yanıma gelip de, arkadaşıma nişanlandığımı yazsam mı, yazmasam mı diye sorman, beni ne kadar eğlendirdi bilsen! Onun her şeyden haberi var, sersem çocuk, her şeyden haberi var onun. Kâğıdı kalemi elimden almayı unuttuğun için, ona her şeyi yazdım. Zaten yıllardır buraya gelmeyişinin nedeni de bu değil mi? Çünkü burada olup bitenleri senden bin kat daha iyi biliyor. Senin yolladığın mektupları okumayıp sol elinde buruştururken, benimkileri okumak üzere sağ eliyle gözlerine yaklaştırıyor."

Kolunu, coşkuyla başının üstünde sallayıp, "Her şeyi senden bin kat daha iyi biliyor o!" diye bağırdı babası.

Babasını alaya almak için "Yüz bin kat!" dedi Georg, ama bu sözler daha ağzından çıkmaya kalmadan ölümcül bir ciddilik kazandı.

"Yıllardır bu soruyu bana sorasın diye tetikte bekliyordum. Sanıyor musun, başka bir şeye aldırış ettiğim var? Sanıyor musun, gazete okuyorum? Al bak

işte!" Ve nasılsa yatağın içine alıp getirdiği bir gazete sayfasını Georg'a doğru fırlattı. Georg'un ismini tümüyle unuttuğu eski bir gazeteydi bu.

"Yetişkin biri olman amma da uzun sürdü! Annen öldü, bu mutlu günü göremedi; arkadaşın Rusya'da helak olup gidiyor, daha üç yıl önce ise öylesine sarı soluk bir benzi vardı. Bana gelince, görüyorsun ne durumdayım. Bunu görecek gözün vardır sanırım."

"Demek pusuda beni kollayıp durdun hep!" diye haykırdı Georg.

Babası, acımaklı ve önemsemez bir edayla, "Sanırım bu bana daha önce söylemek istediğin bir şeydi." diye sürdürdü konuşmasını. "Çünkü hiç yeri değil artık."

Ve ardından sesini yükseltti: "Yani şimdi biliyorsun, senden başka ne vardı! Şimdiye kadar yalnız sen varsın sanıyordun. Doğrusu masum bir çocuktun, ama aslında iblisten farkın yoktu. Onun için, söyleyeceklerime kulak ver: Seni şimdi suda boğularak ölmeye mahkûm ediyorum."

Georg, odadan kovulmuş hissetti kendini: Peşi sıra yatağın üzerine yığılıp kalan babasının çıkardığı sesi kulaklarında taşıyarak odadan dışarı fırladı. Eğik bir yüzey gibi basamaklarından hızla aşağı seğirttiği merdivende, sabah temizliği için yukarı çıkan hizmetçisine tosladı.

Hizmetçi, "Aman Allah'ım!" diyerek önlüğüyle yüzünü kapadı, ama Georg bir anda uzaklaşmıştı. Derken kapıdan sokağa attı kendini. İçinden bir dürtü, onu yolu geçip suya varmaya zorluyordu. Çok geç-

meden açlıktan kıvranan bir kimsenin yiyeceği sarılması gibi, köprünün korkuluğunu kavradı. Çocukluk yıllarında sporculuğuyla anne ve babasının göğsünü kabartmıştı; korkuluk üzerinden sıçrayıp arkaya geçti. Giderek güçsüzleşen elleri bir türlü korkuluğu koyvermiyordu; suya düşerken çıkaracağı sesi kolaycacık bastıracak bir otobüsün gelmesini bekledi, ardından usulcacık; "Sevgili anneciğim, sevgili babacığım! Her vakit sevdim sizi!" sözleriyle kendini aşağı bıraktı. O anda, köprü üzerinde adeta sonsuz bir trafik vardı.

Cezalılar Kolonisi

Subay, "Bambaşka bir araç bu." dedi inceleme gezisine çıkmış konuğa ve kendisinin hiç de yabancısı olmaması gereken aygıtı neredeyse hayranlıkla baştan aşağı süzdü. Konuk, itaatsizlik ve üste hakaret suçundan ölüme mahkûm edilmiş bir erin idamında hazır bulunması için kumandan tarafından yapılan çağrıya sırf nezaket gereği uymuştu. Öyle anlaşılıyor ki, cezalılar kolonisinde de söz konusu idama karşı ilgi pek büyük değildi. En azından burada, dört bir yanı çıplak yamaçlarla çevrilmiş kumlu vadide subayla konuk dışında mahkûm, saçı başı birbirine karışmış alık alık bakan bu yayvan ağızlı adamla ağır bir zinciri elinde tutan bir erden başka kimse görülmüyordu. Erin tuttuğu zincire mahkûmun el ve ayak bileklerine geçirilmiş küçük zincirler gelip ulanıyor, bu zincirler de yine kendi aralarında daha başka zincirlerle birbirine bağlanıyordu. Bu yetmiyor-

muş gibi, mahkûmun halinde öylesine köpeksi bir sadakat ifadesi okunuyordu ki, adeta kendisini salıp yamaçlarda elini kolunu sallayarak dolaşmasına izin vermek hiç sakınca doğurmaz, infaz işine başlanacağı an öttürülecek bir ıslıkla dönüp gelmesi sağlanabilirdi.

Konuğun aygıttan anladığı yoktu pek; mahkûmun arkasında neredeyse gözle görülür bir ilgisizlikle aşağı yukarı geziniyor, bu arada son hazırlıkları bitirmeye çalışan subay, bazen yere iyice gömülmüş aygıtın altına sürünerek giriyor, bazen de üstteki parçaları gözden geçirmek için bir merdiveni tırmanıp aygıtın tepesine çıkıyordu. Gerçekte bunlar bir makiniste yaptırılacak şeylerdi; ama subay söz konusu işi canla başla görüyor, aygıta pek bağlılığından mıdır, yoksa daha başka nedenlerden mi, bu işi başka kimseye emanet etmek istemiyordu. "Evet, şimdi tamam!" diye sesini yükseltti sonunda ve merdivenden indi. Alabildiğine bitkin düşmüştü, hayli açılmış ağzıyla soluyup duruyordu; zarif iki hanım mendilini arkadan üniformasının yakasının altına sıkıştırmıştı. "Bu üniformalar tropik bölgeler için ağır olsa gerek." dedi konuk. Oysa subay, konuğun kendisinden aygıta ilişkin bilgi almasını beklemişti; yağla kirlenmiş ellerini orada hazır duran bir gerdelde yıkarken, "Kuşkusuz!" diye yanıtladı. "Ancak, bu üniformalar bizim için yurt demektir; yurdu da doğrusu yitirmek istemeyiz." Ellerini bir beze kurularken aygıtı göstererek, "Hele siz şu aygıta bakın bir!" diye ekledi hemen ardından. "Buraya kadar elle hazırlanması gerekiyordu, ama bundan sonrası otomatiktir." Konuk, başını sallaya-

rak subayın peşinden yürüdü. Subay, her ihtimale karşı kendini temize çıkarmak isteyerek, "Elbette, arızalar baş göstermiyor değil bazen." dedi. "Hani bugün böyle bir şeyle karşılaşacağımızı sanmıyorum, ama yine de bunların dikkate alınması gerekiyor; nihayet on iki saat aralıksız çalışmak zorunda makine. Hem kimi arızalar baş gösterse de ufak şeyler olacaktır, bir solukta giderilebilir hepsi."

Sonunda, "Oturmaz mısınız?" diye sordu subay ve oracıkta yığınla duran hasır iskemlelerden birini çekip konuğa uzattı, konuk da iskemleyi alıp oturdu, bir çukurun kenarında oturuyordu, şöyle bir baktı çukura: Pek derin değildi; kazılan toprak bir kenara yığılmış, bir set oluşturmuştu; çukurun öbür kenarında ise aygıt vardı. Subay, "Bilmem kumandan size aygıtla ilgili açıklamalarda bulundu mu?" diye sordu. Konuk, eliyle nasıl yorumlanacağı bilinmeyen bir hareket yaptı. Ama subay için bundan iyisi can sağlığıydı, aygıt üzerinde kendisi açıklamalara koyulabilirdi. "Bu aygıt..." diye başladı söze, bir manivela koluna yaslanarak, "Bizim eski kumandanın bir buluşudur. Ben daha ilk denemelerinde kendisiyle çalıştım, aygıtın yapımı bitinceye kadar da katıldım çalışmalara. Ancak, icat şerefi tümüyle kumandanındır. Bizim eski kumandandan hiç söz açan oldu mu size? Hayır, öyle mi? Eh, bütün bu cezalılar kolonisine onun bir eseri gözüyle bakılabileceğini söylersem, pek aşırı bir iddiada bulunmuş sayılmam. Eski kumandanın dostu olan bizler, daha kendisinin ölümünde yerine geçecek kimsenin, kafasında isterse binlerce yeni tasarı bulunsun, en azından daha pek çok yıl eski du-

rumda bir değişiklik yapamayacağı kadar koloninin kendi içinde kapalı bir bütün oluşturduğunu biliyorduk. Nitekim kehanetimiz doğru çıktı bir bakıma, yeni kumandan eskisinin değerini kabullenmek zorunda kaldı. Yazık, eski kumandanı tanıyamadınız." Ardından, "Ben de boşboğazlık edip duruyorum." diye ekledi. "Oysa aygıt işte şuracıkta, önünüzde bulunuyor. Gördüğünüz gibi üç parçadan yapılmış ve zamanla parçalardan her biri için halk arasında isimler oluşturulmuştur. Alttaki yatak diye niteleniyor, ara yerdekinin adı hakkâk, şu ortada kalkıp inene de tırmık deniyor." "Tırmık mı?" diye sordu konuk. Anlatılanları pek dikkatini vererek dinleyememişti; bu gölgesiz vadide güneş bütün gücüyle insanın üzerine çullanıyor, düşüncelerini bir noktada toplamasını güçleştiriyordu. Ancak, bir geçit törenine katılacakmış gibi sırtında apoletlerin ağırlaştırdığı ve çeşitli kordonların ordan oraya uzandığı dar bir üniforma, harıl harıl açıklamalarda bulanan, bir yandan konuşup bir yandan elindeki tornavidayla yer yer bir vida üzerinde çalışan subay, konuğun hayranlığını her şeyden çok kendi üzerine çekmişti. Er de, konuğundaki gibi bir ruh durumu içindeydi adeta; her iki bileğine mahkûmun zincirini dolamış, bir eliyle tüfeğine yaslanıyor, başını önüne sarkıtmış, hiçbir şeyle ilgilenmiyordu. Konuk, onun bu durumuna şaşmıyordu pek; çünkü subay Fransızca konuşuyor, bu dili de kuşkusuz ne er, ne mahkûm anlıyordu. Subayın açıklamalarını izlemek için mahkûmun yine de harcadığı çaba, bu yüzden daha çok dikkati çekiyordu; mahkûm, bakışlarını uykulu bir ısrarla, subayın her sefe-

rinde gösterdiği yere yöneltiyordu. Derken konuk bir soru sorup subayın sözünü kesince, mahkûm da subay gibi gözlerini konuğa çevirdi.

"Evet, tırmık." dedi subay, "Yerinde bir isim. İğneler, tıpkı tırmıkta olduğu gibi dizilmiş çünkü. Sonra parçanın bütünü, yalnızca belirli bir yerde olsa bile tırmık gibi ve bir tırmıktan daha ustalıklı çalışıyor. Zaten siz kendiniz de birazdan göreceksiniz. Mahkûm buraya, bu yatak üzerine yatırılıyor; önce size aygıtı anlatayım da, ardından nasıl çalıştığını öğrenir, aygıtın işleyişini daha iyi izleyebilirsiniz; hem hakkâktaki bir dişli çok aşınmış, aygıt çalışırken fazla gıcırdıyor; birbirimizi anlayamayız o zaman. Maalesef bizim burada yedek parça sağlamak güç. Evet, dediğim gibi, burası yatak; baştan başa pamuktan bir tabakayla kaplanmıştır; yatağın ne işe yaradığını ileride öğreneceksiniz. Mahkûm, bu pamuk tabakasının üzerine yüzükoyun yatırılır, tabii çıplak olarak. Burada eller, burada ayaklar, burada da boyun için kayışlar vardır; kayışlarla kıskıvrak bağlanır. Yatağın başucunda, daha önce dediğim gibi mahkûmun yüzükoyun yatırıldığı bu yerde keçeden küçük bir tıkaç bulunmaktadır; keçe tıkaç güçlük çekilmeden öyle ayarlanabilir ki, doğruca mahkûmun ağzından içeri girer; işlevi de, onun bağırıp dilini ısırmasını önlemektir. Keçe tıkacı kuşkusuz ister istemez ağzına alır mahkûm, yoksa boyun kayışıyla ense kemiğinin kırılması işten değildir.", "Demek pamuk bu?" diye sordu konuk, öne doğru eğilerek. "Ha, tabii." diye yanıtladı subay ve gülümsedi. "Kendiniz elleyin, bakın isterseniz." Ardından, konuğun elini tutup yatağın üzerine koydu.

"Özel bir işlemden geçirildiği için pamuk olduğu kolay anlaşılmıyor." Sonunda konuk, aygıta karşı biraz ilgi duymaya başlamıştı. Güneşten korumak üzere ellerini gözlerine siper ederek başını kaldırmış, aygıta bakıyordu; kocaman bir şeydi aygıt. Yatakla hakkâk, aynı büyüklükte koyu renk iki sandığa benzetilebilirdi. Hakkâk, aynı büyüklükte koyu renk iki sandığa benzetilebilirdi. Hakkâk yataktan yaklaşık iki metre yukarıya yerleştirilmiş, her iki parça dört pirinç çubukla köşelerden birbirine bağlanmıştı ve çubuklar güneşte çevreye sanki ışınlar saçıyordu. Sandıklar arasında çelik bir banta tutturulmuş, inip kalkıyordu tırmık.

Subay, konuğun daha önceki ilgisizliğini pek fark etmemişti, ama şimdi onda aygıta karşı uyanan ilgiyi seziyordu; bu yüzden, açıklamalarına ara vererek, aygıtı rahat rahat gözden geçirmesine zaman bırakmak istedi. Mahkûm da konuğa öykünüyor, ellerini siper edemediğinden çıplak gözlerini kırpıştırıp alttan yukarı bakarak aygıtı süzüyordu.

Oturduğu sandalyede bacak bacak üstüne atarak, "Peki, diyelim adam yatırıldı." dedi konuk.

"Evet." diye yanıtladı subay; şapkasını arkaya devirip, elini sıcak yüzünde gezdirdi: "Şimdi söyleyeceklerimi dinleyiniz lütfen! Hem yatağın, hem de hakkâkın kendisinde birer batarya vardır; yataktaki batarya yatağın kendisi, hakkâktaki ise tırmık içindir. Mahkûm kayışlarla kıskıvrak bağlanır bağlanmaz, çalıştırılan yatak hem yatay, hem dikey doğrultuda alabildiğine küçük ve hızlı titreşimlerde bulunur. Benze-

ri aygıtları akıl ve ruh hastalıkları kliniklerinde görmüşsünüzdür; ancak, bizim yatağın devinimleri inceden inceye hesaplanmıştır; çünkü bu devinimlerin son derece büyük bir titizlikle tırmığın devinimlerine uydurulması gerekmektedir. Yargının asıl infazı da bu tırmığa bırakılmıştır."

"Peki, nasıl bir yargı bu?" diye sordu konuk. Subay şaşırarak, "Demek bunu da bilmiyorsunuz?" dedi ve dudaklarını ısırdı. "Açıklamalarım biraz dağınık kaçarsa, bağışlayınız lütfen; hani çok özür dilerim; eskiden bu açıklamaları kumandanın kendisi yapardı; ama yeni kumandan, bu şerefli görevi kaldırıp attı üzerinden. Ancak, sizin gibi böyle değerli bir konuğa..." Konuk, söz konusu iltifatı geri çevirircesine iki eliyle bir hareket yaptı, ama subay deyim üzerinde diretti. "Sizin gibi böyle değerli bir konuğa, bizim buradaki infaz usulü üzerinde bilgi verilmeyişi, yeni uygulamalardan bir diğeri ki..." Ağzından az kalsın kötü bir söz çıkacaktı, ama kendini tuttu ve yalnızca, "Doğrusu benim bundan haberim yoktu." dedi. "Kabahat bende değil. Hem bizim buradaki infaz çeşitlerini size en iyi açıklayabilecek biri varsa, o da kuşkusuz benim; çünkü cebimde..." Sözün burasında eliyle ceketinin iç cebine vurdu. "Eski kumandanın kendi yaptığı şemalar bulunuyor."

"Kumandanın kendi yaptığı şemalar mı?" diye sordu konuk. "Her şeyi bu kadar iyi bilen biri miydi kumandan? Hem asker, hem yargıç, hem makine mühendisi, hem kimyager, hem ressam mı?"

Subay, başını sallayıp düşünceli bakışlarını bir

noktaya dikerek, "Evet, öyleydi." diye yanıtladı. Sonra, muayeneden geçirir gibi ellerini süzdü; şemalara dokunduracak kadar temiz bulmadı ellerini, oracıkta gerdele doğru yürüyerek bir kez daha yıkadı. Cebinden meşin bir cüzdan çıkarıp, "Bizim infaz yöntemlerimiz öyle sert değildir." dedi. "Çiğnediği buyruk mahkûmun vücuduna tırmıkla yazılır, o kadar. Örneğin, bu mahkûmun vücuduna..." Sözün burasında eliyle mahkûmu gösterdi. "... şöyle yazılacak: Üstlerine saygılı davran!"

Konuk, mahkûma şöyle bir göz attı. Subay kendisini gösterdiğinde, mahkûm başını önüne eğmişti ve konuşulanlardan bir şeyler öğrenebilmek için bütün işitme gücünü seferber etmişe benziyordu; ne var ki, birbiri üzerine bastırılmış etli dudaklarının devinimlerinden açıkça görüldüğüne göre, hiçbir şey anladığı yoktu. Aslında pek çok şey sormak isteyen konuk, mahkûmun bu hali karşısında, "Nasıl bir infaz yönteminin kendisini beklediğini biliyor mu?" diye sordu yalnız. "Hayır." diye yanıtladı subay ve hemen ardından açıklamalarını sürdürmek istediyse de, konuk sözünü kesti: "Demek nasıl bir infaz yönteminin kendisini beklediğinden haberi yok?" "Hayır." diye yineledi subay, konuktan sorusunu biraz daha açmasını bekler gibi bir an durakladıktan sonra, "Bunu ona bildirmek boşuna zahmettir, çünkü nasılsa kendi bedeninde öğrenecek." diye ekledi. Konuk susacak oldu, ama derken mahkûmun gözlerinin üzerine çevrildiğini hissetti; mahkûm, subay tarafından söylenenleri uygun bulup bulmadığını kendisine sorar gibiydi adeta. Bu nedenle, arkasına yaslanmışken yine öne doğ-

ru eğilip, "Ama hüküm giydiğini biliyor sanırım?" dedi. "Hayır." diye yanıtladı subay ve kendisinden bazı ilginç açıklamalar daha bekliyormuş gibi konuğa gülümsedi. "Onu da mı bilmiyor?" diye sordu konuk, elini alnında gezdirerek. "O zaman mahkûm savunmasının sonucunu şu an bilmiyor?" "Savunma fırsatı eline geçmedi ki." dedi subay, adeta kendi kendisiyle konuşur, kendisi için pek doğal olan bu tür şeyleri anlatarak konuğu utandırmak istemezmiş gibi gözlerini yana kaçırdı. "Ama kendini savunma fırsatının mahkûma verilmesi gerekirdi!" dedi konuk ve oturduğu sandalyeden doğrulup kalktı.

Aygıtı açıklama işinde gereğinden çok vakit kaybedebileceğini sezen subay, konuğa doğru yürüyerek koluna girdi; dikkatin böyle açık seçik kendi üzerinde toplandığını fark edip esas duruşa geçen –er de beri yandan zinciri çekmişti– mahkûmu göstererek, "Durum şu." dedi, "Ben buraya, bu cezalılar kolonisine yargıçlık göreviyle atanmış bulunuyorum genç yaşıma karşın; çünkü ceza işlerinde eski kumandanın da yardımcısıydım; sonra, bu aygıtı herkesten iyi bilirim. Yargılarımı verirken şöyle bir temel ilkeye dayanırım hep: Suç, her zaman hiç kuşkuya yer bırakmayacak gibi kesindir. Başka mahkemeler bu ilkeye uymayabilir, çünkü yargıçlar kurulu birden çok üyeden oluşur; kaldı ki, onların da üstünde başka mahkemeler vardır. Oysa bizim burada böyle bir şey söz konusu değildir, en azından eski kumandanın zamanında böyleydi. Doğrusu yeni kumandan, benim yargılama işime karışmak istemedi değil; ancak, şimdiye kadar onu bundan uzakta tutmayı başardım ve ileride de

başaracağım. Siz, bu son davayla ilgili bir açıklama istemiştiniz; bu dava da bütün ötekiler gibi basit: Sabahleyin bir yüzbaşı gelip, kendisine emir eri olarak verilen ve evinin kapısının önünde yatan bu adamın görev sırasında uyuduğunu bildirdi. Görevi şöyle: Her saat başı kalkıp yüzbaşının kapısının önünde selam durmak. Güç bir görev değil elbet, üstelik de zorunlu; çünkü erin hem nöbet tutup, hem yüzbaşının hizmetine koşabilmesi için uyanık kalması gerekiyor. Yüzbaşı, bu gece, emir eri görevini yapıyor mu, yapmıyor mu, bir bakayım demiş. Saat ikiyi vurduğunda kapıyı açmış, emir erinin yerde kıvrılmış yattığını görmüş. Hemen kırbacı alıp gelerek yüzüne indirmeye başlamış. Emir eri bu durumda kalkıp af dileyecekken bacaklarından yakalamış yüzbaşıyı, onu sarsıp tartaklayarak, 'At elinden kırbacı, yoksa yerim seni!' diye bağırmış. Olay, bu işte! Yüzbaşı bir saat önce bana geldi, anlattıklarını tutanağa geçirdim ve hemen yargımı verdim. Sonra da emir erini zincire vurdurdum. Bütün iş, pek kolay oldu benim için. Ama ilkin emir erini çağırıp sorgulamadan geçireyim desem, iş karışacaktı. O yalan söyleyecek, ben yalanlarını yakaladıkça o yenilerini uyduracak, böylece sürüp gidecekti. Şimdi ise ele geçirmiş bulunuyorum kendisini ve bir daha koyvermeye niyetim yok. Nasıl, her şeyi açıklayabildim mi? Ancak zaman geçiyor, yargının infaz işinin şu anda başlaması gerekirdi, oysa aygıta ilişkin açıklamalarım da henüz sona ermiş değil." Konuğu sandalyesine oturmaya zorlayan subay yeniden aygıta yaklaştı. "Gördüğünüz gibi, tırmık insanın vücut biçimine uygun yapılmış." dedi, "Bura-

sı belden yukarısı için, burası da bacaklar için. Baş için yalnızca şu küçük hakkâk kalemi bulunuyor. Bilmem anlatabildim mi?" Ardından subay, en kapsamlı açıklamalarda bulunmaya hazır, nazik bir edayla konuğa doğru eğildi.

Konuk, kaşlarını çatmış tırmığa bakıyordu. Yargılama yöntemi konusunda verilen bilgiler kendisini doyurmamıştı. Ama yine de ortada bir cezalılar kolonisinin söz konusu olduğunu, dolayısıyla özel birtakım önlemlerin zorunluluğunu, işin sonuna kadar askeri kurallar çerçevesinde davranmak gerektiğini kendi kendine itiraf etmeden duramadı. Beri yandan, dar görüşlü subayın kafasına girmeyecek yeni bir yargılama yöntemini yavaş olmakla birlikte uygulama alanına sokmaya niyetlenen yeni kumandandan bir şeyler bekleyebilirdi. Kafasında böylesi düşüncelerle sordu konuk: "Yargının infazında kumandan da bulunacak mı?" Bu dolaysız sorudan hiç de hoşlanmayan subay, "Kesin değil!" diye yanıtladı, yüzündeki nazik ifade kaybolarak kaşları çatıldı. "Zaten bizi de elimizi çabuk tutmaya zorlayan başlıca neden bu. Hatta, benim için üzücü bir şey olmasına karşın, açıklamalarımı kısa kesmem gerekiyor. Ama yarın sabah aygıt yine temizlensin –tek kusuru varsa, bu kadar pis oluşu– size daha çok bilgi sunabilirim. Şimdilik en zorunlu bilgileri vereyim de. – Üzerine yatırıldığı yatak titreme durumuna geçirildi mi, tırmık mahkûmun vücuduna doğru alçalır. Tırmık kendisini otomatik olarak öyle ayarlar ki, adamın vücuduna ancak dokunur uçları; bu ayarlamanın ardından hemen şuradaki çelik ip gerilip çubuk biçimini alır. Ve o zaman başlar

oyun. İşin içinde bulunmayan kimse dıştan bakınca cezalar arasında bir ayrım görmez. Tırmık hepsinde de aynı biçimde çalışıyor gibidir. Titreşerek sivri uçlarını mahkûmun vücuduna batırır, bu arada mahkûmun vücudu da yine yatak tarafından titreşim durumuna geçirilir. Yargının infazının herkesçe denetlenebilmesini sağlamak üzere, tırmık camdan yapılmıştır. İğneleri cam içerisine yerleştirmek bazı teknik güçlükler doğurmuşsa da, bir hayli denemenin ardından bu iş başarılmıştır. Anlayacağınız, hiçbir zahmetten kaçmış değiliz. Bu durumda herkes, gereken yazının mahkûmun vücuduna nasıl hâk edildiğini camdan izleyebilir. İğneleri görmek için, şöyle biraz yakına buyurmaz mısınız?"

Konuk, yavaş yavaş doğruldu; yürüyüp tırmığın üzerine eğildi. "Görüyorsunuz işte." dedi subay, "Değişik biçimlere dizilmiş iki dizi iğne. Bir uzun, onun yanında bir kısa. Uzunu hâk etme işini yapıyor, kısası da bu arada çıkan kanı su püskürterek yıkıyor ve yazıyı hep görünür durumda tutmaya çalışıyor. Kanlı su da şuradaki küçük oluklara akıtılıyor, sonunda ana olukta toplanıp çukur içerisine aktarılıyor." Subay, kanlı suyun izleyeceği yolu parmağıyla ayrıntılı biçimde gösterdi. Açıklamasına olabildiğince bir somutluk verebilmek için, elini çukura açılan ana borunun ağzına tuttu. Bunun üzerine konuk başını kaldırdı, sağa sola tutunarak sandalyesine geri dönmek istedi. Birden, tırmığı görmek için mahkûmun da subayın çağrısına uymuş olduğunu fark ederek irkildi. Mahkûm, zinciri elinde tutan uykulu eri kendisiyle biraz öne doğru çekip cam tırmık üzerine eğilmişti. Az

önce subayla konuğun gözlemlediği şeyi güvensiz bakışlarla aradığı, ancak biri kendisine açıklamada bulunmadan bunu başaramayacağı görülüyordu. Oraya buraya eğiliyor, gözlerini cam tırmığın bir başından öbür başına gezdirip duruyordu. Konuk, mahkûmu cam tırmıktan uzaklaştıracak oldu, çünkü davranışı cezalandırılmasına yol açabilirdi. Ama subay bir eliyle konuğu tutup, öbür eliyle toprak yığınından bir kesek parçası alarak ere fırlattı. Şöyle bir silkinerek başını kaldırdı er, mahkûmun nasıl bir işe yeltenmiş olduğunu gördü, silahını elinden bırakıp topuklarını sımsıkı yere bastırarak onu geriye doğru çekti. Mahkûm hemen yıkıldı oracığa; yerde kıvranıp durarak zincirlerini şangırdatırken, er yukarıdan mahkûma baktı. Subay, "Kaldır şunu!" diye bağırdı; çünkü konuğun dikkatini mahkûmun fazlasıyla kendi üzerine çektiğini fark etmişti. Hatta konuk, tırmığın üzerinden ileriye doğru abanmış, mahkûma ne yapılacağını görmek istiyordu. Subay, "Ona özenle davran!" diye yeniden bağırdı ere. Aygıtın çevresini dolanıp mahkûmu bizzat koltukladı, ikide bir ayakları kayan mahkûmu erin yardımıyla kaldırarak ayağa dikti.

Subay dönüp yanına geldiğinde, "Evet, öğrendim artık her şeyi." dedi konuk. Subay, "Yalnız pek önemli bir şey kaldı." diye yanıtladı; konuğu kolundan tutarak ona aygıtın üst kısmını gösterdi: "Oradaki hakkâkta tırmığın devinimini yöneten çark bulunuyor. Bu çark yargıyı içeren şemaya göre düzenlenmiştir. Ben, hâlâ eski kumandanın şemalarını kullanmaktayım. Buyrun bakın!" Deri bir cüzdandan birkaç yaprak kâğıt çıkaran subay, "Ama ne yazık ki, elinize ve-

remeyeceğim bunları." diye ekledi. "Çünkü sahip olduğum en değerli şeylerdir. Oturun da, size uzaktan göstereyim. O zaman gereği gibi görürsünüz hepsini." Ardından konuğa ilk şemayı gösterdi. Konuk övücü bazı söyler söylemeyi çok istediyse de, şemada bir labirenti andıran ve birbirleriyle pek çok kez kesişip çaprazlaşan çizgilerden başka şey seçemedi aslında; çizgiler, kâğıdın üzerini o kadar sık aralıklarla dolduruyordu ki, yazılı satırlar arasındaki beyaz boşluklar ancak güçlükle algılanabiliyordu. "Okuyun işte!" dedi subay. Konuk, "Okuyamıyorum." diye yanıtladı. "Ama okunaklı yazılmış hepsi." dedi subay. Kaçamak yollu, "Pek ustalıklı bir yazı." diye yanıtladı konuk, "Ama ben sökemiyorum." Subay, gülerek cüzdanı yine cebine yerleştirirken, "İlkokul öğrencilerinin okuyabileceği gibi güzelce yazılmış bir yazı değil." dedi. "Uzun süreli bir egzersize bakar; siz de sökebilirsiniz o zaman. Elbet, basit bir yazı olmaması gerekiyor; çünkü amaç, mahkûmun hemen değil, ancak ortalama on iki saatlik bir zaman içinde idam edilmesidir. Altıncı saat, dönüm noktası olarak saptanmıştır. Bu bakımdan, bir sürü süslemenin asıl yazıyı çevrelemesi zorunludur. Asıl yazı, bedeni geniş olmayan bir kemer gibi sarar; vücudun kalan yerleri ise süslemelere ayrılmıştır. Nasıl, tırmığın ve tümüyle aygıtın çalışmasını şimdi daha iyi değerlendirebilecek misiniz?" – "Bakın!" Subay, sıçrayıp merdivenden çıktı yukarı; bir tekerleği döndürüp aşağıya seslendi: "Dikkat! Kenara çekilin lütfen!" Birden aygıt çalışmaya başladı. Çarkın gıcırdaması olmasa, şahaneydi doğrusu. Subay böyle bir tersliği hiç bekleme-

miş gibi, adeta gözdağı vererek çarka doğru yumruğunu salladı, ardından özür dileyip kollarını uzattı konuğa ve aygıtın çalışmasını aşağıdan izlemek için acele merdivenlerden indi. Aygıtın bir yerinde sadece kendisinin fark ettiği bir aksaklık vardı, yeniden merdiveni tırmanıp iki elini birden hakkâkın içine uzattı, bir an önce yukarıdan inebilmek üzere bu kez merdiveni kullanmayıp bir direkten kaydı aşağı ve gürültü ortasında dediğini işittirebilmek için sesinin olanca gücüyle konuğun kulağına doğru haykırdı: "Aygıtın nasıl çalıştığını anlıyorsunuz sanırım? Tırmık, yazıyı hâk etmeye başlıyor. Mahkûmun sırtında yazının hâk edilişinin ilk turu tamamlanınca, pamuk tabakası yuvarlanıp vücudu ağır ağır yan çevirir, üzerinde çalışacağı yeni alanı tırmığa buyur eder. Bu arada, yazının hâk edildiği yara bere içindeki yerler pamuk üzerine yatırılır, pamuk özel bir işlemden geçirilmiştir, hemen dindirir kanı ve yazının bu kez daha derine hâk edilmesi için gereken hazırlığı görür. Tırmığın kenarındaki sivri uçlar, mahkûmun vücudu yeniden döndürülürken yaralı yerlerden pamuğu alarak çukurun içine fırlatır, tırmık da bunun üzerine yeniden çalışmaya başlar. Böylece, on iki saat süreyle yazı giderek daha derinlere hâk edilir. İlk altı saatte mahkûm neredeyse eskisi gibi sürdürür yaşamını; ancak, şimdi bir fark varsa, acı çekmektedir. On iki saat sonra keçe tıkaç ağzından uzaklaştırılır, çünkü mahkûmda bağıracak güç kalmaz artık. Mahkûmun başucunda durup elektrikle kızdırılan bu çanağa sıcak pirinç lapası konur, mahkûm canı istedikçe diliyle alabildiği kadar alır bu lapadan. Hiçbir mahkûm çıkmaz ki, bu

fırsatı kaçırsın. Ben kendim bunca deneyim edindim, böyle birine rastlamadım şimdiye kadar. Ancak altıncı saatte mahkûm, yemek yeme isteğini yitirir. Ben, o zaman genellikle buraya diz çöküp durumu izlerim. Son lokmasını seyrek yutar mahkûm, lokmayı daha çok ağzında evirip çevirir, sonunda çukura tükürüp atar. O anda başımı eğerim hemen, yoksa lokma gelip yüzüme çarpar. Altıncı saatte de mahkûm bir sessizleşir ki! İçlerinde en salağının bile kafası çalışmaya başlar. Bu, gözlerin çevresinde kendini açığa vurur ilkin, oradan dört bir yana dağılır. Hani öylesine ayartıcı bir manzaradır ki, insanın tırmık altına mahkûmun yanı başına yatası gelir, çünkü bundan sonra yapılacak bir şey kalmamıştır; sadece mahkûm yazıyı sökmeye uğraşır. Beri yandan, bir sese kulak verir gibi dudaklarını sivriltir. Siz de gördünüz, yazıyı gözle sökebilmek kolay değil; ancak, bizim mahkûm onu yara bereleriyle yapar. Ne var ki, çok çabaya bakar bu; yazıyı tümüyle sökene kadar altı saat geçer aradan. Sonra da tırmık, mahkûmu olduğu gibi iğnelerine geçirir ve kaldırdığı gibi çukura atar. Kanlı sularla pamuklar üzerine pattadan düşer mahkûm. Böylece yargının infazı sona erer ve biz de, yani erle ben, mahkûmu öylece gömer geçeriz."

Konuk, başını eğip kulağını subaya vermiş, elleri pantolonunun ceplerinde, aygıtın işleyişine bakıyordu. Mahkûm da aynı şeyi yapıyordu, ama bir şey anlamaksızın; biraz öne eğilmiş, titreşen iğnelerin devinimini izliyordu ki, subayın işareti üzerine er, bir bıçakla gömleğini ve pantolonunu arkadan kesti, pantolonla gömlek mahkûmun üzerinden kayıp yere

düştü. Mahküm açıkta kalan önünü kapamak için giysilerine uzattı elini, ama er mahkûmu tutup kaldırdı ve onu silkip sallayarak üzerindeki son kalıntıları da indirdi aşağı. Birden subay, aygıtı durdurdu; baş gösteren sessizlikte mahküm tırmık altına yatırıldı. Zincirler çözülüp, kayışlar bağlandı. Mahküm, ilk anda bundan bir rahatlık duyar gibi görünüyordu. Derken tırmık biraz aşağı indi, çünkü sıska bir adamdı mahküm; tırmığın uçları cildine dokunur dokunmaz, vücuduna bir ürperti yayıldı. Er sağ eli üzerinde çalışırken, o sol elini uzattı; ancak nereye uzattığından habersizdi, ama konuktan yana bir uzatıştı bu. Subay göz ucuyla konuğu aralıksız süzüyor, hiç değilse şöylece açıkladığı idam yönteminin üzerindeki etkisini adeta yüzünden okumaya çalışıyordu.

Ansızın koptu bilek kayışı; herhalde er kayışı fazla sıkmıştı; subayı yardıma çağırarak kopan kayışı gösterdi. Subay karşıya geçip erin yanına geldi ve yüzü konuğa dönük, "Aygıt pek çok parçadan oluşuyor, yer yer bir şey kopup kırılacak elbet." dedi. "Ancak, aygıt üzerinde genel bir yargıya varırken, bunlara aldırmamak gerekir. Hem kayışın yerini tutabilecek bir başka şey sağlanabilir hemen; örneğin, ben şimdi bir zincir kullanacağım, titreşimdeki hassaslığı sağ kol için kuşkusuz biraz sınırlandıracak bu." Subay, bir zincirle mahkûmun kolunu bağlarken ekledi, "Aygıtın işler durumda tutulması için gerekli maddi olanaklar, şu sıra pek kısılmış durumda. Eski kumandan zamanında bunun için bir ödenek ayrılmıştı, istediğim zaman bu ödeneğe başvurabiliyordum. Öte yandan, burada her türlü yedek parçanın saklandığı bir depo

vardı. İtiraf edeyim ki, bu olanakları neredeyse müsrifçe kullandım; ancak daha önceleri yaptım bunu, yoksa eski kurumlarla savaşıp onları yıkmak için her şeyden bir bahane olarak yararlanan yeni kumandanın ileri sürdüğü gibi şimdi değil. Aygıt için ayrılan ödenek bundan böyle onun elinin altında; örneğin, birini yollayıp yeni bir kayış rica etsem, yeni kumandan delil olarak kopmuş kayışı görmek istiyor, yeni kayış ise ancak on günde sağlanıyor, kalitesi bozuk bir şey oluyor üstelik, bir işe yaramıyor. Arada geçecek zamanda aygıtı nasıl çalıştıracağımı ise, kimsenin sorup ettiği yok."

Konuk, şöyle düşündü: Başkalarının işine kesin bir müdahalede bulunmak, her vakit sakıncalıydı. Ne bu cezalılar kolonisinin, ne onun bağlı bulunduğu devletin bir vatandaşıydı kendisi. İdam yöntemini uygun görmediğini söylese, hele kalksa, 'Sen bir yabancısın, sana susmak düşer!' diyebilirlerdi. Buna da yanıt veremez, böyle bir müdahaleye neden kalkıştığına kendisinin de akıl erdiremediğini, çünkü gezisinin amacının yargılama yöntemlerini değiştirmek değil, yalnızca bunları incelemek olduğunu açıklamaktan başka şey yapamazdı. Gelgelelim, şu an kendisini söz konusu davranışa enikonu ayartan bir durum vardı ortada. Yargılamadaki adaletsizlikle infazdaki barbarlık, kuşku götürecek gibi değildi. Kimse bu işte konuğun bir çıkar güttüğü sanısına kapılamazdı, çünkü mahkûm kendisine yabancıydı, hemşerisi falan değildi; ayrıca, insanda hiç de acıma duygusu uyandıracak bir hali yoktu. Konukta ise yüksek makamlardan alınmış tavsiye mektupları vardı, burada

büyük bir nezaketle karşılanmıştı; hatta infaz olayına davet edilmesi, buradaki mahkeme üzerinde kendisinden bir yargı beklendiğini gösteriyordu. Şimdi pek açık seçik işittiği gibi, kumandanın böyle bir yöntemin karşısında yer alması ve subaya karşı adeta düşmanca davranması buna daha da olası bir duruma sokuyordu.

Ansızın konuk, subayın hırsla bağırdığını işitti; subay, keçe parçasını hayli zahmetle mahkûmun ağzına tıkmıştı ki, mahkûm karşı duramadığı bir bulantı hissiyle gözlerini yummuş, ardından da kusmuştu. Subay, ağzındaki tıkacı çarçabuk çıkarıp mahkûmun başını kaldırarak çukurdan yana döndürmek istemişse de geç kalmış, kusmuk aygıttan aşağı sızmaya başlamıştı. "Hep kabahat kumandanda." diye bağırdı subay ve kendinden geçerek önündeki pirinç çubukları sarsmaya başladı. "Tıpkı bir ahır gibi pisleniyor aygıt!" Ardından, titreyen elleriyle olup biteni konuğa gösterdi: "Saatlerce dil döktüm, infazdan önce mahkûma yiyecek verilmemesi gerektiğini açıklamaya çalıştım. Gelgelelim, kumandanın yeni yumuşak düzeninde başka görüşler savunuluyor; mahkûm infaza götürülmeden, kumandanın çevresindeki hanımefendiler onu tatlılarla tıka basa doyuruyorlar. Öbür boyu leş gibi balıklarla beslenen bir adam, nasıl şimdi kalkıp tatlı şeyler yiyebilir. Evet, olmaz değil, üç aydır alınması için yalvarıp durduğum yeni keçe tıkaç sağlansın, bir şey söylemezdim. Yüzü aşkın mahkûmun son anlarında soğurup ısırdığı bu keçe parçasını insan nasıl ağzına alabilir."

Mahkûm başını yere yatırmıştı, sessiz sakin bir ha-

li vardı. Er, mahkûmun gömleğiyle aygıtı temizlemeye uğraşıyordu. Subay, konuğa doğru yürüdü; konuk, içindeki bir sezgiye uyarak bir adım geriledi; ama subay, konuğu elinden yakalayarak bir kenara çekti. "Sizinle mahrem birkaç şey konuşmak istiyorum." dedi. "İzin verirsiniz herhalde?""Elbette!" diye yanıtladı konuk ve gözlerini yere indirerek subayı dinlemeye koyuldu.

"Bu tür bir yargılamayı ve sizin şu an hayranlıkla izleme fırsatı bulduğunuz idam yöntemini artık bizim burada açıkça tutan kalmadı. Bunun tek savunuculuğunu yapan, aynı zamanda eski kumandanın verasetine tek sahip çıkan kişi benim. Artık yöntemin daha çok geliştirilmesi diye bir şey düşünemem, tüm gücümü var olanı ayakta tutmaya harcamak zorundayım. Eski kumandan hayattayken burası bu tür bir infaz yönteminin taraftarlarıyla doluydu; eski kumandanın ikna yeteneği biraz bende de var, ama ondaki güce gelince, asla! Dolayısıyla bu yöntemin taraftarları sinmiş, kendi köşelerine çekilmiş durumdalar. Bir hayli taraftar var henüz, ama kimse taraftarlığını açıklayamıyor. Bugün, yani böyle bir infaz gününde çayevine kadar uzanıp sağa sola kulak kabartırsanız, belki bütün işiteceğiniz, iki anlama çekilebilecek kaypak sözler olacaktır. Onları söyleyeceklerin hepsi taraftarlar arasındadır; ama başta şimdiki kumandan varken, ortada şimdiki görüşler egemenliğini sürdürürken, bana bir yararı olmuyor bunun. Ve size soruyorum: Böyle bir kumandanla ve çevresinde onu etkisi altında tutan hanımlar yüzünden ömür boyu üzerinde çalışılmış böylesine bir eser..." Sözün burasın-

da aygıtı gösterdi subay. "Yıkılıp gitsin mi? Ses çıkarılmasın mı buna? Sadece bir yabancı olarak topu topu birkaç gün için bizim adada bulunsa bile, doğru mu böyle davranması insanın? Ne var ki, asla vakit kaybetmeye de gelmez. Benim yargılama yetkimi elimden almaya yönelik kimi çalışmalar yapılıyor kumandanlıkta, benim çağrılmadığım toplantılar düzenleniyor; hatta sizin bugünkü ziyaretiniz, ortadaki durum için bana anlamlı görünüyor; korkak kimseler, kendileri gelmeyerek sizin gibi yabancı birini buraya yolluyorlar. Oysa eskiden ne kadar başkaydı infaz işi. İdamdan daha bir gün önce bütün vadi insanla dolup taşar, herkes olayı görmek için koşar gelirdi; sabah erkenden de yanında hanımlarıyla kumandan görünürdü; fanfarlar bütün karargâhı uyandırır, ben verdiğim tekmille her şeyin hazırlandığını kumandana bildirirdim. Halk –bütün yüksek rütbeli memurlar infazda hazır bulunmak zorundaydı– aygıtın çevresine dizilirdi; şu gördüğünüz bir yağın kamış sandalye, o günlerden zavallı bir kalıntıdır yalnız. Aygıt, yeni temizlenmiş, ışıl ışıl parıldar, her infaz için yedek parçalar alırdım. Yüzlerce göz önünde –şu tepelere kadar geniş bir alanı dolduran insanlar, parmaklarının uçlarına basıp dikilerek infaz olayını izlerdi– mahküm bizzat kumandan tarafından tırmık altına yatırılırdı. Şimdi sıradan bir erin yaptığı iş, o zamanlar benim, yani mahkeme başkanının göreviydi ve bundan da onur duyardım. Derken infaz işi başlardı. Hiçbir falsolu ses, aygıtın çalışmasına gölge düşüremezdi. Bazıları bundan böyle olayı izlemeyi bırakır, gözlerini yumarak kumlara uzanırdı. Hepsi bilirdi ki, işte şim-

di adalet yerini bulacaktır. Sessizlikte yalnızca mahkûmun keçe tıkaç tarafından hafifletilen iniltileri işitilirdi. Artık böyle bir aygıtla, mahkûmdan güçlü iniltiler koparılacak gibi değil, keçe tıkaçla boğulup gidiyor hepsi. Bir zamanlar, mahkûmun vücuduna yazıyı hâk eden iğnelerden, bugün kullanılmasına izin verilmeyen yakıcı bir sıvı damlardı. Sonunda gelip çatardı altıncı saat. Olayı yakından izlemek isteyen herkesin ricası yerine getirilemezdi. Keskin görüşlü kumandan, en başta çocukların dikkate alınmasını buyurmuştu. Ancak ben, işim dolayısıyla her infazda hazır bulunabiliyor, çokluk sağımda bir, solumda bir olmak üzere kollarımda iki yavrucak, oracığa çömüp oturuyordum. Nasıl da acılar içinde kıvranan mahkûmun yüzünden bir parıltı bizim yüzümüze yansır, nasıl da yanaklarımızı en sonunda kavuştuğumuz ve o sıra yine yavaş yavaş sönmek üzere bulunan adalet ateşine tutardık! Ne günlerdi onlar dostum!" Karşısındakinin kimliğini anlaşılan unutmuştu subay; konuğu kucaklamış, başını onun omzuna yaslamıştı. Konuk, büyük bir şaşkınlık içindeydi; subayın üzerinden, sabırsızlıkla ötelere bakıyordu. Aygıtı temizleme işini bitiren subay, bir kutudan çanağın içine biraz pirinç lapası döktü. O anda iyice dinlenmiş görünen mahkûm bunu fark eder fark etmez, dilini lapaya doğru uzatmaya çalıştı. Er, ikide bir çekip iterek mahkûmu lapadan uzaklaştırmaya uğraşıyordu; çünkü lapa, daha sonraki bir zaman düşünülerek ortaya konmuştu. Ancak, erin de kirli ellerini çanağa daldırıp, aç gözlü mahkumun önünde lapadan yemesi yakışıksız bir davranıştı.

Subay, hemen yine toparlamıştı kendini. "Hani sizi duygulandırmak değildi niyetim." diye söze başladı. "Biliyorum, bu geçmiş zamanlar bir başkasına anlatılmaz artık. Sonra, aygıt henüz çalışıyor ve hiçbir şeyi umursamadan çalışmasını sürdürüyor. Bu vadide tek başına da kalsa, yine sürdürecek çalışmasını. Ve mahkûmun cesedi de, her zamanki gibi havada akıl almaz yumuşak bir uçuşun ardından çukuru boyluyor. Gerçi eskisi gibi yüzlerce sinek çukurun çevresinde dolanmıyor şimdi, ama olsun. Eskiden çukurun çevresine sağlam bir korkuluk yerleştirmek zorunda kalmıştık; korkuluk, çoktan sökülüp bir kenara atıldı."

Konuk, yüzünü subaydan kaçırmak isteyip boş bakışlarla çevresine bakındı. Konuğun ıssız vadiyi seyrettiği kanısına kapılan subay, ellerini tuttu, çevresinde şöyle bir dönerek onunla göz göze gelmek istedi: "Şu rezaleti görüyorsunuz, değil mi?" Konuk sesini çıkarmadı. Subay, bir an kendi haline bıraktı konuğu; bacaklarını açarak, elleri kalçalarında, sesini çıkarmayarak gözlerini yere indirdi. Sonra cesaret verici bir edayla gülümseyerek, "Dün kumandan sizi davet ederken, ben yakınınızdaydım." dedi. "Onun bu davetini işittim. Kumandanı tanırım, davetten güttüğü amacı anladım hemen. Bana karşı harekete geçebilecek kadar güçlülüğüne karşın, henüz böyle bir şeye kalkışamıyor, ama beni sizin gibi hatırı sayılır bir yabancının yargısıyla karşı karşıya bırakmak istiyor. İnce hesaplardan koyuluyor yola; çünkü adaya gelişinizin henüz bu ikinci günü; eski kumandanın nasıl biri olduğunu ve düşüncelerini tanımadınız; bir Avrupa-

lı'ya özgü görüş ve kanılar doğrultusunda davranıyorsunuz henüz; belki de genellikle idam cezasının, özellikle böyle bir yargılama ve infaz yönteminin koyu bir aleyhtarısınız. Üstelik idam işinin, halkın katılımı olmaksızın, kasvetli bir hava içinde, artık biraz yıpranmış aşınmış bir aygıtla yapıldığını görüyorsunuz; bu durumda –hani kumandanın düşüncesi böyle– benim yargılama yöntemimi doğru bulmamanız pekâlâ mümkün, değil mi? Bunu da doğru bulmadınız mı –hâlâ kumandanın açısından konuşuyorum– susmayıp açığa vuracaksınız; çünkü bir sürü sınamadan sağlamlığı anlaşılmış görüşlerinize kuşkusuz güven duymaktasınız. Gerçi çeşitli ulusların pek çok değişik özelliğini gördünüz ve bunları saygıyla karşılamasını öğrendiniz. Dolayısıyla yurdunuzda belki yapacağınız gibi, var gücünüzle böyle bir infaz yöntemine karşı cephe almayabilirsiniz. Ama bunun kumandana da doğrusu hiç gereği yoktur. Şöylece söylenivermiş dikkatsizce bir söz yeter kendisi için. Sadece isteğine cevap verir görünsün bu söz, tamam; sizin görüşünüze hiç de uygun düşmüyormuş, bakmaz ona. Bütün kurnazlığını kullanarak ağzınızı arayacağına kuşkum yok. Yanındaki hanımlar da etrafınızı saracak, konuşmanıza kulak kabartacaklardır. Örneğin, siz diyeceksiniz ki: 'Bizde sanık, hüküm giymeden önce sorgulanır.' Ya da 'Bizde idam cezalarından başka cezalar da vardır.' Veya 'Bizde işkence ortaçağda yapılırdı yalnız.' Bunların hepsi de size doğal göründükleri kadar doğru şeylerdir, benim yargılama yöntemime gölge düşürmeyen masum açıklamalardır tümü. Gelgelelim, kumandan bu sözlere nasıl ba-

kacaktır? Kumandan beyin hemen oturduğu sandalyeyi bir kenara itip balkona seğirteceğini, çevresindeki hanımların da onun peşinden koşturacaklarını görür, kumandanın sesini işitir gibi oluyorum adeta. Hanımlar, onun bu sesine gök gürlemesi adını takmıştır. Evet, şöyle söze başlıyor kumandan: 'Batı dünyasının, yeryüzündeki ülkelerin yargılama yöntemlerini incelemekle görevlendirilmiş büyük bir araştırmacısı, bizim eski gelenek ve göreneklere dayanan yargılama yönteminin barbarca nitelik taşıdığını az önce dile getirdiler. Böyle ileri gelen bir kişinin vardığı sonuçtan sonra, söz konusu yargılama yönteminin uygulanmasına daha çok göz yummam olanaksızdır. Demek istiyorum ki, bugünden tezi yok... vb.' Bunun üzerine, siz hemen oradan söze karışmak istiyorsunuz; çünkü onun açıkladığı şeyleri söylemiş değilsiniz, benim yargılama yöntemini barbarca göstermediniz asla; tersine, bu konudaki kapsamlı bilginiz nedeniyle, buna en insancıl ve insan onuruna en yaraşır bir yöntem diye bakıyorsunuz. Ayrıca, bu aygıta hayranlık duymaktasınız. Gelgelim, iş işten geçmiştir artık, hanımlarla dolup taşan balkona asla çıkamıyorsunuz; dikkati çekmek istiyorsunuz üzerinize, bağırmak istiyorsunuz, ama bir hanım eli ağzınızı kapıyor; dolayısıyla hem benim, hem eski kumandanın eseri yıkılıp gidiyor."

Konuk gülümseyecekti, kendini tuttu. Güç sandığı ödev, demek bu kadar kolaydı. Kaçamak bir ifade kullanarak, "Benim nüfuzumu gözünüzde fazla büyütüyorsunuz." dedi. "Kumandan, benim tavsiye mektubumu okudu; yargılama yöntemlerinden anlamadı-

ğımı biliyor. Ben, bu konudaki görüşümü açığa vurdum diyelim; işin dışındaki bir özel kişinin görüşü olur, rasgele bir kişinin görüşünden daha çok önem taşımaz bu; yanılmıyorsam cezalılar kolonisinde hayli geniş yetkilerle donatılmış kumandanın görüşünden çok daha önemsiz nitelik taşıyacağı kuşkusuzdur böyle bir görüşün. Sizin sandığınız gibi, kumandanın yargılama yöntemlerine ilişkin görüşü bu kadar kesinse, korkarım o zaman burada uygulanan yöntemin sonu gelmiş demektir, bu bakımdan benim herhangi bir yardımım gerekmez."

Nihayet söylenenleri anlamış mıydı subay? Hayır, hâlâ anlamamıştı. Hızlı hızlı başını salladı, sonra mahkûmla ere şöyle bir göz attı; mahkûmla er, ansızın irkilip pirinç lapasından geriye çekildi. Derken subay iyice sokuldu konuğa; konuğun yüzüne değil de, ceketinin belli bir yerine bakarak öncekinden daha alçak bir sesle, "Siz kumandanı tanımıyorsunuz." dedi. "Gerek onun, gerek bizim karşımızda –kullanacağım deyimi bağışlayın lütfen– adeta önyargılardan uzak biri durumundasınız; sizin etkinizin önemi, inanın bana, ne kadar büyük görülse azdır. Yargının infazında yalnızca sizin hazır bulunacağınızı işitmekten doğrusu mutluluk duymuştum. Kumandanın bu yoldaki direktifi, aslında benim aleyhimde alınmış bir karardı, ama işte ben lehime çeviriyorum bunu. İnfazda büyücek bir kalabalığın varlığı durumunda önlemeyecek yalan yanlış fısıltılar ve küçümser bakışlarla dikkatiniz dağılmadan açıklamalarımı dinlediniz, aygıtı gördünüz ve şimdi de infaz olayını izlemek üzeresiniz. Elbet yargınızı verdiniz artık; bu konuda

henüz sizi duraksatan ufak tefek noktalar kalmışsa, infaz olayını görmeniz bunları da giderecektir. Şimdi sizden ricam şu: Kumandana karşı bana yardımcı olunuz!"

Subayın daha fazla konuşmasına fırsat vermeyen konuk, "Bunu nasıl yapabilirim ki!" diye sesini yükseltti. "Düpedüz olmayacak bir şey; size bir zararım dokunmayacağı gibi, bir yararım da dokunamaz."

"Hiç de yapamayacağınız şey değil!" diye yanıtladı subay. Konuk, subayın ellerini yumruk yaptığını görünce, biraz endişelenir gibi oldu. "Hiç de yapamayacağınız şey değil." diye yineledi subay, daha bir direterek. "Bu konuda bir plan düşünüyorum, başarıya ulaşmaması için neden yok. Siz, nüfuzunuzun bu işe yetmeyeceğini sanıyorsunuz, ama ben yeteceğini biliyorum. Diyelim ki haklısınız; ancak, şimdiki infaz yöntemini yaşatabilmek için belki yetersiz kalacak çarelerin bile denenmesi gerekmez mi? Evet, şimdi benim planı dinleyin! Gerçekleşmesi, her şeyden önce bugün infaz yöntemine ilişkin düşüncenizi açığa vurmakta elden geldiğince çekimser davranmanıza bakıyor. Doğrudan size bir soru sorulmadıkça, bu konudaki görüşünüzü asla açığa vurmayın; soru sorulduğu zaman da kesinlikten uzak ve kısa olsun yanıtınız; bu konuda kolay kolay bir fikir öne süremeyeceğiniz, içerlemiş bulunduğunuz, açıkça konuşmanız gerekirse, aslında sizin için yapılacak tek şeyin lanetler savurmak olduğu anlaşılsın. Yalan söyleyin demiyorum, asla! Sadece kısa yanıtlar verin; örneğin, 'Evet, infazı gördüm.' ya da 'Evet, gerekli bütün açıklamalar yapıldı, hepsini dinledim.' deyin, tamam. Ni-

hayet, halinizden anlayacakları kızıp içerlemeniz için yeterince neden vardır ortada. Elbet kumandan bunu düpedüz yanlış anlayacak ve kendi amacına uygun biçimde yorumlayacaktır. Planım da buna dayanıyor işte. Yarın kumandanlıkta bütün yüksek görevlilerin katılacağı büyük bir toplantı yapılıyor. Kuşkusuz, kumandan bu çeşit toplantıları bir gösteriye dönüştürmenin üstesinden gelmiştir hep. Bu amaçla, her vakit seyircilerle dolup taşan bir galeri yapılmıştır. Toplantıya ben de katılmak zorundayım; ne var ki, bunu düşününce tiksintiyle sarsılıyor vücudum. Toplantıya sizin de çağrılacağınız kesin; bugün toplantıda benim plana uygun davranırsanız, davet çok önemli bir ricaya dönüşecektir. Ama açıklanmayan bir nedenle toplantıya davet edilmezseniz, elbet o zaman sizin davet edilmek istediğinizi açıklamanız gerekecektir; bunu yaparsanız, davet edileceğinize kuşku yok. Diyeceğim, yarın hanımlarla kumandanın locasında oturacaksınız. Kumandan, ikide bir gözlerini kaldırarak sizin orada bulunduğunuzdan emin olmak isteyecektir. Gündemdeki ilgisiz, gülünç, yalnızca salondaki seyirciler düşünülerek saptanmış konuların –ki çokluk limandaki inşaat konusudur, limandaki inşaat konusu hep– görüşülmesinden sonra, infaz yöntemi de ele alınacaktır. Kumandanın kendisi böyle bir şeye yanaşmaz ya da bu yeterince çabuk gerçekleşmezse o zaman siz işi bana bırakın. Ben, ayağa kalkıp bugünkü infazla ilgili raporumu sunarım. Pek kısa hani, yalnızca rapor. Böyle bir rapor sunmak, bu gibi toplantılarda âdet değildir, ama olsun, yapacağım ben. Kumandan, her vakit ki gibi nazik gülümseyerek ba-

na teşekkür edecek ve kendini tutamayıp eline geçmiş böyle bir fırsatı kaçırmak istemeyecektir. 'Az önce' –işte bu ve buna benzer sözlerle başlayacaktır konuşmasına– 'infaz raporu sunuldu. Ben, rapora yalnız şu kadarını eklemek isterim ki, özellikle bu infazda, sömürgemize sonsuz şeref veren ziyareti konusunda hepinizin bilgi sahibi olduğu büyük bir araştırmacı da hazır bulunmuştur. Ayrıca, bugünkü toplantımızın önemi, onun şimdi aramızdaki varlığıyla bir kat daha artmıştır. Böyle bir durumda, söz konusu büyük araştırmacıya bizim geleneksel yargılama yöntemi ve onu izleyen infaz işlemi üzerinde ne düşündüğünü sormak yerinde bir davranış sayılmaz mı?' Tabii dört bir yandan alkış sesleri yükselecek, ben başta olmak üzere herkes önerinin lehinde sözler söyleyecektir. Bunun üzerine, kumadan, sizin önünüzde eğilerek konuşmasını sürdürecek ve diyecektir ki: 'Madem öyle, ben de buradaki bütün topluluk adına kendisine ilgili soruyu yöneltiyorum.' İşte o zaman kalkıp korkuluğa doğru yürür, ellerinizi herkesin görebileceği gibi korkuluk üzerine korsunuz; yoksa hanımlar ellerinizi tutup parmaklarınızla oynarlar. Ve sonunda başlarsınız konuşmaya. Bilmem, bu an gelip çatana kadar duyacağım heyecana nasıl katlanacağım. Konuşmanızda sınır falan tanımayın, gerçeğin sesini duyurun bir güzel, korkuluğun üzerine abanın, gümbür gümbür öten bir sesle kumandana doğru haykırın, evet haykırın görüşünüzü! Ama belki istemezsiniz bunu, böyle davranmak karakterinize uygun düşmez, belki yurdunuzda böylesi durumlar söz konusu oldu mu, başka türlü davranılır, bu da doğru

bir şey, bu da yeter tamamen, o vakit hiç ayağa kalkmazsınız, sadece birkaç laf edersiniz oturduğunuz yerden, fısıldar gibi konuşursunuz; öyle ki, ancak altınızda oturan memurlar sizi işitebilsin, bu kadarı da elverir; infaza katılanların azlığından gacur gucur dönen çarktan, kopuk kayıştan, iğrenç keçe tıkaçtan söz açmak zorunda bile değilsiniz asla, hayır değilsiniz; çünkü bundan ötesini ben üzerime alacağım ve inanın, yapacağım konuşma kumandanı salondan kaçırmazsa, kesinlikle dize getirip kendisini itirafa zorlayacaktır: 'Eski kumandan, senin önünde eğiliyorum.' İşte benim plan; gerçekleşmesine yardım etmek istemez misiniz? Elbette istersiniz, hatta istemek zorundasınız." Sözün burasında, subay iki kolundan yakaladı konuğu ve güçlükle soluyarak yüzüne baktı. Son cümleleri o kadar yüksek sesle söylemişti ki, er ile mahkûm da dikkat kesildiler; bir şey anlamamalarına karşın, yemeği bırakıp ağızlarındaki lokmayı çiğneyerek konuğa baktılar.

Konuğun vereceği yanıt, daha baştan kesinlikle belliydi, bu konuda bir bocalamanın sözü edilemeyeceği kadar görüp geçirmiş biriydi konuk; özü sözü doğru bir adamdı ve kimseden korkusu yoktu. Yine de eri ve mahkûmu görüp bir an duraksadı. Ama sonunda vermesi gereken yanıtı verdi: "Hayır!" Subay, birçok kez gözlerini kırpıştırdı; ancak, konuktan ayırmadı bakışlarını. "Bir açıklama ister miydiniz?" diye sordu konuk. Subay, evet anlamında suskun, başını salladı. "Ben, yargılama yönteminizin karşısındayım." dedi konuk. "Siz, daha bana güvenip bu işi açmadan önce –bu güveninizi de asla kötüye kullana-

cak değilim– böyle bir yönteme karşı çıkmamın haklılığı, bu karşı çıkışımın alabildiğine küçük de olsa bir başarı sağlayıp sağlayamayacağı üzerinde düşündüm. Bu konuda ilkin kime başvurmam gerektiği açıktı: Kumandana başvuracaktım elbet. Sizse bunu daha da açıklığa kavuşturdunuz, ancak kararımı pekiştirerek değil; çünkü içtenlikli görüşünüz, her ne kadar düşüncemden caydırmadıysa da, duygulandırdı beni."

Subay sesini çıkarmadı, aygıtın başına dönüp pirinç çubuklardan birini tuttu; sonra biraz geriye kaykılıp gözlerini kaldırarak, her şeyin yerli yerinde olup olmadığını anlamak ister gibi hakkâka baktı. Erle mahküm, birbirleriyle ahbap olmuşa benziyordu; kayışlarla bağlı durumdaki mahkûm, ere bir işarette bulundu, er de mahkûma doğru eğildi; mahkûm erin kulağına bir şeyler fısıldadı; er de, peki anlamında başını salladı.

Konuk, subayın ardından giderek, "Ne yapacağımı henüz bilmiyorsunuz." dedi. "Yargılama yöntemiyle ilgili görüşümü kumandana bildireceğim, ama bir toplantıda değil, onunla baş başa konuşarak. Hem burada pek uzun zaman kalacak değilim; dolayısıyla bir toplantıya çağrılmam olanaksız; hemen yarın sabah ayrılacağım buradan, en azından gemime dönmüş olacağım."

Subay, konuğun sözlerini dinlememişe benziyordu. "İnfaz yönteminin doğruluğuna demek inanmadınız." dedi kendi kendine ve gülümsedi, bir çocuğun saçmalığına gülümseyen ve bu gülümsemenin ardın-

da kendi gerçek düşüncesini gizleyen yaşlı bir adamın gülümsemesine benziyordu gülümsemesi.

"O zaman vakti." dedi nihayet, işe katılmaya bir uyarı ve çağrıyı içeren aydınlık gözleriyle konuğa baktı.

"Neyin vakti?" diye sordu konuk, ama bir yanıt alamadı.

Subay, mahküma dönüp onun diliyle, "Serbestsin." dedi. Mahkûm ilkin inanamadı. "Evet, serbestsin." diye yineledi subay. Mahkûmun yüzü, ilk kez gerçek bir dirimselliğe kavuştu. Doğru muydu işittiği, yoksa subayın yalnızca geçici kaprisi miydi? Yoksa yabancı konuk çalışıp da, onun hayatının bağışlanmasını mı sağlamıştı? Nasıl şeydi bu? Mahkümun yüzü bütün bunları sorar gibiydi. Ama uzun sürmedi; ne olursa olsun, madem izin veriliyordu, gerçekten özgürlüğüne kavuşmak istedi ve tırmığın elverdiği ölçüde silkindi. "Kayışları koparacaksın." diye bağırdı subay. "Sakin ol! Şimdi sökeceğiz onları." Sonra ere işaret etti, erle kayışlar üzerinde çalışmaya koyuldu. Mahkûm, bir şey söylemeden sessizce kendi kendine güldü; bazen yüzünü sola, subaydan yana, bazen de sağa, erden yana çeviriyor, arada konuğu da unutmuyordu.

Subay, "Çıkar şunu tırmığın altından!" diye emretti ere. Mahkûmu tırmığın altından çıkarırken erin dikkatli davranması gerekiyordu; zaten sabırsızlandığı için mahkümun sırtı yer yer sıyrılmış, ufak çapta yara bereler oluşmuştu. Ancak, serbest bırakıldıktan sonra, subay mahkümla pek ilgilenmemeye başladı.

Konuğa doğru yürüyerek küçük meşin cüzdanını çıkardı cebinden, içini karıştırıp sonunda aradığı kâğıdı buldu ve konuğa gösterdi. "Okuyun şunu!" dedi. "Okuyamam." diye yanıtladı konuk. "Bu yazıları sökemediğimi söylemiştim." Subay, "Biraz daha dikkatle bakın!" diye üsteledi ve birlikte yazıyı okumak için konuğun yanına sokuldu; bu da sonuçsuz kalınca, sanki kâğıda asla el sürülmemesi gerekiyormuş gibi, serçe parmağını hayli yüksekten yazının üzerinde gezdirerek konuğun onu okumasını kolaylaştırmaya çalıştı. Konuk da, hiç değilse subayı memnun etmek için, şimdi çaba harcamaya başlamıştı, ama yazıyı bir türlü sökemedi. Derken subay ilkin yazıyı heceledi, ardından hecelemeden okudu tümüyle. "Adil ol!" yazıyor dedi. "Sanırım okuyabilirsiniz artık." Konuk, yazının üzerine o kadar eğildi ki, subay adeta konuğun elinin temasından esirgemek isteyerek kâğıdı çekip uzaklaştırdı. Konuk bundan böyle bir şey söylemediyse de, yazıyı hâlâ sökemediği açıktı. "Adil ol!" yazıyor dedi subay yeniden. Konuk, "Olabilir." dedi, "Böyle bir yazının kâğıt üzerinde bulunduğuna inanırım." Subay, "Sorun yok o zaman." diye yanıtladı, hiç değilse biraz memnundu şimdi; elinde kâğıtla merdiveni tırmandı, kâğıdı hakkâkın içine yerleştirdi ve çarka anlaşılan eskisinden değişik bir düzen verdi. Pek de zahmetli bir işti bu; ayrıca, alabildiğine küçük dişliler söz konusu olmalıydı ki, bazen subayın başı bütünüyle hakkâk içinde kayboluyordu, yani çarkın inceden inceye gözden geçirilmesi gerekmekteydi.

Konuk, subayın çalışmasını aşağıdan aralıksız izliyordu, boynu kaskatı kesilmişti, güneşin ışınlarına

gömülmüş gökyüzüne bakmaktan gözlerine bir ağrı yapışmıştı. Erle mahkûm birbiriyle meşguldü, başkaca bir şeye aldırdıkları yoktu. Mahkûmun gömleğiyle pantolonu, er tarafından çukurun içinden süngünün ucuyla çekilip alındı. Mahkûm, fena halde pislenmiş gömleğini, gerdelde yıkamaya koyuldu. Sonra gömlekle pantolonu üzerine geçirdi; ansızın hem mahkûm, hem er kahkahayla güldü, çünkü giysiler arkadan kesilerek iki parçaya ayrılmıştı. Belki de mahkûm, eri eğlendirmekle yükümlü görüyordu kendini; üzerinde yırtık giysiler, yere çömmüş erin çevresinde dolanıyor, er de gülerek dizlerine vuruyordu; ama orada bulunan subayla konuğu dikkate alarak az sonra yine toparladılar kendilerini.

Yukarıda subay işini bitirdikten sonra, bir kez daha gülümseyerek aygıtın bütün parçalarına baştan aşağı yeniden göz gezdirdi, o zamana kadar açık duran hakkâkın kapağını vurup kapadı; aşağı inip ilkin çukura, ardından mahkûma baktı; mahkûmun, giysilerini çukurdan çıkarıp giymiş olduğunu görerek bundan memnunluk duydu, ellerini yıkamak üzere gerdele yürüdü, gerdeldeki suyun iğrenç pisliğini neden sonra fark etti, böyle bir durumda ellerini yıkayamayacağına üzüldü, ellerini yerdeki kuma soktu, asıl temizliğin yerini tutacak gibi değilse de, ister istemez bu kadarla yetinmesi gerekiyordu; ardından doğrulup üniformasının düğmelerini çözmeye koyuldu; ilkin ceketinin yakasının altına sıkıştırdığı iki hanım mendili ellerine düştü. "Al, işte mendillerin!" diyerek mahkûma fırlattı bunları. Konuğa dönerek bir açıklamada bulunur gibi, "Hanımefendilerin armağanları." dedi.

Üniformasının ceketini çıkarıp ardından büsbütün soyunmaya başladı, besbelli gösterdiği aceleye karşın giysisinin her parçasına büyük bir özenle davranıyordu; hatta ceketinin gümüş kordonlarını parmaklarıyla güzelce sıvazladı, sallayıp silkerek püsküllerden birini düzeltti. Ama giysisinin tek tek her parçasını elden geçirdikten sonra hemen kaldırıp öfkeyle çukura atması, bu özenle hiç bağdaşmıyordu. Sonunda kayışla kısa meç kalmıştı üzerinde; önce meçi kınından çıkarıp kırdı, sonra parçalarını, kını, kayışı, tümünü toparlayıp öylesine bir savuruşla savurdu ki, çukurun içinde çın çın öterek hepsi bir yana dağıldı.

Şimdi çırılçıplak ortada dikiliyordu subay. Konuk dudaklarını ısırıyor, bir şey söylemiyordu. İleride ne olacağını bilmiyor değildi, ama subayın herhangi bir girişimini engellemeye hakkı yoktu. Savunduğu yargılama yöntemi gerçekten ortadan kaldırılmak üzere bulunuyorsa – nedeni de konuğun işe karışmasıydı belki, ki buna da konuk kendini yükümlü hissediyordu, o zaman subay tamamen doğru davranıyor demekti, subayın yerinde olsa, konuğun kendisi de başka türlü davranamazdı.

Erle mahküm, olup bitenlerden ilkin bir şey anlamamışlardı, hatta başlarını çevirip baktıkları bile yoktu. Mahküm, mendillere yeniden kavuştuğu için pek seviniyordu, ama sevinci uzun sürmedi; çünkü er, beklenmedik bir şekilde uzanarak mendilleri mahkümdan çekip almıştı. Bunun üzerine mahküm, erin palaskasının altına soktuğu mendilleri tekrar oradan çekip çıkarmaya çalıştı; ama er tetikte beklemişti. Böylece boğuşup durdular bir süre. Ancak subay çı-

rılçıplak soyunduğunda, dikkatleri o yana çevrildi. Özellikle mahkûmun içinde, büyük bir değişiklik arifesinde bulunduğuna ilişkin bir sezgi belirmişti. Kendi başına gelecekler, şimdi subayın başına geliyordu. Belki de sonuna kadar götürülecekti iş. Böyle olmasını belki de yabancı konuk istemişti. Yani bir öç almadan başka şey değildi bu. Çektirilmek istenen acıları sonuna kadar çekmemişti kendisi; ama aynı acılar, subaya sonuna kadar çektirilecek, öcü alınacaktı. Ansızın mahkûmun yüzünde geniş ve suskun bir gülümseme belirip bir daha da kaybolmadı.

Ama subay, aygıta dönmüştü yüzünü. Aygıtın dilinden iyi anladığı daha önce görülmüşse de, şimdi onu nasıl kullandığına ve isteklerine aygıtın nasıl boyun ediğine tanık olmak insanı adeta şaşkına çeviriyordu. Elini tırmığa yaklaştırması, tırmığın kendisini alıp kabul etmek üzere gerekli konumu ele geçirene kadar birkaç kez inip çıkmasına yetmiş, kenarından tutar tutmaz yatak titreşime geçmişti; derken keçe tıkaç, karşıdan subayın ağzına doğru yaklaştı. Subay, ilkin tıkacı istemezmiş gibi göründü, ama yalnızca bir an sürdü duraksaması, çok geçmeden boyun eğip tıkacı benimsedi. Her şey hazırdı, sadece kayışlar henüz yanlardan sarkıyordu, ama belli ki ihtiyaç yoktu bunlara, subayın bağlanmaması gerekiyordu. Birden mahkûmun gözü, çözük kayışlara ilişti; kayışlar bağlanmadı mı, kanısınca yargının infazı mükemmel olamazdı; bu yüzden ere çarçabuk işaret etti, subayı bağlamak için birlikte seğirttiler. O anda manivelayı itip hakkâkı harekete geçirmek için bir ayağını uzatan subay, mahkûmla erin yaklaştığını görerek ayağı-

nı çekip geriye aldı ve kayışlarla bağlanmasına göz yumdu. Kuşkusuz bağlı durumda manivelaya erişemezdi artık; oysa manivelanın yerini ne er, ne mahkûm bulabilirdi; konuğa gelince, elini hiçbir şeye sürmemeye kararlıydı. Ancak, gereksizliği de anlaşıldı bunun; çünkü kayışlar bağlanır bağlanmaz, aygıt çalışmaya, yatak titreşmeye, iğneler subayın cildi üzerine inip kalkmaya başladı; tırmık boşlukta bir aşağı, bir yukarı süzülüyordu. Konuk, ancak bir süre gözlerini dikip baktıktan sonra, hakkâktaki bir çarkın gıcırdaması gerektiğini anımsadı; oysa her şey sessizdi, en küçük bir gıcırtı işitilmiyordu.

Aygıt sessiz çalıştığı için, dikkati hiç çekmiyordu. Konuğun gözleri, karşıda dikilen erle mahkûmdaydı. Mahkûm ere göre daha hareketliydi; aygıttaki her şeyle ilgileniyor, bazen eğiliyor, bazen doğrulup ayakları üzerinde dikiliyor, işaretparmağını uzatarak ere hep bir şeyler göstermek istiyordu. Konuk için tatsız bir durumdu doğrusu. İşin sonuna kadar bir yere ayrılmamayı kafasına koymuştu, ama erle mahkûmu o durumda görmeye de daha çok katlanamayacaktı. "Haydi evlerinize!" dedi her ikisine birden. Belki er karşı koymayacaktı, ama mahkûm bu buyruğu düpedüz bir ceza olarak gördü. Ellerini kavuşturup, erin kalmasına izin vermesi için konuğa yalvarıp yakardı, hatta konuk hayır anlamında başını sallayarak diretince, yere diz çöktü. Buyrukların böyle bir yerde para etmediğini gören konuk, erle mahkûmu kovup uzaklaştırmak için karşıya geçmek istedi. Derken yukarıdan, hakkâkın içinden kopup gelen bir gürültü işitti, başını kaldırıp baktı, yanılmamıştı demek, çark-

lardan biri gerçekten bozuk düzen çalışıyordu. Hakkâkın kapağı usulcacık kalktı ilkin, derken tak diye birden açıldı, bir dişlinin sivri uçları göründü, sivri uçlar yukarıya kalktı ve çok geçmeden çarkın tümü açığa çıktı; sanki bir büyük güç hakkâkı sıkıştırıyor, çarka aygıtta yer bırakmıyordu. Çark, hakkâkın kenarına kadar dönüp geldi, sonra aşağı düştü, dik durumda kumların içinde biraz yuvarlanıp hareketsiz kaldı. Ama hemen ardından bir başka çark göründü yukarıda; onu birbirinden pek ayırt edilemeyecek irili ufaklı bir sürü başka çark izledi; aygıtın içinin artık boşaldığı sanılırken bu kez pek çok sayıda çarktan oluşan yeni bir grup beliriyor, derken her biri yere düşüyor çarkları, bir süre kumlarda yuvarlanıyor, ardından yere serilip kalıyordu. Bu olay, konuğun buyruğunu mahkûmun büsbütün unutmasına yol açmış, çarklar mahkûmu bayağı büyülemişti; boyuna aralarından birini yakalamak istiyor, eri yardıma çağırıyor, ama birden irkilerek elini geri çekiyordu, çünkü hemen arkadan bir başka çark çıkıp geliyor, bu da hiç değilse ileriden yuvarlanmış gelirken, içine korku salıyordu.

Konuğa gelince, durumdan pek tedirgindi, aygıt besbelli parçalanıp dağılıyordu, sessiz sakin işleyişi, yanıltıcı bir izlenimden başka bir şey değildi. O anda subay, kendi başının çaresine bakacak durumda değildi; dolayısıyla konuğun içinde subayın yardımına koşması gerektiği gibi bir duygu belirdi. Ancak, bütün dikkatini çarklar kendi üzerine çektiğinden, aygıtın kalan bölümüne bir göz atmayı unutmuştu; ama şimdi, son çarkın hakkâktan ayrılmasının ardından tırmık üzerine eğildiğinde, öncekinden de kötü bir

sürprizle karşılaştı. Tırmık yazmıyor, uçlarını cilt içine batırmakla yetiniyordu, yatak ise vücudunu bir yerden bir yere yuvarlamıyor, onu sadece kaldırıp iğnelerin ağzına veriyordu. Konuk işe el atmayı, başarabilirse aygıtın çalışmasını tümüyle durdurmayı düşündü; çünkü olay, subayın amaçladığı gibi işkence niteliği taşımaktan çıkmış, doğrudan cinayete dönüşmüştü. Konuk, ellerini ileri uzattı; ama o anda tırmık, yan tarafından subayın iğneleri geçirilmiş vücuduyla havaya kalktı, oysa bu, normal olarak on ikinci saatte yapacağı şeydi. Sanki yüz ayrı oluktan boşanırcasına akmaya başlamıştı kan; ancak, suyla karışık değildi, su akıtan borucuklar da bu kez görevlerini yapmamıştı. Ve nihayet son işlevini de yerine getirmeye yanaşmadı aygıt: Vücut, tırmığın uzun iğnelerinden bir türlü çözülüp ayrılamadı; kanı akıyor, ne var ki vücudun kendisi çukurun içine düşmeden kalıyordu. Tırmık eski durumunu almak üzere hareket etmek istiyor, ama yükten henüz kurtulamadığının kendisi de bilincindeymiş gibi, çukurun üzerinde beklemesini sürdürüyordu. Karşıda dikilen erle mahkûma, "Ne duruyorsunuz, yardım etsenize!" diye seslendi konuk ve subayın ayaklarına yapıştı. Kendisi subayın ayaklarından itecek, karşıdan da her ikisi subayın başını tutacak, böylece onu kaldırıp iğnelerin altından alacaklardı. Ama erle mahkûm yardıma gelmekte duraksadı; mahkûm düpedüz sırtını çevirmişti subaya; anlaşılan onları subayın başını tutmaya zorlamak gerekiyordu. Bu arada, adeta istemeyerek, ölü subayın yüzünü gördü konuk. Yüzü sağlığındaki gibiydi; üzerinde o vaat edilen esenlikten eser yoktu; başkaları-

nın aygıtta bulduğu sona kavuşamamıştı subay; dudakları sımsıkı birbirine bastırılmıştı, açık gözlerinde adeta bir yaşam ifadesi okunuyordu, bakışı sakin ve inanç doluydu, alnına büyük çelik iğnenin ucu gömülmüştü.

Konuk, erle mahkûmun önü sıra yürüyüp kolonideki binalara gelince, er, içlerinden birini göstererek, "İşte çayevi." dedi.

Bir binanın zemin katında mağarayı andıran, duvarlarıyla tavanı dumandan kararmış alçacık bir yerdi burası. Yola bakan cephesi tümüyle açıktı. Gerek kumandanın saray biçimindeki konutları, gerek kolonideki tümü pek harap öbür binalarla arasında pek ayrım seçilmemesine karşın, konuğun üzerinde tarihi bir yapı izlenimi uyandırmıştı; birden çayevine sokularak, yanında erle mahkûm, yol üzerine atılmış boş masalar arasından ilerledi. İçeriden gelen serin ve küflü havayı soludu. "Eski kumandan işte burada gömülü." dedi er. "Rahipler, kendisine gömütlükte yer vermekten kaçındı. Bir süre nereye gömüleceği konusunda karara varılamadı, sonunda burada toprağa verildi. Subay, bundan size hiç söz açmamıştır kuşkusuz, çünkü durumdan en çok utanç duyan kendisi oldu. Hatta birkaç kez geceleyin gelip eski kumandanı mezarından çıkarmayı denedi, ama her seferinde kovulup uzaklaştırıldı." Ere bir türlü inanamayan konuk, "Nerede mezar?" diye sordu. Erle mahkûm, her ikisi birden konuğun önü sıra seğirtip sözde mezarın bulunduğu yeri gösterdiler. Konuğu alıp çayevinin arka duvarına götürdüler. Masaların birkaçında müşteriler oturuyordu. Limanda çalışan işçiler-

di belki, kısa ve kara top sakalları ışıl ışıl parıldayan güçlü kuvvetli adamlardı. Hiçbirinin üzerinde giysi yoktu, gömlekleri yırtık yırtıktı, yoksul, aşağılanmış insanlardı hepsi. Konuğun yaklaştığını gören birkaçı doğruldu, geri geri çekilip arkalarını duvara vererek ona bakmaya başladı. Konuğun çevresinde, "Bir yabancı, mezarı görmek istiyor." diye bir fısıldaşma oldu. İtilip kenara alınan bir masanın altından bir mezar taşı çıktı ortaya. Masanın altında saklı tutulabilecek kadar alçak bir taştı, üzerine pek küçük harflerle bir yazı oyulmuştu. Konuk, yazıyı okuyabilmek için yere diz çökmek zorunda kaldı. Yazıda şöyle deniliyordu: "Burada eski kumandan yatmaktadır. Artık ortada görünmemeleri gereken taraftarları, kendisine bu mezarı hazırladı ve bu kitabeyi başucuna dikti. Bir kehanete göre, kumandan yıllar sonra dirilecek ve taraftarlarını alarak buradan çıkıp koloniyi yeniden ele geçirecek. İnanın ve bekleyin!" Yazıyı okuyup doğrulan konuk, çevresinde dikilen adamların gülümsediklerini gördü; sanki adamlar yazıyı kendisiyle birlikte okumuşlardı da, gülünç bulmuşlardı ve konuğu da kendi görüşlerine katılmaya çağırıyorlardı. Konuk bunu fark etmemiş gibi yaparak adamlara biraz para dağıttı, masa yine eski yerine itilip mezarın üzeri örtülünceye kadar bekledi, sonra çayevinden ayrılıp limana doğru yürüdü.

Erle mahkûm çayevinde tanıdıklara rastlamış ve onlar tarafından alıkonmuştu. Ama çok geçmeden tanıdıkların ellerinden kurtulmuş olacaklardı ki, kayıklara inen uzun merdiveni yarılamış konuğun ardından seğirttiler. Belki de amaçları, son anda onları da

alıp birlikte götürmeye konuğu zorlamaktı. Konuk, kendisini gemiye götürmek üzere aşağıda bir kayıkçıyla pazarlık ederken, erle mahkûm doludizgin merdivenden indiler; sesleri çıkmıyor, bağırmayı göze alamıyorlardı. Aşağıya vardıklarında, konuk kayığa binmiş bulunuyordu ve kayıkçı palamarı çözmek üzereydi. Erle mahkûm henüz kayığa atlayabilirdi; ama konuk, yerden düğüm yapılmış ağır bir halatı kaldırıp gözdağı verircesine her ikisine doğru salladı, onları böyle bir şeye kalkışmaktan alıkoydu.

Köy Öğretmeni

Daha küçücük sıradan bir köstebeği iğrenç bulanlar -ki ben de bunlar arasındayım- birkaç yıl önce ufak bir köy yakınında görülüp köye geçici bir ün kazandıran dev köstebekle karşılaşsalardı, tiksintiden ölürlerdi belki. Kuşkusuz köy çok geçmeden unutuldu ve şimdi, tümüyle açıklamasız kalan, açıklanması için de pek çaba gösterilmeyen, konuyla ilgilenmesi gerekip doğrusu çok daha az önemli sorunlarla ilgileneceğim diye çırpınan çevrelerin anlaşılmaz savsaklamalarından ötürü şöyle iyice araştırılıp incelenmeyerek akıldan çıkıp giden olayın ünsüzlüğünü paylaşıyor yine. Köyün tren yoluna çok uzak düşüşü bunun için bir özür sayılamaz. O zaman bir hayli insan merak edip ta nerelerden gelmişti; hatta dış ülkelerden bile gelenler çıkmış, ancak sadece merak etmekle kalmayıp durumla daha çok ilgilenmesi gerekenler ortada görünmemişti. Hatta bazı sıradan in-

sanlar, normal günlük işlerinden pek baş alıp şöyle bir oh diyemeyen kimseler, işte böyleleri bir çıkar gözetmeksizin konuya el atmasaydı, olayla ilgili söylentiler belki en yakın çevreden öteye pek taşmayacaktı. Hani itiraf etmeli ki, başka zaman önüne zor durulacak söylentinin kendisi de bu kez bayağı hantal davranmıştı, düpedüz arkadan sürülüp itilmese, yayılacağı yoktu çevreye. Ama söz konusu sorunla uğraşmamak için, elbet bu da yeterli bir neden sayılmazdı; tersine, söz konusu hantallığın nedeninin de ayrıca araştırılması gerekiyordu. Böyle yapılacakken, olay üzerinde şimdi elde bulunan tek yazılı incelemeyi hazırlamakla yaşlı köy öğretmeni görevlendirilmişti. Mesleğinde seçkin bir kişiydi öğretmen; ama olayın ilerideki çalışmalara temel oluşturabilecek doğru dürüst bir tanımını yapmaya ne yeteneği, ne bilgisi elverecek gibiydi. Öğretmenin hazırladığı broşür basılmış ve o zamanlar köyü dolaşmaya gelenlere bol miktarda satılmıştı; ama öğretmen, kimse tarafından desteklenmeyen o tek kalmış çabalarının gerçekte değer taşımadığını görecek kadar zekiydi. Öyleyken çabalarını gevşetmemesine ve özü gereği sorunun yıldan yıla içinden çıkılmaz bir durum almasına karşın onu incelemeyi yaşamının bir ödevi bilmesi, bize bir yandan olayın etki derecesini, öte yandan kimsenin pek dikkate almadığı yaşlı bir köy öğretmeninde nasıl bir çaba ve inanç gücü bulunabileceğini gösteriyor. Ama hatırı sayılır kişilerin sorun karşısındaki ilgisiz tutumundan öğretmenin neler çektiğini de broşürün ardından yayınladığı bir ek açık açık anlatmakta. Ama ek olaydan ancak birkaç yıl sonra yayınlanı-

yor ve öyle bir zamanda yayınlanıyor ki, bu yazıyla neyin söz konusu edildiğini artık pek anımsayan kalmamış gibidir. Bu ekte, belki ustalıklı değilse de, açık yürekliliğiyle inandırıcı bir anlatıma başvuruyor öğretmen; en az anlayışsızlık beklediği insanların kendisine gösterdiği anlayışsızlıktan yaka silkiyor, bu insanlara ilişkin şu çok yerinde sözleri söylüyor: "Ben değil, ama onlar yaşlı köy öğretmenleri gibi konuşmakta." Arada da, özellikle üstlendiği iş için başvurduğu bir bilginin sözlerini iletiyor okuyuculara. Bilginin adı yazıda verilmiyor, ama çeşitli ayrıntılardan kimliğini saptayabiliyoruz. Daha bilginin huzuruna kabul edilebilmesi bile, öğretmenin karşısına büyük güçlükler çıkarmıştı. Bütün bu güçlükleri yenen öğretmen daha hoş beş sırasında fark etmişti ki, bilgin bu işte sökülüp atılmaz bir önyargıya saplanmıştır. Öğretmenin, kaleme aldığı broşüre dayanarak sunduğu uzun raporu bilginin nasıl bir dalgınlık içinde dinlediğini, sözde onun biraz düşünüp taşınarak söylediği şu sözler ortaya koyuyordu: "Kuşkusuz değişik köstebekler vardır. Toprak da ne bileyim sizin orada hayli kara ve tok. Eh, böyle olunca köstebeklere pek yağlı bir besin sağlıyor, onlar da alışmadık ölçüde büyüyüp azmanlaşıyorlar." – "Ama bu kadar da değil sanırım!" diye sesini yükseltmiş öğretmen, hırsından işi biraz aşırılığa vardırarak duvarda iki metrelik bir yeri göstermişti. "Yo, büyüyorlar, büyüyorlar." diye yanıtlamıştı bilgin de; anlaşılan olayı tümüyle pek komik bulmuştu. Dolayısıyla böyle bir sonuçla dönüp eve gelmişti öğretmen. Akşamüzeri yolda, kar altında nasıl eşiyle altı çocuğunun kendisini beklediği ve nasıl

onlara bütün umudunun kesinlikle suya düştüğünü itiraf zorunda kaldığı da ek yazıda belirtiliyordu.

Bilginin öğretmene karşı davranışını okuduğumda, öğretmenin kaleme aldığı asıl broşürden henüz hiç haberim yoktu. Ama bu olaya ilişkin ele geçirilebilecek tüm malzemeyi hemen derleyip toparlamayı kafama koymuştum. Yumruğumu tutup bilginin suratına indiremeyeceğime göre, kaleme alacağım inceleme en azından öğretmeni, daha yerinde bir söyleyişle, pek öğretmeni değil de açık yürekliliği kuşku götürmeyen bir adamın iyi niyetini savunacaktı. İtiraf edeyim ki, sonradan pişmanlık duydum bu kararı aldığıma; çünkü bunu uygulamanın beni tuhaf bir duruma düşüreceğini çok geçmeden sezmiştim. Bir kez bilgini, hele kamuoyunu öğretmenin lehinde etkileyebilecek kadar hiç de nüfuzlu biri değildim; öte yandan öğretmen, asıl niyetinden, yani dev köstebeğin gerçekten görüldüğünü kanıtlamak istemesinden çok, davranışındaki açık yürekliliği savunmanın benim için önem taşıdığını çaresiz anlayacaktı, oysa böyle bir davranış kendisi için pek doğal ve savunulmayı gerektirmeyen bir şeydi. Yani iş sonunda o noktaya dökülecekti ki, öğretmene hoş görüneceğim derken onun tarafından büsbütün yanlış anlaşılacak ve ona yardım edeyim derken belki kendim yardım gerekir duruma düşecektim; bana yardım edecek birinin çıkması ise sanırım pek olacak gibi değildi. Kaldı ki, verdiğim kararla büyük bir yükün altına girmiş oluyordum. Yazdıklarıma inanılmasını istiyorsam, öğretmeni tanık gösteremezdim; çünkü zaten öğretmen başkalarını kendisine inandırmayı başaramamış

biriydi. Beni yanıltmaktan başka işe yaramayacağı için, kendi çalışmamı bitirmeden öğretmenin broşürünü okumaktan kaçındım. Hatta öğretmenle bir bağlantı, bir ilişki kurmaya bile yanaşmadım. Ne var ki, öğretmen yaptığım incelemelerden birtakım kimselerin aracılığıyla haber almadı değil; ama kendi amacına uygunluk içinde mi, yoksa ona karşıt doğrultuda mı çalıştığımı bilmiyordu. Hatta, ileride kendisi bunu yadsımak istemişse de, o zaman sonuncu olasılığa öncelik tanımıştı sanırım; çünkü çeşitli engeller çıkardı yoluma, elimde bunu gösteren kanıtlar var. Bu da pek kolay üstesinden gelebileceği bir şeydi; bir kez ben, onun benden önce yaptığı araştırmalara yeniden girişmek zorundaydım; bu yüzden, her vakit işimi sekteye uğratabiliyordu, ki bu da benim yöntemime haklı olarak yakıştırılacak tek kusur, ama şunu da söyleyeyim ki, kaçınılamayacak bir kusurdu; ne var ki ihtiyatlı davranmakla, hatta kendi görüşünü hiç hesaba katmamakla bu kusuru enikonu gideriyordum. Yoksa benim yazı, öğretmenin her türlü etkisinden bağımsız hazırlanıyordu; hatta belki bu noktada gereğinden çok titizlik göstermiştim, sanki şimdiye kadar kimse olayı incelememiş de, ilk kez ben görgü ve işitme tanıklarını sorguya çekmekte, verilen bilgileri ilk kez ben yan yana dizmekte, bunlardan sonuçlar çıkarmaktaydım, evet tıpkı böyleydi durum. Sonradan öğretmenin broşürünü okuduğum vakit –uzun boylu bir başlığı vardı doğrusu: "Şimdiye kadar kimsenin görmediği büyüklükte bir köstebek."– şunu anladım ki, öğretmenle ben, her ikimiz de asıl gerçeği, yani köstebeğin varlığını kanıtladığımızı sanıyorsak

da, önemli noktalarda birbirimizden ayrılıyorduk. Ne de olsa görüş ayrılıklarımız öğretmenle aramda, doğrusu her şeye karşın arzuladığım dostça bir ilişkinin kurulmasını önledi. Hatta onda beni hedef alan bir çeşit düşmanlık giderek gelişip serpilmeye başlamıştı. Doğrusu bana karşı her vakit alçakgönüllü, her vakit başı aşağıda davranmaktaydı; ama böyle davranışı, içindeki dostça denemeyecek gerçek duygulara daha bir açıklık kazandırıyordu. Diyeceğim, öğretmen benim bu işi ele almakla ona bayağı zararım dokunduğu kanısındaydı; kendisine bu konuda yararımın da dokunduğu ya da dokunabileceğine ilişkin inancıma gelince, bu, kendisine sorarsanız en iyi olasılıkla bir saflıktı, hatta bir büyüklük taslayış, bir kurnazlıktı belki. Her şeyden önce ikide bir belirttiği gibi, onun şimdiye kadarki bütün rakipleri düşmanlıklarını hiç açığa vurmamış ya da bunu yanlarında başka kimse yokken yapmış veya ancak sözle dile getirmişlerdi. Bense onda takıldığım noktaları hemen broşür kılığında bastırmayı gerekli bulmuştum; ayrıca, sorun üzerine üstünkörü de olsa eğilen az sayıdaki rakipler, hiç değilse öğretmenin görüşünü, yani bu konudaki egemen görüşü dinlemişlerdi de ondan sonra kendileri diyeceklerini demiş, bana gelince sistemsiz derleyip topladığım ve yer yer kavrayamadığım bilgilerden öyle sonuçlar çıkarmıştım ki, temelden doğru sayılsalar bile inandırıcılıktan uzaktı hepsi, hem gerek halk, gerek bilginler bakımından; gelgelelim, en hafif bir şekilde inandırıcılıktan uzak görünmesi, bu işte ele geçirilebilecek sonuçların en kötüsüydü. Üstü örtülü de olsa açığa vurulan bu çeşit

yergileri yanıtlamak işten değildi benim için; örneğin, onun asıl kendi broşürü, inanılmazlığın kuşkusuz daniskasıydı. Ancak, öğretmenin bir başka kuşkusu daha vardı ki, bunu ortadan kaldırmak pek kolay sayılmazdı, kendisine karşı genel olarak pek çekingen davranışımın nedeni de buydu. Diyeceğim, köstebeğin ilk sözcülüğünü yapmak onurundan kendisini yoksun bırakmak istediğime içten içe inanıyordu öğretmen. Ama şahsı için ortada hiç de onurlandırıcı gözle bakılabilecek bir şey bulunmuyordu, gülünç bir duruma düşmüş olmak vardı sadece, hem bu gülünçlük de giderek azalan bir okuyucu kitlesi buluyordu karşısında ve ben de kuşkusuz böyle bir gülünçlüğün peşinde değildim kuşkusuz. Ayrıca broşürümün giriş bölümünde, öğretmene her vakit köstebeğin bulucusu gözüyle bakılması gerektiğini –doğrusu kendisi bile bulmamıştı köstebeği– ve başına gelenlere karşı duyduğum ilginin beni bu yazıyı kaleme almak zorunda bıraktığını kesinlikle belirtmiştim. "Bu yazımın amacı..." diyordum incelememin sonunda, pek de coşkulu bir dille, ama bu coşku benim o zamanki heyecanıma uygun düşüyordu, "Öğretmenin broşürünün hak ettiği yaygınlığı kazanmasına yardım etmektir. Bu amaca varıldı mı, geçici süre ve eğreti olarak bu işe karışan ismim, yine hemen oradan kapı dışarı edilip unutulabilir." Yani soruna büyük ölçüde karışmak istemiyordum adeta, öğretmenin şahsıma karşı o inanılmaz eleştiriyi yönelteceği sanki içime doğmuştu. Gelgelelim öğretmen, yazımın işte bu son bölümünü saldırısına temel aldı. Söylediği ya da söylemeye getirdiği şeylerin görünürde biraz haklı ya-

nı bulunduğunu yadsımıyorum; onun bana karşı davranışında, broşüründekiyle adeta kıyaslanamayacak bir keskin görüşlülük eseri gösterdiği birkaç kez dikkatimi çekmişti. Diyeceğim, yazımın giriş bölümünün ikiyüzlü olduğunu ileri sürdü öğretmen. Benim bütün istediğim, gerçekten yazısının yayılması ise, ne diye o zaman yalnızca kendisi ve yazısı üzerine eğilmiyor, ne diye broşürünün üstünlüklerini ve içerdiği savların çürütülemeyeceğini göstermiyor, ne diye çalışmamı buluşunun önemini belirtmek ve herkese anlatmakla sınırlandırmıyordum da broşürü tümüyle boşlayıp, kendim keşfin içerisine doğru yol almakta diretiyordum? Yoksa keşif yapılmış değil miydi? Yoksa bu bakımdan daha yapılacak bir şey mi kalmıştı? Madem keşfi yeniden kendim yapmamın zorunluluğuna inanmaktaydım, niçin yazımın girişinde keşiften el çektiğimi resmen açıklamaya kalkıyordum? Bu iki yüzlü bir alçakgönüllülük sayılabilirdi, ama ondan da kötü bir şeydi işte. Ben keşfin değerini yok etmeye bakıyordum, keşfin üzerine dikkati çekmemin amacı onu değersiz kılmaktı. Kendisi ise araştırıp incelemeleriyle ilgili keşfi yapmış ve kaldırıp bir kenara koymuştu. Keşfin çevresinde şöyle biraz bir sessizlik baş göstermişken, ben yine ortalığı velveleye vermiş, beri yandan kendisinin durumunu şimdiye kadar görülmedik ölçüde zorlaştırmıştım. Açık yürekliliğini savunmanın ne önemi vardı onun için? Önemli olan işin kendisi, yalnızca işin kendisiydi. Gelgelelim, ben işin içyüzünü anlamadığım ve değerini doğru dürüst kavrayamadığımdan, bende bunu duyup sezecek güç bulunmadığından ona ihanet etmiştim. Aklımın

ereceği sınırın dünya kadar ötesindeydi bu iş. Kendisi karşımda oturuyor, buruşuk kocamış yüzüyle sessiz sakin bana bakıyordu, ama işte bunlardan başkası olamazdı düşündükleri. Yalnızca işin kendisinin onun için önem taşıdığı elbet doğru değildi, pek açgözlüydü hatta ve para da kazanmak istiyordu, ki çok nüfuslu ailesi göz önünde tutulursa, bu hiç de şaşılacak bir şey sayılmazdı. Öyleyken, soruna karşı benim ilgim kendisininkine oranla gözüne o kadar az görünüyordu ki, kendisini, gerçekten pek fazla ayrılmaksızın, çıkarını hiç düşünmeyen biri diye ortaya koyabileceğini sanıyordu. Ve doğrusu öğretmenin suçlamalarının, aslında onun yalnızca köstebeğini adeta iki eliyle sımsıkı kavramasından ve parmağıyla bile olsa yanına yaklaşmak isteyeni hain diye nitelemesinden kaynaklandığını kendi kendime söylemem, içimi rahatlatmaya yetmiyordu. Durum öyle değildi; öğretmenin davranışı açgözlülükle, en azından sadece açgözlülükle açıklanamazdı; daha çok, sürdürdüğü büyük çabaların ve tam anlamıyla uğradığı başarısızlıkların yol açtığı bir kızgınlıktı nedeni. Ama bu kızgınlık da yine her şeyi açıklayamıyordu. Kim bilir, belki benim soruna karşı ilgim gerçekten pek azdı, yabancılardaki ilgisizlik öğretmen için artık alışılmış bir şeydi; ama genelde böyleydi, tek kişiler söz konusu olunca iş değişiyordu. Gelgelelim sonunda biri çıkmış, işe olağanüstü bir biçimde el atmıştı ve bunun bile sorunu kavradığı yoktu. İş bir yol buraya geldi mi, asla inkâra kalkmıyordum. Hayvanbilimci değilim, köstebeği ben keşfedeydim, eh o zaman bütün gücümle kendi tezimi savunurdum, ama ben keşfet-

memiştim. Böylesine büyük bir köstebek kuşkusuz dikkate değer bir şey; ama öyledir diye tüm dünyanın sürekli bununla ilgilenmesi beklenemez; hele köstebeğin varlığı tam bir kesinlikle saptanıp, kendisi en azından ortaya çıkarılmadığı süre. Ayrıca şunu da itiraf etmiştim: Keşfeden ben olaydım, belki hiç de köstebek için böyle uğraşmazdım; oysa öğretmenin kendisi için seve seve ve gönüllü olarak yapmıştım bunu.

Yazım başarı kazansaydı, öğretmenle aramdaki uyuşmazlık belki silinip gidecekti. Ne var ki, başarıdan ses seda çıkmadı. Yazı belki iyi bir biçimde, yeteri kadar inandırıcı kaleme alınmamıştı; ben ticaretle uğraşırım, böyle bir yazının gerektirdiği bilgiler bakımından öğretmene haydi haydi üstün sayılırsam da, broşürün kaleme alınması işi sanırım yeteneklerimi hayli aşmıştı, oysa öğretmende bu kadarı söz konusu değildi. Öte yandan, yazının başarısız kalışı, başka türlü de yorumlanabilirdi, belki uygunsuz bir zamanda yayınlanmıştı. Ancak, gereken ilgiyi uyandırmayan köstebeğin keşfi o kadar geride kalmış değildi ki büsbütün unutulmuş bulunsun ve benim yazı herkesi gafil avlasın. Ama baştaki az buçuk ilginin büsbütün kaybolmasına yetecek zaman da geçmişti aradan. Benim yazı üzerinde düşünme zahmetine katlananlar, kendilerini yıllar öncesinin tartışmasında esen o bıkkınlık havasını kaptırıp bu yavan soruyla ilgili olarak Allah bilir gene boş çabaların sürdürüleceğini içlerinden geçirmişlerdi, hatta bazıları öğretmenin broşürüyle karıştırmıştı benim yazımı. Örneğin, belli başlı bir tarım dergisinde, Allah'tan ki derginin

sonunda küçük harflerle basılmış şu sözler yer alıyordu: "Dev köstebekle ilgili yazı bize bir kez daha yollanmış bulunuyor. Anımsadığımız kadarıyla yıllar öncesi yazıya yürekten gülüp geçmiştik. O günden bu yana da ne yazıdaki zekâ eseri arttı, ne bizlerin zekâsında bir azalma oldu. Ne var ki, şimdi bir ikinci kez gülemeyeceğiz, o kadar. Şimdi bizim öğretmen derneklerine soruyoruz: Acaba bir köy öğretmeni, dev köstebekler ardında koşup durmaktan daha yararlı bir iş bulamaz mı kendisine?" Doğrusu bağışlanmaz bir karıştırma. Öğretmenin ne ilk, ne de sonraki yazısını okumuş, "dev köstebek" ve "köy öğretmeni" gibi aceleyle ele geçirilmiş zavallı iki sözcüğe başvuran beyler, herkesçe el üstünde tutulan ilgi ve çıkarlarının temsilcisi kimliğiyle sahnede boy göstermişti. Buna karşı başarıyla alınacak çeşitli önlemler vardı kuşkusuz, ama öğretmenle aramda doğru dürüst bir anlaşmanın eksikliği, beni bu önlemleri almaktan alıkoydu; tersine, dergiyi başarabildiğim süre öğretmenden gizlemeye baktım. Ama çok geçmeden öğretmen derginin varlığını öğrenmişti; bunu daha, Noel'de beni ziyarete niyetlendiğini bildiren mektubundaki bir cümleden çıkarmıştım. Şöyleydi cümle: "Dünya zaten kötü, onun kötü olmasını daha da kolaylaştırıyor insanlar." Bununla demek istiyordu ki, ben kötü dünyanın tarafındaydım; kendi içimdeki kötülükle yetinmiyordum da, dünyanın kötüye gidişini kolaylaştırıyordum; yani genel kötülüğü kışkırtıp yuvasından dışarı uğratıyor, onun zafere ulaşmasına yardım ediyordum. Eh, gerekli kararları almıştım, kendisini serinkanlı bekleyebilirdim. Onun ileriden

gelerek her zamankinden daha kaba biçimde selam verişini, karşıma geçip suskun oturuşunu, o bir tuhaf astarlı ceketinin göğüs cebinden titizlikle çıkardığı dergiyi açarak önüme sürüşünü sakin, serinkanlı izledim. "Biliyorum!" diyerek dergiyi okumadan geri ittim önüne. "Biliyorsunuz demek!" dedi göğüs geçirerek; başkalarının yanıtlarını yinelemek gibi öğretmenlerde görülen eski bir alışkanlığa sahipti. "Elbet bunu sineye çekecek, karşılıksız bırakacak değilim!" diye sürdürdü konuşmasını, parmağıyla sinirli sinirli derginin üzerine vurdu; sanki ben karşıt görüşteymişim gibi dik dik baktı bana, söylemek istediğim şey sanırım içine doğmuştu. Zaten başka zamanlar da onun pek konuştuğum sözlerden değil de daha başka kimi belirtilerden niyetlerimi sezmede çokluk hiç yanılmadığını, ancak bu sezgiye kendini bırakmayıp dikkatini başka tarafa yönelttiğini fark eder gibi olmuştum. O vakit kendisine söylediklerimi hemen sözcüğü sözcüğüne yineleyebilirim, çünkü konuşmamızdan az sonra not etmiştim hepsini: "Dilediğinizi yapın!" demiştim. "Bugünden tezi yok yollarımız ayrılıyor. Sanıyorum sizin için ne bir sürpriz, ne de tatsız bir şey olacak bu. Bu dergideki not değil bana bu kararı verdiren; not, kararımı yalnız pekiştirdi: "Başlangıçta ortaya çıkışımla size bir yararımın dokunacağını sanıyordum; şimdi ister istemez görüyorum ki, her bakımdan zararım dokundu. İşte verdiğim kararın gerçek nedeni budur. Niçin böyle oldu durum, bilmiyorum; başarı ve başarısızlık nedenlerinin yorumu çok çeşitlidir hep, siz de yalnızca benim aleyhimdeki yorumları bulup öne sürmeyin. Kendinizden pay biçin;

olup bitenlerin tümünü göz önünde tutarsak, siz de en iyi niyetlerle yola koyuldunuz, ama başarı kazanamadınız. Benimle ilişkinizin de ne yazık ki söz konusu başarısızlıklar arasında yer aldığını söylersem, şaka ediyorum sanmayın, çünkü kendi aleyhimde bir şey bu. Şimdi tutup bu işten el çekmem ne bir korkaklık, ne bir ihanettir. Hatta böyle bir şeye kendi kendimi yenerek kalkışıyorum, şahsınıza karşı ne kadar büyük bir saygı duyduğumu yazımdan çıkarabilirsiniz. Siz bana bir bakıma öğretmenlik yaptınız ve hatta köstebeğe neredeyse içim ısınmıştı. Öyleyken bir kenara çekiliyorum, köstebeğin bulucusu sizsiniz, nasıl edersem edeyim, erişebileceğiniz bir üne erişmekten sizi alıkoyuyor, başarısızlığı davet edip sizin üzerinize yıkıyorum. En azından siz böyle düşünüyorsunuz. Neyse, burada keselim artık. Size karşı davranışımın kefaletini ödeyebileceğim tek bir yol var, o da sizden af dilemek ve siz isterseniz, şimdi burada yaptığım itirafı herkese karşı da açık açık, örneğin bu dergide yinelemektir." İşte o zaman söylediğim sözlerdi bunlar; pek de içtenlikle söylenmiş sayılmazdı, ama içtenlikli yerleri kolaycacık görülebilirdi. Açıklamam, yaklaşık beklediğim etkiyi yapmıştı. Yaşlı kimseleri gençlere karşı aldatıcı, yalan dolansı bir tutum takınır; yaşlılarla bir arada sessiz sakin yaşar, aradaki ilişkinin sağlam nitelik taşıdığına inanır, kafalarında dolaşan ön plandaki düşünceleri bilir, ağızlarından boyuna barışı ve huzuru onaylayan sözler duyar, bunların hepsini pek doğal gözüyle bakarsınız; ama ansızın pek önemli bir şey olup bir süredir hazırlanan huzur havasının etkisini göstermesi ge-

rekti mi, bu yaşlı insanlar yabancı kimseler gibi dikilir karşınıza, daha derin ve daha güçlü düşünce sahibi olduklarını gösterirler, ancak o anda bayağı açarlar bayraklarını ve bu bayraklar üzerinde dehşete kapılarak yeni parolayı okursunuz. Dehşete en başta yol açan, yaşlıların şimdi söylediklerinin gerçekten çok daha haklı, anlamlı ve sanki doğal'dan da doğal özellik taşımasıdır. Ama bunlardaki eşi görülmedik yalansı taraf, şimdi söylediklerini doğrusu her vakit söylemiş olmaları, ama işte bunun da önceden sezilmeyişidir. Bu köy öğretmeninin içini adamakıllı okumuş olacaktım ki, açıklamaları beni pek şaşırtmamıştı. "Evladım!" dedi ve elini elimin üzerine koyarak dostça ovmaya başladı. "Nereden esti aklınıza bu işle uğraşmak? İlk kez böyle bir şey kulağıma çalınmıştı ki, benim hanımla oturup konuştum." Birden masadan geriye çekilip kollarını açtı ve yere bakmaya başladı; sanki yerde karısı enikonu küçülmüş duruyordu da onunla konuşuyordu. 'Bunca yıldır.', dedim hanıma, 'Bir başımıza savaşır dururuz, ama şimdi kentte yüce bir yardımcı bizi destekleyeceğe benziyor, kentli bir tüccar, adı da şöyle şöyle. Eh, bayağı sevinebiliriz artık öyle değil mi?' Kentte bir tüccar, az şey midir! Çapaçul bir köylü bize inansa da inandığını açığa vursa, bir yardımı dokunmaz bunun, çünkü bir köylü ne yaparsa kötü yapar; ister yaşlı köy öğretmeninin hakkı var desin, ister yakışıksız biçimde aşağılayıcı bir tükürük savursun, göstereceği etki bakımından ikisi de birbirine denktir. Ve bir köylü yerine on bin köylü bizi savunsa, belki etkisi daha da kötü olur bunun. Oysa kentteki bir tüccar başkadır, eşi

dostu vardır böyle birinin, söz arasında söyledikleri bile konuşula konuşula geniş çevrelere yayılır, yeni yardımcılar çıkıp işe el atarlar, içlerinden biri der ki örneğin: 'Köy öğretmenlerinden de insanın öğreneceği kimi şeyler vardır.' Ve daha belki ertesi gün, dış görünüşlerine bakılırsa pek kendilerinden böyle bir şey bekleyemeyeceğimiz bir yığın insan bu sözleri birbirlerine fısıldayıp durmaktadır. Derken gerekli para da sağlanır; biri kalkıp para toplar, ötekiler parayı onun avcuna sayarlar. Denir ki, köy öğretmeni köyünden alınıp ortaya çıkarılsın; ve ansızın gelirler, köy öğretmeninin dış görünüşüne bakmayarak onu aralarına alır, karısıyla çocukları öğretmene sarılıp bırakmadıkları için onları da birlikte götürürler. Kentli kişileri hiç dikkatle izledin mi şimdiye kadar? Aralıksız cıvıldaşır dururlar; bir araya gelip de bir sıra yaptılar mı, cıvıldaşma sağdan sola yürür, sonra geri döner ve gidip gelir sürekli. İşte böylece cıvıldaşarak bizi kaldırıp arabaya bindirirler, insan teker teker her birine başını eğip selam verecek vakti pek bulamaz. Arabacı yerindeki bay, kelebek gözlüğünü düzeltir, kırbacı şaklatır ve yola koyuluruz. Gelenlerin hepsi de veda için köyden yana el sallarlar, sanki biz henüz köydeyiz de, kendi aralarında oturmuyoruz. Derken kentten pek sabırsız kimselerin içine doluştuğu birkaç araba karşılar bizi. Biz yaklaştığımızda yerlerinden doğrulur, bizi görebilmek için boyunlarını uzatırlar; daha önce paraları toplayan kimse düzeni sağlar ve herkesi sessiz olmaya çağırır. Kente girdiğimizde arabalar artık upuzun bir dizi oluşturmuştur. Biz sanmışızdır ki, o bir sürü karşılaşmalar, hoş geldin de-

meler sona ermiştir, ama otelin önünde yeni başladığını görürüz bunların. Kentte öyledir, bir çağırışta toplanıverir yığınla insan. Birinin ilgilendiği şeyle hemen öbürü de ilgilenmeye başlar. Solurken birbirlerinin düşüncelerini de içlerine çekerek kendilerine mal ederler. Kiminin arabası yoktur, otel önünde bekler, arabası bulunanlar vardır, ama saygılarından kullanmaz, onlar da beklerler. Parayı toplamış olan kimse nasıl da her şeyi kuşbakışı görür, akıl alacak gibi değildir."

Öğretmeni sakin sakin dinlemiş, hatta o konuşurken daha da sakinleşip yazımın elimde kalan bütün nüshalarını masanın üzerine yığmıştım. Pek az eksik nüsha vardı, çünkü sağa sola yolladığım nüshaları son günler bir sirkülerle geri istemiş, büyük bir bölümünü de yeniden ele geçirmiştim. Çok kimse, böyle bir yazının kendilerine geldiğini hiç anımsayamadıklarını, gelmişse bile ne yazık ki yitip gitmiş olacağını bildiren pek nazik mektuplar yollamıştı. Böylesi de yerindeydi, gerçekte bundan başka bir şey istemiyordum zaten. Yalnızca biri çıkıp yazımı bir antika diye saklaması için benden izin istemiş, sirkülerin ruhuna uyarak ilerki yirmi yıl içinde onu herkesten saklı tutacağı konusunda bana söz vermişti. Sirküleri henüz köy öğretmeni görmemişti. Bana söylediklerinin, onu kendisine göstermemi kolaylaştırdığına sevinmiştim. Ama aramızda böyle bir konuşma geçmeden de bir kaygıya kapılmaksızın yapabilirdim bunu, çünkü yazımı kaleme alırken çok dikkatli davranmış, köy öğretmenini ve yüklendiği işin çıkarını asla gözden uzak tutmamıştım. Sirkülerdeki ana cümleler şöyleydi

çünkü: "İçinde savunulan düşüncelerden caydığım ya da kimi bölümlerde bunları yanlış veya kanıtlanmaz gördüğüm için yazıyı geri istiyor değilim. Ricam, sadece kişisel, ama pek zorunlu nedenlere dayanıyor; ne var ki, sorunun kendisiyle ilgili olarak takındığım tutum konusunda en ufak bir sonuç çıkarılmasına izin verecek gibi değil. Buna özellikle dikkatinizi çeker, istenilirse bunun çevreye de böyle duyurulmasına rica ederim."

Henüz sirküleri iki elimle kapamış, saklı tutuyordum; dedim ki: "Peki, iş böyle sonuçlanmadığı için bana sitemde bulunmak mı niyetiniz? Neden yapmak istiyorsunuz bunu? Birbirimizden güzel güzel ayrılsak daha iyi değil mi? Anlamaya çalışın artık, bir keşifte bulundunuz, doğru; ama bu keşif, başka bütün keşifleri tümüyle gölgede bırakan bir şey değil ki! Dolayısıyla size yapılan haksızlık da bütün diğer haksızlıkları gölgede bırakacak bir şey sayılamaz. O bilgin topluluklarının bütün yasalarını bilmiyorum; ancak, en iyi durumda bile, zavallı eşinize de belki anlattığınız karşılamayı uzaktan olsun anımsatacak bir karşılama töreni sanmam ki sizin için düzenlenmiş olsun. Ben kendim yazının etkisinden bir şeyler ummuşsam, o da şu oldu: Sanıyordum ki, yazı belki bir profesörün dikkatini bizim olay üzerine çeker, profesör de genç bir öğrencisini sorunu incelemekle görevlendirir, öğrenci kalkar size gelir, sizin ve benim yaptığım incelemeleri yeniden gözden geçirir ve vardığı sonucu sözü edilmeye değer görürse –bütün genç öğrencilerin içlerinde kuşkuyla dolu olduklarını hiç akıldan çıkarmamak gerekir– bir broşür yayınlar ve sizin yazdıkla-

rınızı bu broşürde bilimsel nedenlere oturtur. Ama bu umut gerçekleşseydi bile, gene pek bir şey elde edilmiş sayılmazdı. Böyle tuhaf bir şeyi savunan öğrencinin broşürü belki alay konusu edilirdi. Bunun da ne kolay gerçekleşebileceğini buradaki tarım dergisi örneğinde görüyorsunuz; bilimsel dergiler ise bu konuda daha hoyrat bir tutumla davranırlar. Bunun da anlaşılmayacak yanı yoktur, profesörler kendi kendilerine, bilim ve kendilerinden sonra gelecek kuşaklara karşı büyük ölçüde sorumluluk yüklenmiştir, her yeni buluşu hemen tutup baş tacı etmezler. Bizler, bu bakımdan daha avantajlı durumdayız. Ama şimdi bunu bir yana bırakıp diyeyim ki, öğrencinin broşürü ilgiyle karşılandı. Ne olur o zaman? Kuşkusuz birkaç kez şerefle anılır, belki toplumsal konumunuza da yararı dokunur bunun; 'Bizim köy öğretmeni uyumuyormuş.' denir ve tarım dergisi de, dergilerin bellek ve vicdanları varsa, açıkca sizden bağışlanmasını diler, iyi yürekli profesörün biri de uğraşıp sizin için bir burs sağlar; sizi kente çekmeye uğraşmaları, bir ilkokulda size iş bulup kentin bilimsel olanaklarından eğitim ve öğreniminizi geliştirmede yararlanma fırsatını size vermeye çalışmaları da olmayacak şey değildir. Açık konuşmam gerekirse şunu söylemeliyim ki, yalnızca çalışacaklarını sanıyorum, hepsi bu. Oysa gerçekte sizi kente çağıracaklar, siz de kalkıp gideceksiniz, hem de sıradan bir ricacı olarak giden birisiniz, yüzlercesi vardır ya, işte onlardan biri; törenli falan bir karşılama yapılmayacak; kentte sizinle konuşup içtenlikle sürdürdüğünüz çabaların değerini teslim edecekler, ama aynı zamanda bakacaklar ki,

kocamış bir adamsınız, bu yaşta bilimsel bir öğrenime başlamanızdan hayır çıkmayacaktır; siz de zaten planlı bir çalışmadan çok, rastlantı sonucu böyle bir keşfe ulaşmışsınızdır ve bu tek keşif dışında bir çalışmada bulunmayı düşünmüyorsunuzdur. Söz konusu nedenlerden ötürü sizi Allah bilir köyde bırakacak, keşfiniz üzerindeki çalışmaları ise sürdürecekler; çünkü bir yol takdir gördükten sonra bir daha unutulacak gibi küçük bir şey değildir. Ama siz bu konuda fazla bir şey öğrenemeyecek, öğreneceklerinizi de pek anlamayacaksınız. Yapılan her keşif daha o saat bilimler topluluğu içerisine alınarak bir bakıma keşif niteliğini yitirir, bütün içinde eriyerek kaybolur; bundan böyle söz konusu keşfi seçebilmek için bilimsel eğitim görmüş bir gözü olması gerekir insanın. Keşif hemen, varlıklarından henüz hiç haberimiz olmayan temel düşüncelere bağlanır ve bilimsel konuşmalarda bu temel düşüncelere bağlı olarak yukarılara, ta bulutlara kadar çekilip çıkarılır. Nasıl aklımız erebilir buna? Örneğin bilginlerin söyleşilerine kulak verirsek sanırız ki, keşfin sözü edilmektedir; oysa üzerinde konuşulan apayrı şeylerdir."

Bir başka kez de öyle olur ki keşiften değil, büsbütün değişik birşeyden konuşulduğunu sanırız, ama bu kez de keşfin ta kendisinden söz açılmaktadır.

Bilmem anlıyor musunuz bunu? Köyde kalıp aldığınız parayla ailenizi biraz daha iyi doyurabilir, giydirebilirsiniz; ama keşfiniz elinizden alınır ve

siz de bir yolunu bulup buna karşı çıkamazsınız, çünkü gerçek değerini ancak kentte kazanmıştır keşif. Ve belki size karşı hiç de nankörce davranılmaz, diyelim keşfin yapıldığı yere küçük bir müze kurulur ve burası köyün görülmeye değer bir yerine dönüştürülür, siz de o yerin anahtarını korumaya memur edilirsiniz ve gözle görülür ödüllendirmelerin de eksik edilmemesi için, bilim kurumlarının hizmetinde çalışanların genellikle göğüslerinde taşıdıkları gibi bir madalyaya da kavuşabilirsiniz. Bütün bunlar olabilir, ama siz bunları mı istemiştiniz?"

Bir cevap bulmakla oyalanmayıp pek doğru olarak sordu öğretmen: "Demek siz benim için bunları ele geçirmeye çalıştınız?"

"Belki..." dedim, "O vakit fazla düşünüp taşınarak davranmamıştım, dolayısıyla kesin bir yanıt veremeyeceğim. Size yardım etmek istemiştim, başaramadım, hatta şimdiye kadarki girişimlerimin en başarısızıydı diyebilirim. Şimdi bu işten sıyrılmak ve olanları gücümün elverdiği kadar olmamış duruma sokmak amacındayım."*

"Öyle olsun!" diyerek karşılık verdi köy öğretmeni; piposunu çıkarıp, ceplerinde açıkta taşıdığı tütünden alarak içine tıkıştırmaya başladı. "Bu nankör işe kendi gönlünüzle el attınız, şimdi de yine kendi gön-

* "Bir başka kez de..." ile başlayıp "... olmamış duruma sokmak amacındayım." ile biten bölüm, Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

lünüzle bu işten sıyrılmak istiyorsunuz. Hiç yanlış bir tarafı yok bu davranışın." – "Dikkafalı değilimdir." diye cevapladım. "Önerimde acaba kusurlu bir taraf mı görüyorsunuz?" – "Yo, asla!" dedi köy öğretmeni. Piposundan dumanlar çıkmaya başlamıştı; tütününün kokusuna dayanamayarak kalktım, odada aşağı yukarı gezinmeye koyuldum. Köy öğretmeninin bana karşı pek suskun davrandığına, hele beni ziyarete geldi mi odamdan bir yere kımıldamak istemediğine daha önceki görüşüp konuşmalarımızdan alışıktım. Kimi zaman onun bu durumunu pek yadırgamıştım; hep benden istediği bir şey daha var diye düşünmüştüm; kendisine buyrun alın dediğim paraları hiç almam dememişti. Ancak kalkıp gitmeye gelince, hep canı istediği zaman yapmıştı bunu. Gideceği vakit, piposundaki tütün normalde içilip bitmiş olur, yaylanıp kalkar, güzelce ve saygılı bir edayla masaya yaklaştırdığı sandalyesinin çevresinde şöyle bir döner, köşede duran boğum boğum bastonunu kavrar, içtenlikle elimi sıkıp giderdi. Ama bugün onun suskun suskun oturması adeta sinirime dokunuyordu. Benim gibi, bir kimseye bir daha görüşmemek üzere ayrılmanız önerisinde bulunur, öneriniz de o kimse tarafından pek uygun karşılanırsa, ortaklaşa görülmesi gereken az buçuk işi bir an önce görüp çıkarır, suskun varlığınızı boş yere karşınızdakinin sırtına yüklemezsiniz. Bu ufak tefek yapışkan adama benim masada otururken arkadan bakıldı mı, hani sanılabilirdi ki, onu odadan dışarı atmak dünyada başarılacak gibi değildir.

Blumfeld, Yaşlıca Bir Bekâr

Yaşlıca bir bekâr olan Blumfeld, bir akşam dairesine çıkıyordu. Zahmetli bir işti hani, çünkü altıncı katta oturuyordu. Son zamanlarda sık sık yaptığı gibi, düşünüyordu çıkarken: Bu yapayalnız yaşam pek de sıkıcı bir şeydi, işte şu an bayağı bir gizlilik içinde altı kat çıkacak, boş odalarına kavuşacaktı; sonra yine bayağı bir gizlilik içinde ropdöşambrını üzerine geçirip piposunu ateşleyecek, yıllardır abonesi bulunduğu Fransızca dergiye şöyle bir göz gezdirip kendi eliyle hazırladığı kiraz rakısını arada yudumlayacak ve nihayet yarım saat kadar sonra, bu kafasına bir şey girmeyen hizmetçinin aklına estiği gibi kaldırıp attığı yastık yorgana tümüyle yeniden bir çekidüzen verip yatağa girecekti. Yanında biri, kendisi bütün bu işleri görürken onu izleyecek biri bulunsa, başının üzerinde yeri vardı Blumfeld'in. Acaba küçük bir köpek edinsem mi diye aklından geçirme-

miş değildi. Böyle bir köpek eğlendirir insanı, her şeyden önce nankörlük bilmez ve sadık olur. Blumfeld'in bir meslektaşının böyle bir köpeği vardır, efendisinden başka kimselere sokulmaz, birkaç dakika efendisini görmesin, hemen yüksek sesle havlayarak karşılar onu; efendisine, bu olağanüstü velinimetine yeniden kavuşmaktan duyduğu sevinci besbelli böylece anlatmak ister. Evet, bir köpeğin sakıncalı yanları da yok değildir. Ne denli temiz tutulsa, odayı pisletir yine. Bunun asla önüne geçilemez; odadan içeri alınmadan her defasında hayvan sıcak su banyosuna sokulamaz, hem sağlığı da kaldırmaz bunu. Gelgelelim, odasındaki pisliği de Blumfeld'in içi kaldırmaz, odası temiz olmadan yapamaz hiç, ne yazık ki pek titiz olmayan hizmetçiyle haftada birkaç kez kavga eder. Kulağı ağır işiten hizmetçiyi kolundan tutup çeker hep, odanın temizliğinde kusur bulduğu köşelerine götürür. Bu sert tutumuyla, odanın az çok istediği gibi bir düzene kavuşmasını sağlamıştır. Ne var ki, bir köpeği eve soktu mu, şimdiye dek bunca yanına yaklaştırmadığı pisliği doğrudan kendi eliyle odasına buyur edecektir. Köpeklerin hiç yanından ayrılmayan pireler de boy gösterecektir ortalıkta. Eh, bir yol da pireler ortalıkta göründü mü, Blumfeld'in rahat odasını köpeğe bırakıp kendine bir başka oda arayacağı gün artık uzak sayılmazdı. Pislik de köpeklerin kötü yanlarından ancak biriydi. Köpekler de hastalanırdı ve köpek hastalıklarından doğrusu anlayan yoktu. Hasta hayvancağız bir köşede büzülüp kalır, olmadı topallar sağda solda, inilder, ufak ufak öksürür, bir derdi vardır, onunla pençeleşir

hep; bir battaniyeye sarılıp sarmalanır, karşısında ıslıkla bir melodi öttürülerek buyur edilir kendisine, önüne süt çanağı sürülür; kısaca, gelip geçici bir hastalıktır umuduyla –olmayacak şey de değildir bu– hayvana bakılıp edilir; ama gerçekte ciddi, iğrenç ve bulaşıcı bir hastalık belki. Köpek hastalanmadı da sağlıklı yaşadı diyelim, ileride bir gün yaşlanır nihayet; işte sadık hayvan zamanında karar verilip evden uzaklaştırılamamıştır ve derken bir an gelir, ağlayan köpek gözlerinden kendi kocamışlığının kendisine baktığını görür gibi olur insan. O vakit de gözleri yarı körleşmiş, ciğerleri zayıf düşmüş, yağlanıp neredeyse yerinden kımıldayamaz duruma gelmiş hayvancağızla uğraşılıp durulur artık, köpeğin daha önce insana yaşattığı zevkler pahalıya ödenir. Blumfeld her ne kadar bugün bir köpeğe kavuşmayı çok istiyorsa da, yarın kendisininkileri bastıracak ahlayıp oflamalarla vücudunu sürüyüp onunla basamakları tırmanacak böyle yaşlanmış bir köpeğin rahatsızlığını başına sarmaktansa, bir otuz yıl daha bu merdivenleri yalnız çıkmaya razıydı.

Dolayısıyla yalnız kalacak Blumfeld. Doğrusu geçkin bir bakire gibi hevesleri yok; böyle bir bakire, yakıncağızında kendisine bağlı bir canlı yaratık bulunsun da onun üzerine kanat gersin, onu sevip koklasın, boyuna onun hizmetlerine baksın ister; öyle ki, bunun için bir kedi, bir kanarya kuşu, hatta kırmızı süs balıkları elverir; o da olmadı, pencere önünde yetiştireceği çiçeklere bile razıdır. Gelgelelim, Blumfeld'in istediği bir can yoldaşıdır, o kadar; pek bir bakım gerektirmeyen, ara sıra bir tekmeyi kaldıracak,

darda kalınca sokakta geceleyebilecek, ama Blumfeld'in de keyfi istedi mi hemen havlama, zıplama ve el yalamalarla emre hazır bulunacak bir hayvan. İşte bu tür bir şey, Blumfeld'in istediği. Bunu da pek büyük sakıncaları göze almaksızın elde edemeyeceğini anladığından isteğinden vazgeçiyor; ama yine de, inatçı mizacından dolayı vakit vakit, örneğin bu akşam aynı düşünceleri kafasından bir kez daha geçirmekten alıkoyamıyor kendini.

Yukarıda, kapısının önünde cebinden anahtarı çıkarırken, içeriden doğru kulağına bir ses geliyor. Acayip, takur tukur bir gürültü; ama pek canlı, pek düzenli. Blumfeld'in zihninden daha az önce köpeklere ilişkin düşünceler geçtiği için, ses nöbetleşe yeri döven köpek pençelerini anımsatıyor kendisine. Ama köpek pençeleri de takırdamaz, köpek pençeleri değil bunlar. Çarçabuk kapıyı açıp elektrik düğmesini çeviriyor. Böyle bir manzarayla karşılaşmayı doğrusu beklememiştir. Bir hokkabazlık, başka şey değil; mavi çizgili iki küçük beyaz selüloit top, yan yana zıplayıp duruyor parke üzerinde; biri yere düşerken ötekisi havaya kalkıyor, yorulmaksızın oyunlarını sürdürüyorlar. Blumfeld, lisede okurken bir elektrik deneyinde küçük ve yuvarlak cisimciklerin benzer biçimde zıpladığını görmüştür; ama onlarla kıyaslanınca hayli iri bunlar, oda içinde sere serpe hoplayıp duruyorlar, üstelik şimdi bir elektrik deneyinin de yapıldığı yok. Blumfeld, daha bir yakından görebilmek için toplara doğru eğiliyor. Kuşkusuz normal toplar; belki her topun içinde de ayrıca birkaç küçük top var, söz konusu takırtıya bunlar yol açıyordur.

Toplar iplere falan asılmış olmasınlar diye elini boşlukta gezdiriyor; hayır, düpedüz özgür devinimleri. Ne yazık ki, Blumfeld küçük bir çocuk değil, yoksa böyle iki top sevindirici bir sürpriz olurdu kendisi için; ancak şimdi gördükleri kendisinde tatsız bir duygu uyandırıyor. Anlaşılan sıradan bekâr biri olarak gözlerden saklı bir yaşam sürmek, büsbütün değersiz bir şey değilmiş; işte şimdi biri, kimse artık, gelip bu sır örtüsünü kaldırmış, odasından içeri ona bu iki komik topu yollamıştı.

Toplardan birini yakalamak istiyor, ama toplar kaçıyor kendisinden, odanın içinde onu arkalarından çekip götürüyor. Ne budalaca şey peşlerinden koşmak diye düşünüyor Blumfeld, durup topların arkalarından bakıyor; toplar da bu kez, kovalamaca sona ermiş göründüğünden oldukları yerde dura kalıyorlar. "Ama hayır, yakalayacağım onları!" diye düşünüyor Blumfeld yeniden, toplara doğru seğirtiyor. Hemen sıvışıyor toplar; ama Blumfeld bacaklarını açarak onları odanın bir köşesine sıkıştırıyor ve bir bavulun önünde sonunda birini ele geçiriyor. Serincecik, küçük bir top; avucunda dönüp duruyor, gözü elinden kaçıp kurtulmakta. Öbür topa gelince, arkadaşının başının dara düştüğünü görmüş gibi, eskisinden de yükseklere sıçramaya başlıyor, Blumfeld'in eline dokunana kadar sıçramalarını büyütüp uzatıyor. Blumfeld'in eline vuruyor sonunda, zıplamalarını gittikçe hızlandırarak sürdürüyor vuruşlarını, saldırı noktalarını değiştiriyor, arkadaşını sımsıkı avucunda tutan ele bir şey yapmadığı için ansızın daha da yukarılara sıçrayıp anlaşılan Blum-

feld'in yüzüne ulaşmak istiyor. Blumfeld bu topu da yakalayıp ikisini birden bir yere tıkayabilir; gelgelelim, o anda iki küçük topa karşı bu tür önlemlere başvurmayı onuruna yediremiyor. Hem insanın böyle iki topu olması eğlenceli bir şey; zaten çok geçmeden yeterince yorulup bir dolabın altına yuvarlanacak ve seslerini kesecekler. Böyle düşünüyor Blumfeld; ama yine de elindeki topu bir çeşit hırsla kaldırıp yere fırlatıyor; ancak ne hikmetse topun ince, neredeyse saydam selüloit kılıfı tuzla buz olmuyor. Hiç ara vermeden eskisi gibi birbirine uyumlu alçaktan zıplamalarını hemen yine sürdürmeye başlıyorlar.

Blumfeld sakin sakin soyunuyor, sonra bir çekidüzen veriyor dolaptaki giysilerine; hizmetçinin her şeyi yolu yordamınca yerleştirip yerleştirmediğine dikkatle bakar hep. Arada bir iki kez omuzları üzerinden toplara göz atıyor. Peşleri bırakılmış toplar, şimdi kendi peşine düşmüşe benziyorlar. Arkasından gelmiş, onun hemen gerisinde zıplamaya başlamışlardır. Blumfeld ropdöşambrını üzerine geçiriyor ve pipoluktan bir pipo almak üzere karşı duvara yürümek istiyor. Arkasına dönmeksizin elinde olmadan bir tekme savuruyor geriye doğru. Ama toplar kaçıp tekmeyi savuşturmayı başarıyor, pipoyu almak için yola koyulur koyulmaz da Blumfeld'e eşlik ediyorlar. Blumfeld terliklerini sürüyor yerde, gelişigüzel adımlar atıyor; ama yine attığı her adımı topların neredeyse aralıksız yere vuruşları izliyor, ona ayak uyduruyor toplar. Ansızın Blumfeld arkasını dönüyor, topların bunun nasıl üstesinden geldiklerini görmek istiyor.

Ama kendisi döner dönmez, toplar bir yarım daire çizip yine onun arkasına geçiyorlar ve onun her geriye dönüşünde yineliyorlar bunu; buyruğuna verilmiş eşlikçiler gibi, Blumfeld'in önünde eğleşmekten sakınıyorlar. Şimdiye dek anlaşılan kendilerini yalnızca tanıtmak için onun önünde eğleşmeyi göze almış, şimdi ise görevlerine başlamışlardır.

Bu ana kadar Blumfeld, kontrol altına almaya gücünün yetmediği bütün istisnai durumlarda hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranmayı her zaman tek çare bilmiştir. Bu da çokluk işe yaramış, durumda en azından bir düzelme sağlamıştır. Dolayısıyla şimdi de böyle davranıyor, pipoluğun önünde durup dudaklarını bükerek bir pipo seçiyor kendisine, hazırdaki tütün kesesinden içine tıka basa tütün dolduruyor ve hiç aldırmayarak topları koyveriyor arkasında sıçrayıp zıplasınlar. Ançak, masanın oraya gitmekte de duraksıyor, topların zıplamalarıyla adımları arasındaki uyum bayağı eza veriyor kendisine. Böylece ayakta dikilmesini sürdürüyor, piponun içine tütünleri bastırması uzuyor gereksiz yere, kendisini masadan ayıran uzaklığı ölçüp biçiyor. Ama sonunda güçsüzlüğünü yenip aradaki yolu paldır küldür yürüyerek geride bırakıyor; öyle ki, topları işitmiyor hiç. Gelgelelim, masanın başına çöker çökmez, onların yeniden sandalyenin arkasında önceki gibi zıpladıklarını duyuyor.

Masanın yukarısında, duvarda elle erişilebilecek yükseklikte bir raf vardır. Üzerinde mini mini kadehlerin ortasında bir şişe kiraz rakısı durmakta, şişenin yanı başında Fransızca bir derginin bir deste eski sayısı bulunmaktadır.

Tam da o gün yeni bir sayı gelmiştir; Blumfeld bu sayıyı indiriyor raftan, kiraz rakısını düpedüz unutuyor. İçinde öyle bir duygu var ki, yalnızca avunmak için alışık olduğu şeyleri yapıyor bugün; okumak için gerçekten bir gereksinim duymuyor. Başka zaman sayfaları teker teker titizlikle çevirip bakarken, bu kez rasgele bir yerinden açıyor dergiyi ve kocaman bir resimle karşılaşıyor. Resme iyice bakmak için zorluyor kendini. Resim, Rus İmparatoruyla Fransız Cumhurbaşkanı arasındaki bir karşılaşmayı gösteriyor. Bir gemide geçiyor karşılaşma. Hayli uzaklara kadar, çepeçevre bir sürü gemi seçiliyor, bacalarından yükselen dumanlar bulutsuz gökyüzünde dağılıp kayboluyor. Anlaşılan biraz önce kocaman adımlarla birbirlerine doğru seğirtmiş İmparatorla Cumhurbaşkanı, o anda el sıkışıyorlar. İmparatorun gerisinde iki, Cumhurbaşkanı'nın gerisinde yine iki kişi dikiliyor. İmparatorla Başkanın neşeli yüzlerine karşılık, onlara eşlik edenlerin yüzlerinde pek ciddi bir ifade var. Her eşlikçi grubundakilerin bakışları, kendi büyükleri üzerine toplanmış. Daha aşağıda –anlaşılan geminin en üst güvertesinde geçiyor olay– resmin kenarıyla yarıda kesilmiş uzun diziler halinde selam duran tayfalar seçiliyor. Blumfeld'in ilgisi giderek artıyor resme, resmi kendisinden biraz uzakta tutup gözlerini kısarak seyrediyor. Böylesi yüce sahnelere enikonu bir yakınlık duymuştur hep. Resimdeki baş kişilerin böyle serbestçe, candan ve yumuşak, birbirlerinin ellerini sıkmalarını gerçeğe pek uygun buluyor. Ayrıca eşlikçilerin

duruşlarıyla –hepsi de kuşkusuz yüksek aşamada kişiler ve isimleri resmin altında yazılı– bu tarihî ânın önemini dile getirmeleri yerinde bir davranış.*

Kendisine gereken şeyleri tutup raftan indirecekken, sessiz oturuyor Blumfeld, hâlâ ateşlenmeden duran piposunun ağzına bakıyor. Tetikte beklemektedir. Derken ansızın, hiç beklenmedik bir anda uyuşukluğundan sıyrılıyor, sandalyesiyle arkasına dönüyor. Ama toplar da buna uygun bir uyanıklık gösteriyor ya da kendilerini yöneten bir yasaya hiç düşünmeden uyuyorlar: Blumfeld döner dönmez onlar da yerlerini değiştiriyor, Blumfeld'in arkasına geçip saklanıyorlar. Şimdi Blumfeld, sırtı masaya dönük, elinde yakılmamış piposuyla oturuyor. Toplar da artık masanın altında zıplamakta ve masa altına bir halı yayılmış bulunduğundan sesleri fazla işitilmemektedir. Bu da az buz bir kazanç değildir doğrusu. Blumfeld pek cılız ve boğuk sesler işitiyor şimdi, bunları kulakla algılayabilmek çok büyük bir dikkati gerektiriyor. Ne var ki, pek dikkatlidir Blumfeld; bir bir duyuyor sesleri. Ama belki ancak geçici bir süre için; belki bir an sonra onları da hiç duymayacaktır. Halı üzerinde varlıklarını bu denli az belli edebilmeleri, topların büyük bir güçsüzlüğü gibi görünüyor Blumfeld'e. Altlarına bir ya da en iyisi iki halı sürülüverdi mi, adeta sesleri solukları kesilecektir. Ne var ki sa-

* "Tam da o gün..." ile başlayıp "... dile getirmeleri yerinde bir davranış." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

dece belli bir süre; kaldı ki, yalnızca var olmaları bile kendilerini bir çeşit güçle donatıyor.

Şimdi bir köpek olsa ne çok işine yarardı Blumfeld'in, şöyle gencinden, acarından bir şey; bir solukta topların hakkından geliverirdi. Böyle bir köpeğin pençeleriyle toplara nasıl girişeceğini, topları yerlerinden nasıl sürüp atarak oda içinde oradan oraya kovalayacağını, sonunda onları nasıl dişlerinin arasına kıstıracağını gözlerinin önünde canlandırıyor. İlk fırsatta bir köpek edinmenin yoluna bakması hiç de olmayacak şey değil.

Ama şimdilik yalnızca Blumfeld'den korkması gerekiyor topların, Blumfeld ise şu anda onların işlerini bitirmek için bir istek duymuyor, belki buna karar verme gücünden yoksun sadece. Akşam, işten yorulmuş, eve dönüyor, tam dinlenecekken böyle bir sürpriz çıkıyor karşısına.

Doğrusu ne denli yorgun düştüğünü ancak şimdi fark ediyor. Canlarına okuyacağı kuşkusuz topların, hem de ilk fırsatta, ama şimdi değil; yarın olsun, belki yapar bunu. Sonra tarafsız bir gözle bakıldığında, toplar da enikonu ölçülü davranmaya başladılar artık. Hani zaman zaman zıplayıp meydana çıkar, kendilerini gösterir ve ardından gene yerlerine dönebilirler ya da daha yukarılara sıçrayarak masanın kenarlarına vurur, gürültülerinin halı tarafından emilmesinin böylelikle acısını çıkarırlardı. Ama yapmıyorlar bunu, Blumfeld'i durup dururken kışkırtmak istemiyor, anlaşılan ille yapılması gerektiği kadarıyla yetiniyorlar.

Ne var ki, bu kadarı da masa başında oturmayı Blumfeld'e zehir etmeye yetiyor; daha oturalı birkaç dakika geçmişken, kalkıp yatmayı geçiriyor kafasından. Bunun bir nedeni de, bulunduğu yerde piposunu içememesidir, çünkü kibriti komodinin üzerine bırakmıştır; yani kibriti oradan alıp gelmesi gerekiyor. Ancak bir kez komodinin yanına varmışken, kuşkusuz artık orada kalıp yatağa yatmakla daha iyi edecektir. Bu istekle bir art düşünce de rol oynamıyor, değil; çünkü sanıyor ki, madem toplar kör bir tutkuyla hep arkasında eğleşmek istiyor, o vakti yatak üzerine de sıçrayıp çıkacak ve kendisi yatağa yatar yatmaz, isteyerek ya da istemeyerek onları altında ezecektir. Toplardan artakalan parçaların da zıplayabileceği düşüncesini kovuyor kafasından. Olağanüstü şeylerin bile bir yerde bir sınırı vardır. Yekpare toplar, aralıksız denemese de zıplar her vakit; oysa top parçalarının hiç zıpladığı görülmez, yani kendi odasında da zıplamayacaklardır.

Bu türlü düşüncelerle adeta yüreklenmiş, "Haydi bakalım." diye sesleniyor ve peşinde toplar, paldır küldür yeniden yatağa doğru ilerliyor. Umduğu da gerçekleşir gibi görünüyor, kasten gidip yatağın hemen yanı başına dikilir dikilmez, topun biri yatağın üzerine sıçrıyor. Gelgelelim, beklenmedik bir şeyle karşılaşıyor Blumfeld, öbür topun yatağın altına girdiğini görüyor. Topların yatağın altında da sıçrayabileceğini hiç aklından geçirmemiştir. Topa içinden ateş püskürüyor, bu davranışının düpedüz haksızlığını hissediyor oysa; çünkü yatağın altında sıçrayan top, belki görevini yatak üstündeki toptan daha iyi yapa-

caktır. Şimdi topların nerede karar kılacağında bütün iş; çünkü onların uzun süre birbirinden ayrı çalışabileceğini sanmıyor. Ve gerçekten bir an sonra aşağıdaki top da sıçrayıp yatağın üzerine çıkıyor. "Şimdi işte ele geçirdim onları!" diye düşünüyor Blumfeld, sevinçten uçuyor ve ropdöşambrını çıkarıp kendini yatağa atmak istiyor. Ama tam o anda aynı top, yeniden atlayıp yatağın altına giriyor. Pek büyük düş kırıklığına uğrayan Blumfeld, bayağı yığılıp kalıyor. Top, belki yatak üzerinde yalnızca durumu kolaçan etti ve yukarısını beğenmedi. Öbür top da ona uyup yataktan atlıyor aşağı ve aşağıda kalıyor; öyle ya, aşağısı daha iyi. "Eh bu şamatacılar artık bütün gece başımda." diye düşünüyor Blumfeld, dudaklarını birbirine bastırıp başını sallıyor.

Üzülüyor, ama doğrusu bilmiyor, topların gece ne zararı dokunabilir kendisine. Uykusuna diyecek yoktur, topların çıkaracağı ufak gürültünün üstesinden gelmesi işten değildir. Bundan tastamam emin olmak üzere, edindiği deneyime dayanarak iki halı sürüyor topların altına. Sanki küçük bir köpeği var da ona yumuşacık bir yatak yapmak istiyor. Toplar da yorulmuş ve uykuları gelmiş gibi, eskisine göre daha alçaktan ve daha yavaş zıplamaya başlıyorlar. Blumfeld yatağın önünde diz çöküp gece lambasıyla aşağısını aydınlattı mı, bazen öyle sanıyor ki, toplar halılar üzerinde serilip kalacak ve bir daha kalkamayacaklar; işte öylesine güçsüz yere düşüşleri, öylesine yavaş, biraz yuvarlanıp duruyor, ama ardından görevlerini düşünüp yeniden doğruluyorlar. Ne var ki, sabah erken yatağın altına göz atınca, Blumfeld'in bu-

rada sessiz ve masum iki çocuk topu bulması hiç de olmayacak bir şey değildir.

Gelgelelim, zıplamalarını sabaha dek sürdürmeye bile dayanamıyor toplar, çünkü Blumfeld yatağa yatar yatmaz seslerini hiç işitmez oluyor; bir şey duyar mıyım diye kendini zorluyor, yataktan sarkıp kulak kabartıyor, ama çıt yok. Halılar böylesine etkili değildir, bunun bir tek açıklaması var, o da topların zıplamaktan vazgeçmeleri. Ya yumuşak halılardan yeterince güç alamıyorlar, dolayısıyla zıplamayı geçici bir süre bıraktılar ya da ki bu olasılık birincisinden daha büyük, büsbütün el çektiler zıplamaktan. Blumfeld kalkıp gerçek durumu anlayabilir; ama sonunda sessizliğe kavuşmaktan öyle memnun ki, en iyisi yatağında kalıyor, seslerini kesmiş toplara bakışlarıyla bile ilişmek istemiyor. Hatta piposunu tüttürmeyi bile bırakıp yan tarafına dönüyor ve hemen uykuya dalıyor.

Ne var ki, yine de rahatsız ediliyor geceleyin; her zamanki gibi bu kez de düşsüz, ama pek tedirgin bir uyku uyuyor; gece boyunca, sanki biri kapıyı vuruyormuş gibi aldatıcı bir duyguya kapılarak sayısız defalar sıçrayıp kalkıyor yataktan. Kendisi de kesinlikle biliyor ki, kapıyı çalan yoktur; gece kim gelip de çalar kapıyı, hem de onun gibi tek başına yaşayan bir bekârın kapısını. Hani kesinlikle biliyor bunu, öyleyken her defasında yeniden sıçrayarak uyanıp, bir an merak içinde kapıya bakıyor; ağzı aralık, gözleri açılmış ve tel tel olmuş ıslak saçları ıslak alnında sallanıyor. Şimdiye dek kaç kez uyandırıldığını hesaplamaya çalışıyor, ama ortaya çıkan müthiş sayıyla adeta

aklı başından gidiyor; gerisingeri yatağa atıyor kendini. Bu kapı vuruşlarının nereden geldiğini biliyor gibi; gerçekte kapıya falan vurulduğu yok, bambaşka bir yerden geliyor sesler, ama uyku sersemliğiyle böyle bir sanıya nerden vardığını kestiremiyor. Ancak şu kadarını biliyor ki, bir sürü minicik iğrenç darbe bir araya gelip o kocaman ve güçlü vuruşları doğurmaktadır. Bu vuruşları işitmese, küçük darbelerin tüm iğrençliğini sinesine çekecek, ama nedense vakit geç bunun için, bu bakımdan hiçbir şey yapamaz artık, geçmiş ola; konuşacak durumda bile değildir, ancak sessizce esnemek için açıyor ağzını, bütün olup bitenlerden dolayı tepesi atarak yüzünü yastıklara gömüyor. Böylece geçip gidiyor gece.

Sabahleyin hizmetçinin kapıyı tıklatmasına uyanıyor, kurtulduğu için göğüs geçirerek bir oh diyerek hafif kapı sesini selamlıyor; bu sesin işitilmediğinden hep yakınmıştır şimdiye kadar; tam "Giriniz!" diyecekken canlı, cılız, ama bayağı savaşkan bir başka tıkırtı işitiyor: Yatağın altındaki topların sesi. Uyandılar mı? Gece boyunca, Blumfeld'in tersine yeni güçler mi topladılar? Blumfeld, "Bir dakika!" diye sesleniyor hizmetçiye, yataktan sıçrayıp çıkıyor, ama topların arkasında kalmasına dikkat ediyor; sonra, hâlâ toplara sırtı dönük, yere atıyor kendini ve başını çevirip onlara bakıyor, lanetler savuracak gibi oluyor. Toplar, sıkıntılı yorganları ite kaka üzerlerinden atan çocuklar gibi, belki bütün gece sürdürdükleri hafif çırpınmalarla halıları yatağın altından öylesine dışarı itelemişler ki, yeniden çıplak parkeye kavuşmuş, gürültü yapabiliyorlar. Blumfeld, "Halılara! Halılara!" diye

söyleniyor içerlemiş bir yüzle; ancak toplar halıların üzerinde yeniden sessizleştiğinde, hizmetçiye içeri girmesini buyuruyor. Etine buduna, salak, baston yutmuş gibi dik yürüyen bir kadın; kahvaltıyı masa üzerine bırakıp yapılması gereken ufak tefek birkaç işi yapmaya koyuluyor. Bu arada, topları oldukları yerde tutabilmek için, üzerinde ropdöşambr, yatağının yanı başında kımıldamaksızın dikiliyor Blumfeld. Acaba bir şey fark edecek mi diye bakışlarıyla hizmetçiyi kolluyor. Kulakları ağır işittiğine göre pek olacak şey değil; öyleyken hizmetçinin yer yer duraklayıp odadaki eşyalardan rasgele birine tutunduğunu, kaşlarını kaldırarak çevresine kulak kabarttığını görür gibi oluyor ve bunu berbat bir uykunun yol açtığı duyarlığa veriyor. Hizmetçinin elini biraz daha çabuk tutmasını sağlayabilse, başka şey istemeyecek; gelin görün ki, kadın da bugün inadına ağırdan alıyor. Nazlana nazlana Blumfeld'in giysileriyle çizmelerini yüklenip sofaya yollanıyor, epey bir zaman da dönmüyor. Pek uzun aralarla tekdüze sesler geliyor dışarıdan; kadın pat küt vurarak giysileri temizliyor. Blumfeld de çaresiz bekliyor yatakta; topları ardından koşturmak istemiyorsa, bir yere kımıldamaması gerekiyor; olabildiğince sıcak içmekten hoşlandığı kahvesini ister istemez soğutuyor; ardından günün puslu, bulanık ağardığı pencerenin çekilmiş perdesine bakmaktan öte bir şey gelmiyor elinden. Hele şükür, işi bitiyor hizmetçinin; iyi sabahlar dileyip gitmek istiyor. Ama daha odadan çıkmadan, kapının yanında dikilip biraz dudaklarını oynatıyor ve uzun uzun Blumfeld'i süzüyor. Blumfeld ağzını aramayı tam aklından geçi-

rirken de kadın sıvışıp gidiyor. Blumfeld kalkıp trak diye kapıyı açsın, onun ne salak, ne kuş beyinli bir cadaloz olduğunu arkasından bağırsın, öyle istiyor ki! Ama derken kadına ne diye kızdığını düşünüyor, onda bula bula yalnız şu saçma davranışı buluyor kızacak: Bir şey sezinlemediği kuşkusuz, öyleyken kendisine sezinlemiş süsünü veriyor. Blumfeld'in ne de dağınık zihni! Bu da sadece bir gece berbat uyku uyumasından! Berbat uykusunun küçük bir nedenini, akşam alışkanlıklarına aykırı davranıp pipo ve rom içmeyişinde görüyor. Düşünüp taşınmalarının sonunda, "Bir yol pipo içmesem, rom içmesem, hep berbat uyku uyurum." diye geçiriyor içinden.

Şimdiden sonra sağlığına daha çok özen gösterecek; buna bir başlangıç olarak komodinini üzerinde duvara yerleştirilmiş ecza dolabından pamuk alıyor ve iki minik yuvarlak yapıp kulaklarına tıkıyor. Sonra kalkıp bir denemede bulunmak için yürüyor biraz. Toplar da ardından geliyor, ama Blumfeld seslerini bayağı işitmiyor artık; biraz daha pamuk, sesleri büsbütün işitilmez yapacaktır. Derken üç-beş adım daha atıyor, önemsenmeye değer bir terslik yok. Toplar da, Blumfeld de tek başlarına şimdi, bağlı olmaya bağlılar birbirine, ama birbirlerini de rahatsız etmiyorlar. Ancak, Blumfeld ne zaman hızla arkasına dönse, karşı devinimi yeterince çabuk toplardan birine tosluyor dizi. Bu tek olay sayılmazsa, rahat rahat kahvesini içiyor. Bir de aç ki, gece uyumamış, upuzun bir yol tepmiş sanki. Soğuk suyla elini yüzünü yıkayıp bir güzel serinleyip kendisine geliyor. Şimdiye kadar perdeleri kaldırıp açmadı, ne olur ne olmaz ka-

ranlıkta kalmayı yeğledi, topları görecek yabancı gözlerin gereği yok çünkü; ama şimdi hazırlanması bitip gitmeye davranınca, topların bakarsın –sanmıyor ya– peşinden sokağa çıkmayı da göze alabileceğini düşünüp, bunu önlemeye çalışmak gerektiğini görüyor. Güzel bir düşünce geliyor aklına. Büyük giysi dolabını açıyor ve arkasını dolaba dönüp dikiliyor. Toplar Blumfeld'in niyetini sanki sezinlemiştir, dolabın içine girmekten sakınıyorlar kendilerini. Blumfeld ile dolap arasındaki en ufak yerden yararlanıyor, olmadı bir an için zıplayıp dolaba giriyor, ama hemen karanlıktan korkup dışarı kaçıyorlar; dolabın kenarlarından içerilere bir türlü sokulamıyor, buna rıza göstermektense görevlerini çiğneyip neredeyse Blumfeld'in sağında solunda eğleşmeye başlıyorlar. Ama bu küçük hilelerinden yardım ummasınlar boşuna, çünkü şimdi Blumfeld'in kendisi geri geri yürüyüp dolaba giriyor; eh, toplar da buyursunlardı bakalım. Böylece işleri görülecek, çünkü dolabın zemininde çizme, kutu ve küçük bavullar gibi çeşitli ufak tefek eşya vardır; hepsi derli toplu yerleştirilmişse de –birden şimdi üzülüyor buna Blumfeld– yine topları hayli engelleyeceklerdir. Derken, dolabın kapağını neredeyse çekip örten Blumfeld, yıllardır kendisinde görmediği bir çeviklikle ansızın sıçrayıp dolaptan çıkarak kapağı itiyor ve anahtarı çeviriyor, böylece kodese tıkılmış oluyor toplar. "Eh, başardık sonunda..." diye düşünüyor Blumfeld ve yüzünden terleri siliyor. Dolabın içindeki şamatalarına da bak! Sanki dünya başlarına yıkılmış! Ama Blumfeld'in keyfine diyecek yok. Odadan çıkıyor; ıssız koridorla karşılaşmak rahatlatıyor ken-

disini. Pamukları kulaklarından çıkarıyor. Uyanmak üzere bulunan evdeki bir sürü sesle adeta mest oluyor. Ortalıkta tek tük kimseler görülüyor; henüz pek erken.

Aşağıda, girişte, hizmetçinin oturduğu bodrum kapısının önünde kadının on yaşındaki küçük oğlu dikiliyor. Tıpkı annesi. Yaşlı kadının çirkinliğinden bir zerresi bile bu çocuk yüzünde unutulmamış. Elleri pantolonunun ceplerinde, çarpık bacaklarıyla oracıkta dikiliyor ve daha şimdiden guatrı olup güçlükle soluduğu için pof pof edip duruyor. Başka zaman yolu üzerinde çocuğu görmekten elden geldiğince kaçınmak için yürüyüşünü hızlandırırken, bugün onun yanına gelince durmak istiyor Blumfeld. Hizmetçi kadın tarafından dünyaya getirilen oğlan, soyunun tüm özelliklerini kendisinde barındırıyorsa da, değil mi ki henüz çocuk, bu biçimsiz kafa içinde ne de olsa çocuk düşünceleri vardır; anlayışlı bir dille konuşulup bir şey soruldu mu, kuşkusuz ince bir sesle, masum ve saygılı, cevap verecektir; hatta biraz kendini zorladı mı, bu yanakları okşayabilir insan. İşte böyle düşünüyor Blumfeld, ama yine de çocuğun önünde durmayıp yürümesini sürdürüyor. Sokağa çıkınca, odada sandığından daha iç açıcı olduğunu görüyor havanın. Sabah sisi dağılmakta, güçlü bir rüzgârın süpürüp temizlediği gökyüzünde yer yer mavilikler kendini açığa vurmaktadır. Evden her zamankine göre çok daha erken çıkışını toplara borçludur Blumfeld: Hatta gazeteyi bile okumadan masanın üzerinde unutmuştur; ama böylelikle bir hayli zaman kazandığı da kuşkusuzdur ve dolayısıyla şimdi ağır ağır yürüyebili-

yor. Ne tuhaf, toplardan yakasını kurtarır kurtarmaz hiç umursamamaya başlamıştır onları. Peşinden koşarlarken, denebilirdi ki kendisinin olan şeylerdir bunlar, bir yargı verilirken kişiliği hesaba katılmaları gereken şeylerdir; ama şimdi evde, dolap içinde birer oyuncağa dönüşmüşlerdir. Derken aklına geliyor Blumfeld'in, belki de topları zararsız duruma getirmenin en iyi yolu, onların gerçek görevlerini yapmalarını sağlamaktır. Oracıkta, evin girişinde hâlâ çocuk dikiliyor; Blumfeld topları ona verecek, ödünç falan değil, kesinlikle armağan edecek, bu da işte topların bir çeşit idam fermanı olacak. Sağlam kalsalar bile, dolaptaki kadar önem taşımayacaklardır çocuğun elinde, bütün evdekiler oğlanın nasıl toplarla oynadığını görecek, derken başka çocuklar oyuna katılacak ve böylelikle topların Blumfeld'in yaşamına eşlik eden nesneler değil, oyun topları olduğu sarsılmaz ve karşı konulmaz bir gerçek kimliğiyle ortaya çıkacaktır. Blumfeld, gerisingeri seğirtip eve dalıyor. Tam o anda oğlan bodrum merdiveninden aşağı inmiş, kapıyı açıp içeri girmek üzeredir. Bu durumda çocuğa ismiyle seslenmesi gerekiyor. Oğlana ilişkin diğer şeyler gibi gülünç bir isim. "Alfred, Alfred!" diyor Blumfeld. Çocuk, epey bir süre duraksıyor. "Gel haydi, nazlanma Alfred! Bak, bir şey vereceğim sana." Kapıcının iki küçük kızı karşı kapıdan çıkıyor, merakla Blumfeld'in sağına soluna gelip dikiliyorlar. Oğlandan daha çabuk durumu kavrıyor, ne diye onun hemen koşup gelmediğine akıl erdiremiyorlar. Çocuğa gelmesi için el ederlerken gözlerini Blumfeld'den ayırmıyor, ama Alfred'i bekleyen armağanın içyüzü-

nü de bir türlü kestiremiyorlar. Meraktan ölüyor, bazen bu ayağa, bazen bir ötekine aktarıp duruyorlar vücutlarının ağırlığını. Hem kızların, hem de oğlanın durumuna Blumfeld gülüyor. Sonunda inceden inceye düşünüp kararını vermiş görünüyor oğlan; hantal adımlarla kaskatı, merdivenleri çıkıp geliyor. Evin girişinde bile, o anda bodrum kapısından görünen annesinden ayırmıyor gözünü. Kadın da ne dediğini anlasın ve gerekirse gelip başlarında bulunsun diye, Blumfeld, sesinin bütün gürlüğüyle bağırıyor: "Yukarıda, odamda..." diyor "İki tane güzel top var. İster misin, sana vereyim?" Oğlan ağzını büzüyor yalnızca, nasıl davranacağını bilemiyor, arkasına dönüp ne yapayım der gibi aşağıya, annesine bakıyor. Oysa kızlar hoplayıp zıplamaya başlıyor Blumfeld'in çevresinde, ne olur topları bize ver diyorlar. "Toplarla siz de oynayacaksınız." diyor Blumfeld, ama oğlanın cevabını gözlüyor. Topları hemen kızlara armağan edebilir, ama kızlar ona pek hoppa görünüyor, şu an oğlana daha büyük bir güven duyuyor içinde. Oğlan ise, hiç konuşmaksızın sanki akıl danışmıştır annesine; Blumfeld yeniden sorunca, başını sallayarak topları istediğini bildiriyor. Armağanına karşılık bir teşekkür elde edemeyeceğine aldırmayarak, "Dinle öyleyse." diyor Blumfeld, "Odamın anahtarı annende; anahtarı alır, sonra yine ona götürüp verirsin; işte bu da benim giysi dolabımın anahtarı. Toplar dolabın içinde. Sonra yine dolabın ve odanın kapısını iyice kapar kilitlersin. Toplara gelince, ne istersen yap onları. Bana geri vermek zorunda değilsin. Anladın mı dediklerimi."

Ama ne çare, oğlan söyleneni anlamamıştır. Blumfeld, bu alabildiğine beyinsiz yaratığa her şeyi açık seçik anlatmaya kalkışmış, bu niyetinden ötürü de her şeyi gereğinden çok yineleyip, gereğinden çok anahtarlardan, odadan, dolaptan söz açmıştır; dolayısıyla oğlan gözlerini dikmiş, kendisine iyilik etmek değil, kendisini ayartmak isteyen biriymiş gibi Blumfeld'e bakıyor. Kızlar, kuşkusuz o saat her şeyi kavramıştır, Blumfeld'in başına üşüşüyor, ellerini anahtara uzatıyorlar. "Durun hele!" diyor Blumfeld ve kızıp içerliyor hepsine. Hem zaman da geçiyor, artık öyle pek oyalanamaz. Şu hizmetçi kadın ne diye kendisini anladığını, çocuk hesabına gerekeni eksiksiz yapacağını nihayet söylemez sanki. Böyle davranacakken hâlâ aşağıda, kapının yanı başında dikiliyor, kulakları ağır işiten arsız kişiler gibi yapmacık gülümsüyor; yukarıda Blumfeld'in çocuğuna karşı ansızın bir hayranlığa kapılıp, ona çarpım tablosunu sorduğunu sanıyor belki. Ama Blumfeld de aşağı inerek kadının kulağına bağırıp, oğlunun Allah rızası için kendisini toplardan kurtarmasını isteyemez! Giysi dolabının anahtarını bütün gün bu aileye teslim etmeye kalkmakla zaten yeterince kendini zorlamıştır. Çocuğu alıp yukarı çıkararak topları orada verecekken, anahtarı ona uzatması kendisini gözettiğinden değil. Ama topları da ilkin yukarıda armağan edip sonra çocuğun elinden geri alması düşünülemez; ama böyle de olacağı belli, çünkü eşlikçileri olarak toplar yine peşine takılıp gelecektir. Yeniden yapmaya kalktığı bir açıklamayı oğlanın boş bakışları karşısında yarıda keserek, "Demek hâlâ anlamadın söylediğimi?" diye

soruyor Blumfeld hüzünlenerek. Böylesine boş bir bakış insanın kolunu kanadını kırıyor, boşluğu anlayışla doldurmak için onu niyetlendiğinden uzun boylu konuşmaya zorluyor.

Kızlar, "Topları biz alalım, ona veririz." diye bağırıyor hemen. Açıkgöz şeyler; topları ancak oğlanın aracılığıyla elde edebileceklerini, ama bu aracılığa da kendilerinin önayak olmaları gerektiğini sezdiler. Çalan bir saat sesi geliyor kapıcı odasından, Blumfeld'e acele etmesini anımsatıyor. "Peki, alın öyleyse dolabın anahtarını!" diyor Blumfeld. O anahtarı vermiyor da, anahtar elinden çekilip alınıyor sanki. Anahtarı oğlana verseydi, kıyaslanamaz ölçüde daha büyük bir güven duyacaktı. "Kapının anahtarını da aşağıya inerek kadından alırsınız!" diyor ardından. "Topları alıp döndünüz mü, iki anahtarı da kadına geri verirsiniz." – "Peki, peki!"diye bağırıyor, koşarak merdiveni iniyor kızlar: Her şeyi, her şeyi biliyorlar. Sanki oğlanın kalın kafalılığı kendisine de bulaşan Blumfeld, yaptığı açıklamalardan kızların nasıl bir anda durumu olanca çıplaklığıyla kavrayabildiğini anlamıyor doğrusu.

Derken kızlar, çoktan aşağıya varıp hizmetçi kadının eteklerini çekiştirmeye başlıyorlar. Ama ne denli hoş bir manzara da olsa, kızların işlerini nasıl göreceklerini daha çok izleyemiyor Blumfeld. Hani vakit geç de yalnız ondan değil; toplar sokağa çıktığında orada bulunmak istemiyor. Hatta kızlar yukarıda odasının kapısını açtıkları zaman, kendisi birkaç sokak ötede olmayı diliyor. Çünkü toplardan daha neler bekleyebileceğini bilmiyor. Böylece bu sabah ikinci

kez evden sokağa çıkıyor. Ama hizmetçinin kızlara karşı nasıl bayağı direttiğini, öte yandan oğlanın çarpık bacaklarını oynatarak nasıl annesinin yardımına seğirttiğini görebilmiştir. Ne diye dünya yüzünde hizmetçi kadın gibi insanlar yaşar ve üreyip çoğalır insanlar, aklı almıyor bir türlü.

Çalıştığı çamaşır fabrikasına giderken, işle ilgili düşünceler yavaş yavaş bütün öbür düşünceleri geri plana itiyor kafasında. Adımlarını açıyor; oğlan yüzünden gecikmiştir, ama yine de herkesten önce bürosuna varıyor. Cam bir kılıf içindeki bir yer burası. Blumfeld için bir yazı masası, emrindeki yardımcılar için de iki kürsüsü var. Kürsüler sanki okul çocukları için yapılmış, öylesine alçak ve dar; ama yine de büronun içi pek sıkışık, bu yüzden yardımcıların ayakta çalışması gerekiyor; oturdular mı, Blumfeld'in sandalyesine yer kalmıyor çünkü.

Böylece yardımcılar bütün gün kürsülerine yapışık dikiliyorlar. Bu pek rahatsızlık veriyor onlara kuşkusuz, ama Blumfeld'in kendilerini gözaltında bulundurması da güçleşiyor. Çocuklar büyük bir istekle kürsülerine yanaşıyorlar, ama çalışmak değil, birbiriyle fiskos etmek, hatta biraz şekerleme yapmak için. Yardımcılarıyla Blumfeld'in başı hayli dertte, omuzlarına yüklenmiş dağ gibi işi varken, yardımcılarından hiç de yeterince destek görmüyor. Kendi evlerinde çalışan kadınlara ilişkin bütün mal ve para işleri, fabrikanın titizlik isteyen bazı malların üretimiyle görevlendirdiği Blumfeld'in elinden geçiyor. İşin çokluğunu ancak durumu bütün ayrıntılarıyla yakından görenler kestirebilir. Ama Blumfeld'in doğrudan bağ-

lı bulunduğu şef birkaç yıl önce ölmüş, o zamandan beri de durumu öyle yakından görecek kimse kalmamıştır; onun için de Blumfeld hiç kimseye işi üzerinde bir yargıda bulunma yetkisi tanımıyor. Örneğin, fabrikatör Bay Ottomar, Blumfeld'in işini belli ki küçümsemektedir. Blumfeld'in yirmi yıllık çalışmasıyla fabrikaya değerli hizmetlerde bulunduğunu kabul ediyor kuşkusuz, ister istemez kabul etmesi gerektiği için değil sadece; Blumfeld'e sadık ve güvenilir biri gözüyle de bakıyor; öyleyken gördüğü işi küçümsemekte; çünkü sanıyor ki, bu iş Blumfeld'in yaptığından daha basit, dolayısıyla her bakımdan daha yararlı biçimde düzenlenip yürütülebilir. Söylendiğine göre –inanılmayacak bir şey de değil doğrusu–, Blumfeld'in seksiyonuna Ottomar'ın o kadar seyrek uğramasının tek nedeni de buymuş: Blumfeld'in çalışma yöntemlerini görüp sinirlenmek istemiyormuş Bay Ottomar. Elbet değerinin bilinmeyişi Blumfeld için üzücü bir şey, ama elinden ne gelir; çünkü Bay Ottomar'ı yaklaşık bir ay sürekli olarak kendi seksiyonunda kalıp burada üstesinden gelinecek çok değişik işleri araştırıp incelemeye, üzerlerinde sözüm ona daha iyi yöntemlerini uygulamaya ve bunun seksiyonda ister istemez yol açacağı çöküntüyü görüp kendisine hak vermeye zorlayamaz. Bu yüzden Blumfeld, yolundan şaşmaksızın yapıyor işini. Neden sonra Bay Ottomar bir ara seksiyona uğrayacak olsa, ilkin ürküyor biraz; derken yine de bir memurun görev duygusuyla kalkıp şu ya da bu konuda açıklamalarda bulunmak için güçsüz bir denemeye girişiyor. Yapılan açıklamaları sesini çıkarmaksızın, başını sallayıp göz-

leri yerde dinleyerek ilerliyor Bay Ottomar. Blumfeld'i üzen, değerinin bilinmeyişinden çok, bir gün işinden ayrılması gerektiği zaman, bunun seksiyonda kimsenin içinden çıkamayacağı bir karmaşaya yol açacağı düşüncesidir; çünkü fabrikada yerini alıp işletmeyi aylar boyu hiç değilse en ağır sarsıntılardan uzak tutacak kimseyi bilmiyor. Şef birini küçümsese, memurlar, yeter ki ellerinden gelsin, bu konuda kuşkusuz onu bastırmaya çalışır. Dolayısıyla herkes küçümsüyor Blumfeld'i, kimse eğitimi için bir süre onun seksiyonunda çalışmayı gerekli saymıyor; fabrikaya yeni adamlar alınsa, kimse kendi gönlüyle Blumfeld'in yanında çalışmak istemiyor. Bu yüzden, Blumfeld'in seksiyonunda ilerisi için yetişen genç elemanlar yoktur. Şimdiye kadar bütün işleri tek başına, yalnız bir tek odacının desteğiyle çekip çeviren Blumfeld, yanına bir yardımcı verilmesi için haftalar boyu en çetin boğuşmalara girişmek zorunda kalmıştır. Hemen her gün Bay Ottomar'ın bürosunun yolunu tutmuş, neden kendi seksiyonuna bir yardımcı gerektiğini serinkanlılıkla ve tek tek ona açıklamaya çalışmıştır: Hani Blumfeld kendini gözetmek istediği için seksiyona gerekmiyordu yardımcı; hayır, Blumfeld'in kendini gözetmek istediği yoktu, üzerine düşeninden çoğunu yapıp çıkarıyordu işin ve buna bir son vermeyi de aklından geçirmiyordu; ama Bay Ottomar lütfen düşünsünlerdi, zamanla fabrika hayli gelişme göstermiş, bütün seksiyonlar bu gelişmeye uygun olarak büyütülmüş, gelgelelim Blumfeld'in seksiyonu hep unutulmuştu. Oysa bu seksiyonda da bir çoğalmıştır ki işler! Blumfeld fabrikaya girdiğinde

–o zamanları kuşkusuz artık anımsayamazdı Bay Ottomar– yaklaşık on dikişçi kadın çalışıyordu topu topu; şimdi ise sayıları elli ile altmış arasında değişmekteydi. Böyle bir iş de güç kuvvet isterdi insandan. Blumfeld kendini düpedüz işe vereceğini garanti edebilirdi, ama işlerin tümüyle altından kalkacağını bundan böyle söyleyemezdi. Doğrusu Blumfeld'in dileğini hiç de büsbütün geri çevirmemişti Bay Ottomar; eski bir memura karşı böyle bir davranışta bulunamazdı; ama söylenenleri pek dinlemez bir tavır takınması, kendisinden ricaya gelmiş Blumfeld'i bırakıp başkalarıyla konuşması, yarı buçuk sözverilerde bulunması ve birkaç gün içinde yine her şeyi unutuvermesi, bütün bunlar pek aşağılayıcı bir davranıştı; Blumfeld için değil aslında, hayal peşinde koşan biri denemezdi Blumfeld için; saygınlık görmek, değerli biri gözüyle bakılmak ne denli güzel şey sayılsa da, bunlarsız yapabilirdi; her şeye karşın direnebildiği süre işinde direnecekti; değil mi ki haklıydı ve hak, kimi vakit aradan epey zaman geçse de yerini bulurdu. Gerçekten Blumfeld sonunda iki yardımcıya kavuşmuştu, ama ne yardımcılar! Bay Ottomar yardımcıları esirgemeyip onları buyruğuna vermekle, Blumfeld'in seksiyonuna karşı küçümsemesini daha açık seçik gösterebileceğine inanılabilirdi. Hatta belki Bay Ottomar'ın onca zaman Blumfeld'i oyalayıp durmasının tek nedeni böyle iki yardımcı araması, bunları da anlaşılacağı üzere kolay kolay ele geçirememesiydi. Eh, artık yakınamazdı Blumfeld, çünkü alacağı yanıt önceden belliydi, kendisi bir tane isterken iki yardımcı verilmişti yanına; işte her şeyi öylesine ustalıkla

düzenlemişti Bay Ottomar. Kuşkusuz, Blumfeld yine de yakınmıyor değildi; ama artık yanına yardımcı almak umuduyla bunu yapmıyor, güç durumda kalışı kendisini düpedüz yakınmaya zorluyordu. Ayrıca pek ısrarla yakınmıyor, arada uygun bir fırsat çıktı mı bunu yapıyordu. Öyleyken kötü niyetli arkadaşları arasında çok geçmeden bir söylenti dolaşmaya başlamıştı: Güya biri Bay Ottomar'a sorasıymış, böyle umulmadık bir yardıma kavuşan Blumfeld'in hâlâ yakınması olacak şey miymiş. Bunun üzerine Bay Ottomar da diyesiymiş ki, doğru, Blumfeld hâlâ yakınıyor, ama haklı adam. Ottomar'ın kendisi de sonunda durumu kavrayasıymış ve Blumfeld'e her dikişçi kadın için yavaş yavaş bir yardımcı, yani altmışa yakın yardımcı vermeye niyetlenesiymiş. Ama baktı ki, bunlar da yetmiyor, o zaman daha çoğunu verecek ve bu yolda yürümekten geri durmayacakmış; ta ki Blumfeld'in seksiyonunda zaten yıllardır esen tımarhane havası tastamam gelişip çıksınmış ortaya. Hani böyle sözlerle Bay Ottomar'ın konuşmasına ustalıklı biçimde öykünülmüşse de, Bay Ottomar'ın kendisi –bundan kuşkusu yoktu Blumfeld'in– onun hakkında değil böyle, benzer biçimde bile konuşmuş olmaktan çok uzaktı. Bu, düpedüz ilk kattaki bürolarda yan gelip yatanların uydurmasıydı. Blumfeld umursamıyordu bunları; ama ne vardı, yardımcıların seksiyondaki varlıklarını da böylesine serinkanlılıkla umursamayabilseydi! Gelgelelim, onlar dikilip duruyordu ortada ve artık yerlerinden oynatılacak gibi de değillerdi. Saz benizli, çelimsiz oğlanlar! Ellerindeki belgelere göre okul çağını geride bırakmaları gerekiyordu, ama

doğrusu bunu yaptıklarına inanmak güçtü. Hatta onları bir öğretmenin gözetimine bile bırakmak istemezdi insan, henüz annelerinin elinden tutmaları gerektiği işte öylesine açıktı. Henüz adam gibi davranmasını beceremiyorlar, uzun süre ayakta durmak, hele ilk zamanlar kendilerini hayli yoruyordu. Gözaltında tutulmadılar mı dermansızlıktan dizleri bükülüyor, çarpık bir duruşla, kamburlarını çıkarıp bir köşeye çekilerek ayakta pinekliyorlardı. Rahatlarına düşkünlükleri böyle sürerse, ömür boyu sakat kalacaklarını kafalarına sokmaya çalışıyordu Blumfeld. Yardımcılara ufak bir iş yaptırmak tehlikeyi göze almaktı; bir gün birinin bir eşyayı topu topu birkaç adım öteye taşıması gerekmişti de aşırı bir hamaratlıkla seğirtmiş, dizini kürsüye çarpıp yaralamıştı. Oda dikişçi kadınla, kürsülerin üzeri mallarla doluydu; öyleyken Blumfeld hepsini bir yana bırakmış, ağlayan yardımcıyı alıp büroya götürmüş, ufak bir sargıyla yarasını sarmak zorunda kalmıştı. Ama yardımcıların hamaratlığı bir göz boyamaydı sadece; bazen tıpkı çocuklar gibi kendilerini göstermek istiyor, ama bununla daha çok veya hemen her vakit şeflerinin dikkatini başka yöne çekmek, onu yanıltmak amacını güdüyorlardı. Bir gün Blumfeld, işlerin en civcivli bir vaktinde alnından terler damlayarak doludizgin yardımcıların önünden geçerken, onların nasıl mal paketleri arasına sinmiş, birbirleriyle pul değiş tokuşu yaptıklarını görmüştü. Yumruklarını kafalarına indireyim demişti o zaman ve davranışlarının cezası da yalnız ve yalnız buydu, ama ne yapsın ki daha çocuktular; Blumfeld de çocuk katili olamazdı. Böylece onların

derdini ileride de çekmek zorunda kalmıştı. Pek büyük bir çaba ve uyanıklık isteyen mal dağıtım işinde yardımcıların kendisine destek olacaklarını tasarlamıştı ilkin. Öyle düşünmüştü ki, kendisi orta yerdeki kürsünün gerisinde dikilip her şeyi her an gözaltında tutabilecek ve kayıt işine bakacak, bu arada yardımcılar da onun direktiflerine uyup sağa sola seğirterek bütün malı dağıtacaklardı. Ne kadar sıkı olursa olsun kendi denetiminin fabrikaya iş yapan dikişçi kadınlar topluluğu için yetersiz kaldığını, yardımcıların uyanıklığıyla bunun bütünlenmesi gerektiğini düşünmüş, yardımcıların yavaş yavaş deneyim kazanıp her ufak işte ondan buyruk beklemekten kendilerini kurtaracaklarını, teslim edilecek mal ve beslenecek güven bakımından gün gelip dikişçi kadınları birbirinden ayırmasını öğreneceklerini geçirmişti kafasından. Ama yardımcılara bakılırsa, tüm umutları boşa çıkmıştı. Onları dikişçi kadınlarla doğrusu hiç konuşturmaması gerektiğini Blumfeld çok geçmeden anlamıştı: Çünkü kimi kadınların yanına baştan beri hiç sokulmamış, kendilerinden hoşlanmamış ya da korkmuşlar, hoşlandıklarını ise çok vakit ta kapı önlerine kadar çıkıp karşılamışlardı. Bunlara dilediklerini getirip veriyor, kadınların almayı zaten hak ettikleri şeyleri bir çeşit gizlilik içinde ellerine tutuşturuyorlardı. Kayırdıkları bu kadınlar için boş bir rafta çeşit çeşit kumaş parçaları, beş para etmez artıklar, ayrıca henüz işe yarar ufak tefek nesneler biriktiriyor, Blumfeld'in arkasına geçip daha uzaktan, mutlulukla dolup taşarak, bunları sallayıp kadınlara işaretlerde bulunuyor, karşılığında ise onlar tarafından ağızlarına

bonbon şekerleri sokuluyordu. Blumfeld çok geçmeden bu çirkin duruma son verdi, dikişçi kadınlar geldikçe yardımcıları bölmeden içeri iteledi, ama yardımcılar hayli zaman duruma büyük bir haksızlık gözüyle bakmaktan geri kalmadılar, karşı koydular, kasten kalemleri kırdılar; kimi zaman da, kuşkusuz başlarını kaldırmayı göze alamadan çat çat camlara vurdular, sözde Blumfeld'in kendilerine reva gördüğü kötü davranışa dikişçi kadınların dikkatini çekmeye çalıştılar.

Kendi yaptıkları haksızlığı ise bir türlü akılları almaz. Örneğin, hemen hep geç gelirler büroya. Daha ilk gençlik yıllarından beri mesai saatinden en az yarım saat önce büroda bulunmaya pek doğal gözüyle bakan şefleri Blumfeld –yükselme hırsından, aşırı ödev duygusundan değil, yalnız ve yalnız öyle yakışık alacağını düşündüğünden– kendi yardımcılarını çokluk bir saatten fazla beklemek zorunda kalıyor. Kahvaltı sandviçini yiyerek salondaki kürsünün gerisinde dikiliyor, dikişçi kadınların küçük defterlerdeki hesaplarını gözden geçiriyor; çok geçmeden de işe dalıyor ve işten başka bir şeyi aklına getirmiyor. Derken ansızın öyle korkuyor ki, kalem bir vakit titriyor elinde; yardımcılardan biri doludizgin içeri dalmıştır, sanki yığılıp kalacaktır oracığa, bir eliyle bir yere tutunurken, öbür elini güçlükle soluyan göğsüne bastırıyor; ama bunun hepsi, geç kalışı için bir özür öne sürmek istemekten başka bir şey değil; bir gülünç özür ki, Blumfeld işitmezlikten geliyor; çünkü böyle yapmasa, oğlana hak ettiği sopayı çekecek. Oysa şimdi onu biraz süzüyor, sonra elini uzatarak bölme-

yi gösteriyor ve yeniden dönüp işine bakıyor. Eh, bu durumda, şefinin davranışındaki iyiliği görerek yardımcının kendi yerine seğirtmesi gerekmez mi? Ama hayır; acele etmeyerek salına salına, parmak uçlarına basarak yürüyor; bir adım atıyor, sonra ötekini onun önüne koyuyor. Şefiyle alay etmek mi niyeti? O da değil; yalnızca yine o korku ve kendini beğenmişlik karışımı ki, insanı çileden çıkarıyor. Yoksa Blumfeld'in, kendisi bugün şimdiye dek hiç yapmadığı bir şeyi yapıp işe bu kadar geç gelmesine karşın, hayli bekledikten sonra –defteri kontrol etmeyi canı istemiyor bir türlü–, ortalığı süpüren mantıksız odacının havaya kaldırdığı toz bulutları arasından iki yardımcısının sokaktan büroya doğru sakin serinkanlı yaklaştığını görmesi nasıl açıklanabilir? Kollarını sımsıkı birbirlerinin bellerine dolamışlar; birbirlerine önemli, ama işleriyle olsa olsa yasak bir ilişki içinde bulunduğu kuşkusuz şeyler anlatıyorlar sanki. Cam kapıya yaklaştıkça, adımlarını yavaşlatıyorlar. Hele şükür biri kavrıyor sonunda tokmağı ve aşağı bastırmadan bir süre elinde tutuyor; hâlâ anlatıyor, dinliyor ve gülüşüyorlar. Ellerini hızla havaya kaldırarak odacıya, "Aç haydi şu bizim beyzadelere kapıyı!" diye haykırıyor Blumfeld. Ama yardımcılar içeri girince de kendileriyle tartışmak istemiyor, selamlarına karşılık vermeyerek yazı masasına yollanıyor, hesap işlerine koyuluyor hemen, yardımcıların ne yaptığını da anlamak üzere zaman zaman başını kaldırıp bakıyor. Pek yorgun görünüyor biri ve gözlerini oğuşturuyor; pardösüsünü çiviye asarken fırsattan yararlanıp duvara yaslanıyor biraz; sokaktayken zindeydi, ama şimdi

işe başlama zorunluluğu onu yoruyor. Öbür yardımcı, çalışmaya hevesli gerçi, ama gözü ancak belli işlerde. Örneğin, öteden beri ortalığı süpürsün istiyor. Gelgelelim, bu da kendisine yaraşır bir iş değildir, ortalığı süpürmek yalnızca odacıya düşer. Bu işi yardımcının yapmasına doğrusu bir diyeceği yoktur Blumfeld'in, yardımcı mı süpürmek istiyordu ortalığı, süpürsündü; nasıl olsa odacının yaptığından daha kötü görülmezdi bu iş. Ne var ki, yardımcı bu işi yapacaksa daha önce, odacı ortalığı süpürmeye başlamadan gelmeli, hiç değilse odacı, bu yarı kör moruk, patronun Blumfeld'in seksiyonundan başka seksiyonda varlığını kuşkusuz katlanamayacağı, işte ancak Tanrı'nın ve şefin inayetiyle yaşayıp giden odacı olacak bu adam hoşgörüyle davranıp bir an için süpürgeyi yardımcının eline bıraksaydı ya! Nihayet beceriksizin biri yardımcı, o saat süpürme hevesi uçup gidecek, bir an sonra süpürgeyle odacının arkasından koşacak ki, bu işi gerisingeri ona verebilsin. Gelgelelim, odacının da en çok kendisini sorumlu gördüğü bu süpürme işidir; yardımcı oğlan yanına yaklaşmaya kalkar kalkmaz, titreyen elleriyle süpürgeye daha bir sıkı sarılıyor. Bütün dikkatini süpürgesini yardımcıya kaptırmamak üzerinde toplayabilmek için, olduğu yerde durup süpürmeyi bırakıyor. Ama yardımcı ben süpüreyim diye odacıyla konuşarak ona ricada bulunmuyor; hesap kitapla uğraşır görünen Blumfeld'den korkuyor çünkü. Hem normal tonla söylenen sözler de hiçbir işe yaramaz, çünkü odacıya sesini işittirebilmek için alabildiğine bağırmak gerekir. Dolayısıyla yardımcı ilkin kolundan çekip çe-

kiştiriyor odacıyı. Odacı kuşkusuz ortada neyin döndüğünü biliyor, kaşlarını çatarak yardımcıyı süzüyor, başını sallıyor, süpürgeyi daha çok kendinden yana çekerek göğsüne bastırıyor. Bunun üzerine, ellerini kavuşturup ricaya başlıyor yardımcı. Ricayla bir şey elde edebileceğini umduğu yok; rica etmek kendisini eğlendiriyor sadece. Öbür yardımcı alçak sesle gülerek durumu izliyor ve akıl alacak gibi değilse de, besbelli Blumfeld'in kendisini işitmediğini sanıyor. Odacının üzerinde en küçük bir etki göstermiyor ricaları; odacı arkasına dönüyor ve artık süpürgeyi yine güvenle kullanabileceğine inanıyor. Ama yardımcı, parmak uçlarının üzerinde sekerek ve iki elini yalvarır gibi birbirine sürterek odacının peşinden gidiyor ve bu kez öbür yandan yalvarıp yakarmaya başlıyor. Odacının bu dönüşleriyle yardımcının onun peşinden koşturması birçok kez yineleniyor. Sonunda odacı dört bir yandan yolların kesildiğini görüyor ve biraz daha az saf olsa başta fark edebileceği şeyi, yani kendisinin yardımcıdan önce yorulacağını seziyor. Bu yüzden de dışarıdan destek arıyor kendine, parmağıyla Blumfeld'i göstererek yardımcının gözünü korkutuyor; yardımcı peşini bırakmadı mı onu Blumfeld'e şikâyet edecek. Yardımcı gerçekten süpürgeyi ele geçirmek istiyorsa, pek acele etmesi gerektiğini görüyor, arsızcasına el atıyor süpürgeye. Derken öteki yardımcının ansızın haykırışı, bundan sonra olacakları haber veriyor. Bir adım gerileyip yardımcıyı da kendisiyle çekerek süpürgeyi kurtarıyor odacı. Ama yardımcı vazgeçmiyor artık; ağzı açık, gözleri çakmak çakmak, ileri atılıyor. Odacı kaçmak istiyor, ama ko-

şacak yerde titreyip duruyor yaşlı bacakları. Yardımcı süpürgeyi çekip çekiştiriyor, ele geçiremese de yere düşmesini sağlıyor onun, dolayısıyla odacı için süpürge elden çıkıyor. Ama öyle görülüyor ki, yardımcı için de elden çıkıyor süpürge; çünkü yere düşmesi üzerine, her üçü, odacı ve yardımcılar ilkin donakalıyor, Blumfeld'in her şeyi öğreneceğinden çekiniyorlar. Gerçekten de Blumfeld, ancak şimdi işin farkına varmış gibi, başını kaldırıp küçük penceresinden bakıyor; sert sert, süzerek, her birini gözden geçiriyor; hatta yerdeki süpürge bile dikkatinden kaçmıyor. Sessizliğin pek uzamasından mı, yoksa süpürme açgözlülüğünü yenememesinden mi, her nedense suçlu yardımcı eğiliyor; ama pek sakınarak yapıyor bunu, süpürgeye değil de sanki bir hayvana uzanıyor eli; derken süpürgeyi alıyor, yere bir çalıyor şöyle; ama Blumfeld sıçrayıp bölmesinden çıkınca, hemen korkarak süpürgeyi gene kaldırıp atıyor elinden. "İkiniz de işe haydi, çıt yok artık!" diye bağırıyor Blumfeld ve eliyle yardımcılara kürsülerinin yolunu gösteriyor. Yardımcılar hemen Blumfeld'in dediğini yapıyor, ama öyle utanmış olarak, başları önde değil; hatta şeflerinin yanından geçerken hantal vücutlarıyla dönüyor ve kendilerini pataklamaktan alıkoymak ister gibi dik dik Blumfeld'in gözlerinin içine bakıyorlar. Oysa Blumfeld'in ilke olarak hiç dayak atmadığını, deneyimlerin şimdiye dek yeterince kendilerine öğretmiş olması gerekiyor. Ama aşırı ölçüde ürkek yaratıklar; her vakit, en ufak bir incelik duygusundan yoksun, gerçek ya da sözüm ona gerçek haklarını kollayıp gözetmeye bakıyorlar.

KÖPRÜ

Katı ve soğuktum, bir köprüydüm, bir uçurum üzerinde uzanmış yatıyordum. Bir yakaya ayak uçlarım, öbür yakaya ellerim gömülmüştü; çatlayıp dökülen balçık toprağa sımsıkı geçirmiştim dişlerimi. Giysimin etekleri iki yanımda uçuşuyor, derinlerde o buz gibi suyuyla alabalıklı dere gürül gürül akıyordu. Hiçbir turist yolunu şaşırıp da bu geçit vermez yücelere uğramıyordu, henüz haritalara geçirilmemişti köprü. – Böylece uçurum üzerinde uzanmış yatıyor, bekliyordum; çaresiz bekliyordum. Bir köprü bir kez kurulmaya görsün, yıkılıp çökmedikçe kurtulamaz köprülükten. Bir gün akşama doğruydu –birinci akşam mı, bininci akşam mı, bilmiyorum–, düşüncelerim aralıksız bir karmaşa içinde yüzüyor, boyuna çemberler çiziyordu. Yazın bir akşamüzeri –her zamankinden daha boğuk çağıldıyordu dere– ansızın bir insanın ayak seslerini işittim! Bana doğru, bana

doğru! – Uzan, gerin köprü, çekidüzen ver kendine, korkuluksuz ahşap köprü; sana kendini emanet edeni elinden tut, adımlarındaki güvensizliği sezdirmeden yok et ve baktın sendeliyor, göster kim olduğunu, bir dağ tanrısı gibi fırlatıp onu karaya at! Adam gelip bastonunun demir ucuyla şöyle bir yokladı beni; sonra yine bastonunun ucuyla giysimin eteklerini kaldırıp üzerimde düzeltti. Bastonunun ucunu çalı gibi saçlarıma daldırdı ve belki yabancı bakışlarını çevresinde gezdirip uzun süre öylece tuttu. Ama derken –o anda dere tepe adamın peşinden seğirtiyordum düşümde– her iki ayağıyla sıçradığı gibi karnımın orta yerine gelip dikildi. Müthiş bir acıyla korkudan donakaldım; kim olduğundan şuncacık haberim yoktu. Bir çocuk mu? Bir düş mü? Bir eşkıya mı? Canına kıymak isteyen biri mi? Bir baştan çıkarıcı mı? Bir yok edici mi? Ve onu görmek için arkama döndüm. – Köprü arkasına dönüyor! Henüz dönmem sona ermemişti ki, birden çökmeye başladım; çöktüm ve çok geçmeden paramparça oldum, doludizgin akan sularda şimdiye dek beni hep sessiz sakin süzüp durmuş çakılların şişlerine geçirildim.

Çin Seddi'nin İnşasında

Çin Seddi en kuzeye bakan yerinde tamamlandı, inşaat güneydoğu ve güneybatıdan alınarak getirilip burada bağlandı birbirine. Bu parça parça inşa yönteminin küçültülmüş modeli, doğu ve batıdaki işçi orduları içinde de uygulanmıştı. Şöyle ki: Yirmişer kişilik postalar düzenleniyor, bir posta seddin yaklaşık beş yüz metre uzunluğundaki bir parçasını örüp çıkarınca, bir komşu posta karşı yönden buna denk uzunlukta bir diğer parçayı örüyordu. Ama iki parça birbirine bağlandıktan sonra inşaat bin metrenin bitiminde yeniden sürdürülmüyor, pastalar seddin inşası için yeniden apayrı yerlere yollanıyordu. Elbet böyle olunca arada bir sürü geniş boşluk doğuyor, boşluklar ancak zamanla yavaş yavaş dolduruluyordu; seddin yapılıp bittiğinin açıklanmasından sonra bile doldurulan kimi boşluklar vardı. Hatta hiç kapatılmamış boşluklar bulunduğu söyleniyordu, bazılarına gö-

re boşlukları seddin inşa edilmiş parçalarından daha büyüktü. Orası öyle, sadece ileri sürülen bir savdı bu; yapı çevresinde doğmuş, yapının büyüklüğünden dolayı en azından tek kişinin kendi gözü ve kendi ölçüsüyle doğruluğunu denetleyemeyeceği o bir sürü söylenceden yalnızca biriydi belki.

Tutarlı, hiç değilse iki ana bölüm arasında tutarlı bir inşaatın her yönden daha yararlılığına hani daha baştan inanılabilirdi. Değil mi ki set herkesçe söylenip bilindiğine göre, kuzeyli uluslardan korunmak amacıyla yapılıyordu. İyi, ama parçaları birbiriyle bağlantılı inşa edilmemiş bir set nasıl koruyabilir? Korumak şöyle dursun, kendisi sürekli tehlike içindedir böyle bir seddin. Issız yerlerde kaderine terk edilmiş bu duvar parçaları her vakit kolay yıkılıp atılabilir göçebeler tarafından; hele o zamanlar set inşasıyla korkuya kapılıp çekirgeler gibi akıl almaz bir çabuklukla yerlerini değiştirip duran göçebelerin, set yapımındaki ilerlemeyi bizim kendimizden, biz set yapımcılarından daha iyi izledikleri düşünülürse. Ama yine de set olduğundan başka türlü yapılamazdı sanırım. Bunu anlayabilmek için şu noktanın unutulmaması gerekiyor: Set, yüzyıllar boyu koruyucu bir rol oynayacaktı; dolayısıyla inşaatın titizlikle yürütülmesi, bütün çağ ve ulusların yapı bilgeliğinden yararlanılması, inşaatı yürütenlerde sürekli bir kişisel sorumluluk duygusunun varlığı kesinlikle zorunluydu. İşin kaba bölümlerinde halk arasından devşirilmiş deneyimsiz gündelikçiler, erkekler, kadınlar ve çocuklar, kısaca iyi para karşılığında koşup gelen kimseler çalıştırılabiliyorsa da, daha dört gündelikçiyi yönetmek için bile aklı başında, yapı ala-

nında yetişmiş biri gerekiyordu; öyle biri ki, set inşasında neyin söz konusu olduğunu bütün yüreğiyle hissedebilsin. Ve görülecek işin inceliği ölçüsünde kişilerde aranan erdemler de artıyordu. Böyle kişiler de gerçekten bulunmuyor değildi el altında, inşaatın gerektirdiği kadar değilse bile yine çok sayıda vardı.

Öyle düşünülmeden bu işe girişilmiş değildi; inşaata başlanmadan elli yıl önce, surlarla çevrilecek tüm Çin'de mimarlık, özellikle duvarcılık en önemli bilim dalı ilan edilmiş ve bütün öbür bilimler bunlarla ilişkisi ölçüsünde hüsnü kabul görmüştü. Çok iyi anımsıyorum: Henüz küçücüktük, doğru dürüst yürümesini bile beceremiyorduk; okulumuzun ufak bahçesine doluşmuş, çakıl taşından bir çeşit duvar örmeğe zorlanmıştık; öğretmenimiz ansızın uzun giysisinin eteklerini toplayıp koşarak duvara toslamıştı; kuşkusuz ortada duvar falan bırakmayıp çökertmiş hepsini, bizi de ördüğümüz duvarın çürüklüğünden ötürü öylesine paylayıp azarlamıştı ki, ağlayıp feryat ederek dört bir yana dağılmış, anne ve babalarımızın yanına dönmüştük. Küçücük bir olay, ama o zamanın havası için tipik bir örnek.

Talihim varmış; ben yirmi yaşında en alt kademedeki okulun en üst sınavını vermiştim ki, seddin yapımına başlandı. Talih diyorum, çünkü elde edebilecekleri eğitim ve öğrenimin benden önce doruğuna ulaşmış pek çok kişi yıllar yılı bilgileriyle ne yapacaklarını bilememiş, kafalarında o görkemli inşa tasarılarıyla sağda solda boş yere sürtüp durmuş, yığınla ziyan olup gitmişlerdi. Ama sonunda, en alt kademelerden bile olsa yapı kalfası göreviyle set inşasında

çalışmaya başlayanlar, gerçekten bu işe layık kimselerdi. Set inşası için uzun boylu kafa yormuş ve durmadan kafa yoran, temele koydurdukları ilk taşla kendilerini yapının bir parçası hisseden duvarcılardı hepsi. Böylesi duvarcıları yöneten itici güç, kuşkusuz, mükemmel bir iş başarma tutkusunun yanı sıra inşaatı nihayet şöyle tastamam bitmiş görme sabırsızlığıydı. Bir gündelikçi ise böyle bir sabırsızlıktan habersizdir, yalnızca parasını almaya bakar o. Üst kademedeki yöneticiler, hatta orta kademedekiler yapının çeşitli kollardan gelişip büyüdüğünü görerek kendilerini manen güçlü tutabilirdi; ne var ki, duygu ve düşünceleri dıştan bakınca küçük ödevlerinin çok ötesinde gezinen alt kademedekilere başka türlü davranmak gerekiyordu. Örneğin, kimselerin oturmadığı bir dağlık bölgede, yurtlarından, yuvalarından yüzlerce mil uzakta aylar, hatta yıllar boyu habire bir yapı taşını alıp öbürünün yanına koymaları istenemezdi bunlardan. Böylesi harıl harıl sürdürülen, ama uzun bir insan ömrünün bile amaca ulaşılması için yetmeyeceği bir işin doğuracağı umutsuzluk bu insanların kolunu kanadını kıracak, en başta onları işe daha az elverişli duruma sokacaktı. İşte bu düşünceden yola koyularak parça parça inşa yöntemi seçilmişti. Beş yüz metrelik bir sur parçası aşağı yukarı beş yılda bitirilebiliyordu; kuşkusuz, bu arada yöneticiler genellikle pek bitkin düşüyor, kendilerine, inşaata ve dünyaya karşı tüm güvenlerini yitiriyor, dolayısıyla bin metrelik iki sur parçasının birbirine bağlanma şenliğinin coşkusunu henüz yaşarlarken yerlerinden alınıp çok, pek çok uzaklara gönderiliyorlardı.

Yolculukları sırasında orda burda yükselen bitmiş set parçalarıyla karşılaşıyor, daha üst kademeden yöneticilerin kaldıkları barınaklardan geçiyor, söz konusu yöneticiler tarafından nişanlarla ödüllendiriliyor, köylerin kentlerden akın akın gelen yeni işçi ordularının sevinç bağrışmalarını duyuyor, kurulacak iskeleler için ormanlarda ağaçların kesildiğini, dağların yontularak yapı taşlarına dönüştürüldüğünü görüyor, kutsal yerlerde dini bütün vatandaşların ilahiler söyleyip inşaatın bitmesi için Tanrı'ya yakardıklarını işitiyorlardı. Bütün bunlar da sabırsızlıklarını yatıştırıyordu onların. Birkaç zaman yurtlarında sürdürdükleri sakin yaşarı kendilerini güçlendiriyor, set yapımında çalışanlara verilen değer, anlattıklarının herkes tarafından inanç dolu bir alçakgönüllülükle dinlenmesi, basit ve sessiz insanlar olan hemşerilerinin günün birinde seddin bitirileceğine karşı besledikleri güven ruhlarındaki telleri geriyordu. Derken, umudunu hiç yitirmeyen çocuklar gibi yurtlarına veda ediyorlar, yeniden bu kamu işinde çalışmak şevki yüreklerinde önüne geçilemeyecek bir güç kazanıyordu. Gereğinden daha erken evden ayrılıp yola düzülüyorlar, köy halkının bir yarısı epey bir uzaklığa kadar onlara eşlik ediyordu. Geçtikleri bütün yerlerde hep insan toplulukları, flamalar, bayraklar; ülkelerin böyle kocaman, böyle zengin, güzel ve şirin olduğunu daha önce hiç görmemişlerdi. Her vatandaş, kendisine koruyucu set inşa eden bir kardeşti ve bütün varlığı, bütün varı yoğuyla ömür boyu bunun için onlara teşekkürde bulunuyordu. Birlik! Birlik! El ele, tüm ulus bir halka yapmış; kan, artık tek tek bedenlerin zavallı

damarlarında tutuklu kalmıyor, uçsuz bucaksız Çin ülkesi içinden tatlı tatlı akıyor, ama sonra gerisingeri dönüp geliyordu.

Böyle oluşu da, parça parça inşa yönteminin akla uygunluğunu kanıtlamaktaydı. Ama kuşkusuz başka nedenler de vardı işin içinde; dolayısıyla bu sorun üzerinde benim öyle uzun boylu durmamın hiç yadırganacak yanı yok; ilk bakışta ne denli önemsiz görünürse görünsün, tümüyle set inşaatının ana sorunuydu bu. Madem o dönemin düşünce ve yaşantılarını iletmek ve açıklamak istiyorum, bu işi ne denli kurcalasam gene azdır.

Sanırım ilkin şunu söylemek gerekiyor ki, o zamanlar Babil Kulesi'ni pek aratmayan, ama Tanrı'nın hoşuna gitmesi bakımından hiç değilse insani değerlendirmelere göre Babil Kulesi'nin tam karşıtını oluşturan işler başarılmıştı. Bundan söz etmemin nedeni, inşaatın başlangıç döneminde bir bilginin bir kitap yazması ve kitapta pek büyük bir titizlikle söz konusu karşılaştırmaları yapmış olmasıdır. Kitapta kanıtlanmak istendiğine göre, Babil Kulesi genellikle ileri sürülen nedenlerden ötürü amacına erişememiş değildi ya da en azından bilinen nedenler içinde en başta gelmesi gerekenlere rastlanmamaktaydı. Bilgin, salt yazı ve raporlar ileri sürerek kanıtlamaya çalışmıyordu bunu; sözde kendisi gidip yerinde incelemelerde bulunmuş ve temelindeki çürüklük yüzünden yapının yıkıldığını, zaten yıkılmaya da mahkûm olduğunu ortaya çıkarmıştı. Elbet bu bakımdan içinde yaşadığımız çağ, hanidir geçmişe karışmış o çağdan çok daha üstündü. Bizim dönemde hemen her okumuş

kişi meslekten duvarcıydı ve temel atma işinde asla yanılgıya düştüğü görülmezdi. Ama bilgin, hiç de bunu anlatmak istiyor değildi; onun ileri sürdüğüne göre, ancak Büyük Çin Seddi'dir ki insanlık tarihinde ilk kez yeni bir Babil Kulesi için güvenilir temeli oluşturacaktı. Yani ilkin set, sonra kule. Söz konusu kitap o zamanlar herkesin elinde dolaşıyordu; ama itiraf edeyim ki, bilginin kafasından geçirdiği kule yapımına bugün bile akıl erdiremiyorum bir türlü. Bir çember bile değil de bir çemberin dörtte birini ya da yarısını oluşturan set üzerine mi oturacaktı kule? Böyle bir şey sanırım yalnızca mecazi anlamda açığa vurulmuştu. İyi, ama gerçek nitelikteki bu set, yüz binlerce kişinin bu emek ve yaşamının sonucu da ne oluyordu o zaman? Kitapta kuleye ilişkin kuşkusuz açık seçiklikten uzak ulusal gücün bu yaman eserde nasıl bir araya toplanacağını gösteren ve ayrıntılara dek inen önerilere de rastlanıyordu.

O zamanlar –bu kitap yalnız bir örnekti– ne karışık düşünceler geçmiyordu akıllardan; belki pek çok kişi bir amaç üzerinde birleşmek istiyordu da en başta onun içindi bu. Havada uçuşan toz gibi özünde hoppa ve hafif insan varlığı hiçbir bağı kaldırmıyor; bu varlık kendi kendini bağlamaya görsün, çok geçmeden bağlarını çılgınca sarsmaya başlayacak, seddi de, zincirlerini de, kendi kendisini de parça parça edip dört bir yana fırlatacaktır.

Seddin inşasına hatta karşı çıkan bu düşünceler de parça parça inşa yöntemine karar verilirken, yöneticiler tarafından dikkate alınmazlık da edilmemiştir belki. Bizler –burada birçoklarının adına konuştu-

ğumu sanıyorum– doğrusu istenirse en üst kademedeki yöneticilerin direktiflerini okuyup incelerken kendi kendimizi tanıdık ve başımızdaki yöneticiler bulunmasa, gerek okulda edindiğimiz bilgilerin, gerek insan aklımızın o büyük bütündeki küçük görevimiz için bize yetmeyeceğini kavradık. Yöneticiler bürosunda –büro neredeydi, içinde kimler oturur, şimdiye dek sorduğum kimseler bilemedi ve şimdi de kimsenin bildiği yok–, işte bu büroda galiba insanların tüm düşünce ve istekleri çemberler çizip duruyor, insanların tüm amaçları ve bu amaçlara ulaşmaları ise karşıt çemberleri oluşturuyor. Ve büronun penceresinden, yöneticilerin planlar çizen ellerine pırıl pırıl yansısı vuruyor tanrısal dünyaların.

Bu yüzden, gerçekten dileseler, yöneticilerin parçaları birbiriyle bağlantılı bir set inşasına karşı duran güçlükleri yenemeyeceğini şaşmaz bir gözlemcinin kafası almıyor. Böyle olunca da kala kala şu sonuç kalıyor geriye: Parça parça inşa yöntemi, yöneticilerin kendileri tarafından tasarlanmıştır. Ama söz konusu yöntem darda kalınca başvurulacak bir şeydi ve uygun bir yol değildi. Yani buna göre, yöneticilerin uygun görülemeyecek bir şey istediği sonucunu çıkarmak gerekiyor ki, doğrusu tuhaf bir sonuç! Orası öyle; ama gene de bir başka bakımdan pek haksız sayılmayacak bir yöntem, bugün belki bir sakıncası yok bunun üzerinde konuşmanın. O vakit birçokları, hatta belli başlı kişiler bile gizli bir ilkeyi benimsemişti; deniyordu ki, var gücünle yöneticilerin direktiflerini anlamaya çalış, ama belli bir sınıra kadar; bu sınıra geldin mi düşünmeyi bırak! Pek de akla uygun

bir ilkeydi doğrusu ve sonra ikide bir yinelenen bir karşılaştırmayla daha da yakından açıklanıp yorumlamıştı: Sana zarar verebileceği için olmasın düşünmeyi bırakman, sana zarar verebileceği de hiç kesin değildir. Zaten ne zarar vermenin, ne de vermemenin sözü edilebilir burada. Çünkü sen de baharda bir ırmağa benzersin; ırmak bahar geldi mi kabarır, daha bir semirip palazlanarak, uzun kıyıları boyunca daha bir güçle besler toprağı ve denizin içerilerine kadar korur kendi varlığını, denizin daha çok dengi bir duruma gelir ve onun tarafından daha bir memnunlukla karşılanır. – Yöneticilerin direktifleri üzerinde de işte bu noktaya kadar düşünebilirsin. – Ama derken ırmak taşar, su altında bırakır kıyılarını, eski biçimini yitirir, bayır aşağı akışını yavaşlatır, yazgısına aykırı bir davranışla ülke içinde küçük göller oluşturur, kırlara bayırlara zarar verir; ne var ki, hep bu genişlikte koruyamaz kendini, tersyüz edip kıyılarına döner, hatta arkadan gelen sıcak yaz mevsiminde acınacak ölçüde kurur, çekilir suyu. – Yöneticilerin direktifleri üzerinde de sakın bu noktaya kadar düşünmeyesin!

Evet, bu karşılaştırma set yapımına alabildiğine uygun düşmüş olabilir; ama benim şimdi anlatacaklarım için geçerliği sınırlıdır ancak. Benim incelemem ne de olsa salt tarihsel nitelik taşıyor, çoktan dağılıp gitmiş fırtına bulutlarından şimşek çakmaz artık; bu yüzden, parça parça inşa yöntemine ilişkin olup bir zaman yeterli görülmüş açıklamanın dışına taşan bir açıklama sanırım arayabilirim. Düşünme yeteneğimin benim için çizdiği sınırlar dar mı dar; oysa bu konuda geride bırakılması gereken yolun ucu bucağı yok.

Bir kez bizleri kime karşı koruyacaktı Büyük Set? Ben Çin'in güneydoğusundanım. Hiçbir kuzeyli kavim yoktur ki, benim için tehlike oluştursun. Biz, eskiden kalma kitaplarda okuruz ancak kendilerini; yaradılışlarının gereğine uyarak işledikleri zalimlikleri okuyup öğrenir, rahat ve huzur taşan kameriyelerimizde göğüs geçiririz. O lanetlenmiş suratları, ardına kadar açılmış ağızları, o sipsivri dişlerle donanmış çeneleri, ağızlarının parçalayıp öğüteceği avı yan gözle kollar görünen kısık gözleri, sanatçıların gerçeğe uygun yaptığı resimlerden biliriz. Çocuklarımız arsızlık yaptı mı bu resimleri gösteririz, onlar da hemen ağlaşarak koşup boyunlarımıza sarılır. Ama kuzeyli kavimlere ilişkin bundan öte bilgimiz yoktur. Kendilerini görmüş değiliz, köyümüzde kaldıkça ileride de asla onlarla karşılaşmayacağımız kuşkusuz; isterlerse azgın atlarına atlayıp doludizgin gelsinler üzerimize, ülkemiz fazla büyüktür, bize kadar koyvermez kendileri; atlarını koşturur koşturur, bizlere ulaşamadan boşlukta yitip giderler.

Madem durum böyle, ne diye yurdumuzu yuvamızı, ırmağımızı, köprülerimizi, annemizi babamızı, ağlayan eşimizi ve çocuklarımızı bırakır, uzak kentlere öğrenime gideriz? Aklımızsa daha ötelerde, kuzeydeki seddedir hep. Neden mi? Yöneticilere sormalı; onlar bizi tanır, alabildiğine büyük kaygı ve tasalar içinde yuvarlanan yöneticiler bilir bizi, bizim küçük işlerimizden haberleri vardır, alçacık kulübemiz de hep bir arada otururken izlerler bizi, evin reisinin gün kavuştu mu aile bireyleri arasında okuduğu duadan hoşlanır ya da hoşlanmazlar. Kendilerine ilişkin bir

düşüncemi açıklamama izin verilirse şunu söyleyebilirim ki, bence öteden beri var olagelmişti yöneticiler. Örneğin, yüce mandarinler gibi sonradan türemiş değillerdi; o mandarinler ki, güzelim bir sabah düşünün uyarısıyla bakarsın hemen meclisi toplantıya çağırır, hemen karar alır, bir önceki gün beylere güler yüz gösteren, ama ertesi gün donanma fenerleri söner sönmez kendilerini karanlık bir köşeye sıkıştırıp sopadan geçirecek bir Tanrı onuruna fener alayı düzenlemek gibi bir karar da olsa bu, yerine getirilmesi için davullar çaldırtıp halkı daha o akşam yataklarından dışarı uğratırlar. Doğrusu öteden beri vardı yöneticiler ve set yapımı kararı da gene öteden beri vardı.

Masum kuzeyli kavimler bu seddin yapımına kendilerinin yol açtığını, saygıdeğer ve masum İmparator da bu seddin kendi buyruğuyla inşa edildiğini sanıyor. Oysa biz set yapımında çalışanlar, bizler bunu başka türlü biliyor ve dilimizi tutuyoruz.*

Ben, henüz set yapılırken ve daha sonra hemen yalnızca karşılaştırmalı kavimler tarihiyle uğraştım –belli birtakım sorunlar var, ancak bu yoldan özleri kavranabiliyor– ve şu sonuca vardım: Biz Çinliler'de kimi halk ve devlet kuruluşlarının saydamlıkta üzerlerine yok; öte yandan, kimilerinin de kapalılıkta bir benzerine daha rastlanacak gibi değil. Bu sonuncu

* "Masum kuzeyli kavimler..." ile başlayıp "... bunu başka türlü biliyor ve dilimizi tutuyoruz." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

durumun nedenlerini araştırıp ele geçirmek kendimi bildim bileli beni büyülemiştir, hâlâ da büyüleyip durur. Set yapımında da bu sorunların enikonu etkisi seziliyor.

Bizim en kapalı ve karanlık kuruluşlarımızdan biri de hiç kuşkusuz imparatorluğumuzdur. Elbet Pekin'de, özellikle saray erkânı arasında biraz saydamlık sezilir bu bakımdan; ne var ki, bu da gerçek olmaktan çok görünürde bu saydamlıktır. Ayrıca, yüksek okullardaki devlet hukuku ve tarih kürsüsü hocaları da ilgili konuda eksiksiz bilgileri olduğunu ve bu bilgileri öğrencilere aktarabildiklerini öne sürerler. Alt kademedeki okullara indikçe, insanın kendi bildikleri üzerindeki kuşkuları anlaşılacağı üzere silinip gidiyor ortadan; dolayısıyla yarı bilgililik, ezeli gerçeklerinden bir şey yitirmeyen, ama sisler puslar içinde hiçbir vakit tanınmayan ve yüzyıllardan beri donup kalmış bulunan üç beş ilke çevresinde dağlar gibi yükseliyor.

Ne var ki, özellikle imparatorluğu da bana kalırsa halka sormalı; çünkü imparatorluğun son dayanakları halkın içinde bulunuyor. Bu konuda, kuşkusuz, ben gene ancak kendi yurdumdan söz açabilirim. Yurdumda tarla ve kır tanrılarına tapınırız; bütün yılımızı öylesine değişiklik ve güzelliklerle dolduran bu tapınma dışında aklımız fikrimiz hep imparatordadır. Ama şimdiki imparatorda değil; doğrusu kendisini tanısak ya da kendisine ilişkin kesin bir şeyler bilsek, şimdikinde de olabilirdi. Elbet bizler –içimizdeki biricik meraktı işte– bu yolda bir şey öğrenelim diye uğrayıp duruyor, ama ne tuhafsa bir şey de öğrenemi-

yorduk; ne bunca yer gezip dolaşan hacılardan, ne yakın ve uzak köylerden, ne de yalnız bizim ırmaklarda değil, kutsal nehirlerde de dolaşan gemicilerden öğrendiğimiz bir bilgi oluyordu. Bir sürü şey işitiyor, ama bu bir sürü şeyden hiçbir şey çıkaramıyorduk.

Ülkemiz işte öylesine büyüktür, hiçbir masal onun büyüklüğünü anlatamaz, gökyüzü bile pek kapatamaz üzerini. Pekin ise ancak bir nokta, imparator sarayı desen bir noktacıktır. Orası öyle; imparator, imparator olarak dünyanın bütün yüce katlarından daha yücedir. Ama hayattaki imparator, bizim gibi bir insan olan imparator bizim gibi bir yatakta yatar, yatak yapılırken cömertçe davranılmıştır, ama belki yine de dardır ve kısadır boyu. Bizim gibi imparator da bazen uzanıp gerinir, çok yorulmuşsa narin ağzıyla esner. Ama bizlerin nasıl haberimiz olsun bütün bunlardan, binlerce mil uzakta, güneyde yaşayan bizlerin; öyle ya, neredeyse Tibet yaylasına komşudur sınırlarımız. Hem bir haber bize kadar ulaşsa bile pek geç ulaşır, çoktan bayatlamış olur. Saray erkânı ışıl ışıl, ama yine de karanlık bir topluluk halinde sarar imparatorun çevresini –hizmetkârlar ve gözde kişiler giysisine bürünmüştür tüm kötülük ve düşmanlık–, imparatorluğa karşıt ağırlığı oluşturur, zehirli oklarını imparatora saplayan kendisini bulunduğu terazinin kefesinden alaşağı etmeye bakarlar hep. İmparatorluk ölümsüzdür, ama imparatorlar birer birer devrilip gider, hatta bütün bir hanedanlığın yıkıldığı, tek bir hırıltılı solukla can verdiği görülür. Bütün bu çekişmelerden ve başa gelen felaketlerden halkın asla ha-

beri olmaz; gecikmiş haberciler, kente yabancı kişiler gibi sokakların başında tıklım tıklım dikilir; pazar meydanının göbeğinde, çok, çok ileride efendileri idam edilirken yanlarında getirdikleri azığı sessiz sakin atıştırırlar.

Hani bu ilişkiyi dile getiren bir söylence vardır: Denir ki, imparator sana, sen tek kişiye, sen zavallı kuluna, imparator güneşinin önünden çok, çok uzaklara kaçan sen minicik gölgeye, işte doğruca sana ölüm döşeğinden bir haber yollamıştır. Yatağının yanı başında haberciye diz çöktürmüş ve haberi kulağına fısıldamıştır; hatta ne kadar önemli olmalı ki, haberciye yineletip kulağına söyletmiştir haberi. Sonra da başını sallayıp söylenenin doğruluğunu onaylamıştır. Ve ölmesini izleyen bütün kalabalık önünde –aradaki duvardan engeller yıkılıp yüksek dış merdivenlerde devletin büyükleri halka yapmış dikilmektedir– bütün bunların önünde haberciyi salmıştır. Haberci o saat yola koyulmuştur; güçlü kuvvetli, yorulmak bilmez biridir; kimi zaman bu kolunu, kimi zaman öbür kolunu uzatarak kalabalık arasından yol açar kendine. Bir direnişle karşılaştı mı, göğsündeki güneş resmini gösterir ve hiç kimseye nasip olmayacak bir kolaylıkla ilerleyip durur. Ancak kalabalık da işte öylesine büyüktür, evlerin sonu gelmez bir türlü. Önünde kır bayır şöyle bir açılıverse, nasıl da kuş gibi uçacak ve sen de kuşkusuz çok sürmeden onun görkemli yumruklarının sesini kapında işiteceksin. Ama işte nasıl boşuna çırpınıp durur; hâlâ sarayın en içteki odalarından güçlükle geçmeye çalışmaktadır ve bu odaların üstesinden asla gelemeyecektir; gelse

de bir şey kazanılmış olmayacak, bu kez dış merdivenlerden inmeye uğraşacaktır. Merdivenleri de inse, yine bir şey elde edilmeyecek, bu kez avlulardan geçmesi gerekecektir ve avlular bitecek, birinci sarayı içeren bir ikinci saray çıkacaktır karşısına; sonra yine merdivenler, yine avlular; ve bin yıllar boyu sürüp gidecektir bu. Sonunda en dış kapıdan kendini dışarı atabildi diyelim –ama dünyada, dünyada olmaz böyle bir şey–, bir de bakacak ki, daha yeni duruyor karşısında başkent, sıradan evleri ve insanlarıyla önünde dağ gibi yükselen dünyanın göbeği başkent; kimse bir yol bulup geçemez içinden, hele bir ölünün haberiyle asla. – Sana gelince, pencerenin başında oturur, akşam olunca imparatorun haberini düşlersin.

Tıpkı böyle işte, böyle umutlu ve umutsuzdur halkımızın, imparatora bakışı. Hangi imparator ülkeyi yönetiyor, bildiği yoktur; hatta imparator sülalesinin adı üzerinde bile kuşkuları vardır. Okulda buna ilişkin bir sürü bilgi sırayla öğretilmektedir; ama ortadaki genel belirsizlik havası o kadar büyüktür ki, en değme öğrenci bile bu havaya kaptırır kendini. Çoktan ölüp gitmiş imparatorlar bizim köylerimizde tahta çıkarılır; öte yandan, artık yalnız şarkı ve türkülerde yaşayan bir imparator bakarsın az önce bir bildiri yayınlamıştır da, rahip mihrabın önünde dikilmiş okumaktadır bildiriyi. Tarihimizin en eski çağlarındaki savaşların daha yeni yapıldığı olur ve komşunuz alı al moru mor, bir savaş haberiyle damlar evinize. İmparator hanımları, ipekli yastıklarda fazla semirmiş, açıkgöz soylularca yüce âdet ve geleneklere yabancı-

laştırılmış, içleri hükmetme tutkusuyla taşıp kabararak hırstan gözleri dönmüş, şehvet içine yayılıp kurulmuş, kötü eylemlerini yineleyip dururlar. Aradan ne çok zaman geçmişse, o kadar daha bir ürkütücü parıldar tüm renkler; derken günün birinde köy feryat ve figanla öğrenir ki, imparatoriçelerden biri bin yıllar öncesi kocasını öldürüp iri iri yudumlarla kanını içmiştir.

İşte halkın geçmiş hükümdarlara karşı böyledir tutumu; şimdikileri ise ölüler arasına karıştırdığı görülür. Bir kez, insan ömrü boyunca bir kez, imparatorun eyalette geziye çıkmış bir memuru yolu düşüp bizim köye uğrasa, yöneticiler adına birtakım isteklerde bulunsa, vergi listelerini gözden geçirse, okula gidip dersleri dinlese, işimiz gücümüz üzerine bilgi alsa bizden, sonra bütün bu öğrendiklerini tahtırevanına binmeden çevresinde toplanmış köy halkı önünde uzun boylu uyarılara dönüştürerek özetlese, o zaman bütün yüzlerde bir gülümseme dolaşır, bizimkiler kaçamak yollu birbirine bakar, memurun kendilerini gözlemlemesine fırsat vermemek için başlarını yanlarındaki çocuklarına doğru eğerler. Amma da iş, diye düşünür herkes, bir diriden söz eder gibi bir ölüden söz ediyor bu memur; çünkü dediği imparator öleli, sülalesi ortadan silinip gideli ne çok zaman geçti, Memur Bey eğleniyor bizimle, ama biz gene onu gücendirmemek için bir şey anlamamış gibi yapalım. Ama gerçekten kulluk etmeye gelince, bunu ancak şimdiki hükümdarımıza karşı yaparız; çünkü başka türlüsü günaha girmek sayılır. Ve memurun tahtırevanı uzaklaşırken artık dağılıp dökülmüş bir kavanozun

külleri arasından çıkarılan rasgele biri, ayaklarını yere vurarak kendini köyün efendisi ilan eder.

Bunun gibi, bizim köyün insanları devlet yönetimindeki değişikliklerden, kendi zamanlarında yapılan savaşlardan genellikle pek az etkilenir. Bu konuda gençliğimde geçen bir olayı anımsıyorum. Bize komşu, ama yine de uzak eyaletlerin birinde bir ayaklanma başgöstermişti. Ayaklanmanın nedenleri aklımda kalmadı, hem önemli de değil, çünkü söz konusu eyalette her yeni doğan günle ayaklanma için de yeni nedenler doğar, sinirli ve ateşlidir bizim halk. Ve işte günün birinde ayaklananların dağıttığı broşürlerden biri o eyaletten geçen bir dilenci aracılığıyla bizim eve ulaşmıştı. Tam da bir bayram günüydü, evimizin odalarını konuklar doldurmuştu; rahip ortada oturmuş, broşürü inceliyordu. Birden herkes gülmeye başladı, broşür o itiş kakışta yırtılıp parçalandı, başka zaman kuşkusuz bol bol bağışlara gömülen dilenci itilip kakılarak evden uzaklaştırıldı ve herkes dağılıp giderek dışarıdaki güzelim günün kucağına attı kendini. Neden mi? Komşu eyaletin lehçesi bizimkinden enikonu değişiktir, yazı dillerinin bizim için antik karakter taşıyan kimi biçimlerinde de kendini belli eder bu. Rahip işte böyle iki sayfa okur okumaz kesinlikle karar verilmişti! Eskimiş şeylerdi hepsi, öteden beri işitilmiş, öteden beri acıları çekilip unutulmuş şeylerdi. Ve –öyle anımsar gibiyim– dilencinin halindeki o yadsınamayacak dehşet iadesine aldırmayarak herkes gülmüş, başını

sallayıp geçmiş, bu konuda artık başka bir şey işitmek istememişti.*

Şimdi bu tür olaylara bakıp, doğrusu bizim bir imparatorumuz bulunmadığı sonucu çıkarılmak istenirse, gerçekten pek de uzaklaşılmış sayılmaz. Ben onu bilir, onu söylerim, bizim güneydeki halk gibi imparatoruna bağlı bir başka halk belki yoktur yeryüzünde; gelin görün ki, bu bağlılığın imparatora bir yararı dokunmamaktadır. Köyün çıkış yerindeki küçük sütun üzerinde kutsal ejderha dikilmiş, bildik bileli alevden soluğunu doğruca Pekin üzerine üfleyip durur; ama Pekin'in kendisi köyümüzdeki insanlara öbür dünyadaki yaşamdan çok daha yabancıdır. Bizim tepeden baktığımızda görebildiğimizden de geniş bir alanı kaplayan yan yana dizilmiş evlerin kırları ve tarlaları örttüğü, evler arasında gece gündüz insanların baş başa dikildiği bir kent var mıdır? Pekin ile imparatorun tek bir şey, örneğin bir bulut olup zamanın akışı içinde güneş altında sessiz sakin salınıp durduğuna inanmak, böyle bir kenti tasarlamaktan daha kolaydır bizler için.

Eh, böylesi görüş ve düşüncelerin sonucu da özgür ve başıboş bir yaşam sürmek oluyor. Hiç de öyle ahlaksızca değil hani, ben kendi yurdumdaki kadar bir ahlak temizliğine dolaşıp gezdiğim yerlerde asla rastlamadım; ama bir yaşam ki, şimdiki yasalardan

* "Bunun gibi, bizim köyün insanları..." ile başlayıp "... artık başka bir şey işitmek istememişti." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

hiç birine bağlı olmayıp, eski çağlardan bize ulaşmış buyruk ve uyarılara önem veriyor yalnız.

Ama ben genellemelerden kaçıyor, eyaletimizin bin köyünde, hele bütün Çin'in beş yüz eyaletinde de durumun böyle olduğunu ileri sürmek istemiyorum. Ancak öyle sanıyorum ki, bu konu üzerinde okuduğum pek çok yazıya ve kendi gözlemlerime dayanarak –en başta set yapımında çalışanlar, sezip hissedebilen kimseye bütün eyaletlerin ruhunda gezip dolaşma fırsatını veriyordu–, işte bütün bunlara dayanarak sanırım diyebilirim ki, imparatorla ilgili görüşler, ne zaman ve nerede olursa olsun benim yurdumdaki görüşle belli bir ortak temel çizgi üzerinde birleşiyor. Doğrusu bu görüşü hiç de bir erdem saymak niyetinde değilim, hatta tersine. Bunun da suçu en başta hükümetlerin kendisindedir; çünkü hükümetler yeryüzünün bu en eski ülkesinde şimdiye dek imparatorluk kurumunu, ülkenin en uzak sınırlarına kadar doğrudan ve sürekli olarak etkisini hissettirecek gibi bir saydamlık ve açıklığa kavuşturamamış ya da bu görevi başka görevler yanında savsaklamıştır. Ama öbür yandan, halktaki tasarım ve inanç gücünün bir güçsüzlüğü de seçiliyor burada; çünkü halk, imparatorluğu Pekin'deki o gömülmüşlüğünden çıkarıp bütün diriliği ve canlılığıyla kendi yurttaş göğsüne bastırmasını başaramıyor; oysa göğsün, böyle bir dokunuşu bir kez yaşayarak onda eriyip gitmekten daha yüce bir isteği yok.

Dolayısıyla böyle bir görüş erdem sayılamaz. Ne var ki, özellikle bu güçsüzlüğün adeta halkımızın birliğini sağlayan en önemli etkenlerden biri oluşu, de-

yim yerindeyse doğrudan doğruya üzerinde yaşadığımız zemini oluşturması inadına tuhaf bir durum. Burada yerilip kınanacak bir şeyin varlığını uzun uzadıya kanıtlamaya kalkmak, kendi vicdanımızı silkip sarsmak değil, bundan çok daha kötüsü ayaklarımız altındaki zemini çekip almak demektir. Onun için, sorunun irdelenmesinde şimdilik daha ileri gitmek istemiyorum.

Şimdi bu dünyada seddin inşa haberi yayılmıştı. Bu da gecikmiş olarak, haberin ilanından otuz yıl sonra gerçekleşmişti. Bir yaz akşamıydı. On yaşındaydım ben ve babamla ırmak kıyısında bulunuyordum. Sonradan ikide bir üzerinde konuşulan olayı, öneminden ötürü en küçük ayrıntılarına kadar hâlâ anımsıyorum. Babam elimden tutmuştu. Zaten iyice yaşlanıncaya kadar hep severek yaptı bunu; öbür elini ise kaval gibi uzun ve incecik çubuğunun üzerinde gezdiriyordu. Uzun, seyrek ve sert sakalı boşluğa doğru uzanıyor, çubuğunu tüttürüp ırmaktan öteye, yukarılara bakıyor, çocukların saygısını kazanmış saç topuzu, altın sim işlemeli ipekten yabanlık giysisinin üzerinde hafiften hışırdayarak hayli aşağılara sarkıyordu. Derken bir tekne durdu önümüzde. Gemici babama el edip yamaçtan inmesini bildirdi, kendisi de babama doğru yamacı tırmanmaya başladı. Orta yerde karşılaştılar, gemici babamın kulağına bir şeyler fısıldadı, kendisine pek yakın olabilmek için adeta kucakladı babamı. Konuşulanları anlamıyor, yal-

nızca şu kadarını görüyordum ki, babam habere inanmamışa benziyordu; gemici, söylediklerinin doğruluğunu pekiştirmeye çalışıyor, babamsa bir türlü inanmak istemiyordu; gemici, gemicilerin o ateşli tavrıyla söylediklerinin gerçekliğini kanıtlamak için adeta giysisinin göğsünü parçaladı; derken babam sessizleşti ve gemici de paldır küldür teknesine atlayıp uzaklaştı. Düşünceli, bana döndü babam; çubuğunu tak tak vurup temizleyerek kemerine soktu, yamağımı okşayıp başımı kendine doğru çekti. Bu en hoşlandığım şeydi benim, beni pek sevindiren bir şeydi. Böylece eve geldik. Sofrada pirinç lapasından buğular tütüyordu, yemeğin başına birkaç konuk toplanmıştı ve tam o anda kadehlere şarap doldurulu-yordu. Bütün bunlara aldırış etmeyen babam, daha eşikte gemiciden işittiklerini evdekilere anlatmaya koyuldu. Söylediklerini kuşkusuz bir bir anımsayamayacağım; ama bir çocuğu bile güçlü etkisi altında bırakan durumun olağanüstülüğünden ötürü anlamları öylesine kafama yerleşmişti ki, bu sözleri aşağı yukarı yineleyebilirim. Hani halkın zihniyeti bakımından pek tipik özellik taşıdığı için yapıyorum bunu. Babam yaklaşık şöyle demişti:*

Bir yabancı gemici -bizim buradan gelip geçenlerin hepsini tanırım, ama bu yabancıydı- bana az önce imparatoru korumak için büyük bir set inşa edi-

* "Şimdi bu dünyada seddin inşa haberi yayılmıştı." cümlesi ile başlayan bu fragman, Kafka'nın yazıları arasında 'Eski Bir Yaprak' adındaki on bir satırlık hikâyeden sonra gelmektedir.

leceğini söyledi; imparatorun sarayının önünde sık sık dinsiz kavimler toplanıyormuş, aralarında cinler de varmış ve kara oklarını imparatora atıyorlarmış.*

* "Bir yabancı gemici..." ile başlayıp "... ve kara oklarını imparatora atıyorlarmış." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

Eskiden Bir Yaprak

Hani şu bizim yurdun savunulması işi pek savsaklanmış görünüyor. Şimdiye kadar hiç aldırmadık, işimizin gücümüzün peşinde koşup durduk; ancak, son zamanlarda olup bitenler, hepimizi tasalandırmaya başladı.

Benim, imparator sarayının önündeki alanda bir ayakkabıcı dükkânım var. Sabahleyin şafakta daha dükkânımı açmaya kalmadan, alana çıkan bütün sokakların başları silahlı adamlar tarafından tutuluyor. Ama bizim askerler değil bunlar, belli ki kuzeyden inmiş göçebeler. Sınırdan hayli uzaklığına karşın, başkentimize kadar nasıl sokulabildiklerini bir türlü anlayamıyorum doğrusu. Ama nasılsa gelmişlerdi bir kez ve her sabah sayıları artıyora benziyordu.

Doğaları gereği evlerde oturmaktan hiç hoşlanmıyor, açık havada konaklıyorlar. İşleri güçleri kılıç bilemek, ok sivriltmek, at üzerinde talim yapmak. Her

zaman temizliği üzerine titrediğimiz bu sessiz alanı düpedüz ahıra çevirdiler. Hani arada bir dükkânlarımızdan dışarı seğirtip, sağımız ve solumuzdaki pisliklerden hiç değilse en berbat kısmını alandan uzaklaştırmaya çalışmıyor değiliz. Ama gittikçe daha seyrek yapmaya başladık bunu, çünkü nasılsa emeğimiz boşa gidiyor; üstelik, azgın atların altına yuvarlanmak ya da kamçı darbeleriyle yaralanmak tehlikesiyle karşı karşıya kalıyoruz.

Göçebelerle konuşulacak gibi değil. Bizim dilimizi bilmedikleri gibi, kendilerinin de pek bir dilleri bulunmuyor, birbirleriyle tıpkı kargalar gibi anlaşıyorlar; ikide bir karga seslerine benzer bağrışmalar işitiyoruz. Bizim yaşam biçimimiz ve toplum düzenimize akıl erdiremedikleri gibi, aldırış da etmiyorlar. Bu yüzden, işaretlerle de olsa bizimle anlaşmaya yanaştıkları yok. Kendilerine bir şey açıklayacağım diye dilinizde tüy bitene kadar konuşun, eklem yerlerinden kopana kadar ellerinizi o yana bu yana oynatın, sizi asla anlamazlar ve anlamayacaklardır. Çokluk suratlarını ekşitirler, gözlerini belertip ağızlarından köpükler saçılır; ama niyetleri ne size bir şey söylemek, ne de sizi korkutmaktır; sadece huyları öyle olduğu için yaparlar bunu. Kendilerine gereken şeyi çekip alırlar; ancak, bunun için zora başvurdukları da söylenemez; çünkü herkes böylesi durumlarda nesi var, nesi yok, onlara bırakıp bir kenara çekilir.

Benim dükkândaki mallardan da bir haylisini alıp götürdüler. Ama karşımdaki kasabın başına gelenleri gördükçe, halime şükrediyorum. Adamcağız daha etini getirip dükkânına koyar koymaz, göçebeler hep-

sini elinden kapıp midelerine indiriyorlar. Üstelik atları da et yiyor. Çokluk biniciyle atı yan yana uzanıp her biri bir ucundan dişlemeye koyuluyor et parçasını. Kasap, et vermemeyi korkudan bir türlü göze alamıyor. Ama onun durumunu anlıyor, aramızda para toplayıp kendisini destekliyoruz. Çünkü göçebelere et verilmeyince, kim bilir akıllarına esip neler yaparlar! Ama böyle her Allah'ın günü et alsalar da, günün birinde yine akıllarına neler esecektir, kim bilir.

Geçenlerde kasap, hiç değilse kesim zahmetinden kurtulmak isteyerek sabahleyin canlı bir sığır getirdi dükkânına. Adamcağız bunu bir daha yapar mı! Dükkânımın en dip köşesine çekilip giysi, yastık, yorgan, ne varsa alıp başıma yığdım, tam bir saat yüzükoyun uzanıp yattım yere ve bunu da sırf göçebelerin dört bir yandan üzerine atılıp, etinden sıcak sıcak parçalar kopardıkları sığırın böğürtülerini duymamak için yaptım. Ses seda kesildikten epey sonra dükkândan çıkmayı göze alabildim ancak: Göçebeler, bir şarap fıçısının başındaki sarhoşlar gibi, sığır artıklarının çevresinde yorgun uzanmış yatıyorlardı.

Sanırım tam o sırada sarayın bir penceresinde imparatorun kendisini gördüm. Başka vakitler imparatorun asla bu dış odalara kadar çıkıp geldiği olmaz, hep sarayın göbeğindeki bir bahçede yaşayıp giderdi. Ama bu kez, en azından bana öyle geldi, pencerelerden birinin arkasında dikiliyor, başını eğmiş, sarayın önündeki hayhuya bakıyordu.

"Bunun sonu nereye varacak?" diye hepimiz sorup duruyoruz kendimize. "Bu yüke, bu eza ve cefa-

ya daha ne kadar katlanacağız? İmparatorun sarayı göçebeleri çekip getirdi, ama onları yine buradan uzaklaştırmanın üstesinden gelemiyor. Sarayın kapısı kapalı; eskiden görkemli bir edayla kapıdan bir içeri girip, bir dışarı çıkan nöbetçi, şimdi demir kafesli pencereler ardında nöbet tutuyor. Yurdun kurtarılması işi biz zanaatkârlarla esnafa bırakılmış durumda; oysa biz, böyle bir görevin üstesinden gelecek kimseler değiliz ve şimdiye kadar böyle bir şeyle hiç övünmedik. Belli ki bir yanlış anlama var ortada ve biz de bu yüzden mahvolup gidiyoruz."

On Bir Oğul

On bir oğlum var. Birincisi dıştan bakınca öyle pek gösterişli değil, anne ağırbaşlı ve zeki; bir evlat olarak onu da ötekiler gibi sevmeme karşın, kendisine pek değer verdiğim yok. Düşünüşü bana fazla yalınkat görünüyor. Ne sağına, ne soluna, ne de ilerisine baktığı var; düşüncelerinin dar çemberinde boyuna koşarak halkalar çiziyor, daha doğrusu dolanıp duruyor.

İkincisi güzel, boylu poslu, yakışıklı; kendisini eskrimcilere özgü bir pozisyonda görüp de hayran kalmamak elde değil. O da zeki, ayrıca dünyayı gezip dolaşmış, deneyimli; çok şey görmüş, bu yüzden yurdunun taşı toprağına, doğup büyüdükleri yerden ayrılmamış oğullarımdan daha aşina. Ancak, ötekilere üstünlüğünü sadece gezip dolaşmasına borçlu değil, hatta hiç de pek böyle bir şeyden kaynaklanmıyor üstünlüğü; bu çocuğun herkesçe takdir edilen öykünü-

lemeyecek bir yanı var ki, havada pek çok takla atıp, buna karşın kendini adeta akıl almaz derecede denetim altına tutarak suya ustalıkla dalışıdır. Tramplen ucuna gelince, kendisine öykünmeye kalkanların cesaret ve hevesleri uçup gidiyor; aşağı atlayacaklarına tramplen üzerine oturup, kendilerini bağışlatmak ister gibi kollarını havaya kaldırıyorlar. Ama yine de (aslında böyle bir oğlum olduğu için mutluluk duymam gerekirdi) onunla aramdaki ilişki için pek düzgündür denemez. Sol gözü sağ gözünden biraz küçük ve sık sık kırpıştırıyor bu gözünü. Ufak bir özür, orası öyle; yüzünü normaldekinden daha pervasız bir ifadeyle donatıyor. Yaradılışındaki o yanına yaklaşılmaz dışa kapalılık karşısında, kırpıştırılıp duran bu küçük gözdeki özrü hani kimse fark edip de ona bir kusur bulmayacaktır. Babası olan ben, fark ediyorum bunu. Beni üzen, oğlumun bu bedensel özrü değil, onun ruhunda yuvalanan ve nasılsa ona uygun düşen küçük bir düzensizlik, kanında başıboş dolaşan bu zehir, yaşamında yalnızca benim görebildiğim bir yeteneği geliştirmedeki güçsüzlüktür. Ancak kendisini benim gerçek oğlum yapan da işte bu; çünkü ondaki özür bizim bütün ailede var, ama ikinci oğlumda aşırı belirginlikle açığa vuruyor kendini.

Üçüncü oğlum da güzel; ama benim hoşuma giden bir güzellik değil bu. Onunkisi bir şarkıcı güzelliği. Kavisli hatları içeren bir ağız, hülyalı gözler, etkili olabilmek için geride plilerle donatılmış bir kumaş perdeyi gereksinen bir baş, öne doğru alabildiğine kubbeleşen göğüs, havaya kolay kalkıp fazlasıyla kolay inen eller, üzerindeki yükü taşıyamadıkları için

kendilerini naza çeken bacaklar. Ayrıca, tok denemeyecek bir sesi var; bir an için aldatıyor insanı, müzikten anlayanların kulak kabartmasını sağlıyor; gelgelelim, soluksuz kalakalıyor hemencecik. Bu oğulla dinleyiciler karşısına çıkmak genel olarak bana ne kadar çekici gelse de, onu en iyisi herkesten saklı tutuyorum, zaten kendisinin de öne çıkmak istediği yok. Ama eksiklerini biliyor da onun için değil; masumiyetinden yalnız. Sonra içinde yaşadığımız zamana yabancı hissediyor kendini; bizim aileden olmasına karşın, sonsuza dek yitirdiği bir başka aileden de geliyormuşçasına çokluk neşesiz; böyle anlarda da hiçbir şey onu neşelendiremiyor.

Dördüncü oğlum, belki hepsinden yakın insana. Tam anlamıyla yaşadığı zamanın bir çocuğu; herkes tarafından anlaşılabiliyor, herkesin ortaklaşa kullandığı bir zemin üzerine basıyor ayağı, hiç kimse ona hak vermeden yapamıyor. Varlığındaki hafifliği, devinimlerindeki özgürlüğü, yargılarındaki pervasızlığı belki de herkesten gördüğü takdire borçlu. Ağzından çıkan sözleri çok vakit yineliyesi geliyor insanın, kuşkusuz ancak bazılarını; çünkü tümüyle alındı mı, fazlasıyla bir hafifliği içeriyor bunlar. Hayran olunacak bir ustalıkla yüksek bir yerden atlayan, kırlangıçlar gibi havayı yarıp giden, sonunda hazin biçimde kendini kuru toprak üzerinde bulan biri sanki. Bir hiç. İşte böylesi düşünceler, bu oğlun güzel görünümünün hazzını bana haram ediyor.

Beşinci oğlum cana yakın ve iyi yürekli; söz verdiğinden daha çoğunu yapan bir kimse; öylesine silik biri ki, insan onunla beraberken yalnız hissediyor

kendini. Ama yine de çevresinin saygınlığını hayli kazanmış durumda. Bunun nasıl üstesinden geldiğini soracak olursanız, bir yanıt veremeyeceğim. Belki de masumiyet denen şey, bu dünyanın hayhuyu içinden kendine hepsinden kolay bir yol bulup geçebiliyor; onda da işte bu masumiyet var. Belki aşırı bir masumiyet. Herkese karşı nazik. Belki de aşırı bir nezaket. Onu benim önümde övmeye görsünler, doğrusu fena oluyorum. Oğlum gibi bu kadar övgüye layık birini övmek, ne de olsa övgüyü biraz ucuza almak demektir.

Altıncı oğlum, hiç değilse ilk bakışta, hepsinden derin düşünen birine benziyor. Başını önüne sarkıtıp duruyor hep, ama boşboğaz. Bu yüzden yanına sokulmak kolay değil. Altta kaldı mı, önüne geçilmez bir hüzne kaptırıyor kendini; üste çıktı mı, bu üstünlüğü boşboğazlığıyla elden çıkarmamaya bakıyor. Ama yine de onda gözü hiçbir şey görmeyen güçlü bir tutkunun varlığını yadsıyamayacağım; çok vakit güpegündüz, sanki bir düşteymiş gibi, düşünceler arasından bir yol açmaya savaşıyor kendine. Bazen hasta değilken –hatta sağlığı pek yerindeyken– özellikle alacakaranlıkta yalpaladığı görülüyor; ama bir yardım da gereksinmiyor kimseden, düşmüyor. Belki de nedeni bedensel gelişimidir; çünkü yaşına göre fazla serpilmiş durumda. Bu da, vücudundaki dikkati çekecek kadar güzel ayrıntılara, örneğin el ve ayaklarının zarafetine karşın, genel olarak kendisine bir çirkinlik veriyor.

Yedinci oğlum, belki de hepsinden çok benim oğlum. Dünya onu takdir etmekten âciz, onun kendine

özgü esprilerini anlamıyor. Hani ona aşırı değer verdiğim yok; biliyorum, pek değer taşımayan biri; tek kusuru onu takdir edememek olsa, yine de mükemmelliğinden bir şey yitirmezdi dünya. Ancak, aile çevresinde bu oğulsuz yapamam. Gelenek karşısında hem bir tedirginlik, hem de huşu dolu bir saygı duyuyor ve bunların her ikisini, hiç değilse bana göre, yadsınamayacak bir bütün içinde bağdaştırabiliyor. Ama bu bütünü de ne yapacağını herkesten az bilen yine kendisi; geleceğin çarkını harekete geçiremeyecek; ama varlığındaki bu yetenek de o kadar cesaretlendirici, o kadar umutlandırıcı ki! Dilerdim ki çocukları olsun ve çocuklarının da çocukları. Ne yazık, bu dilek gerçekleşeceğe benzemiyor. Benim için anlaşılmaz görünmeyen, ama çevrenin yargısıyla işte öylesine çelişen çirkin bir kendinden memnunlukla tek başına sağda solda sürtüp duruyor; kızları umursadığı yok; öyleyken keyfi yerinde hep.

Sekizinci oğlum, kendisiyle kolay anlaşamadığım oğlum; oysa bunun için bir neden göremiyorum ortada. Gözleri, bir yabancı gibi bakıyor bana, oysa ben bir baba sevecenliğiyle ona bağlı hissediyorum kendimi. Zaman içinde pek çok şey düzeldi; onu eskiden şöyle bir düşünmek bile, içime bir ürperti salardı bazen. Kendi yolunda yürüyüp duruyor; benimle bütün bağları koparıp attı; kuşkusuz dikkafalılığı ve ufak atletik vücuduyla –bacakları küçükken pek cılızdı, ama zamanla cılızlık kaybolmuş olabilir– dilediği yerde kendisine bir yol açıp ilerleyecektir. Çokluk onu geriye çağırıp ne durumda olduğunu, niçin babasına bu kadar uzak durduğunu, aslında nasıl bir

amaç güttüğünü sorayım diyorum; ama artık benim o kadar uzadığımda ki ve aradan o kadar zaman geçti ki, nasılsa öyle kalabilir her şey. Kulağıma geldiğine göre, oğullarımın içinde bir tek kendisi topsakal bırakıyor; onun gibi ufak tefek birinde hoş kaçacak bir şey değil kuşkusuz.

Dokuzuncu oğlum pek şık giyiniyor, özellikle kadınlara yönelen tatlı bakışları var. Öyle tatlı ki, bazen beni bile ayartabiliyor; ben ki, onun gözlerinden bütün bu tanrısal pırıltıyı silip atmak için ıslak bir süngerin pekâlâ elvereceğini biliyorum. Ama bu oğlun üstün bir yanı varsa, bakışlarıyla hiç de sağı solu kandırmaya çalışmıyor; ömür boyu kanepenin üzerinde yatıp gözlerini odanın tavanında gezdirsin, başka şey istemeyecek; en çok da kapalı gözkapaklarının altında gözlerini dinlendirmeye bayılıyor. Sevdiği bu durumda konuşmaktan hoşlanıyor ve fena da konuşmuyor: Özlü ve açık seçik. Ama ancak dar sınırlar içinde dönüp dolanıyor sözleri; bu sınırları aştı mı, pek boş bir havaya bürünüyor, ki bu da sınırların darlığından ötürü kaçınılacak gibi değil. Uykulu bakışlarıyla bunu algılayabileceğini umsa, böyle yapma falan der gibi eliyle işaret edecek insan.

Onuncu oğluma herkes ikiyüzlünün biri diye bakıyor. Bu kusuru için, onda ne büsbütün yok, ne büsbütün var derim. Şurası kesin ki, üzerinde her vakit sımsıkı iliklenmiş kapalı bir frak, başında eskiliğine karşın titizlikle temizlenmiş bir şapka, devingenlikten yoksun bir yüz, biraz öne çıkık bir çene, gözler üzerinde ağır bir kubbe yapan gözkapakları ve arada bir ağzına götürdüğü iki parmakla yaşını haydi haydi

aşan bir görkemi sergileyerek onun ileriden yaklaştığını görenlerin düşüneceği şey, işte ikiyüzlünün ta kendisi olacaktır. Ancak, bir de konuşmasına kulak verilsin; akıllıca, düşünülüp taşınılmış, hiç uzatmadan, sinsi bir canlılıkla sorulara karşı çıkan ve tüm dünyayla şaşılası, pek doğal ve şen bir uyum içinde bulunan bir konuşma; öyle bir uyum ki, zorunlu olarak boynu gerip vücudu dik tutuyor. Kendilerini pek zeki görüp, dediklerine bakılırsa oğlumun dış görünümünden tiksinti duyan kimseleri, oğlum sözleriyle enikonu etkilemiştir. Ancak, onun dış görünümüne aldırmayan ve sözlerini ikiyüzlü bulan insanlar da var. Babası olan ben, bu konuda bir karar vermek istemem; yalnız şu kadarını itiraf edeyim ki, sonuncu yargının sahipleri ilkinkilerden daha önemsenmeye değer kişilerdir.

On birinci oğlum narin biri ve sanırım oğullarımın arasında en güçsüzü. Ama aldatıcı bir güçsüzlük bu, çünkü bazen güçlü ve kararlı bir tutum takınabiliyor; ancak, böyle zamanlarda bile güçsüzlük nasılsa temelini oluşturuyor işin. Gelgelelim, utandırıcı bir güçsüzlük değil, sadece biçim bu yeryüzünde güçsüzlük diye bakılan bir şey. Uçmaya hazırlık da bir güçsüzlüktür nihayet; çünkü ne de olsa bocalayıp durmaktan, kararsızlıktan ve kanat çırpmaktan başka bir şey değildir. Benim oğlumda da işte buna benzer şeyler görülüyor. Kuşkusuz, böyle özelliklerin sevindirdiği yok babasını; çünkü bunlar belli ki ailenin yıkımına yönelik özelliklerdir. Bazen, "Seni de giderken yanıma alacağım baba." der gibi bana bakıyor. O zaman ben şöyle düşünüyorum: "Kendisine güvenebilece-

ğim en son kimse sensin." Bunun üzerine bakışıyla bana şu yanıtı verir gibi oluyor: "Yani en azından sonuncu olabilirim."

İşte size on bir oğlum.

Komşu

İşimin bütün yükü benim omuzlarımda. Daktilolar ve ticari defterlerle ön odada iki kız; yazıhanesi, kasası, müşteriler için danışma masası, rahat, büyük bir koltuğu ve telefonuyla benim kendi odam; işte bütün çalışma düzeneğim. Öylesine derli toplu, öylesine kolay yönetilir. Pek gencim ve işler tıkır tıkır yürüyor elimin altında, Allah'a şükür, Allah'a şükür. Benim onca zaman cimrice davranıp kiralamakta duraksadığım bitişikteki küçük boş daireyi, yılbaşında genç bir adam bir solukta tutuverdi. Burası da yine bir oda, odanın bir ön odası var, ama fazladan bir de mutfağı bulunuyor. Odayla ön oda hani işime yarayabilirdi –yanımdaki iki kız kimi zaman işten göz açamaz olmuştu–, peki mutfağı ne yapacaktım? Cimrice duraksamamla daireyi tutup başkasına kaptırmıştım. Şimdi ise söz konusu dairede bu genç adam kalıyor. Adı Harras. Hani orada ne yapar, ne eder, bildiğim

yok. Kapı üzerinde "Harras, Büro" yazılı. Sordum soruşturdum, dediler ki, benimkine benzer bir işi varmış. Kredi vermekten ille sakınılmalı denemezmiş, çünkü nihayet yükselmek için çaba gösteren genç biri söz konusuymuş, ilerisi belki parlak olabilirmiş. Ne var ki, kredi için kesinlikle salık da verilemezmiş; çünkü halen görünürde bir sermaye yokmuş ortada. Yani hiçbir şey bilinmeyince verilmesi âdet olmuş bir bilgi.

Bazen merdivende rastlıyorum Harras'a. Her vakit çok, ama çok acele işi olmalı ki, önümden kaşla göz arasında sessiz sedasız geçip gidiyor. Kendisini şöyle adamakıllı bir görmüş değilim. Bürosunun anahtarını önceden hazırlamış tutuyor elinde, hemen kapıyı açıyor, bir farenin kuyruğu gibi içeri süzülüyor. Bana gelince, şimdiye kadar gereğinden sık okuduğum "Harras, Büro" tabelası önünde yine kalakalıyorum.

Dürüst çalışanı ele veren, dürüst olmayanı ise saklayıp gizleyen şu rezalet ince duvarlar. Telefonum, odamı komşumun odasından ayıran duvara yerleştirilmiş. Ama benim bunu belirtmem, özellikle komik bir şey oluşundan. Telefon karşı duvarda da bulunsa, bütün konuşulanlar yine bitişik daireden işitilirdi. Artık alıştım, telefonda müşterilerimin adlarını söylemiyorum. Ne var ki, arada geçen konuşmanın karakteristik, ama kaçınılmaz sözcüklerinden ilgili adları bulup çıkarmak için kuşkusuz pek kurnaz olmanın gereği yok. Bazen kulaklık kulağımda, içimde tedirginliğin dürtüsü, parmak uçlarıma basarak aygıtın çevresinde dönüp dolanıyor, yine de birtakım sırların ele geçirilmesini önleyemiyorum. Elbet böyle olunca, iş

konusundaki kararlarım kesinlik taşımaktan uzak kalıyor, sesim titrek çıkıyor. Ben telefon ederken, Harras ne yapıyor ola? Pek abartılmış bir söyleyişle –ama bir açıklığa kavuşmak için çokluk böyle davranmak gerekiyor– hani diyebilirdim ki, Harras neylesin telefonu, benimkinden yararlanıyor işte, kanepesini duvara bitiştirmiş, kulağı benim burada; ben ise, telefon çalınca ister istemez seğirtiyor, müşterilerimin dileklerini öğreniyor, önemli kararlar alıyor, uzun boylu konuşmalar yapıyor, ama her şeyden önce, bütün bunlar olup biterken duvar aracılığıyla Harras'a raporlar sunuyorum. Belki Harras hiç beklemiyor konuşmamın sonunu, durum üzerinde kendisini yeterince aydınlatan sözlerimi dinler dinlemez kalkıyor, âdeti üzerine kent içinde bir gölge gibi sessizce seğirtiyor ve daha ben kulaklığı yerine asmadan Allah bilir benim aleyhimdeki çalışmalarına çoktan koyulmuş bulunuyor.

Çiftlik Kapısına Vuruş

Yaz içinde pek sıcak bir gündü. Kız kardeşimle eve giderken bir çiftlik kapısının önünden geçtim. Bilerek mi vurdu kardeşim kapıya, yoksa dalgınlıkla mı ya da hiç vurmayıp yumruğuyla yalnız gözdağı mı verdi, farkında değilim. Yüz adım kadar ötede, sola kıvrılan yolun kenarında köy başlıyordu. Bilmediğimiz bir köydü, ama daha ilk evi geçer geçmez ortaya birtakım adamlar çıkıp bize el etmeye başladılar, dostlukla ya da uyararak, kendilerini de korkmuş, korkudan iki büklüm olarak. Bize önünden geçtiğimiz çiftliği gösteriyor, çiftlik kapısına vuruşu anımsatıyorlardı: Çiftlik sahipleri bizi dava edecek ve soruşturma da hemen başlayacakmış. Ben pek sakindim, kız kardeşimi de yatıştırdım. Belki kardeşim asla vurmamıştı kapıya. Hem vurmuş da olsa, dünyanın hiçbir yerinde suç sayılmazdı böyle bir şey. Çevremizi saran adamlara da bunu anlatmaya çalıştım; beni

dinlediler, ama bir yargıya varmaktan da kaçındılar. Sonra dediler ki, yalnız kız kardeşim değil, onun ağabeyi olarak ben de dava edilecekmişim. Gülümseyerek başımı salladım. Uzakta bir duman bulutu seçmiş de alevlerin yükselmesini beklermişiz gibi hepimiz başımızı çevirmiş, çiftlikten yana bakıyorduk. Ve gerçekten de çok sürmedi, ardına kadar açık kapıdan içeri atlıların girdiğini gördük. Bir toz bulutu kalktı havaya, her şey toz dumana büründü; yalnızca atlıların uzun mızraklarının uçları ışıl ışıl seçilebiliyordu. Ve anlaşılan adamlar daha avluda gözden kaybolur kaybolmaz, atlarının başlarını geriye döndürmüş, üzerimize doğru gelmeye başlamışlardı. Kız kardeşimi yanımdan itip uzaklaştırmaya çalışarak, kendim her şeyi çözümleyeceğimi açıkladım. Ama kız kardeşim, beni yalnız bırakmaya yanaşmadı. Ben hiç değilse üstünü değiştirmesini, bayların karşısına daha düzgün bir kıyafetle çıkmasını söyledim. Sonunda kız kardeşim beni dinleyip evin uzun yolunu tuttu. Atlılar gelir gelmez, daha atlarından inmeden kardeşimi sordular. Ürkek çekingen, şu anda burada olmadığını, ama geleceğini bildirdim. Cevabımı adeta ilgisizlikle karşıladılar; beni ele geçirmişlerdi ya, bu kendileri için hepsinden önemli görünüyordu. Başlıca iki kişiydiler; genç ve enerjik bir yargıçla onun Asmann adında sessiz yardımcısı. Derken köy odasına buyur edildim. Başımı sallayıp pantolon askılarımı çekip çekiştirerek, bayların dikkatli bakışları altında ağır ağır yürümeye koyuldum. Ben kentliyi, bu köylü insanların elinden kurtarmak, üstelik onlardan saygı, itibar görmek için tek bir sözün elvereceğine neredeyse

hâlâ inancımı sürdürüyordum. Ne var ki, köy odasına gelip eşikten içeri adım atar atmaz, benden önce seğirtip içeride bekleyen Yargıç'ın, "Bu adama acıyorum!" dediğini işittim. Ama bununla benim o andaki durumumu değil, ileride başıma gelecekleri anlatmak istediği tüm kuşkuların üstündeydi. Oda, bir köy odasından çok bir tutukevi hücresine benziyordu: Döşemede kocaman malta taşları, çırılçıplak kara bir duvar, bir yerde ucu duvar içine gömülmüş demir bir halka, ortada yarı kereveti, yarı ameliyat masasını andıran bir şey.

Acaba tutukevi havasından başka bir hava ileride soluyabilecek miydim? İşte büyük sorun – daha doğrusu, salıverilmekten umudu kesmesem, işte o zaman söz konusu olacak büyük sorun.*

* "Acaba tutukevi havasından..." ile başlayıp "... işte o zaman söz konusu olacak büyük sorun." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

Melezleme

Acayip bir hayvanım var, yarı kedi, yarı kuzu. Öbür eşyalarla babamdan miras kaldı. Ama gelişip serpilmesi benim zamanımda oldu. Eskiden kediden çok kuzuya benziyordu, şimdi her ikisini de eşit ölçüde andırıyor. Başı ve pençeleriyle bir kedi, iriliği ve gövde biçimiyle kuzu, çakıp sönen vahşi gözleri, yumuşak ve gergin postu, hem hoplamayı, hem sürünmeyi andıran devinimleriyle kedi ve kuzu. Pencere pervazında güneş altında kıvrılıp mır mıra başlıyor, çayır çimende ise çılgıncasına koşup duruyor; öyle ki, yakalayabilene aşk olsun! Kediden kaçıyor, kuzu gördü mü de saldırmaya kalkıyor. Mehtaplı gecelerde çatıların yağmur oluklarında gezsin, can atıyor. Miyavlayamıyor ve farelerden tiksinti duyuyor. Tavuk kümesinin başında pusuya yatıp saatlerce bekliyor; gelgelelim, önüne çıkan fırsatlardan yararlanarak hakladığı bir tavuk da olmadı şimdiye kadar.

Kendisini şekerli sütle besliyorum; bir iyi geliyor ki! İri iri yudumlarla yırtıcı hayvan dişleri arasından emip alıyor sütü. Çocuklar için kuşkusuz büyük bir eğlence kaynağı. Pazarları öğleden önce ziyaret saati. Ben hayvancağızı kucağımda tutuyorum, bütün komşu çocuklar da çevremde dikilişiyor. Hiç kimsenin yanıtlayamayacağı en akla gelmedik sorular yöneltiyorlar bana.

> Ne diye böyle bir hayvan varmış, ne diye başkasının değil de benimmiş bu hayvan, daha önce de böyle bir hayvan yaşamış mıymış, peki ölünce ne olacakmış, kendini yalnız hissediyor muymuş, neden yavruları yokmuş, adı neymiş ve benzeri sorular.*

Soruları yanıtlayacağım diye hiç zahmete sokmuyorum kendimi, başkaca bir açıklamaya başvurmadan kucağımdaki hayvanı göstermekle yetiniyorum. Bazen çocuklar yanlarında kedi getiriyor; hatta birinde iki kuzu getirdiler. Ama umdukları gerçekleşmedi, bir tanışma sahnesi yaşayamadılar. Hayvanlar, hayvan gözleriyle sessiz sakin birbirlerini süzdü ve anlaşılan birbirlerinin varlıklarını bir tanrısal olgu olarak kabullendi.

Kucağımda ne korku biliyor hayvan, ne de onu bunu izleme hevesine kapılıyor. İyice bana sokulup,

* "Ne diye böyle bir hayvan varmış, ..." ile başlayıp "... adı neymiş ve benzeri sorular." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

her yerdekinden rahat hissediyor kendini. Onu bakıp büyütmüş aileye bağlı. Bu da sanırım olağanüstü bir sadakat değil, dünyada dünürlük yoluyla sayısız akrabaları bulunmasına karşın, kan yoluyla belki tek akrabası olmayan, dolayısıyla bizim yanımızda kavuştuğu sevecenliğe kutsal gözüyle bakan bir hayvanın şaşmaz içgüdüsü.

Bazen beni yoklayıp bacaklarımın arasından kıvrılıp sürtünerek geçmeye kalktı da benden bir türlü ayrılmaya yanaşmadı mı, gülmeden duramıyorum. Kuzu ve kediliği yetmezmiş gibi, üstelik neredeyse köpek gibi davranmak istiyor. Böyle bir şeye de doğrusu inanmıyor değilim. Birbirlerinden ne kadar ayrı varlıklarsa da, hem bir kedinin, hem bir kuzunun tedirginliği var içinde.

Bir gün, herkesin bazen başına gelebileceği gibi, işlerim ve buna bağlı her şey ters gitmiş, bir çıkar yol bulamaz olmuştum; neyim varsa elden çıkıp gitmesine aldırmamak istiyor ve böyle bir ruh durumu içinde evde, kucağımda hayvan, bir salıncaklı sandalyede oturuyordum ki, nasılsa bir ara gözüm ona ilişti; baktım, hayvanın o kocaman bıyıklarından yere yaşlar damlıyor. –Benim mi, yoksa onun gözyaşları mıydı acaba?– Kuzu ruhlu bu kedide bir de insan duyguları mı vardı ne? Babamdan bana çok bir şey kalmadı, ama bu kalıta da diyecek yok doğrusu.

Hani birbirinden çok farklı olsalar da, hayvanın içinde hem bir kedinin hem bir kuzunun tedirginliği var. Onun için de kendisine dar geliyor postu. Bazen sıçrayıp yanımdaki koltuğa çıkıyor, ön ayaklarını

omuzlarıma dayayıp ağzını kulağıma yaklaştırıyor, bana bir şeyler söylüyor sanki. Ve gerçekten öne doğru eğiliyor ardından, sözlerinin üzerimdeki etkisini gözlemek ister gibi yüzüme bakıyor. Hatırı hoş olsun diye söylediklerini anlamışım gibi yapıyor, başımı sallıyorum. Bunun üzerine sıçrayıp yere atlıyor, orası senin, burası benim hoplayıp zıplayarak dolaşmaya başlıyor.

Belki bu hayvan için kasabın bıçağı bir kurtuluş sayılırdı; ama bir miras işte, böyle bir kurtuluşu ondan esirgemek zorundayım.

Dolayısıyla akıllıca bir işe çağıran o akıllı insan gözleri ile bazen beni ne kadar süzerse süzsün, kendiliğinden soluksuz kalana kadar beklemesi gerekiyor.*

* "Dolayısıyla akıllıca bir işe çağıran ..." ile başlayıp "... soluksuz kalana kadar beklemesi gerekiyor." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

Maden Ocağını Ziyaret

Bugün mühendislerin en kodamanları bizim aşağıdaydı. İdarenin bir talimatı uyarınca yeni galeriler açılacaktı, ilk ölçümlerde bulunmak üzere çıkıp geldiler. Ne de genç, öyleyken birbirinden ne değişik kimseler! Her biri özgürce gelişebilme olanağına kavuşmuş; kesinlikle belirgin karakterleri bu genç yaşlarında bütün bağımsızlığıyla açığa vuruyor kendini.

Siyah saçlı, yerinde duramayan biri, gözlerini aralıksız dört bir yanda dolaştırıyor.

Elinde not defteriyle bir ikincisi, yürürken krokiler çiziyor ayakta, sağa sola göz gezdirip karşılaştırmalar yapıyor, notlar alıyor.

Ellerini ceketinin ceplerine sokan ve bu davranışıyla ceketinin tümüyle gerilmesine yol açan bir üçüncüsü dimdik yürüyor; vakur bir hali var; ancak dudaklarını sürekli ısırmasıyla, önünde durulacak gibi olmayan sabırsız gençliği kendini belli etmekte.

Bir dördüncüsü, üçüncüsüne, onun hiç de kendisinden istemediği açıklamalarda bulunuyor; boyu üçüncüden kısa; üçüncüsünü ayartıp baştan çıkarmaya uğraşır gibi onun yanı sıra seğirterek işaretparmağını havada tutuyor hep, adeta çevrede görülen nesnelere ilişkin tekdüze bir anlatıyı üçüncüsüne aralıksız buyur ediyor.

Belki rütbe bakımından beşincileri hepsinden üstün; yanında kendisine eşlik eden birinin bulunmasına katlanamıyor; bazen ileri geçiyor, bazen geride kalıyor; adımlarını onun adımlarına göre ayarlıyor topluluk. Rengi uçuk ve çelimsiz bir adam; sorumluluk duygusu gözlerini çukura gömmüş; düşünüp dururken çokluk elini alnına dayıyor.

Altıncı ve yedincileri biraz kambur yürüyor; baş başa, kol kola, senli benli bir konuşma havası içindeler; kuşkusuz burası bizim kömür ocağımız, bizim en derin dehlizlerdeki iş yerimiz olmasa, sanılabilir ki, bu kemikli, tüysüz ve patlıcan burunlu baylar, genç din adamlarından başkaları değildir. Biri, çokluk kedimsi mırıltılarla kıs kıs gülüyor; yine gülümseyen ötekisi boştaki eliyle konuşmasına gelişigüzel tempo tutuyor. Her iki bay da işgal ettikleri mevkilerin sağlamlığından ne kadar emin bulunmalı ve genç yaşlarına karşın bizim maden ocağı uğrunda ne büyük hizmetler görmüş olmalılar ki, burada, bu denli önemli bir inceleme gezisinde, şeflerinin gözü önünde, yalnız kendilerini ilgilendiren ya da hiç değilse o andaki ödevleriyle düpedüz ilişkisiz sorunların üzerine böylesine şaşmazlıkla eğilebiliyorlar. Yoksa bütün o gülüp etmelerine ve dikkatsizliklerine karşın, gözden

kaçırılmaması gerekeni gözden kaçırmayacak kadar yetenekli kişiler mi bunlar? Böylesi kişilere ilişkin belli bir yargıya varmayı insan pek göze alamıyor.

Ama kesin olan bir şey varsa, örneğin sekizincileri, bu iki bayla kıyaslanamayacak ölçüde, hatta bütün öbürlerinden daha çok iş üzerinde toplamış dikkatini. Her gördüğü şeye el sürmeden, ikide bir cebinden çıkarıp ikide bir cebine sokarak koruma altına aldığı küçük bir çekiçle her gördüğü şeyi tıklatmadan duramıyor. Şık giysisine aldırmayarak toz toprak içine çöküyor bazen, elindeki çekiçle yere tık tık vuruyor; ardından yine ayağa kalkıp yürüyerek, bu kez duvarları ve başının üzerindeki tavanı tıklatıyor. Bir defasında boylu boyunca yere uzanıp kımıldamadan kaldı öylece; biz, acaba başına bir kaza mı geldi diye düşündük; ama o, ince ve uzun vücuduyla kısa bir silkinişten sonra yine fırlayıp ayağa kalktı. Anlaşıldı ki, yine sadece bir incelemede bulunmuştu. Hani maden ocağımızı ve taşlarını tanıdığımızı sanan bizler, bu mühendisin burada böyle durmadan neyi incelediğini bir türlü akıl erdiremiyoruz.

Dokuzuncuları, bir çeşit çocuk arabasını itiyor önü sıra; arabada ölçüm araç ve gereçleri var. Alabildiğine değerli şeyler; yumuşacık pamuklara yatırılmış hepsi. Aslında arabayı bir odacının itmesi gerekiyor, ama bu görev bir uşağa emanet edilmeyerek bir mühendise havale edilmiş ve belli ki mühendis söz konusu işi seve seve yapıyor. Galiba mühendisler arasında en genci; belki araçlardan hiç anladığı yok, ancak gözlerini bir an bile onlardan ayırmıyor, hatta bu yüzden bazen arabayı bir duvara çarpacak gibi oluyor.

Ama bir başka mühendis daha var, arabanın yanı sıra yürüyerek çarpma tehlikesini önlüyor vaktinde. Besbelli araçlardan çok iyi anlıyor ve öyle görülüyor ki, bunların korunmasıyla asıl görevlendirilen odur. Zaman zaman, arabayı durdurmaksızın araçlardan birini çekip alıyor, gözünü dayayıp bakıyor içine, orasını burasını söküp takıyor, sallayıp silkiyor, üzerine tık tık vuruyor eliyle, kulağına tutup dinliyor ve sonunda, uzaktan pek seçilemeyen küçük nesneyi alabildiğine özen gösterip eski yerine koyuyor; arabayı sürüp iten ise, bu arada durup kendisini bekliyor. Biraz zorba biri denebilir bu mühendis için, ama araçlar adına bir zorbalık bu. Araba daha on adım uzaktayken, sözsüz bir parmak işareti üzerine bizim yana çekilmemiz, kolay kolay çekileceğimiz bir yer olmasa da böyle davranmamız gerekiyor.

Bu iki bayın ardından elini kolunu sallayarak uşak geliyor. O zengin bilgileri göz önüne alındı mı, doğal olarak mühendis beyler büyüklenme denen şeyi çoktan sıyırıp atmışlar üzerlerinden; oysa uşak, bu büyüklenmeyi kendi şahsında toplamışa benziyor. Bir eli arkasında, öbür eliyle üniformasının yaldızlı düğmelerini ya da şık kumaşını sıvazlayarak ikide bir sağa sola dönüp başını eğiyor, sanki selam vermişiz de verdiğimiz selamı alıyor ya da selam verdiğimizi sanıp bunun doğruluğunu bulunduğu yükseklikten araştıracak durumda değilmiş gibi yapıyor. Tabii bizim selam falan verdiğimiz yok; ama onu görünce, işletme bürosunda odacılığın berbat bir şey olduğuna inanasımız geliyor. Peşinden gülüyoruz kuşkusuz; ama değil gülmek, gök gürlemesi bile adamı arkası-

na döndüremeyeceği için, kendisine anlaşılmaz bir kimse gözüyle bakıp ondan yine de saygımızı esirgemiyoruz.

Bugün ocakta pek iş görülmez artık; çalışmaya verilen ara hayli uzun sürdü; bu tür bir ziyaret, iş düşüncesini insanın kafasından silip atıyor. Baylar açılması düşünülen dehlizin karanlığından içeri dalarlarken, arkalarından bakmak pek çekici bir şey; derken karanlıkta yitip gidiyorlar. Bizim vardiyanın işi de çok geçmeden sona eriyor; bayların dehlizlerden dönüşünü göremeyeceğiz.

Evin Beyinin Tasası

Kimi Odradek'in İslavca'dan geldiğini söylüyor ve sözcüğün anlamını bu yoldan açıklamaya çalışıyor. Kimi de bunun Almanca'dan kaynaklandığı, İslavca'dan yalnızca etkilendiği görüşünde. Her iki açıklama da bir kesinliği içermediğinden, hiçbirinin doğruyu yansıtmadığı sonucuna varmak haksızlık olmaz sanırım; kaldı ki, açıklamalardan hiçbirinin sözcüğe bir anlam kazandırdığı yok.

Kuşkusuz Odradek adında bir nesne gerçekten var olmasa, kimse bu tür araştırmalarla uğraşamazdı. Hani ilkin sanılır ki, yıldız biçiminde yassı bir iplik makarasıdır. Ve gerçekten de üzerine iplik sarılmışa benziyor; ne var ki, bunlara alabildiğine çeşitli cins ve renkte, düğümlerle birbirine tutturulmuş, ayrıca karmakarışık birbirine dolanmış kopuk ve eski iplik parçaları denebilir ancak. Ama yalnızca bir makara değil Odradek; yıldızın orta yerinden bir çapraz çu-

bukçuk çıkıyor; sonra dik açıyla buna bir başkası gelip ekleniyor. Bir yanda bu ikinci çubukçuk, öbür yanda yıldızın kollarından birinin desteğiyle bütün nesne, sanki iki ayak üzerinde durabilmekte.

Hani sanılabilir ki, söz konusu nesne eskiden belli bir amaca uygun bir biçim taşıyormuş da, şimdi kırılıp parçalanmış; ama hiç de öyle görünmüyor, en azından bunu doğrulayacak ipuçları yok ortada; bunu kanıtlayacak kırık yerleri hiçbir tarafında seçilmiyor. Tümüyle saçma bir nesneye benzemekte, ama kendine özgü bir bütünlüğü var. Ayrıca, hayli devingen olup bir türlü yakalanamadığından, bu konuda daha çok şey söylenecek gibi değil.

Bazen tavanarasında, bazen merdivenlerde, bazen koridorlarda, bazen de holde oyalanıyor. Kimi vakit de aylar boyu görünmüyor ortalıkta; böyle zamanlar sanırım başka evlere taşınmış oluyor, ama sonunda mutlaka yine dönüp geliyor bizim eve. Bazen insan kapıdan çıkıp onu aşağıda, merdiven korkuluğuna yaslanmış gördü mü, kendisiyle konuşmadan duramıyor. Kuşkusuz güç sorular yöneltmeyerek –minicikliği buna ayartıyor insanı– bir çocukmuş gibi davranıyor kendisine. "Adın ne bakayım?" diye soruyor. "Odradek." diye yanıtlıyor o. "Peki, nerede oturuyorsun?" – "Belli bir yerim yok." diyor Odradek ve gülmeye başlıyor. Ama ancak akciğerleri işe karıştırmadan üstesinden gelinebilecek bir gülüş bu; tıpkı dökülen yapraklardaki çıtırtıyı andırıyor! Çok vakit bu kadarla bitiyor söyleşi. Hem söz konusu yanıtları bile insan her vakit alamıyor Odradek'ten; çokluk,

tahtadan görünümüne uygun düşen bir suskunluk içinde, uzun süre konuşmaksızın öyle duruyor.

Sonu ne olacak diye boş yere kendime soruyorum sürekli. Ölebilir mi acaba? Ölen her nesnenin daha önce bir çeşit amacı, bir çeşit etkinliği olmuş, bunlara sürtüne sürtüne unufak olup gitmiştir; ama Odradek'te böyle bir şey yok. Yani ileride bir gün çocuklarımın ve torunlarımın önü sıra, ardında iplikleri sürükleyerek merdivenlerden teker meker aşağı yuvarlanacak mı? Kimseye zararı yok kuşkusuz; ama ben öldükten sonra da onun yaşamını sürdürebileceğini düşününce, adeta kahroluyorum.

Yeni Lambalar

Dün ilk kez müdüriyete gittim. Bizim gece vardiyası delege seçti beni. Çalışırken kullandığımız fenerler güvenilecek gibi değildi, ayrıca yakıtla doldurulmaları bizi pek uğraştırıyordu; müdüriyette girişimde bulunacak, bu tatsız durumun giderilmesini sağlayacaktım. Bana orada bu işe bakan büroyu gösterdiler. Kapıyı tıklatıp içeri girdim. Narin yapılı genç bir adam, benzi enikonu uçuk, büyük bir masanın başından bana gülümsedi. Uzun, pek uzun bir süre başını salladı. Acaba otursam mıydı, karar veremedim; ileride bir sandalye boş duruyordu, ama henüz bu ilk ziyaretimde hemen oturmasam daha iyi olur diye düşündüm, ayakta durumu anlatmaya koyuldum. Ancak, benim alçakgönüllü davranışım besbelli güç duruma sokmuştu adamı; çünkü sandalyesinin yerini değiştirmek istemiyorsa, yüzünü çevirip başını kaldırarak bana bakması gerekiyordu. Ne var ki, boy-

nunu çevirmek için o kadar uğraşmasına karşın yine de bunu doğru dürüst başaramıyor, ben konuşurken, yüzü yarı bana dönük, şaşı bir bakışla tavana bakıyordu, ben de istemeyerek onun baktığı yere gözlerimi dikmiştim. Konuşmamı bitirince, ağırdan alarak ayağa kalktı; omzuma vurarak, "Demek öyle, demek öyle." dedi ve beni tutup bitişik odadan içeri soktu. Saçı sakalı birbirine karışmış bir adam besbelli burada bizi beklemişti, çünkü masada çalıştığını gösteren herhangi bir belirti yoktu; karşıda açık bir cam kapı seçiliyor, buradan çiçekler ve fidanlarla dolup taşan bir bahçeye geçiliyordu. Kulağına genç adamın fısıldadığı birkaç sözcükten oluşan kısa bilgi, gür sakallı adamın bizim çok yönlü derdimizi anlamasına yetti. Hemen ayağa kalkarak, "Bana göre, aziz..." diye başladı; ne var ki, ansızın durakladı. Ben, adam ismimi öğrenmek istiyor sanarak kendimi yeniden tanıtmak için ağzımı açmıştım ki, birden sözümü kesti: "Zahmet etme, zahmet etme, kendini çok iyi tanıttın bana. Diyeceğim, senin ya da sizlerin dileği haklı bir dilek kuşkusuz; bunu herkeslerden çok takdir edecek birileri varsa, onlar da benimle müdüriyette çalışan beylerdir. Gönlümüz ister ki, işletmenin kendisinden önce işletmede çalışan işçilerin durumu düzgün olsun. Değil mi ama? Bir işletme nihayet her vakit yeniden kurulabilir, paraya bakar alt tarafı, paranın da şeytan görsün yüzünü. Gelgelelim, bir insan göçüp gitti mi, bir insan göçüp gitmiş demektir. Eşi dul kalır geride, çocukları yetim kalır. Allah saklasın! Dolayısıyla yeni iş güvenliklerinin, yeni çalışma kolaylıklarının, yeni rahatlıkların, yeni ve lüks koşulların sağ-

lanması için yapılacak her önerinin başımızın üzerinde yeri vardır. Kim böyle bir öneriyle bize çıkar gelirse, o bizim adamımızdır. Sözün kısası, sen de bizi uyarmaya yönelik önerilerini bırak burada, hepsini inceden inceye gözden geçirelim; baktık ki küçük, ama çok önemli bir nokta unutulmuş, kuşkusuz onu da sizinkilerin arasına katmazlık yapmayız. İncelemelerimiz sonlanır sonlanmaz da yeni fenerlerinize kavuşursunuz. Bu arada yeraltında çalışan arkadaşlarına şunu söylemeyi unutma: Onların çalıştığı dehlizleri salonlara dönüştürmedikçe, bizler burada rahat etmeyeceğiz; hele gün gelip sizleri rugan çizmelerle ölüme yollayamadığımız süre, rahat yüzü görmek haram bize. Diyeceklerim bu kadar. Arkadaşlarınıza en içten selamlarımızı iletiniz lütfen!"

Geri Çevrilme

Küçük kentimiz hani sınır boyunda değil, hayır hiç değil, sınır bizden bir ötede ki, belki bugüne kadar kentimizden kimse oraya ayak atmamıştır. Sınıra varmak için ıssız yaylalardan, ayrıca geniş ve verimli topraklardan geçmek gerekiyor. Yolun bir parçasını göz önüne getirmek bile yoruyor insanı, kaldı ki bir parçasından çoğu da göz önüne getirilemiyor. Sonra kocaman kentler var yol üstünde, bizim küçük kentimizden çok daha büyük kentler. Bizimki gibi on tanesi yan yana konsa, ayrıca bir onu daha yukarıdan aralara sıkıştırılsa, bu devcileyin ve sıkışık kentlerden birini oluşturamaz. Buralara giderken yolu şaşırıp kaybolmasa da, kentlerin içinde insanın kaybolacağı kesin ve kentler de öylesine büyük ki, bunlarla ne kadar yüz yüze gelmeyeyim dense boş.

Ama başkentin bizim kente uzaklığı –elbet böylesi uzaklıklar birbiriyle kıyaslanabilirse, çünkü üç yüz

yaşında bir adam, iki yüz yaşındakinden daha yaşlıdır demeye benzer bu– sınırın bize uzaklığından çok daha fazla. Sınır boyundaki savaşlardan zaman zaman haber alabilirken, başkente ilişkin hemen hiçbir şey öğrenemiyoruz; biz halktan olanları söylüyorum kuşkusuz, yoksa başımızdaki yöneticiler elbet başkentle çok sıkı bir bağlantı içindeler, iki üç ay gibi kısa bir zamanda başkentten haber alabiliyor, en azından aldıklarını ileri sürüyorlar.

Ve durum böyleyken, ne garip şeyse –dönüp dolaşıp şaşarım buna doğrusu– başkentin bizden bütün istediklerine sessiz sakin boyun eğeriz. Yüzyıllardır bizde halkın önayak olduğu siyasal bir değişiklik görülmemiştir. Başkentte yüce hükümdarların biri gelip biri gitti, hatta kimi hanedanların kökü kazındı ya da saf dışı bırakılıp yerlerini yenileri aldı; hatta geçen yüzyıl başkentin kendisi bile yıkılarak çok uzağına bir yenisi kuruldu, ama sonra o da yıkılıp eski kent yeniden yapıldı, bütün bunlar doğrusu küçük kentimizi hiç etkilemedi. Bizim memurlar yerlerinde kaldı hep; en yüksekleri başkentten geldiler, orta kademedekiler başkentten değilse de dışarıdan, en alt kademedekiler de bizim kendi aramızdan; hiç değişmedi bu, biz de yeterli gördük bu kadarını. En yüksek memurumuz baş vergicidir; albay rütbesinde bir adam olup öyle de çağrılıyor. Bugün yaşlı biri, ama ben kendisini yıllardır tanırım, çünkü daha çocukluğumda albaydı; ilkin pek çabuk yükseldi, ama sonra durakladı sanırım; eh, rütbesi küçük kentimiz için yetiyor, daha büyüğünü hiç de aramızda barındıracak gücümüz yok. Onu ne zaman hayalimde canlandırayım desem,

pazar meydanındaki evinin verandasında, ağzında çubuğu, arkasına yaslanmış oturur görürüm. Başının üzerindeki çatıda imparatorluk bayrağı dalgalanır; arada bir askeri eğitimlerin yapılmasına elverecek genişlikteki verandanın sağına soluna kuruması için çamaşırlar asılmıştır. İpekten cici giysiler giymiş torunları Albay'ın çevresinde oynaşırlar, ama pazar meydanına inmeleri de yasaklanmıştır, öbür çocuklar kendilerinin dengi değillerdir çünkü. Ama yine de meydan çeker çocukları, en azından başlarını verandanın parmaklıkları arasından çıkarır, aşağıdaki çocuklar birbirleriyle dövüşürken, onlar da bu dövüşe yukarıdan katılırlar.

İşte bu albay bizim kenti yönetir. Sanırım, yönetim yetkisini kendisine veren bir belgeyi henüz kimseye göstermiş değil. Allah bilir, böyle bir belge de yok elinde. Belki gerçekten baş vergicidir. Ama bu kadarı yeter mi? Bu kadarı tüm yönetim alanlarında söz sahibi olma yetkisini de verebilir mi kendisine? Devlet için çok önemli bir görevin başında, orası öyle; ama biz halk için bundan da önemlisi var? Bizler sanki şöyle der gibiyizdir: "Eh, nemiz varsa aldın, buyur bizim kendimizi de al bari!" Çünkü gerçekte yönetimi zorla ele geçirmiş değil Albay, dolayısıyla bir zorbadır denemez. Ta eski çağlardan beri gelişim süreci öyle bir yol izlemiş ki, baş vergici, memurların başı aşamasına yükselmiş; Albay'ın kendisi de işte bizim gibi bu geleneğe uyuyor.

Hani paye bakımından fazla bir ayrım gözetmeksizin yaşıyor aramızda, ama gene de biz halktakilerden büsbütün değişik biri. Bir delege topluluğu bir dilek-

le karşısına çıktı mı, duvar gibi dikilir oracıkta; geride kendisinden başka kimse yoktur. Bazı seslerin düpedüz arkadan doğru fısıldadığını duyar gibi olur insan, ama bakarsın bir yanılmadır bu, bütün sorunu karara bağlayan yalnız odur, hiç değilse bizler için. Bu gibi kabullerde onu görecek insan! Çocukken ben de vardım birinde, bir yangın kentin en yoksul semtini silip süpürmüştü de, halk arasından seçilen birkaç kişi hükümetten yardım dilemek için kendisine başvurmuştu. Nalbantlık yapan babam halk arasında saygın biridir; o da delege seçilmiş, beni de yanına almıştı. Olağanüstü bir şey değildir, çünkü böyle bir gösteriye herkes koşar, kalabalıktan pek seçilmez olur gerçek delegeler. Albay bu gibi kabulleri çokluk verandada düzenlediğinden, bazı kimseler de pazar meydanından merdiven dayayıp yukarıya tırmanır ve parmaklık üzerinden bakarak durumu izlemeye çalışır. Yangın olayında öyle düzenlenmişti ki, verandanın hemen dörtte biri Albay'a ayrılmış, geri kalanını da kalabalık doldurmuştu. Birkaç asker halkı gözaltında tutuyor, ayrıca Albay'ın çevresinde bir yarım daire oluşturuyordu. Gerçekte bir teki bile yeterdi bu işler için, askerden korkumuz işte öylesine büyüktür. Pek bilmiyorum, bu askerler nereden geliyorlar, ama çok uzaktan geldikleri kuşkusuz. Hepsi birbirine öylesine benziyor ki, üniforma giymeseler de olur. Ufak tefek, çelimsiz, ama çevik kimseler; en göze çarpan yanları da ağızlarını fazlasıyla dolduran dişleri ve küçük, çekik gözlerinde çakıp sönen tedirgin ışıltı. İşte bu yanlarıyla çocukları korkutuyor, ama beri yandan eğlendiriyor onları; çünkü çocukların

kendileri de hep bu dişler ve gözler tarafından korkutulmak, ardından çığlık çığlığa kaçışmak istiyor. Çocukluktaki bu korkunun sanırım büyüyünce de kaybolduğu yok, en azından sürüp gidiyor etkisi. Kuşkusuz bunda daha başka nedenler de rol oynuyor; bizim hiç anlamadığımız bir lehçe konuşuyor askerler, bizim lehçemize pek alışamıyorlar, bu da onların kendi içlerine kapanmasına ve yanlarına pek sokulunamamasına yol açıyor. Hani huylarına suylarına da uygun düşmüyor değil bu; işte öylesine sessiz, ağırbaşlı ve soğuk adamlar. Bir kötülükleri yok kimseye, öyleyken bayağı katlanılmaz şeyler. Bakıyorsun, içlerinden biri bir dükkâna girip birkaç kuruşluk öteberi alıyor, sonra dükkândan çıkmayıp yaslanıyor tezgâha, orada öylece duruyor, konuşulanlara kulak kabartıyor, belki anlamıyor bir şey, ama gören der ki sanki anlıyor; ağzını açıp bir şey söylemiyor kendisi, sadece gözlerini dikip konuşana, arada bir dinleyenlere bakıyor, beri yandan elini kemerindeki uzun bıçağının kabzasından ayırmıyor. Bu da işte iğrenç bir şey, bu durumda artık konuşmak gelmiyor insanın içinden. Derken dükkân boşalıyor ve içeride kimsecikler kalmayınca asker de çekip gidiyor. Yani nerede askerler boy gösterse, orada bizim cıvıl cıvıl halkın üzerine bir durgunluktur çöküyor. Diyeceğim, yangın olayında da böyleydi durum. Bütün törenlerde ve resmi kabullerdeki gibi Albay dimdik dikiliyor, ileri doğru uzanmış ellerinde iki uzun bambu çubuğu tutuyordu. Eski bir adettir hani, anlamı da aşağı yukarı şöyledir: İşte Albay nasıl değnekleri tutuyorsa, yasaları da eliyle öylece tutup destekliyor, dolayısıy-

la yasalar da kendisine destek oluyor. Herkes yukarıda, verandada kendisini nelerin beklediğini bilir, öyleyken her seferinde donakalır korkudan. Diyeceğim, o zaman da delegeler arasından sözcü seçilen kişi bir türlü söze başlayamadı; Albay'ın karşısına gelip durdu, ama derken cesareti uçup gitti; bin dereden su getirdi, sonra yine dönüp kalabalığın arasına karıştı. O anda konuşmaya istekli başka da uygun biri çıkmadı –bu işe elverişli sayılamayacaklarından biz konuşalım diyenler bulundu elbet–, enikonu karışmıştı ortalık, kentteki bazı kişilere, bazı ünlü konuşmacılara haberciler yollandı. Bütün bu süre içinde albay hiç kımıldamadan yerinde dikiliyor, yalnızca nefes alıp verirken dikkati çekecek gibi inip kalkıyordu. Güçlükle soluyordu da ondan değildi, ancak hayli belirgindi soluyuşu, nasıl kurbağalar solur, öyleydi. Ne var ki, kurbağalarda böyledir hep; bizim burada ise bir şeydi. Ben, büyükler arasından yavaşçacık ilerilere sokulmuştum; iki asker arasındaki boşluktan Albay'ı izlemeye başladım. Ansızın oradakilerden biri, diziyle olağanüstü itip uzaklaştırdı beni. Bu arada daha önce sözcü seçilen kimse kendisini toparlamıştı; iki kişi tarafından sıkı sıkıya koltuklanarak konuşmaya başladı. Ciddi ciddi o büyük felaketten söz ederken süklüm püklüm gülümsemesi ve Albay'ı da birazcık gülümsetebilmek için elden gelen çabayı harcamasına karşın, Albay'ın yüzünde hiçbir tebessüm belirtisinin görülmeyişi dokunaklı bir manzaraydı doğrusu. Sözcü, en sonunda delegelerin dileğini bildirdi; sanırım hepsi bir yıl için vergiden bağışık kılınmaktı bu, ama imparator ormanlarından daha ucuza

kereste sağlanmasına izin verilmesi de bu arada rica edilmiş olabilirdi. Konuşmanın ardından sözcü yerlere kadar eğildi; Albay'ın kendisi, askerlerle gerideki birkaç memur dışında oradaki herkes gibi eğilmiş durumda kaldı. Veranda kenarında, merdiven üzerindekilerin bu nazik anda göze görünmek istemeyip birkaç basamak aşağı inmeleri ve ancak vakit vakit verandanın hemen kenarından başlarını kaldırıp durumu kolaçan etmeleri, bir çocuk için gülünecek şeydi doğrusu! Bir vakit sürdü bu; derken bir memur, kısa boylu bir adam Albay'ın önüne geldi, parmak uçlarına basarak Albay'ın yüzüne doğru uzandı. Derin derin soluyuşlarını bir yana bırakırsak, hâlâ kımıldamaksızın orada dikilen Albay bir şeyler fısıldadı memurun kulağına; bunun üzerine memur ellerini çırptı ve herkes ayağa kalkınca şu açıklamada bulundu: "Dilediğiniz kabul edilmemiştir! Uzaklaşın şimdi!" Birden varlığı yadsınmaz bir ferahlık kalabalığı dolaştı, herkes itişe kakışa verandadan dışarı attı kendini. Yine biz hepimiz gibi normal bir insana dönüşmüş Albay'a pek dikkat eden yoktu; ben yalnız şu kadarını gördüm ki, Albay, gerçekten bitkin durumda elinden değnekleri bıraktı; değnekler düştü yere, sonra Albay memurların hemen getirdiği bir koltuğa çöktü ve vakit geçirmeyip çubuğunu ağzına yerleştirdi.

Doğrusu seyrek karşılaşılan bir şey değildir bu, genelde durum böyledir. Bazen ufak tefek dilekler yerine getirilir getirilmeye; ama o zaman Albay, elbet kesinlikle olarak sorumluluğu omuzlarına yüklenir ve böyle davranışının –elbet kesinlikle değil de havaya göre– hükümetten düpedüz gizli tutulması gerekir.

Hani küçük kentimizde Albay'ın gözleri, bizim değerlendirebildiğimiz kadarıyla aynı zamanda hükümetin gözleridir. Ama yine de bir ayrım yapılır burada, ayrımın içyüzü de büsbütün kavranacak gibi değildir.

Ne var ki, önemli sorunlarda halk bir geri çevrilmeyle karşılaşacağından her vakit emin olabiliyor. Ve yine ne tuhafsa, bu geri çevrilmeler olmadan da yapamıyor bir bakıma. Beri yandan, söz konusu başvurularda ve eli boş dönmelerde hiç de bir formalite havası yok. Hep zinde ve ağırbaşlı gidiliyor, kuşkusuz bayağı güçlenilmiş olarak ve mutlu sayılmasa da asla düş kırıklığına uğranılmadan ve yorgun düşülmeden dönülüyor.

Bu konuda kimseye bir şey sormam gerekli değil, herkes gibi ben de bunu kendi içimde duyumsuyorum. Hatta aradaki ilişkileri araştırmak merakına kapıldığım bile yok.*

Gelgelelim, gördüğüm kadarıyla belli yaş grubu var ki, durumdan memnun değil. Aşağı yukarı on yedi ile yirmi yaş arasındaki gençler hepsi; yani en sudan düşüncenin, hele devrimci nitelikte bir düşüncenin etkisinin nerelere kadar varabileceğini uzaktan yakından sezemeyen pek toy oğlanlar. Ve işte böyleleri arasına hoşnutsuzluk sinsice sokuluyor.

* "Bu konuda kimseye..." ile başlayıp "... ilişkileri araştırmak merakına kapıldığım bile yok." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

Yasalar Sorunu Üzerine

Yasalarımız bilinmez herkesçe, bizi yöneten o küçük soylular grubunun elinde bir sırdır. Bu eski yasalara tıpatıp uyulduğundan kuşkumuz yok, ama bilinmeyen yasalara göre yönetilmek gene de enikonu rahatsız edici bir şey. Bunu söylerken, gizli yasaların çeşitli biçimde yorumlanabileceğini ve tüm ulusun değil de, tek tek kişilerin yoruma katılmasından doğacak sakıncaları düşünmüyorum. Bu sakıncalar belki hiç de o kadar büyük değil. Çünkü yasalar öyle eski ki, yorumlarında da yüzyılların emeği var; yorumun kendisi de kuşkusuz artık yasalaşmış bulunuyor. Yorum konusunda hâlâ özgür davranma olanakları yok değil, ama bunlar pek sınırlı. Hem soylular yasaları yorumlarken, yalnızca kendi çıkarlarını düşünüp bizim zararımıza davranmak için besbelli bir neden görmüyor; çünkü yasalar daha başta soylular için konmuş. Soyluların kendileri ise yasa dışında; iş-

te bu yüzden, yasalar yalnızca soyluların eline bırakılmış. Hani bunda bir hikmet olduğu kuşkusuz – eski yasaların hikmetinden kim sual edebilir? Ama beri yandan bir üzüntü kaynağı bizler için; sanırım bu da kaçınılmaz bir şey.

Hem bu sözde yasaların varlığı, salt bir sanıya dayanmaktadır. Yürürlükteki bir geleneğe göre vardır işte yasalar ve sır olarak soylulara emanet edilmiştir; ama eski ve eskiliğinden dolayı inanılmaya değer geleneklerden daha fazla şeyler değiller, olmaları da imkânsız; çünkü taşıdıkları nitelik, söz konusu yasaların saklı tutulmasını gerektiriyor.

Biz halktan olanlar yine de kendi aramızda çok eski zamanlardan beri soyluların davranışlarını dikkatle izliyor, atalarımızın buna ilişkin notlarını elimizde bulunduruyor, söz konusu notları özenle sürdürüyor, sayısız olgularda kimi ilkeler sezer gibi oluyor, bunlara dayanarak falan ya da filan tarihsel yazgı sonucuna varıyor, alabildiğine titizlikle elenmiş sonuçlara bakarak bugün ve yarın hesabına kendimize çeki düzen vermeye çalışıyorsak da, bütün bunlar kesinlikten uzak şeylerdir, belki de bir zekâ oyunudur hepsi; çünkü belki bizim ele geçirmeye çalıştığımız yasalar diye bir şey yoktur hiç. İçimizde küçük bir topluluk gerçekten bu düşüncede ve kanıtlamaya çalışıyor ki, bir yasa varsa, şudur ancak: Soylular ne yaparsa, yasa odur. Bu topluluk ortada yalnız soyluların keyfi eylemlerini görüp halk geleneğini yoksuyor; bu geleneğin sadece rastlantı niteliğinde cüzi bir yarar sağladığı, oysa çokluk büyük zararlara yol açtığı,

çünkü halka temelsiz ve yalancı bir güven verdiği, bu güvenin de onu ilerideki olaylar bakımından düşüncesiz davranışlara sürüklediği kanısında. Söz konusu zararlar doğrusu gizlenecek gibi değil, ama halkımızın büyük çoğunluğu bunun nedenini geleneğin henüz hiç de istenen zenginliğe ulaşamamasında görüyor; yani gelenek konusunda da pek çok araştırma gerekmekte; eldeki malzeme, bütün o devcileyin görünümüne karşın henüz pek cılız, yeterli duruma gelmesi daha yüzyılların geçmesine bağlı bulunuyor. Şimdilik bu karanlık tabloyu aydınlatan bir şey varsa, bir gün geleneğin ve gelenek araştırmalarının altına toplam çizgisinin çekilip rahat soluk alınacağı, her şeyin gün ışığına çıkacağı, yasaların salt halkın malına dönüşüp soyluların ortadan silinip gideceği inancıdır. Söz konusu inanç, soylulara karşı bir nefret duygusuyla açığa vurulmuyor, yo asla, kimse yapmıyor bunu. Bizler, daha çok, yasalara henüz layık görülemediğimiz için kendi kendimizden nefret ediyoruz. Gerçekte yasa diye bir şeyin varlığına inanmayan, bir bakıma pek cazip bir parti ülkemizde serpilip gelişemediyse, işte bu yüzdendir, yani soylularla onların varoluş hakkını düpedüz kabullenmesidir nedeni. Doğrusu istenirse, bir çeşit çelişik anlatımla şöyle dile getirilebilir bu: Hem yasaların varlığına inanacak, hem soylulara sırt çevirecek bir parti hemen bütün halkı arkasında bulacaktır. Böyle bir partinin doğması ise olanaksız; çünkü soylulara sırt çevirmeyi göze alamaz hiç birimiz. İşte tepemizde bu keskin kılıç, yaşayıp gidiyoruz. Yazarın biri bunu şöyle özet-

lemişti: Bizim uymakla yükümlü kılındığımız, gözle görülüp varlığı kuşku götürmeyen tek yasa varsa soylulardır; nasıl olur da kendimizi bu tek yasadan yoksun bırakırız.

Asker Toplama

Sık sık başvurulması gereken asker toplama işi –çünkü sınır boyundaki savaşlar bitmez bir türlü–, şöyle yapılır:

Bir buyrultu çıkarılıp belli bir günde kentin belli bir kesiminde erkek, kadın, çocuk, aralarında bir ayrım gözetilmeyerek bütün kent sakinlerinin evlerinden ayrılmamaları duyurulur. Yaya veya atlı bir bölük asker daha şafakla birlikte kent kapısında beklemeye başlar; çokluk ancak öğleye doğru asker toplama işini yönetecek soylu görünür. Genç biridir, ince vücutludur, uzun değildir boyu, çelimsizdir, savruk giyinmiştir, yorgun gözleri vardır, bir üşütme nöbeti gibi sürekli bir tedirginlik gezinir vücudunda. Kimsenin yüzüne bakmaz, yanında taşıdığı tek eşya olan kamçıyla bir işarette bulunur, erlerden birkaçı koşup gelir hemen ve soylu ilk evin kapısından ayağını içeri atar. Semt sakinlerinin tümünü şahsen tanıyan bir

er, evde oturanların listesini okur. Genellikle ev halkı topluca hazır beklemektedir; çoktan oda içinde bir dizi oluşturmuş, şimdiden askere alınmış gibi gözlerini soyluya dikmişlerdir. Ama bazen de ev halkından birinin, –hep de erkeklerdir bunlar–, ortada bulunmadığı görülür. O zaman kimse bir bahane ya da bir yalana başvurmayı göze alamaz; sessiz, gözler yere indirilir, karşı çıkılmış buyruğun baskısına katlanılacak gibi değildir, ama soylunun suskun varlığı yine de olduğu yerde tutar herkesi. Soylu bir işarette bulunur, bir baş kımıldatması bile değildir bu, ancak soylunun gözlerinden okunabilin bir işarettir; derken iki er, ev halkından orada bulunmayanı aramaya koyulur. Hiç de güçlüğü yoktur bunun. Aranan kimse asla ev dışında değildir; askerlik hizmetinden kaçmaya asla niyetlenmemiştir. Gelmeyişi yalnızca korkudandır, ama askerlik hizmetinden duyulan bir korku da değildir bu, genellikle kendini göstermekten duyulan bir çekingenliktir; buyruk onun için bayağı büyüktür de, kendinde gelecek gücü görememiştir. Ama bu yüzden kaçıyor da denemez, yalnızca saklanmaktadır; soylunun eve geldiğini işitti mi o da Allah bilir saklandığı yerden çıkıp usulcacık sokulacak, odanın kapısına kadar gelecek ve dışarı çıkan askerlerce hemen yakalanarak soylunun önüne getirilip dikilecek, soylu da iki eliyle kamçıyı kavrayacak –o kadar güçsüzdür ki, bir eliyle asla bir şey yapamaz– ve adamı kamçılamaya başlayacaktır. Doğrusu öyle fazla acı verdiği söylenemez dayağın. Derken yarı bitkinlik, yarı tiksintiden soylu kamçıyı elinden yere düşürür, dayak yiyen ise kamçıyı yerden kaldırıp ona uzat-

makla yükümlüdür, ancak bunun üzerine gidip ötekilerin arasına karışabilir. Hizmet dışı bırakılmayıp onun da askere alınacağı adeta kesindir. Ama bazen de öyle olur ki –ve anlatıldığından da sık karşılaşılan bir durumdur bu–, listedekinden daha çok insana rastlanır evde. Örneğin, odada yabancı bir kız ele geçirilir, bakıp durur soylunun yüzüne; dışarlıklı, belki taşradan gelmiş bir kızdır, asker toplama olayı buraya çekip getirmiştir kendisini; çok kadın vardır ki, böyle yabancı bir asker toplama işinin büyüsüne –kendi kentlerindekinden bambaşka bir anlamı vardır bunun– karşı duramaz. Ve işin tuhafı, bir kadının söz konusu büyüye kendini bırakmasında kınanacak bir taraf da görülmez; hatta bazı kimseler için kadınların yaşaması gereken bir olaydır bu, kadınların ödedikleri bir borçtur. Hep de bir örnek gerçekleşir olay: Kız ya da kadın, bir yerde, belki de çok uzakta, akrabaları ya da dostlarının yanındayken asker toplandığını işitip yola çıkmak üzere ailesinden izin ister ve izin de verilir kendisine, izin asla esirgenmez, kız da en güzel giysilerini üzerine geçirir, her zamankinden daha neşelidir; beri yandan sakin, güler yüzlü ve normaldeki gibi ilgisizdir. Bütün bu sessizlik ve güleryüzlülüğün gerisinde ise kendi yurduna giden ve başka şey düşünmeyen büsbütün yabancı biri gibi yanına yaklaşılmaz bir hali vardır. Asker toplanacak aile içinde normal konuklara gösterilenden apayrı bir kabul görür, herkes çevresinde dolanıp iltifatlarda bulunur kendisine; evin bütün odalarından bir kez geçmesi, bütün pencerelerinden sarkması istenir ve kızın elini ev halkından birinin başına koymasına bir babanın

kutsamasından daha üstün gözüyle bakılır. Ev halkı asker toplama olayına hazırlandığında en iyi yer kıza verilir, burası da onun solu tarafından en iyi fark edilebileceği ve onun da soyluyu en iyi görebileceği kapıya yakın bir yerdir. Ama kızın böyle el üstünde tutulması, soylunun kapıdan girmesine kadar sürer ancak; sonra kızın yıldızı söner; soylu başkaları gibi kızın da yüzüne bakmaz; hatta gözlerini bir kimse üzerine çevirse, o kimse kendisine bakıldığını hissetmez. Kız bunu beklememiştir, daha doğrusu kesinlikle beklemiştir, çünkü başka türlü olamaz; ama kızı buralara çekip getiren, karşıt durumu beklemesi de değildir, işte o anda kuşkusuz sona ermiş bir şeydir bu. Kızın utancı, belki bizim kadınların normalde asla duyamayacağı ölçüdedir, yabancı bir asker toplama olayına koşup geldiğini doğrusu ancak şimdi anlar; asker listeyi okuyup da kendi adı geçmeyince bir an sessizleşir ortalık, kız, titreyerek ve beli bükük, kapıya yönelir, asker de kızın sırtına bir yumruk indirir.

Ama listede ismi bulunmayan bir erkekse, ev halkından olmamasına karşın ötekilerle askere alınmaktan başka şey istemez. Bu da düpedüz umutsuz bir çabadır, şimdiye dek hiç böyle fazladan bir erkek askere alınmış değildir ve böyle bir şey ileride de gerçekleşmeyecektir.

Bir Arada

Beş arkadaşız, günün birinde bir evden art arda çıktık dışarı. İlkin birimiz çıktı ve kapının yanı başına gidip durdu; sonra ikincimiz çıktı, daha doğrusu tıpkı bir cıva kabarcığı gibi çevik ve hafif kayarak geldi, birincinin uzağında sayılmayacak bir yere dikildi; sonra üçüncümüz, daha sonra dördüncümüz, onun ardından da beşincimiz çıktı. Derken hepimiz bir dizi halinde dikilmeye başladık. Herkesin dikkati bize çevrildi ve bizi gösterip dediler ki: "Bu beş kişi var ya, şimdi evden çıktı!" İşte o gün bugün bir arada yaşıyoruz boyuna bir altıncımız aramıza karışmak istemese gül gibi yaşayıp gideceğiz; bize bir şey yaptığı yok, ama hoşlanmıyoruz kendisinden, bu kadarı da yeter sanırım; istenmediği bir yere ne diye ille gireceğim diye uğraşır durur. Onu tanıyıp etmiyor ve aramıza da almak istemiyoruz. Hani biz beşimiz de eskiden tanımıyorduk birbirimizi ve denilebilir ki şim-

di de tanıyor değiliz; ama biz beşimizde mümkün olan, hoş görülen şey o altıncısında mümkün değil ve hoş görülmüyor. Kaldı ki beş kişiyiz, altı olmak istemiyoruz. Hem zaten canım, bu boyuna bir arada oluşun anlamı ne? Biz beşimiz için de anlamı yok ya, işte bir kez bir araya gelmişiz ve öylece kalıyoruz, ama deneyimlerimize dayanarak yeni bir birleşme de istemiyoruz. Gelgelelim, bütün bunları o altıncıya nasıl anlatırsın; uzun boylu açıklamalara kalkmak kendisini bir bakıma aramıza almak olur, biz de en iyisi bir açıklamada bulunmuyor, onu da aramıza almıyoruz. İstediği kadar surat asıp somurtsun, bir dirsek vuruşuyla yanımızdan itip uzaklaştırıyoruz, ama ne kadar uzaklaştırsak, gene çıkıp geliyor.

Sınav

Bir uşağım; ama ortada yapılacak iş yok benim için. Çekingen bir huyum var; başkalarından önce geçeyim, hatta başkalarından geride kalmayayım diye uğraşmıyorum. Ne var ki, boş oturuşumun nedenlerinden ancak biri bu, hatta belki bu nedenin işsiz güçsüzlüğümle hiç ilişkisi olmayabilir. Asıl sorun, kuşkusuz işe çağrılmayışım. Başkaları çağrıldı; hani benden de çok işin ardına düşmediler, hatta belki çağrılmak isteğini bile duymadılar; bense bu isteği, hiç değilse zaman zaman, olanca gücüyle içimde hissediyorum.

İşte böylece uşaklar odasında kerevet üzerinde yatıyor, tavandaki direklere bakıyorum. Uyuyor, uyanıyor ve çok geçmeden gene uyuyorum. Bazen kalıp karşıdaki meyhaneye varıyorum. Kekremsi bir biraları var, bazen tiksintiden içmeyip döktüğüm bardaklar oluyor, ama sonra yine içiyorum. Meyhanede oturmak hoşuma gidiyor; çünkü kapalı küçük pencere-

nin gerisinde, kimse tarafında görülmeden karşıya, çalıştığım evin pencerelerine bakabiliyorum. Pek bir seçildiği yok, sanırım yalnızca koridorun sokağa bakan pencereleri görülüyor; üstelik Beyefendi ile Hanımefendi'nin dairelerine uzanan koridorun pencereleri değil bunlar. Ama yanılabilirim de; nitekim böyle olduğunu bir gün biri ben sormadan ileri sürdü; hem evin bu cephesinin bıraktığı genel izlenim de bunu doğruluyor. Ancak seyrek açılıyor pencereler, açıldı mı da hep bir uşak tarafından açılıyor ve sanırım sonradan uşak, biraz aşağıya bakmak üzere pervaza yaslanıyor. Demek bunlar, onun gafil avlanamayacağı koridorlar. Sonra, ben bu uşakları tanımıyorum; hep yukarıda çalışan uşaklar benim kaldığım odada değil, başka bir yerde yatıp kalkıyor.

Bir gün meyhaneye vardığımda, benim gözetleme yerine benden önce bir müşterinin gelmiş oturduğunu gördüm. O yana pek dikkatle bakmaya çekindim, hemen kapıdan dönüp gidecek oldum. Ama müşteri beni masasına çağırdı; anlaşıldı ki, o da benim gibi bir uşak. Şimdiye kadar kendisiyle bir konuşmuşluğum yoktu, ama onu bir yerden gözüm ısırır gibiydi. "Ne diye hemen savuşmak istiyorsun? Otur şöyle, benden bir şey iç!" Bunun üzerine oturdum. Bana birkaç şey sordu, ama ben yanıtlayamadım sorularını, hatta ne sorulduğunu bile anlayamadım. Bu yüzden, "Olur ya, beni çağırdığına belki pişmanlık duymuşsundur, hani böyle bir şey varsa gideyim." dedim ve hemen kalkmaya davrandım. Ama o, elini masanın üzerinden uzatarak beni yerime oturttu. "Gitme, kal!" dedi. "Yalnızca bir sınavdı bu; soruları yanıtlayamayan sınavı kazanmış sayılır."

Lehte Konuşucular

Lehimde konuşacaklar var mı, hiç belli değildi, bu konuda kesin bir şey öğrenememiştim; bütün yüzler de bana karşı bir soğukluk göze çarpmaktaydı; karşıma çıkanların ve benim ikide bir koridorlarda rastladıklarımın çoğu şişman ve yaşlı kadınlara benziyordu; vücutlarını baştan aşağı örten koyu mavi ve beyaz yollu kocaman önlükleri vardı hepsinin, karınlarını sıvazlıyor ve hantal hantal sağa sola dönüp duruyorlardı. Bir mahkeme binasında mıydık, bunu bile öğrenememiştim. Kimi belirtiler bir mahkemede bulunduğumuzu, pek çok belirti de bunun tersini gösteriyordu. Bütün ayrıntılar bir yana, bana mahkemeyi en çok anımsatan şey bir uğultuydu; uzaktan uzağa işitiliyor, bir türlü arkası kesilmiyordu, hangi yönden geldiği söylenecek gibi değildi; her bir yanı öylesine dolduruyordu ki, bütün yönlerden geliyor sanılabilir ya da o anda tesadüfen bulunulan yer

uğultunun gerçek kaynağıdır denebilirdi; ama kuşkusuz bir aldanıştı bu, çünkü uğultu uzaktan geliyordu. Hatta, fazla süslü sayılmayan yüksek kapılarıyla dar, sadece üstü kubbeli ve hafif dönemeçlerle uzayıp giden koridorlar koyu bir sessizlik için yapılmış gibiydiler, bir müze ya da bir kitaplığın koridorlarına benziyorlardı. Peki, bir mahkeme değilse, ne diye o zaman burada bir lehte konuşucu arıyordum? Her tarafta lehte bir konuşucu arıyordum da ondan; her tarafta gereklidir böyle bir lehte konuşucu, hatta başka yerde mahkemeden daha gereklidir; çünkü kabul edilmelidir ki, mahkeme yargısını yasalara göre verir. Burada adaletsiz ya da üstünkörü çalışılıyor dendi mi, nasıl yaşanır o zaman; mahkeme yasalardaki görkemin kendini serbestçe açığa vurmasını sağlar, buna güvenilmelidir, çünkü bu biricik görevidir onun; yasalar ise suçlama, lehte konuşma ve yargı gibi şeylerin hepsini kendisinde barındırır, bir kimsenin kendi başına burada işe karışması cinayet olur. Ama bir yargıya gelince iş başkadır; bir yargı şurada burada, akrabalar ve yabancılar, dostlar ve düşmanlar arasında, aile içinde ve halk arasında, köyde kentte, kısaca her yerde yapılacak soruşturmalara dayanır. Burada işte öylesine gereklidir lehte konuşucular, yığınla lehte konuşucular, üstelik en iyileri, biri ötekinin hemen yanı başında, canlı bir duvar; çünkü lehte konuşucular yaradılıştan ağır kişilerdir; oysa suçlayıcılar, bu kurnaz tilkiler, bu çevik gelincikler, bu göze görünmez farecikler en küçük deliklerden ustalıkla geçer, lehte konuşucuların bacakları arasından usulca, çabucak süzülüverirler. Onun için de dikkat gerekir.

Ben de zaten bu amaçla burdayım, lehte konuşucular topluyorum kendime. Ama bir tek olsun bulamadım henüz, yalnızca bu yaşlı kadınlar gelip gidiyor, durmadan gelip gidiyorlar; arama işiyle uğraşmasaydım, bu durumun uykumu getirmesi işten değildi. Yanlış yere geldim; yanlış yere geldiğim duygusundan ne çare kurtaramıyorum kendimi. Öyle bir yerde olmalıydım ki, orada çeşit çeşit insanlar bir araya gelmiş bulunsun, çeşitli bölgelerden, toplumun değişik kesimlerden ve her türlü meslekten değişik yaşta insanlar; içlerinden işe yarayacakları, dost olanları, benim için lehte bir çift söz söyleyecekleri seçebilseydim. Büyük bir panayır belki bunun için hepsinden elverişliydi. Oysa ben bu koridorlarda oyalanıp duruyor, yaşlı kadınlardan başka kimseleri göremiyorum; üstelik gördüklerim pek fazla değildi ve hep aynı kişilerdi; bu üç beş kişi bile o hantal davranışlarına karşın kendilerini yakalamama fırsat vermeyerek elimden kayıveriyorlardı; yağmur bulutları gibi süzülüp gidiyorlar, gözleri benim bilmediğim iş güçlerinden başka şey görmüyordu. Ne diye böyle körü körüne bir binadan içeri dalıyor, giriş kapısı üstündeki tabelayı okumuyor, bir anda kendimi koridorlarda buluyor ve buradan bir yere ayrılmıyorum; öyle ki, ne zaman binanın önüne geldim, ne zaman merdivenleri koşup çıktım yukarı, hiç anımsadığım yok. Ama geri de dönemem; bu zaman kaybı, bu yanlış yolda olduğumu itiraf benim için katlanılacak gibi değil. Nasıl? Sabırsız bir uğultunun eşliğindeki bu kısa ve hızlı yaşam içinde bir merdivenden aşağı mı ineceğim? Olacak şey mi? Senin payına ayrılmış zaman o kadar

kısa ki, bir saniye yitirdin mi bütün ömrünü elden çıkardın demektir; çünkü ömrün, yitirdiğin zamandan daha uzun değildir, uzunluğu yitirebileceğin zaman eşittir hep, yalnızca o kadardır. Yani bir yolu tuttun mu, ne olursa olsun onu izlemeye bak, yalnızca kazanır, bir tehlikeye atmazsın kendini; belki sonunda yuvarlanırsın aşağı, ama daha ilk basamakların ardından geri döner, merdivenleri koşarak inmeye kalkarsan, daha işin başında yuvarlanıp gidersin, hem belki değil, kesin olarak. Yani bu koridorlarda bir şey bulamadın mı, kapıları aç, kapıların arkasında da bir şey ele geçiremedin mi, yukarılarda yeni katlar vardır; oralarda da bir şey bulamadın mı zararı yok, yeni merdivenlere atıl, tırman yukarı; sen çıkmaktan vazgeçmedikçe, basamakların sonu gelmez, senin yukarılara tırmanan ayaklarının altında onlar da yükselip durur.

Havramızda

Havramızda yaklaşık sansar iriliğinde bir hayvan yaşıyor. Çokluk pek iyi görebiliyoruz kendisini, aşağı yukarı iki metre yakınına kadar sokulmamıza ses çıkarmıyor. Rengi açık mavi yeşil; henüz kimse el sürmüş değil postuna, yani bu konuda bir şey söylenemez. Hatta postun gerçek renginin de belli olmadığını neredeyse ileri süresi geliyor insanın. Belki görünürdeki renge yol açan, posta yapışıp kalmış tozlar ve sıva parçacıklarıdır; çünkü havranın iç duvarlarındaki sıvayı andırıyor renk, ama ondan biraz daha açık. Ürkekliği bir yana, alabildiğine sakin, pinekleyip durmaktan hoşlanan bir hayvan; ürkütülmese sanırım bulunduğu yeri pek değiştiremeyecek. En sevdiği yer de kadınlar bölümünün kafesi; belirgin bir hazla pençelerini kafesin gözlerine geçiriyor, gövdesini ileriye uzatıp yukarıdan ibadet yerine bakıyor, bu atak konumdan hoşlanıyor adeta! Ne var ki, havranın

bekçisi, hayvanı asla kafese yaklaştırmamakla görevlendirilmiştir, hayvan oraya alışır yoksa; kadınlar kendisinden korktukları için de buna izin vermemek gerekiyor. Kadınların niçin korktukları belli değil. Hani ilk bakışta korkutucu bir görünümü yok değil hayvanın; en başta uzun boynu, üç köşeli yüzü, neredeyse yatay durumda ileri fırlamış dişleri, üst dudak yukarısında dişler üzerinden taşan bir dizi açık renkte belli ki pek sert fırçamsı uzun kıl; bütün bunlar korkutabilir insanı, ama çok geçmeden görünürdeki bütün bu korkutuculuğunun ne kadar masum nitelik taşıdığı ister istemez anlaşılıyor; çünkü bir kez insanlardan uzak tutuyor kendini, bir orman hayvanından daha ürkek, öyleyken en hoşlandığı yer öyle görülüyor ki binanın içi. Galiba şanssızlığı da bu binanın bir havra, yani vakit vakit insanlarla dolup taşan bir yer oluşu. Kendisiyle anlaşılabilse, bizim bu dağ kasabasındaki cemaatin yıldan yıla küçüldüğü ve havrayı ayakta tutmak için gerekli paranın sağlanmasında şimdiden güçlük çekildiği söylenerek hayvanı avutma yoluna gidilebilirdi belki. Bir süre sonra havranın bir zahire deposu ya da buna benzer bir dönüştürülmesi, dolayısıyla hayvanın şimdi acı acı eksikliğini duyduğu huzura ileride kavuşması olmayacak şey değil. Doğru; hayvandan korkan yalnız kadınlar; erkeklerin hainidir onu umursadığı yok. Bir kuşaktakiler onu öbür kuşaktakilere gösterdi, herkes tekrar tekrar gördü hayvanı, sonunda da ona dönüp bakan kalmadı. Onu ilk gören çocuklar bile şaşırmıyor artık. Havranın evcil bir hayvanına dönüştü. Neden havranın kendine özgü, başka yerde rastlanmayan bir evcil hayvanı bu-

lunmasındı? Kadınlar olmasa, hayvanın tapınaktaki varlığını bundan böyle pek kimse fark etmeyecekti. Ama kadınların bile gerçekte hayvandan korktuğu yok. Zaten böyle bir hayvandan her gün korkmak, yıllar ve yıllar boyu böyle bir korkuyu yaşamak tuhaf kaçardı doğrusu. Gerçi hayvanın erkeklerden çok kendi yakınlarında eğleştiğini söyleyerek, korkakça davranışlarını haklı göstermeye çalışmıyor değil kadınlar; söyledikleri de doğru; aşağılara, erkeklerin yanına inmeyi hayvan göze alamıyor; şimdiye kadar onu havranın zemininde kimse görmedi. Kadınlar bölümünün kafesine yaklaştırılmadı mı, en azından karşı duvarda, kafes hizasında oyalanıyor. Pek dar bir pervaz bulunuyor burada, iki parmak eninde bile değil ve havranın üç başını dolanıyor; bazen bu pervazda usulcacık sağa sola süzülüyor hayvan, ama çok vakit kadınların karşısında belli bir yerde sakin sakin oturuyor. Bu dar yoldan nasıl böyle kolaylıkla yararlanabiliyor, neredeyse akıl alacak gibi değil. Ayrıca, yukarıda pervazlardan oluşan yolun sonuna gelip geriye dönüşü görülmeye değer. Artık iyice yaşlandığı kuşkusuz; ama yine de havada en atak taklaları atmaktan geri kalmıyor. Bu takla atmalarda da başarısızlığa uğradığı hiç yok; boşlukta arkasına dönüveriyor ve pervazdaki gezisini hemen yine sürdürmeye başlıyor. Orası öyle; birkaç kez seyretti mi kanıksıyor insan, boyuna gözlerini dikip hayvana bakacak neden bulamıyor. Hani kadınları da hayvanla ilgilenmeye yönelten ne korku, ne de merak duygusu; kendilerini tapınmaya daha çok verseler, büsbütün unutabilirlerdi hayvanı. Ötekiler izin verse, sofu kadınlar

bunu yapmaz da değillerdi; ama büyük çoğunluğu oluşturan öbür kadınlar, her vakit dikkati üzerlerine çekmekten hoşlanıyor, hayvan da bu konuda arayıp da bulamayacakları bir bahane. Ellerinden gelse de göze alabilseler, daha çok korkuya kapılmak için hayvanı ayartıp daha fazla yanlarına sokulmasını sağlarlardı. Ama doğrusu hiç de onların yanına sokulmaya yanaşmıyor hayvan, kendisine ilişmedikleri süre kadınları da erkekler gibi pek umursamıyor. Âyin dışındaki zamanlar, anlaşılan bizim henüz belirleyemediğimiz bir duvar kovuğunda yaşadığı gibi, âyin sırasında da gizli saklı kalabilse hepsinden çok memnun olacak. Ancak âyin başlar başlamaz, gürültüden ürkerek ortaya çıkıyor. Ne olup bittiğini görmek mi amacı? Uyanık ve tetikte bulunmak mı? Yoksa gerektiğinde kaçabilmesini sağlayacak bir özgürlüğü elinde bulundurmak mı istiyor? Korkuya kapılıp çıkıyor ortaya. Korkusundan havada taklalarını atıyor ve âyin bitmeden de çekilip gitmeyi göze alamıyor. Daha çok yükseklerde eğleşmesi, buralarda kendisini kuşkusuz her yerdekinden çok güven içinde hissetmesi; ayrıca, en iyi gezinme olanaklarına da kafes üzerinde ve duvardaki pervazda kavuşuyor, ama buralarda da asla kalmıyor her vakit, bazen daha aşağılara erkeklerin bulunduğu yere doğru iniyor; kutsal yasalar hücresinin perdesi parlak bir pirinç sopaya tutturulmuş; pirinç sopa hayvanı adeta kendine çekiyor, sessizce yaklaşıyor buraya, ama sopanın yanına gelince hep uslu uslu oturuyor. Kutsal yasalar hücresinin hemen önünde bile kimseyi rahatsız ettiği söylenemez; sürekli açık duran, belki de gözkapaklarından yoksun

çil çil gözleriyle cemaati seyrediyor sanki; ama kuşkusuz kimseye baktığı yok, gözü yalnız kendisini tehdidi altında hissettiği tehlikelerde.

Bu konuda, hiç değilse az öncesine kadar, bizim kadınlardan çok daha akıllıca değildi davranışı. Korkacağı ne gibi tehlikeler olabilirdi çünkü? Kendisine bir şey yapmaya niyetlenen kim? Yıllardan beri adeta kendi başına buyruk yaşayıp gitmiyor mu? Erkeklerin kendisiyle ilgilendikleri yok. Kadınların çoğunluğu ise, hayvan ortadan kaybolmaya görsün, belki mutsuz hissederdi kendini. Sonra havrada tek hayvan; düşmanı bulunmuyor. Söz konusu durumu aradan geçen bunca yıldan sonra sezmesi gerekirdi. O gürültülü tapınmalar kendisi için pek ürkütücü olabilir; ama nihayet gürültü kararlı bir ölçüde kalıyor ve her gün, bayram günleri biraz daha artarak, düzenli ve aralıksız yineleniyor: En ürkek hayvan bile şimdiye kadar alışırdı duruma; kaldı ki gürültünün, peşine düşmüş olabilecek düşmanlarının gürültüsü değil de, içyüzünü bir türlü kavrayamadığı bir gürültü niteliği taşıdığını görüyor. Neden öyleyse bu korku? Çoktan geçmişe karışmış zamanların anımsanması mı? Yoksa gelecek zamanların bir önsezisi mi? Yoksa bu yaşlı hayvan, her defasında tapınmak için havrada bir araya gelen üç ayrı kuşağın insanlarından daha mı çok şey biliyor?

Anlatılanlara bakılırsa, pek çok yıl önce gerçekten havradan kapı dışarı edilmek istenmiş. Hani doğrudur belki; ama bunların uydurma anlatılar olması daha akla yakın. Gerçekliği kanıtlanabilen bir şey varsa, böyle bir hayvanın tapınaktaki varlığına göz yumul-

masının dinsel yasalar açısından caiz olup olmadığının bir vakitler tartışılmış olması. Çeşitli hahamlara raporlar hazırlatılmış bu konuda, çeşitli görüşler belirip ortaya çıkmış; çoğunluk, hayvanın havradan atılması ve tapınağın yeniden kutsanması görüşünü savunmuş. Ama dışarıdan buyruklar vermek kolaymış, çünkü gerçekte hayvan yakalanacak gibi değilmiş, bu yüzden de onu havradan dışarı atmak olanaksızmış.

Ne var ki yakalanıp havradan uzaklaştırıldı mı, insan kendisinden yakayı sıyırdığına yaklaşık güvenebilirmiş. Anlatılanlara bakılırsa, pek çok yıl önce hayvan gerçekten havradan kapı dışarı edilmek istenmiş. Havraya bakan adamın anımsadığına öre, kendisi gibi havra bakıcılığı yapan dedesi bundan söz açmayı pek severmiş; o da çocukluğunda hayvandan kurtulmanın olanaksızlığından söz edildiğini işitmiş, bunun üzerine tırmanma işinde yaman biri olan dedeyi bir hırstır basmış, tüm köşe bucağı ve saklanıp gizlenecek yerleriyle havranın açık seçik orada bulunduğu ışıl ışıl bir kuşluk vakti yanına bir ip, bir sapan ve bir de sopa alarak usulcacık tapınaktan içeri süzülmüş.*

* "Ne var ki yakalanıp havradan..." ile başlayıp "... usulcacık tapınaktan içeri süzülmüş." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

Bir Köpeğin Araştırmaları

Yaşamım nasıl da değişti, ama doğrusu nasıl da değişmemiş bulunuyor. Şimdi bazen düşüncelerimi gerilerde gezdirip, henüz köpekler arasında günlerimi geçirerek onların dert ve tasalarını paylaştığım, köpekler içinde bir köpek olduğum günleri aklıma getiriyorum da, biraz daha dikkatle bakınca görüyorum ki, bu işte öteden beri aksayan bir taraf, kırık kopuk bir yer vardı, o pek saygıdeğer ulusal toplantılarda hafif bir hoşnutsuzluktur hep sarardı içimi; arada bir ama hayır, pek çok, eş dost arasında bile kendimi bu hoşnutsuzluğa kaptırır, yakınlık duyduğum bir köpek arkadaşı yalnızca görmek, nasılsa işte onu yeni bir gözle görmek bile beni aptallaştırır, korkutur, çaresizlik, hatta umutsuzluğa sürüklerdi. Ama sonra yine bir ölçüde yatışır, kendilerine durumu açıkladığım dostlarım yardımıma koşar, derken yine sessiz sakin yaşamaya başlardım; öyle günler ki, yukarıda

sözü edilen şaşırtıcı durumlar yine eksik olmaz, ama bunları şimdi daha bir serinkanlı karşılar, yaşadığım hayatın içine daha bir serinkanlı yerleştirirdim. Hani bunlar belki yorardı beni; ama başkaca bana zararı dokunmaz, gerçi biraz soğuk, çekingen, ürkek, hesabî, ama her şeye karşın basbayağı bir köpek varlığını sürdürmeme izin verirlerdi. Zaten arada böylesi molalar olmasa, nasıl bu yaşa erişirdim; gençliğimin pek tatsız olaylarını gözden geçirip, yaşlılığın pek tatsız olaylarına göğüs gererken gösterdiğim bu dinginliğe hangi çabayla ulaşır, itiraf edeyim ki silik, daha ihtiyatlı bir deyimle pek parlak denemeyecek doğal yeteneğimden gerekli sonuçları nasıl çıkarıp, adeta tümüyle onların gösterdiği doğrultuda bir ömür sürerdim. Kendi kabuğuma çekilmiş, yalnızlık içinde, sadece o umutsuz, ama benim için zorunlu araştırmalarla vakit geçirerek yaşayıp gidiyorum; ama uzaktan uzağa da kuşbakışı görüyorum ulusumu, bu bakışı yitirmiş değilim; sık sık haberler sızıp geliyor bana kadar, benim de zaman zaman sesimi işittirdiğim fırsatlar çıkıyor. Bana saygıyla davranıyorlar; yaşayış biçimimi anlamıyor, ama bundan ötürü bana darılıp gücenmiyorlar; hatta sağda solda uzaktan koşup geçtiklerini gördüğüm genç köpeklerin, küçüklüklerini hayal meyal da olsa pek anımsayamadığım bu genç kuşağın saygı dolu bir selamı benden esirgediği yok.

Hani bir gerçeğin gözden uzak tutulmaması gerekiyor: Açıkça ortada duran bütün acayipliklerime karşın, hiç de büsbütün soyuma yabancı bir yanım bulunmuyor. Çünkü düşünüyorum da –düşünmek için de gereken zamana, isteğe ve yeteneğe sahibim–

doğrusu köpeklerin durumuna hiç diyecek yok. Biz köpekler dışında dört bir taraf çeşit çeşit yaratıklarla dolu; zavallı, pek bir değer taşımayan, suskun, bazı bağırtılardan başka şey bilmeyen yaratıklar hepsi; biz köpeklerden pek çoğu, bunları kendisine inceleme konusu yapıyor, bunlara isimler takıyor, bunlara yardım etmeye, bunları eğitip soylulaştırmaya uğraşıyor. Beni rahatsız etmeye kalkmadıkları süre umursadığım yok onları; birini ötekine karıştırıyor, kendilerini görmezden geliyorum. Ama bir şey var, gözümden kaçmayacak gibi göze çarpıcı: Biz köpeklerle karşılaştırırsak ne kadar az bir dayanışma var aralarında; birbirlerinin yanından nasıl da yabancı, suskun ve bir çeşit düşmanlıkla geçip gidiyorlar; ancak en bayağı bir çıkar kaygısıyla birazcık, o da dıştan birbirlerine bağlılar; hatta bu çıkardan bile sık sık kin ve kavgalar doğuyor. Biz köpekler öyle miyiz! Sanırım şunu söyleyebiliriz ki, biz bütün köpekler bir tek topluluk içinde yaşarız; oysa normal olarak zaman içinde gelişip ortaya çıkmış sayısız ve köklü ayrılıklardan ötürü birbirinizden işte öylesine değişik konumlarımız vardır. Hepimiz bir topluluk içindeyiz! Bir güç birbirimize doğru iter bizi ve hiçbir şey kendimizi bu itici güce bırakmaktan bizi alıkoyamaz; gerek benim hâlâ bildiğim birkaçı, gerek aklımdan çıkıp gitmiş o sayılamayacak kadarıyla tüm yasa ve kurumlarımız, elde edebileceğimiz bu en büyük mutluluğun özleminden, yani sıcacık hep bir arada bulunma isteğinden kaynaklanıyor. Ancak, bir de tersyüzü var işin. Benim bildiğim, hiçbir yaratık biz köpekler kadar dağınık yaşamaz; hiçbirinde bizdeki kadar çok, bizdeki kadar

sayılamayacak sınıf, cins ve meslek ayrılıkları görülmez. Birbirimizle dayanışma içinde kalmak isteyen bizler –bunu da her şeye karşın o coşkulu anlarımızda başarıyoruz–, özellikle bizler de biri ötekine benzemeyen ve çok vakit yanı başınızdaki soydaşınızın bile kavrayamadığı mesleklerde, köpeklerin olmayan, hatta daha çok köpeklere karşı konmuş yasalara tutunarak birbirimizden pek ayrı yaşayıp dururuz. Ne çetin şeylerdir bunlar; en iyisi kurcalamadan geçilmek istenen –bu görüşü de anlıyor, kendiminkinden de iyi anlıyorum–, ama beni de tümüyle sultası altında tutan şeyler. Neden ben de ötekiler gibi davranmıyor, kendi ulusumla birlik içinde yaşayıp bu birliği bozacak bir şeyle karşılaştım mı sesimi çıkarmadan bunu benimsemiyor, büyük hesap içinde ufak bir yanlış gibi buna bakmıyor, kuşkusuz bizi hep karşı konulmaz bir güçle toplum içinden çekip almaya çalışan güce değil, mutlulukla bizi birbirimize bağlamak isteyen güce hep yüzüm dönük kalmıyorum.

Küçüklüğümdeki bir olay geliyor aklıma; sanırım herkesin çocukluğundan bildiği o mutlu ve nedeni açıklanmaz coşkularla dolu ruh durumlarından birini yaşıyordum, pek gencecik bir köpektim henüz, hoşuma gitmeyen hiçbir şey yoktu, her şey benimle ilişkiliydi; öyle sanıyordum ki, çevremde büyük olaylar olup bitiyor, bunlar hep benden soruluyor, benim bunların sözcülüğünü yapmam gerekiyordu; kendileri hesabına koşup durmasam, kendileri hesabına bedenimi sağa sola devindirmesem perişanlık içinde yerde yatıp kalacaklardı. Evet, aradan yıllar geçtikçe uçup gidecek çocuksu hayaller; ama o zamanlar güç-

lüydü bu hayaller, büsbütün onların çekiciliğine kaptırmışım kendimi; ayrıca, kuşkusuz o çılgınca umutlara hak verir görünen olağanüstü bir durumla da karşılaşmıştım. Gerçekte olağanüstü bir şey değildi, sonraları bunun gibisini ve bundan da tuhafını hayli sık yaşadım; ama o zamanki olay güçlü, silinmez, sonraki bir sürü olaya yön veren bir izlenim bıraktı üzerimde. Diyeceğim, günün birinde ufak bir köpek topluluğuna rastladım; daha doğrusu ben rastlamadım da o gelip beni buldu. Uzun süre zifiri bir karanlıkta koşup durmuştum, ileride gerçekleşecek büyük olayların önsezisi vardı ruhumda –öyle bir önsezi ki, kuşkusuz kolayca aldatıyordu beni, çünkü hep içimde yaşıyordu–, uzun süre zifiri karanlıkta koşup durmuş, her şeye karşı kör ve sağır, sağa sola seğirtmiştim; yalnızca içimdeki o belirsiz isteğin yol göstericiliğine bırakmıştım kendimi ve derken tam yerine gelmişim gibi bir duyguyla ansızın durakalmıştım; gözlerimi kaldırmış, apaydınlık bir gün ortasında bulunduğumu görmüştüm; biraz pusluydu hava, tüm çevrem iç içe geçmiş dalgalar halinde mest edici kokularla doluydu; karışık sesler çıkarıp selamladım sabahı; ansızın, kendilerini sanki ben çağırmışım gibi, şimdiye kadar asla işitmediğim müthiş bir gürültüyle karanlık bir köşeden yedi köpek gün ışığında ortaya çıktı. Köpek olduklarını açık seçik görmesem ve nasıl çıkardıklarını kestiremesem de gürültüyü onların yanları sıra getirdiğini işitmesem, hemen kaçmakta alırdım soluğu, ama bu durumda yerimden kımıldamadım. O vakitler yalnızca köpek soyuna vergi yaratıcı müzik yeteneğinden hemen hiç haberim yoktu, be-

nim ancak yavaş yavaş gelişen gözlem gücümden şimdiye kadar anlaşılacağı üzere saklı kalmıştı bu yetenek; öyle ya, müzik ta ana sütü emdiğim zamandan beri pek doğal ve varlığı zorunlu bir nesne gibi çevremi sarmış, bu nesneyi normal yaşamımdan ayırmaya beni zorlayan hiçbir durumla karşılaşmamıştım; bu konuda çocuksu aklımın alacağı biçimde belli belirsiz dikkatim çekilmeye çalışılmıştı, o kadar; dolayısıyla ansızın yedi büyük müzisyenle karşılaşmak hayli şaşırtmıştı beni, adeta sarsılmıştım. Ne konuşuyor, ne şakıyor, genel olarak neredeyse büyük bir inatla susuyor, ama bomboş mekân içinde de kaşla göz arasında bir müzik kotarıp çıkarıyorlardı. Her şeyleri müzikti, ayaklarını kaldırıp indirmeleri, başlarını şu ya da bu yana döndürmeleri, koşmaları, dinlenmeleri, birbirine karşı konumlarını belirlemeleri, örneğin birinin ön ayaklarını baştakinin sırtına dayayıp arka arkaya dizilmeleri ve baştakinin öbürlerinin yükünü dimdik sırtında taşımaları ya da hepsinin yere yakın bir yükseklikte sessizce süzülüp giden vücutlarını birbirlerine dayayıp bir halka yapmaları müzikti. Bu birleşmeler sırasında da yanılgıya düşmüyorlar, biraz güvensizlik içinde bulunan, hemen öbürleriyle kaynaşamayan, müziğin ezgisine adeta bazen ayak uyduramayan en sonuncusunda bile böyle bir yanılma görülmüyordu. Ötekilerdeki müthiş güvenle karşılaştırıldı mı, güven duygusundan yoksun denebilirdi sonuncusu için; ama daha da büyük, daha da yetersiz bir güvensizlik de olsa bu, zararı yoktu; çünkü ötekiler, o büyük ustalar tempoyu sarsılmaz biçimde koruyorlardı. Ancak, kendileri pek görülmü-

yor, hiçbiri pek seçilmiyordu. Ortaya çıkıvermişlerdi, bir köpek olarak yürekten kendilerini selamlamıştım; doğru, kendilerine eşlik eden gürültü beni pek şaşırtmıştı, ama ne de olsa köpektiler, benim gibi, senin gibi köpeklerdi; yolda karşılaştığım köpekleri nasıl izliyorsam, onları da öylece izlemiş, kendilerine sokulmak, kendileriyle selamlaşmak istemiştim; onlar da pek yakınımdaydı hani. Benden pek büyüktüler, benim içinde yer aldığım o tüyleri uzun ve yünsü köpek cinsinden değillerdi, ama gene de boy bos ve biçim bakımından bana pek yabancı sayılmazlardı; hatta pek iyi tanıdığım şeylerdi, bu ve benzeri cinsten pek çok köpek vardı bildiğim. Ama siz daha bu düşüncelerle oyalanırken, müzik yavaş yavaş ağırlık kazanıp öne çıkıyor, bayağı kavrıyor sizi, bu gerçek köpekçiklerden uzaklaştırıyor, dört bir yandan, yukarıdan, aşağıdan, her bir taraftan gelen, dinleyeni ortasına alıp üzerine çullanan, onu altında ezen ve o yok olurken artık uzak sayılabilecek bir yakınlıktan işitilir işitilmez fanfarlarını öttüren müzikle, yalnız ve yalnız bu müzikle, hiç istemeyişinize, tüm gücünüzle diretmenize, bir acıyla karşı karşıya bırakılıyormuşsunuz gibi ulumanıza aldırmayarak sizi uğraşmak zorunda bırakıyor, derken yine salıveriyordu; çünkü artık fazlasıyla bitkin düşmüş, fazlasıyla yok olmuş, dermansız kalmışsınızdır; müziği işitecek haliniz yoktur; salıverilmişsiniz ve yedi küçük köpeğin önünüzden alay halinde geçişlerini, sıçrayıp zıplamalarını görmüşsünüzdür; üzerinizde ne kadar yanlarına yaklaşılmaz bir izlenim bıraksalar da yine seslenecek, sizi aydınlatmalarını rica edecek, burada böyle ne yaptıklarını

soracak olmuşsunuzdur – henüz bir çocuktum, her vakit ve herkese sorular yöneltebileceğimi sanıyordum. Ama işte tam davranacaktım, yedi köpekle aramda o hoş, aşina ve köpeksi bağlantıyı tam duyumsamıştım ki, yeniden ortaya çıktı müzik; aklımı başımdan alıp, sanki kendim de müzisyenlerden biriymişim gibi beni fır fır döndürmeye başladı, oysa bu müziğin bir kurbanıydım sadece; ne kadar merhamet diledimse de oraya buraya savurup durdu beni ve sonunda o çevrede yetişen, ama benim şimdiye kadar farkına varmadığım dağınık bir çalılığa sıkıştırdı, kıskıvrak kucaklayıp başımı bastırarak yere eğdi, açıklıkta ne kadar gümbürdeyerek ötmüş olursa olsun, bana biraz soluk alma fırsatını verdi. Doğrusu, yedi köpeğin bu hünerinden çok –aklımın ermediği bir hünerdi, beri yandan yeteneklerimin büsbütün dışındaydı– onların cesaretlerine şaşıyordum, yaptıkları müziğin etkisine nasıl da kendilerini öyle düpedüz ve açıkça bırakmaya kalkabiliyorlar, bu müziğe öyle sessiz sakin nasıl da katlanıyor, nasıl olup da müzik onları çökertip soluksuz bırakmıyordu. Kuşkusuz şimdi sığındığım kovuktan daha bir dikkatle bakınca, onların pek serinkanlı değil, alabildiğine gergin bir hava içinde çalıştıklarını görüyordum. Görünürde alabildiğine güvenle devinen bu bacaklar, her adımda sonu gelmez korkulu bir kasılmayla titriyor, adeta mutsuzluktan kaskatı kesiliyor, biri ötekine bakıyor, boyuna yeniden söz geçirmeyi başardıkları dilleri hemen ardından gene bir karış ağızlarından sarkıyordu. Onları böylesine heyecanlandıran başaramama korkusu değildi elbet; onlarınki gibi bir şeye yeltenebi-

len, böyle bir şeyi kotarıp ortaya çıkarabilenin korku nesineydi artık. Hem neden korksunlardı? Şimdi burada yaptıklarını yapmaya bir zorlayan mı vardı onları? Özellikle şimdi kendilerini böyle anlaşılmaz biçimde yardım gereksinir gördüğüm için, artık dayanamayıp çılgınca gürültü arasından sorularımı yüksek sesle ve meydan okurcasına haykırdım. Onlarsa –akıl erdirilecek gibi değildi, akıl erdirilecek gibi değildi doğrusu– yanıt vermeyerek, sanki ben orada yokmuşum gibi davrandılar. Köpek seslenmesini büsbütün yanıtsız bırakan köpekler; görgü kuralları-na karşı işlenmiş bir suç ki, ister en küçük köpek işlesin bunu, ister en büyük, asla bağışlanmaz. Yoksa köpek değiller miydi? Ama nasıl olurdu, şimdi daha bir dikkatle kulak kabartıyor, usulcacık birbirlerine seslendiklerini bile işitiyordum; birbirlerini şevke getiriyor, güçlüklere birbirlerinin dikkatini çekiyor, yanılgılara karşı birbirlerini uyarıyorlardı. Seslenmelerime özellikle hedef aldığım en küçük köpek, ikide bir yan gözle bana bakıyordu; sanki bana yanıt vermeyi pek istiyordu da, yanıt vermesine müsaade edilmediği için kendini tutuyordu. Ama ne diye müsaade edilmesindi buna? Yasalarımızın her vakit kayıtsız şartsız gerçekleştirilmesini istediği bir şey, bu kez ne diye gerçekleştirilemesindi? İçimde bu soru başkaldırıp duruyordu, müziği unutmuştum adeta. Karşımdaki bu köpekler, yasaları ayaklar altına alıyorlardı. Ne kadar büyük sihirbaz olsalar da, yasalar kendileri için de geçerliydi; bunu ben daha o zamanki çocukluğumla pek iyi anlamış, sonradan daha da çok şeyleri anlamaya başlamıştım. Nedeni suçluluk duygusuysa,

susmakta gerçekten haklıydım kuşkusuz. Çünkü o nasıl davranıştı öyle! Yüksek sesli müzik farkına varmamı önlemişti şimdiye kadar; şimdi görüyordum ki, tüm haya duygularını sıyırıp atmışlardı üzerlerinden; sefil yaratıklar, dünyanın hem en gülünç, hem en utanç verici eylemini gerçekleştiriyor, arka bacakları üzerinde dimdik yürüyorlardı. Tüh, Allah kahretsin! Giysilerini soyunuyor, mahrem yerlerini gururla sergiliyorlardı; bundan haz duyuyor ve bir an içlerindeki iyi içgüdüye uyup da ön bacaklarını indirseler, sanki yaptıkları bir hataymış, doğa'nın kendisi hataymış gibi korkuyla irkiliyor, bacaklarını yine çarçabuk havaya kaldırıyorlardı. Bakışları, biraz günahkârlığa saptıkları için sanki bağışlanma diliyordu. Dünya tersine mi dönmüştü? Neredeydim? Ne olmuştu? Kendi varlığım söz konusuydu, dolayısıyla daha çok duraksayamazdım, çepeçevre beni kıskaca almış çalılıklardan kurtardım kendimi, bir hamlede sıçrayıp dışarı çıktım; niyetim, köpeklerin yanına varmaktı; ben küçük öğrencinin bir öğretmen gibi davranması, ne yaptıklarını onların kafalarına sokması, onları daha çok günaha girmekten alıkoyması gerekiyordu. "Bak şu koca köpeklere! Bak şu koca köpeklere!" diye yineliyordum kendi kendime. Ama tam çalılıktan kurtulmuş, köpeklerle aramda iki üç sıçrayışlık bir yer kalmıştı ki, deminki gürültü tekrar üzerime çullandı. Belki o şevkle, artık yabancım olmayan bu gürültüye bile karşı koyabilirdim; ama derken gürültünün o müthiş, öyleyken belki üstesinden gelinebilecek gücü arasında duru, sert, hep aynı kalan, büyük uzaklıklardan bayağı hiç değişmeksizin kopup gelen ses, belki gü-

rültü içindeki bu gerçek melodi yükselip bana diz çökertti. Ah, bu köpeklerinki nasıl insanın aklını başından alan bir müzikti böyle? Daha ileri gidemiyor, onlara akıl hocalığı yapmak istemiyordum; bacaklarını açıp günah işleyebilir ve başkalarını da sessiz sakin kendilerini seyretme günahına sürükleyebilirlerdi; ben küçücük bir köpektim, kim öylesine güç bir işi yapmamı isteyebilirdi benden? Hatta olduğumdan da küçülttüm kendimi; köpekler gelip benden davranışları konusunda ne düşündüğümü sorsalar bir köpek eniği gibi ciyaklar, belki kendilerine hak verirdim. Ama arası çok geçmeden tüm gürültü ve aydınlığı yanlarında götürerek karanlıkta gözden kayboldular.

Daha önce dediğim gibi, bütün bu olayda pek alışılmadık bir taraf yoktu; uzun bir yaşam süresince bir kimsenin karşısına öyle şaşırtıcı şeyler çıkar ki, bütün'ün içinden alınıp bir çocuk gözüyle incelendi mi, daha da şaşırtıcı görünür. Sonra, her şey gibi söz konusu olay da o yerinde deyimle "söze boğulur", atlanıp geçilirdi üzerinden; işte yedi müzisyen bir araya toplanmıştır da, sabahın sessizliğinde bir konser vermektedir, küçük bir köpek de yolunu şaşırıp onların bulunduğu yere gelmiştir, rahatsız eden bir dinleyicidir hani, köpekler konserlerini özellikle korkunç ve yüce bir hava içinde icra ederek onu kovmaya çalışırlar, ama boşuna. Bu küçük köpek, yönelttiği sorularla rahatlarını kaçırmıştır. Bu durumda, bir yabancının çevrelerinde yalnızca eğleşmesiyle yeterince rahatı kaçan müzisyenler, üstelik bu rahatsızlığı sorulara yanıtlar vererek daha da büyütseler miydi? Yasalar hiçbir soru yöneltenin sorusunun yanıtsız bırakılma-

masını buyursa bile, böyle küçücük, böyle serseri bir köpek sözü edilmeye değer bir şey miydi? Ve hiç anladıkları yoktu, çünkü sorularını pek anlaşılmayacak havlamalarla açığa vuruyordu. Ama belki de onu pekâlâ anlıyor, kendilerini yenerek ona yanıt veriyorlardı da, o küçük yaratık yanıtı müzikten ayıramıyordu. Arka bacakları üzerinde yürümeye gelince, belki böyle yürümeleri gerçekten bir istisnaydı, yine de bir suç işliyorlardı. Ama işte yalnızdılar; dostlar arasında yedi dost, senli benli bir hava içinde bir araya gelmişlerdi; kendi dört duvarları içinde adeta yapayalnızlardı; çünkü dostlar ne de olsa başkaları değildir ve başkalarının bulunmadığı yerde küçücük meraklı bir sokak köpeği de bu başkalarının yerini tutamaz. Bu durumda da sanki hiçbir şey olmamış gibi değil miydi? Büsbütün öyle de değil, ama ona yakın; beri yandan anne ve babaların yavrularını daha az sağda solda koşturup, kendilerine daha çok susmalarını ve yaşlılara saygı beslemelerini öğretmeleri gerekirdi.

Bu noktaya gelindi mi, olay kapanmış demektir. Ama büyükler için kapanan bir olay, küçükler için henüz kapanmış sayılmaz. Sağda solda koşmaya, olup biteni anlamaya, sorular sorup suçlamalarda bulunmaya, araştırıp incelemeye başlamıştım; herkesi olayın geçtiği yere çekip götürmek, benim eğleştiğim yeri, yedi müzisyenin eğleştiği yeri, onların nerede ve nasıl dans edip konserlerini verdiklerini göstermek istiyordum; başlarından savıp da alay edecekken içlerinden biri benimle gelseydi, öyle sanıyorum ki, olup biteni bütün açıklığıyla anlatabilmek için masumiyetimi gözden çıkarır, ben de arka bacaklarım üze-

rinde dikilmeye çalışırdım. Eh, bir çocuk ne yaparsa kötü sayılır, ama sonunda da her yaptığı bağışlanır. Gelgelelim, ben bu çocuksuluğu sonradan da elden bırakmadım, bu çocuksulukla büyüyüp kocadım. Bugün kuşkusuz çok daha az önemsediğim olay üzerinde nasıl o zaman bağıra çağıra tartışıp bunu öğelerine ayırmaya, içinde yaşadığım topluluğu umursamaksızın oradakileri bu olay için bir ölçü diye almaya çalışmaktan bir türlü geri kalmamışsam, nasıl o zaman, ben de herkes gibi can sıkıcı bulduğum, ama işte bu yüzden –başkalarından ayrı– incelemelerimle düpedüz dağıtıp çözerek gözlerimi sonunda yine o alışılmış sakin ve mutlu gündelik yaşama çevirebilmek için boyuna bu işle uğraşmışsam, sonradan da tıpkı o zamanlardaki gibi, ancak daha çocuksu önlemlere başvurarak –ama aradaki fark fazla büyük değil– aynı iş üzerinde çalıştım hep ve bugün de hâlâ çalışıp duruyorum.

Ama işte o konserle başladı. Bundan ötürü yakınmıyorum; burada sesini duyuran benim doğuştan varlığımın, konser olmasa da bir başka yoldan kendini açığa vuracağı kuşkusuzdu. Ne var ki, bunun o kadar çabuk gerçekleşmesi, önceleri kimi vakit üzdü beni, çocukluğumun büyük bir parçasından etti, bazılarımızın yıllarca uzatmasını becerdiği yavru köpeklerinin o mutlu yaşamı bende topu topu bir iki ay gibi kısa sürdü. Ama aldırma, çocukluktan daha önemli şeyler vardır. Ve belki yaşlılığımda çetin bir yaşamla kazanılmış çocuksu bir mutluluk bana el sallamaktadır. Gerçek bir çocuğun katlanabileceğinden daha büyük bir mutluluk; ama yaşlılığımda kendisine katlanma gücüm bulunacak.

O zaman araştırmalarıma en basit şeylerden başlamıştım, malzeme eksik değildi elimin altında, yazık ki değildi; çünkü özellikle malzemenin bolluğu, kasvetli saatlerde beni umutsuzluğa düşürüyordu. Köpeklerin neyle beslendiklerini araştırmaya başlamıştım. Eh, kuşkusuz basit bir sorun değil; çok, çok eski zamanlardan beri uğraştırıp durur bizler, düşünüp taşınmalarımızın ana konusudur, bu alanda sayısız gözlem, deney ve görüşler vardır, gelişip bir bilim oluşturmuştur hepsi; bir bilim ki devcileyin boyutları yalnızca tek kişinin değil, bilginlerin tümünün birden kavrayış gücünü aşıyor ve salt köpeklerin bütünü tarafından, o da işte ahlaya oflaya ve taşınabildiği kadar taşınıyor. Çok eskilerden beri elde var olan bir servet sürekli ufalanıp dökülmekte, zahmetle yeniden bütünlenmesi gerekmektedir; bu durumda benim kendi araştırmalarımdaki güçlüklerden ve pek de gerçekleştirilecek gibi gözükmeyen önkoşullardan hiç söz açmamak daha yerinde olur. Bütün bunların bir itiraz niteliği taşıdığı söylenmesin bana, hepsini biliyorum çünkü; gerçek bilime burnumu sokmayı aklımın ucundan geçirdiğim yok, bu bilime yaraşan sayfayı duyuyorum, ama bunu çoğaltmak konusunda da ne yeterince bilgim, ne huzurum –hele birkaç yıldır– ne de hevesim var.Yiyeceği yiyor, ama en ufak bir incelemeye layık görmüyorum. Bu bakımdan bütün bilimlerin özü, yani annelerin memeden kesip yaşam içine salarken yavrularından uymasını istedikleri o küçük kural bana yetiyor: "Islatabildiğin her şeyi ıslat!" Ve gerçekten neredeyse her şeyi kapsamıyor mu bu kural? Ta atalarımızdan beri sürdürülen

araştırmaların buna ekleyeceği öyle hatırı sayılır bir şey var mı? Hep ayrıntılar, hep ayrıntılar ve ne kadar da güvenilemeyecek şeyler hepsi. Oysa söz konusu kural, biz köpekler yaşadıkça varlığını sürdürecek. Bizim ana besinimize ilişkin bir kural. Doğru, daha başka yardımcı çareler de var elimizde, ama darda kalırsak, yıllar da öyle pek kötü değilse, bu ana besin yaşatabilir bizi; bu ana besini ise toprak üzerinde ele geçiririz, toprak da bizim idrarımızı gereksinir, ondan alır besinini ve ancak buna karşılık ana besinimizi bize verir; söz konusu besinin ortaya çıkması da kuşkusuz –bunun da unutulmaması gerekiyor– belli bir takım sözler, şarkılar, devinimlerle çabuklaştırılabilir. Ama bana kalırsa hepsi bu kadar; bu yönden konu üzerinde söylenecek öyle önemli bir şey kalmamıştır. Bu noktada ben de doğrusu köpeklerin çoğuyla aynı düşünceyi paylaşıyorum ve bu yoldaki asi görüşlerin şiddetle karşısındayım. Doğrusu benim istediğim özel davranış görmek, ille de haklı çıkmak değil, kendi ulusumun bireyleriyle anlaşabilirsem mutlu hissederim kendimi, nitekim söz konusu durumda oluyor bu. Ama benim kendi girişimlerim bir başka doğrultuda. Kendi gördüklerimin bana öğrettiği gibi, bilimin ortaya koyduğu kurallara uyulup ıslatılır ve işlenirse, toprak besini verir bize ve bu da gene bilimin tümüyle ya da kısmen saptadığı yasalarda açıklanan nitelik, miktar, biçim, yer ve saatlerde olur. Bunu kabul ediyorum, ama benim sorum şu: "Toprak bu besini nereden alır?" Bir soru ki, genellikle anlaşılmadığı bahane edilir hep, en iyi bir olasılıkla şöyle yanıtlanır: "Yiyeceğin yetmezse bizimkinden

veririz." Dikkat buyurulsun bu yanıta. Biliyorum, bir kez ele geçirdiğimiz yiyecekleri aramızda dağıtmak köpek ulusunun erdemlerinden değildir. Yaşam çetin, toprak çoraktır, bilim bilgiden yana zengin, ama pratik başarılar açısından fakirdir yeteri kadar; yiyeceği olan bunu elinde tutup başkasına vermez, bu bencillik değil, bir köpek yasası, oy birliğiyle alınmış ulusal bir karardır; bencilliğin yenilmesinden doğup çıkmıştır ortaya, çünkü varlıklılar hep azınlıktadır. Dolayısıyla "yiyeceğin yetmezse bizimkinden veririz" yanıtı boyuna yinelenegelen bir deyiş, bir latife, bir takılma sözüdür. Böyle olduğunu unutmuş değilim. Ama o zamanlar sorularımla sağda solda sürtüp dururken bana karşı alayın bir kenara bırakılmış olması, bu yüzden daha büyük önem taşıyordu benim için. Gerçi bana hâlâ yiyecek bir şey veren çıkmıyordu –öyle hemen nereden alınacaktı yiyecek–; o anda birinin elinde yiyecek bulunsa bile, açlıktan kudurmuş, gözü başka şey görmüyordu. Ama önerileri ciddiydi ve bazen, yeteri kadar çabuk davranıp da çekip aldım mı, gerçekten ele geçirdiğim kimi ufak tefek yiyecekler bile oluyordu. Nasıl oluyor da bana karşı böyle özel bir davranış gösteriyor, beni gözetiyor, beni başkalarından üstün tutuyorlardı? Sıska, cılız, kötü beslenmiş, yiyecek ardında pek koşmayan bir köpektim de onun için mi? Ama bir sürü kötü beslenmiş köpek sağda solda koşup duruyor, elden geldi mi onların bile birazcık yiyecekleri ellerinden kapılıp alınıyor, çokluk açgözlülükten değil de, ilke bakımından böyle davranılıyordu. Yo yo, başkalarından üstün tutuyorlardı beni, hani ayrıntılarıyla bunu kanıtla-

yamazdım, daha çok böyle olduğuna ilişkin belli bir izlenim edinmiştim. Benim sorular mıydı acaba onları sevindiren? Benim soruları mı öyle pek zekice buluyorlardı? Hayır, sorularıma sevinmiyor, tümünü aptalca görüyorlardı. Ama yine de onları bana karşı böyle lütufkâr davranmaya zorlayan, benim sorulardan başkası olamazdı. Sorularıma katlanmaktansa, en iyisi o pek tatsız şeyi yapıp ağzımı yiyecekle tıka basa doldurmak istiyorlardı adeta – doldurmuyorlardı da doldurmak istiyorlardı. Ama o zaman da beni en iyisi başlarından kovup uzaklaştırmaları, soru sormamı bana yasaklamaları gerekmez miydi? Hayır, işte bunu yapmayı düşünmüyorlar, sorularımı işitmek istemiyor, ama sorularımdan ötürü de beni başlarından kovup uzaklaştırmaya kalkmıyorlardı. Her ne kadar alay edilmiş, budala küçük bir hayvancık davranışı görmüş, sağa sola itilip kakılmışsam da, doğrusu saygınlığımın en yüksek olduğu zaman bu zamandı, sonradan benzer bir durum asla çıkmadı karşıma; nereye gitsem kapılar açılıyor, hiçbir şey benden esirgenmiyor, hoyrat davranmak bahanesi altında gerçekte bana iltifatlarda bulunuluyordu. Ve bütün bunların hepsi de anlaşılan yalnızca benim sorularım, benim sabırsızlığım, benim araştırı tutkum yüzündendi. Yani böylece beni uyutmak mı istiyorlardı, zora başvurmaksızın, adeta sevip okşayarak beni yanlış bir yoldan, yanlışlığı öyle bütün kuşkular üstünde bulunmayıp, dolayısıyla zor kullanılmasına izin vermeyen bir yoldan geri çevirmek miydi niyetleri? Ayrıca, bana karşı bir saygı ve korku, zor kullanmaktan kendilerini alıkoyuyordu. Daha o zamanlar buna

yakın bir şeyi adeta sezinlemiştim. Bugün ise kesinlikle, o zaman böyle davrananların kendilerinden daha kesinlikle biliyorum böyle olduğunu; yalan değil, beni kandırıp yolumdan saptırmak istediler. Ama başaramadılar, tam tersi geçti ellerine, dikkatim daha bir incelik kazandı. Hatta anlaşıldı ki, bendim ötekileri kandırmak, ayartmak isteyen ve bir ölçüde de bunda başarı sağlamıştım. Ancak öbür köpeklerin yardımıyla anlamaya başlamıştım kendi sorularımı. "Toprak bu besini nereden alıyor?" diye sormuştum örneğin; bunu sorarken, öyleymiş gibi görünse bile toprak umurumda mı, toprağın derdi tasası umurumda mıydı? Hiç de değil; çok geçmeden anladığıma göre, benden düpedüz uzak bir şeydi bu, beni yalnızca köpekler ilgilendiriyordu. Öyle ya, köpeklerden başka ne var ki? Geniş ve boş dünyada köpeklerden başka kimden yardım umulabilirdi? Bilgilerin, soruların ve yanıtların tümü köpeklerde saklı değil miydi? Ama etkin duruma getirilebilse, gün ışığına çıkarılabilse bu bilgi, itiraf ettiklerinden, kendi kendilerine itiraf ettiklerinden sonsuz derecede çok daha fazla şey bilmeseler! En iyi yiyeceklerin bulunduğu yerler suskun, kapalı olur ya, en konuşkan köpek ondan da suskun, kapalıdır. Köpek soydaşınızın çevresinde sessiz saklı dolanırsınız, hırstan köpürür, kendi kuyruğunuzla kendinizi döver, sorar, ricalarda bulunur, sızlanıp yakınır, ısırır ve derken ele geçirir, hiçbir çaba harcamadan elde edeceğiniz şeyi ele geçirirsiniz. Size sevgiyle kulak verişler, dostça dokunuşlar, saygılı koklayışlar, candan kucaklaşmalar; benim ve senin iniltilerin birbirine karışır, tekleşir, her şey buna

yönelmiştir. Bir mest oluş, bir unutuş, bir buluş; ama özellikle elde edilmek istenilen şey, yani bilginin itirafı da ele geçmeden kalır hep. Bu yoldaki sesli ya da sessiz bir soruya olsa olsa, o da ayartmalar son sınıra vardırıldı mı, yalnızca sağır yüz ifadeleri, yan gözle bakışlar, puslu, bulanık gözler yanıt verir. Çocukken, o müzisyen köpeklere seslendiğim, ama onların sustuğu zamankinden pek farklı değil.

Hani denebilirdi ki: "Sen kendin köpek soydaşlarından dert yanıyorsun, pek önemli sorunlara ilişkin susmalarından yakınıyorsun, onların itiraf ettikleri ve pratikte değerlendirmek istediklerinden daha çok bilgi sahibi olduklarını ileri sürüyorsun, nedenini ve hikmetini kuşkusuz açığa vurmadıkları sususları yaşamı sana zehir ediyor, senin için katlanılmaz duruma sokuyor, bu yaşamı değiştirmek ya da onu terk etmek zorunda görüyorsun kendini; olabilir, ama sen kendin de bir köpeksin, sende de bu köpek bilgisi var, vursana işte açığa bunu; soru biçiminde değil de yanıt olarak. Bunu açığa vurdun mu, kim sana karşı durabilir? O büyük köpek korosu sanki bunu beklemiş gibi çöküp yıkılacak, o zaman da işte istediğin kadar gerçek, istediğin kadar açıklık ve itiraf sana, ardından böyle atıp tuttuğun bu basık yaşamın tavanı açılacak ve biz köpekler hep birden, yan yana yüce özgürlüğe doğru yükseleceğiz. Diyelim bu sonuncusu başarıya ulaşmadı, şimdiye kadarkinden daha mı kötüleşecek durum? Diyelim, gerçeğin bütünü yarı gerçekten daha da katlanılmaz nitelik kazandı, susanların yaşamı sürdürenler olup dolayısıyla haklı bulundukları doğrulandı, içimizde daha şimdiden yaşayan

o hafif umutsuzluk tam bir umutsuzluğa dönüştü, olsun! Madem ki yaşamana izin verildiği gibi yaşamak istemiyorsun, bir sınamaya değer. Böyle de, niçin başkalarını susmalarından ötürü kınıyor, ama kendin susuyorsun?' Yanıt kolay: Bir köpeğim de ondan. Pek önemli konularda tıpkı ötekiler gibi sımsıkı içine kapalı, kendi sorularına karşı duran, korkudan kaskatı bir köpek. Aslında, hiç değilse büyükler arasına karıştığımdan beri öbür köpeklere sorular yöneltmem, bir yanıt beklediğim için mi? Böyle sersemce umutlara mı kapılıyorum? Yaşamımızın dayandığı temelleri görüyor, bunların en çok derin bulunduklarını seziyor, işçileri, yapım işinde çalışan işçileri karanlık işçilerinin başında izliyor, öyleyken hâlâ bunların tümünün yok edileceğini, bunların terk edileceğini mi bekliyorum? Hayır, Allah biliyor ya, böyle bir şey beklediğim yok artık.

Onları anlıyorum, benim de damarlarımda onların kanı var, onların o yoksul, sürekli genç, sürekli istek dolu kanı. Ama aramızdaki ortak nokta kanlarımız değil yalnız, bilgimiz de, yalnız bilgimiz değil, bunun anahtarı da ortak. Söz konusu anahtarı ötekiler olmadan ele geçiremem, ötekiler yardım etmeksizin sahip olamam buna. En soylu iliği içinde barındıran demir kemiklere, bütün köpeklerin dişlerinin ortak ısırışlarıyla diş geçirilebilir ancak. Kuşkusuz sadece bir benzetme olup, bir abartma havası var şimdi söyleyeceğimde: Bütün dişler hazır olsalar, ama ısırmasalar, kemik kendi kendine açılacak ve ilik en güçsüz bir köpeğin bi-

le uzanıp alacağı gibi ortada durup duracaktır. Bu benzetmenin sınırları içinde kalırsam, benim amacım, sorduğum soruların ve yaptığım araştırmaların hedefi müthiş bir şey oluyor? Bütün köpekleri ne yapıp yapıp bir araya toplamak, onların işe hazır bulunmalarının baskısıyla kemiğin kendiliğinden açılmasını sağlamak, sonra onları hoşlandıkları özyaşamlarının içine salmak, ardından tek başıma, uzak yakın çevremde kimseler olmaksızın iliği sömürüp emmek. Bu müthiş bir şey gibi geliyor bana – öyle ki, besinimi yalnızca bir kemiğin iliğinden değil de, köpeklerin tümünün iliğinden alacağım adeta. Ama işte hepsi bir benzetme. Burada söz konusu olan ilik bir yiyecek değil, bunun tersi, yani bir zehirdir.*

Sorularımla sadece kendi kendimi kamçılıyor, çevremde bana yanıt veren o tek şey, yani o susuşla kendimi şevke getirmeye çalışıyorum. Araştırmalarınla giderek daha çok bilincine vardığın bütün o köpeklerin susmalarına ve hep de susacak olmalarına daha ne kadar göğüs gereceksin? İşte benim tek tek sorular üstündeki asıl can alıcı sorum: Daha ne kadar göğüs gereceksin? Yalnızca kendi kendime yöneltilmiş bir soru, benden başkasını rahatsız ettiği yok. Ne yaparsın ki tek tek sorulardan daha kolay yanıtlayabiliyorum bunu. Anlaşılan o doğal sonum gelip çatana kadar buna göğüs gerebileceğim, huzursuz sorulara

* "Onları anlıyorum, ..." ile başlayıp "... bunun tersi, yani bir zehirdir." ile biten bölüm Kafka'nın manüskrilerine dayanarak hazırlanan 'edisyon kritik'te yer almaz.

yaşlılığın huzuru giderek daha çok karşı koyacak. Belki de susacak, çevrem suskunlukla sarılı, adeta huzur içinde öleceğim; serinkanlılıkla bunu gözlüyorum. Biz köpekler, sanki kötülük için hayran olunacak güçte bir yürek, vaktinden önce eskitilemeyecek bir akciğerle donatılmışızdır; bütün sorulara, hatta kendi sorularımıza karşı durabiliyoruz, adeta bir suskunluk dalgakıranından kalır yerimiz yoktur.

Son zamanda yaşamımın bütünü üzerinde giderek daha çok düşüncelere dalıyor, benim belki de işlemiş olabileceğim, tüm aksaklığa yol açan o kesin hatayı arıyor, ama bir türlü bulamıyorum. Oysa böyle bir hatayı her şeye karşın işlemiş olmam gerekiyor; işlememiş, öyleyken uzun bir ömür boyu sürdürülen dürüst çalışmalarla istediğim şeyi ele geçirememişsem, bu, istediğim şeyin olanaksızlığını ortaya koyar, tastamam bir umutsuzluğa sürükler beni. Hayatında yapmış olduğun işlere bir bak şöyle! İlkin: "Toprak bizim için besini nereden alır?" sorusuna ilişkin incelemelerini ele al! Gerçekte kuşkusuz tutku derecesinde yaşamayı seven ben küçük köpekçik, bütün hazların, bütün zevklerin çevresinde bir yay çizip onlardan kaçıyor, ayartılara karşı başımı bacaklarımın arasına gömüyor ve çalışmaya koyuluyordum. Ne bilgelik, ne yöntem ne de amaç bakımından bilginlere özgü bir çalışmaydı bu, ama yine de öyle kesin bir rol oynamış olamazlar. Fazla öğrendiğim bir şey yoktu, çünkü vaktinden önce ana kucağından ayrılmış, çok geçmeden kendi başıma yaşamaya alışmıştım; özgür bir yaşam sürüyordum; oysa pek erken bağımsızlık, sistemli bir öğrenimin düşmanıdır. Ne var ki çok şey

görüp işittim, bin bir cins köpekle düşüp kalktım ve bu, az buçuk da olsa bilgeliğin yerini tuttu; ama bunun dışında, öğrenme için bağımsızlık bir sakınca oluştursa bile, kendi başına yürütülen araştırmalar da bir bakıma üstünlüktür. Benim durumumda daha da gerekliydi bağımsızlık, çünkü ben bilimin gerçek yöntemini izleyemiyor, yani benden öncekilerin çalışmalarından yararlanıp kendimle çağdaş araştırmacılar arasında bir bağ kuramıyordum. Tümüyle tek başıma yapmam gerekiyordu her şeyi. İşin ta başından başlamış, gençler için o mutluluk veren, yaşlılar içinse son derece bezginliği sürükleyici bilinçle, yani tesadüfen çekeceğim sonuç çizgisinin aynı zamanda kesin çizgi niteliği taşıyacağı bilinciyle işe koyulmuştum. Şimdi olsun, öteden beri olsun, araştırmalarımda gerçekten pek mi yalnızdım? Evet ve hayır. Her vakit orda burda benim durumumda yaşamış ve hâlâ da yaşayan köpeklerin bulunmaması akıl alacak gibi değil. Doğrusu bu kadar da kötü olamaz durumum. Başka köpeklerden kıl kadar farklı değilim. Her köpekte benim gibi bir sorma içgüdüsü vardır ve benim de içimde her köpekteki gibi bir susma içgüdüsü yaşıyor. Herkeste bir sorma içgüdüsü vardır. Yoksa sorularımla en hafif bir sarsıntılara çokluk bir haz, kuşkusuz aşırı bir hazla yaşamamın benden esirgenmediği sarsıntılara yol açabilir miydim? Öyle bir durumum olmasaydı, daha çok şey ele geçirebilmem gerekmez miydi? Bir susma içgüdüsüne sahip bulunmamın ise maalesef kanıtlanması gereksiz. Yani temelde rasgele bir köpekten bir başkalığım bulunmuyor; dolayısıyla aradaki tüm görüş ayrılıklarına

ve soğukluklara karşın, aslında her köpek beni kabullenecek ve ben de her köpeğe karşı bundan başka türlü davranmayacağım. Ama işte çeşitli öğelerin karışımı değişik bende; kişisel bakımdan pek büyük, ulusal bakımdan önemsiz bir ayrım. Peki, hep bu öğelerin karışımının geçmişte ve zamanımızda hiç benimkine benzer biçimde sonuçlandığı, benimkine mutsuz denirse, ondan çok daha mutsuz bir karışım niteliği taşıdığı görülmemiş midir? Görülmediği savı, eldeki tüm deneyimlere aykırı düşer. Biz köpekler en harikulâde mesleklerde çalışırız; öyle meslekler ki, elde enikonu güvenilir bilgiler bulunmasa, varlıklarına dünyada inanılacak gibi değildir. Hepsinden çok hava köpeklerini buna örnek vermek isterim. Biri bana ilk kez hava köpeklerinden söz edince gülmüş, asla kulak asmamıştım. Nasıl yani? Alabildiğine minik bir cins köpek bulunacak, benim kafamdan pek de iri sayılmayacak vücudu, yaşını başını aldığı zaman bile daha irileşmeyecek ve bu köpek elbet güçsüz, zayıf, görünürde yapmacık, gelişmemiş, aşırı bir titizlikle tıraş edilmiş bu yaratık, şöyle doğru dürüst sıçrayıp zıplama yeteneğinden bile yoksun bu köpek, anlatıldığına göre çokluk havada, yüksekte devinecek, ama beri yandan görünür bir iş yapmayıp dinlenmekle vakit geçirecekti, öyle mi? Hayır hayır, beni buna inandırmaya çalışmak, küçük bir köpeğin saflığını pek fazla sömürmektir sanıyordum. Ama arası çok geçmeden başka bir yerde, bir başka hava köpeğinden söz edildiğini işittim. Herkes birleşmişti de benimle eğleniyor muydu? Ne var ki, müzisyen köpekleri gördüm derken ve o gün bugün her şeye ola-

bilir gözüyle bakmaya başladım; hiçbir önyargı kavrayış gücümü sınırlandırmadı, en saçma haberlerin ardına düştüm, izleyebildiğim kadar izledim hepsini; en saçma şey, bana bu saçma yaşam içinde anlamlı şeyden daha da olası ve araştırmalarım için özellikle verimli göründü. Hava köpeklerinde de durum böyleydi. Onlar üzerinde türlü türlü şeyler duyup öğreniyordum, bugüne kadar içlerinden birini bile görebilmiş değilim, ama varlıklarına tastamam güven getirdim, benim dünya görüşümde önemli yerleri var bunların. Çokluk olduğu gibi burada da beni kuşkusuz her şeyden önce düşündüren, onların marifetleri değil. Söz konusu köpeklerin böyle havada süzülebilmesi doğrusu harikulade bir şey, kim yadsıyabilir bunu, buna şaşmakta öbür köpeklerle beraberim. Ama kendi duygularım bakımından bana daha da harikulade gelen bir şey varsa, o da bu yaratıkların saçmalıkları, suskun saçmalıklarıdır. Genellikle hiçbir temele dayanmıyor saçmalık, havada süzülüyorlar, o kadar, yaşam akışını sürdürüyor, sağda solda da sanat ve sanatçılardan söz ediliyor, hepsi bu. Ama neden, içleri tümüyle iyilik dolu, köpekler neden havada süzülür? Mesleklerinin anlamı ne bunların? Neden ağızlarından hiçbir açıklayıcı söz çıkmaz? Neden yukarılarda süzülürler de, bir köpek için gurur nedeni olan bacaklarını işlev yapamaz duruma sokar, doyurucu topraktan ayrı yaşar, ekmemişken biçer, hatta sözde köpeklerin sırtından beyler gibi geçinirler. Sorularımla böylesi konulara ne de olsa biraz canlılık getirdiğim için, kendi kendime iltifatlarda bulunabilirim doğrusu. Söz konusu hüner için nedenler aran-

maya başlanıp bunun üzerine oturtulacağı bir temel tez elden saptanmaya çalışıldı. Başlandı yalnız; işin, başlangıç evresini de aşacağı yok kuşkusuz; ama gene de hiç yoktan iyi bir şey. Bu arada gerçeğin kendisi ortaya çıkmamasına karşın –asla bu noktaya kadar ilerlendiği olmayacak– yine de akılları karıştıran yalanın gerçek yüzü biraz açığa çıkarılırdı. Çünkü yaşamınızdaki bütün saçma olaylar, özellikle en saçmaları bir nedene oturtulabilir. Tamamen değil kuşkusuz –işin şeytani tarafı da burada–, ama kendini tatsız sorulara karşı korumak için yeter bu kadarı. Yine hava köpeklerini örnek alalım: İlkin sanılacağı gibi öyle burunları havada değil, daha çok köpek soydaşlarını özellikle gereksinen yaratıklar; kendinizi onların yerine koydunuz mu, onları anlayabilirsiniz. Söz konusu köpekler açıktan açığa yapamasalar bile –çünkü susma görevine aykırı bir davranış sayılır bu– başka herhangi bir yoldan yaşayış biçimlerini bağışlatmak ya da dikkati başka yana çekmek, bunu unutturmak zorundadırlar; böyle bir şeyi de işte bana anlatıldığına göre adeta çekilmez bir boşboğazlıkla yapmaya çalışıyorlar. Aralıksız anlatıp duruyorlar; bedensel çabalara pek bir alıp verecekleri olmadığı için durmadan kafa yordukları felsefi düşünceleri, biraz da o yüksekteki yerlerinden yaptıkları gözlemleri anlatıyorlar. Ve böyle başıboş bir yaşamda pek doğal olduğu gibi zekâ güçleri çok parlak sayılmayıp felsefelerinin de gözlemleri gibi değersizliğine ve bilimin bunlardan pek yararlanamamasına, zaten böyle acınacak yardım kaynaklarını gereksinmemesine karşın, böyle olmasına karşın, hava köpeklerinin nedir

amacı diye sorulduğunda alınacak yanıt, onların bilime geniş çapta hizmet ettikleridir. "Doğru, ama hizmetleri değersiz ve can sıkıcı nitelik taşıyor." dediniz mi, buna verilecek yanıt omuz silkme, oyalama, öfke ya da gülme olacaktır ve bir an sonra gene sorun, gene bilime hizmet ettikleri yanıtını alacaksınızdır ve nihayet bir daha kendinizi tutamayarak sormaya kalkın, size aynı yanıt verilecektir. Belki fazla inatçı davranmayıp boyun eğmek, halen yaşayıp duran hava köpeklerinin yaşam haklarını kabullenmek değil ama –çünkü bu imkânsız bir şey–, varlıklarına katlanmak uygun olacaktır. Ne var ki, bundan ötesi de istenemez, fazla olur o kadarı, ama isteniyor işte. Aralıksız türeyen yeni hava köpeklerinin varlıklarına katlanılması isteniyor. Bunların nereden çıkıp geldiği asla pek bilinecek gibi değil. Çiftleşmeyle mi çoğalıyorlar acaba? Buna da güçleri yetiyor mu? Öyle ya, güzel bir posttan başka bir şey değiller; çiftleşecek neleri var ki! Bu gerçekleşmeyecek şey haydi gerçekleşse bile, ne zaman gerçekleşecek? Çünkü hep yalnız, kendi kendilerine yeter, yukarıda, havada görüyorsunuz onları; bir yol tenezzül buyurup yerde yürüseler, bunu ancak kısa süreler için yapıyorlar, birkaç çıtkırıldım adım atıyor, gene hep koyu yalnızlıklarına gömülüyor, kendilerini zorlasalar bile kopamadıkları, hiç değilse kopamadıklarını ileri sürdükleri sözde düşüncelere dalıyorlar. Çiftleşip üremediklerine göre toprak üzerinde yaşamaktan gönüllü el çekip kendi istekleriyle hava köpeğine dönüşecek, rahatlık ve hüner uğruna havada, yastıklar ve minderler üzerindeki kuru bir yaşamı seçecek köpeklerin çıkacağı hiç dü-

şünülebilir mi? Böyle bir şey düşünülemez; ne çiftleşme yoluyla bir üreme, ne hava köpekleri arasına gönüllü bir karışma tasarlanacak gibidir. Ama duruma bakılırsa, habire yeni hava köpekleri türemekte. Bundan da şu sonuca varmak gerekiyor: Bu yoldaki engeller ne denli bize yenilmez görünse de, bir kez bir köpek cinsi ne kadar acayip olursa olsun soyu tükenmemekte, hiç değilse her cinsten başarıyla böyle bir şeye karşı kendini savunan bir yaratık geriye kalmakta.

Şimdi hava köpekleri gibi ayrı baş çeken, anlamsız, dış görünüşleri alabildiğine acayip, yaşama gücünden yoksun bir köpek cinsi için geçerli bir şeyin, benim cins için de geçerliğini benimsemem gerekmez mi? Kaldı ki, benim asla öyle acayip bir görünüşüm yok; hiç değilse bizim burada, bu çevrede pek sık rastlanıp bir olağanüstülüğü içermiyor orta sınıf köpeklerdenim; ne öyle özellikle yüceltilecek, ne aşağılanacak bir yanım var; hatta kendime bakmayı öyle boşlamadığım ve çok hareket edip durduğum zamanlarda, yani gençlik ve biraz da yetişkinlik çağımda pek şirin bir köpektim. Hepsinden çok önden görünüşüm övgü konusu yapılırdı: Narin bacaklarım, başımı tutuşumdaki zarafet, beri yandan o gri-beyaz-sarı, yalnız kıl uçlarında kıvrım kıvrım postum pek beğenilirdi; bütün bunlarda bir acayiplik yok, acayip olan sadece benim doğam; ama bunun da nedenleri, benim asla gözden uzak tutmamam gerektiği üzere, o genel köpek doğasında saklı yatıyor. Ne bileyim, hava köpeği bile yalnız kalmadığına, köpeklerin o büyük dünyası içinde sık sık bir hava köpeğiyle kar-

şılaşıldığına ve hava köpeklerinin kendilerine sanki yoktan yeni kuşaklar sağladıklarına göre, ben de kendimin mahvolmuş bir köpek sayılamayacağıma güvenebilirim kuşkusuz. Kuşkusuz, benim soydaşlarımın özel bir alın yazısı bulunmalı; dolayısıyla onların bana görünür bir yardımı dokunmayacak; bir kez kendilerini asla tanıyamayacağım. Biz, susmaların yükü altında ezilip bunalanlarız; havaya karşı açlığımızdan, sususları delip çıkmak istiyoruz dışarı; bizden başkalarını bu susuş rahatsız etmiyora benziyor; sözde sakin sakin konser vermiş, ama gerçekte telaş ve heyecan içinde kıvranmış o müzisyen köpeklerdeki gibi bir görünüş bu, ama güçlü bir görünüş; yanına sokulmaya kalkın, her saldırıyı alayla karşılıyor. Benim soydaşlarım acaba kendi başlarının çaresine nasıl bakıyor? Onların her şeye karşın yaşama denemeleri nasıl şeydir? Her birinde değişiktir bu sanırım. Gençliğimde sorularla işin üstesinden gelmeye uğraşmış, yani çok soru soranları ele geçirdim mi, işte benim soydaşlarım diyeceğimi düşünmüştüm. Bu yolu da bir süre kendimi yenerek izlemeye çalıştım; kendimi yenerek; çünkü beni en başta ilgilendiren, bana yanıt vereceklerdi; benim yanıtlayamayacağım sorularla habire öne çıkanlardan nefret ederim. Ama genç olup soru sormayan var mıdır? Pek çok soru içinden gerçek soruları nasıl bulup saptayayım? Bir ötekisi gibi gelir kulağa, önemli olan niyettir, o da işte açığa vurmaz kendini, çokluk soran için bile gizli kalır. Zaten soru sormak genelde köpeklerde rastlanan bir özelliktir, karmakarışık sorup durur hepsi; öyle ki, gerçek soruların izi silinmek isteniyor gibidir.

Hayır, soru soran gençler arasında soydaşlarımı bulamam; susanlar arasında, kendilerinden biri olduğum yaşlılar arasında da öyle. Ama sorular da ne oluyor? Bu yol başarısızlığa götürdü beni; belki soydaşlarım benden çok akıllıdır, bu yaşama göğüs gerebilmek için apayrı ve pek seçkin önlemlere başvuruyorlar; kuşkusuz öyle önlemler ki, kendi yaşantılarıma dayanarak konuşursam, belki darda kaldıklarında bir yardımı dokunuyor onlara, onları yatıştırıyor, uyutuyor, soyda değişikliğe yol açan bir etki yapıyor, ama genellikle onların da önlemleri tıpkı benimkiler gibi gerçek önlem niteliğini taşımaktan uzak, çünkü ne kadar gözümü çevrede dolaştırsam da ortada bir başarı göremiyorum. Korkarım, soydaşlarımı en az bana tanıtacak bir şey varsa, o da başarıdır. Peki, ama nerde benim bu soydaşlar? Evet, işte yakınmamın konusu, işte yakınma, evet. Neredeler? Hem her yerde, hem hiçbir yerde. Belki kapı komşumdur benim, benden üç sıçrayış ötededir, sık sık sesleniyoruzdur birbirimize, hatta belki o kalkıp bana geliyordur da, ben ona gitmiyorumdur. Soydaşım mı acaba? Bilmem, ben kendisinde buna benzer bir şey görmüyorum, ama bakarsın öyledir. Bakarsın öyledir, ama bundan da akıl almayacak bir şey doğrusu düşünülemez. Uzaktayken, adeta bir oyun oynayarak, tüm hayal gücümü yardıma çağırıyor, bana kuşkulu gelen bazı noktalar ele geçirir gibi oluyorum komşumda; ama önüme gelip dikilmeye görsün, bütün buluşlarıma gülüp geçiyorum. Yaşlı bir köpek; ben ki orta boylu bile değilim, benden de biraz kısa: Kahverengi kısa tüyleri, yorgunlukla sarkan bir başı var; yerde sü-

rünür gibi adımları; üstelik sol arka bacağı da bir hastalık nedeniyle hep biraz geriden geliyor. Onunla yakından görüştüğüm kadar hanidir kimseyle görüştüğüm yok, ona az buçuk katlanabildiğim için memnunum, yanımdan ayrılıp gitti mi, arkasından en dostça sözleri haykırıyorum; sevgiden değil kuşkusuz, çünkü ardından gidersem, sürüklenen bacağı, yere fazla yakın kıçı, adeta sessiz saklı uzaklaşmasıyla onu gene düpedüz iğrenç bulacağımı düşünerek kendi kendime kızdığımdan. Bazen bana öyle geliyor ki, onu bir soydaşım görmekle kendimle alay etmek istiyorum sanki. Zaten konuşmalarımızda da soydaşlıkla yorumlanacak hiçbir şeyin kendini açığa vurduğu yok; gerçi zeki ve bizim koşullara göre kültürlü yeterince, hani kendisinden çok şey öğrenebilirdim; ama zekâ ve kültür mü benim aradığım? Genellikle yerel sorunlar üzerinde söyleşiyoruz, yalnızlığımın bu bakımdan kazandırdığı bir keskin görüşlülükle, bir köpeğin ortalama pek elverişsiz sayılmayacak koşullarda yaşamını sürdürmesi ve normaldeki alabildiğine büyük tehlikelerden kendini koruyabilmesinin bile ne çok zekâ gücünü gerektirdiğini görüp şaşıyorum. Bilim bunu sağlayacak yasaları sunuyor gerçi, ama bunları en kaba temel çizgileriyle olsun uzaktan uzağa anlamak bile hiç kolay değil; anlaşılsa bile asıl zorluk o zaman baş gösteriyor: Bu yasaları yerel koşullara uygulamak. Bu konuda da size yardım elini uzatacak pek kimse yoktur, hemen her geçen saat omuzlarıma yeni ödevler yükler, her karış toprak kendi yükümlülüklerini çıkarır karşınıza; hiç kimse bir yerde sürekli yerleştiğini ve yaşamının bir bakıma

kendiliğinden akıp gittiğini ileri süremez, gereksinimleri bayağı günden güne azalan ben bile yapamam bunu. Ve bütün o sonu gelmez çabalar neye? Hepsi kendini daha çok suskunluğa gömmek ve hiçbir vakit, hiç kimse tarafından bu suskunluktan bir daha çekilip alınamamak için.

İkide bir, köpeklerin çağlar içinde sürdürdüğü genel ilerleme övgü konusu yapılıyor ve bununla da sanırım en başta bilimdeki ilerleme anlatılmak isteniyor. Elbet, bilim ilerleyip duruyor, önüne geçilecek gibi değil, hatta giderek hızlanıyor ilerleme, sürekli hızlanıyor, ama bunun övülecek neresi var? Öyle ki, yaşlanıp kocadığı ve bu yüzden günden güne daha çabuk ölüme yaklaştığı için bir kimse övülmek isteniyor gibidir. Bu da doğal, üstelik çirkin bir durum; övülecek yanını göremiyorum ben. Benim gördüğüm tek şey çöküntü; ama bununla demek istemiyorum ki, önceki kuşaklar yaradılış bakımından bizden daha iyiydi; ancak, daha gençtiler; bu da onların büyük üstünlüğüydü, bellekleri bugünkülerin belleği gibi fazla yüklü değildi, onları konuşturmak daha kolaydı, bunu bir başaran çıkmamışsa bile, ilgili konudaki olanaklar daha zengindi; zaten daha büyük bu olanakların varlığından değil midir, o eski, ama doğrusu saf anlatıları dinlemek öyle heyecan salıyor içimize. Yer yer üstü kapalı bir söz işitiyor, üzerimizde yüzyılların yükü bulunmasa, neredeyse yerimizden sıçrayacak oluyoruz. Hayır hayır, kendi zamanımı kötüleyici ne söylersem söyleyeyim, önceki kuşaklar yeni kuşaklardan daha iyi değildi; hatta bazı bakımdan çok daha kötü ve güçsüzdüler. Mucizeler, kuşkusuz o va-

kitler de canı isteyenin yakalayabileceği gibi sokaklarda öyle sere serpe dolaşmıyordu; ama köpekler, başka türlü açıklayamayacağım bunu, henüz şimdiki gibi köpek değillerdi, henüz köpeklerin yapısında bir yumuşaklık vardı; gerçek söz, o vakitler henüz işe karışabilir, bu yapıyı belirleyebilir, değiştirebilir, isteğe göre değişikliklere yol açabilir, tersine çevirebilirdi, evet, bu söz de vardı o vakitler, hiç değilse yakındaydı, herkesin dilinin ucunda süzülüyor, herkes bunu öğrenebiliyordu; oysa şimdi nereye gitti bu söz? Şimdi sözcük kalabalığı içine el atayım deseniz, yerinde bulamazsınız. Bizimkisi mahvolmuş bir kuşaktır belki, ama o vakitki kuşaktan daha masumdur. Benim kuşağın duraksayıp çekinmelerini anlayabiliyorum; hem hiç de duraksama değil bu, binlerce gece önce görülmüş ve binlerce kez unutulmuş bir düşün yeniden unutuluşudur; işte bu binlerce kez unutmadan ötürü kim bize kızabilir? Ama atalarımızın duraksayışlarını da anlamıyor değilim; biz olsaydık, biz de belki başka türlü davranmazdık; neredeyse şöyle diyeceğim geliyor: Ne mutlu ki, suçu yüklenme zorunda kalan bizler olmadık; daha çok biz, bizden önce başkaları tarafından karartılmış bir dünyada adeta suçsuz bir suskunluk içinde ölüme doğru seğirtebiliyoruz. Atalarımız sapa yollarda dolaştıkları zaman, bunun sonu gelmeyen bir dolaşma niteliği taşıyacağına sanırım pek inandıkları yoktu, çünkü dörtyol ağzını görüyorlardı henüz, dilediklerinde geri dönmeleri kolaydı; geri dönmekte duraksamışlarsa, kısa bir süre daha köpeksi yaşayışın tadını çıkarmak istemelerindendi. Bu yaşam hiç de öyle tipik bir köpek yaşa-

mı değildi henüz; oysa daha şimdiden onun güzelliği başlarını döndürmüştü; ileride nasıl olacaktı kim bilir; hiç değilse biraz ileride; böylece sapa yollarda gezmelerini sürdürdüler. Tarihin akışına baktığımızda sezdiğimiz bir şeyi, yani ruhun, yaşamın kendisinden daha erken değiştiğini ve dolayısıyla köpek yaşamından haz duymaya başladıklarında kendilerinin artık kocamış köpek ruhu taşıyor olmaları gerektiğini ve her çeşit köpeksi hazlar içinde yuvarlanıp duran gözlerinin kendilerini inandırmak istediği gibi çıkış noktasına hiç de yakın bulunmadıklarını bilmiyorlardı. Kim bugün artık gençlikten söz edebilir. Asıl genç köpekler onlardı, ama ne çare tek tutkuları kocamış köpekler olmaya yönelmişti, bu da ellerinden gelmeyecek bir şey değildi; kendilerini izleyen tüm kuşaklar, ama hepsinden çok biz son kuşak kanıtlamaktayız bunu.

Bütün bunlar üzerinde elbet komşumla söyleştiğim yok; ama onunla, bu tipik kocamış köpekle karşı karşıya oturdum mu ya da ağzımı onun şimdiden yüzülmüş deri kokusunu hafifçe anımsatan postuna gömdüm mü, ikide bir bunları düşünmeden duramıyorum. Bunlar üzerinde onunla ve bir başkasıyla konuşmak saçma olur. Konuşmanın nasıl bir yol izleyeceğini biliyorum; o, yer yer ufak birkaç itirazda bulunacak, ama sonunda bana hak verecek –silahların en iyisi de hak veriştir– dolayısıyla sorunun kendisi de uyuyacak; madem öyle, ne diye onca zahmet edip uykusundan uyandırmalı? Ama bakarsın kuru sözleri aşan bir anlaşma vardır komşumla aramda, bunu ileri sürmekten bir türlü kendimi alıkoyamıyorum, oysa

böyle olduğunu gösterecek bir kanıt yok elimde ve belki düpedüz yanılıyorum; çünkü öteden beri kendisiyle düşüp kalktığım tek kimse odur ve ona tutunmam gerekir. "Ne bileyim, belki de her şeye karşın benim soydaşımsın kendine göre? Onca uğraştın, bir başarı elde edemedin diye utanıyor musun? Bak, senin başına gelenin bir eşi benim de başıma geldi. Yalnız kaldım mı, hüngür hüngür yaşlar boşanıyor gözümden. Gel, iki kişi olunca öyle pek acı gelmez yaşam." diye içimden geçiriyorum bazen ve gözlerimi dikip kendisine bakıyorum. O, gözlerini yere indiriyor, ama halinden de bir şey çıkarılacak gibi değil; donuk gözlerle bana bakıyor. Ama belki de onun soru sorma yöntemi işte böyle bakıp etmesidir ve dolayısıyla ben de, tıpkı onun beni uğrattığı gibi düş kırıklığına uğratıyorum kendisini. Gençliğimde başka sorular benim için önem taşımasaydı da, kendi kendime bol bol yetmeseydim, belki sorularımı sesli sorar, ondan belirsiz ve güçsüz de olsa bir söz işitirdim, yani susup durduğu bugünküne göre daha az bir başarı sağlardım. Ama herkes böyle susup durmuyor mu? Ancak, sağda solda elde ettikleri minicik sonuçlarla kaybolmuş ve unutulmuş bulunan, çağların karanlığıyla zamanın dağdağası içinden asla bir yol bularak kendisine ulaşamayacağım tek tük araştırmacının soydaşım olmadığına, herkesin, kendine göre, kendince başarısız, susarak ya da açıkgözlü boşboğazlıkta bulunarak, yani umutsuz araştırmaların hangi davranışı gerektiriyorsa onu yaparak çaba gösteren herkesin soydaşım sayılacağına beni inanmaktan alıkoyan nedir? Ama o vakit asla kendimi ötekilerden ayır-

mayıp onların arasında kalabilmem, yaramaz bir çocuk gibi büyüklerin safları arasından itişip kakışarak kendimi dışarı atmaya çalışmamam gerekirdi. Öyle ya, onlar da benim gibi dışarı atmak istiyorlardı kendilerini; ama onlarda benim zihnimi karıştıran şey, hiç kimsenin dışarı çıkamayacağını, bütün itişip kakışmaların budalaca bir davranış sayılacağını kendilerine söyleyen bir zekâları bulunmasıydı.

Doğru; böylesi düşünceler besbelli komşumun üzerimdeki etkisinden kaynaklanıyor, komşum aklımı karıştırıyor, karasevdalı yapıyor beni; hayli neşe içinde komşum; hiç değilse kendi yaşam bölgesinde eğleştiği zaman onun bağırıp çağırdığını, şarkılar söylediğini bundan bir hoşnutsuzluk duyuyorum. Bu en son dosttan da yüz çevirsem, ne denli pişkin olduğunuzu sansanız da her köpek dostunuzun sizi ister istemez sürükleyeceği belirsiz düşlerin peşine takılmaktan vazgeçip elimde kalan birazcık zamanı sırf araştırmalar uğrunda harcasam iyi ederdim. Bir daha komşum geldi mi bir köşeye büzülüp uyuyormuşum gibi yapacak ve bunu her defasında yineleyeceğim, ta ki ayağını kessin benim buradan.

Sonra, araştırmalarıma bir düzensizlik geldi; pek o kadar dikkatimi veremiyor, yoruluyorum; bir zaman şevle konuşup durmuşken, şimdi hantal hantal devinebiliyorum ancak, "Toprak besini nereden alır?" sorusunu incelemeye başladığım günleri anımsıyorum. Kuşkusuz, ötekiler arasında yaşıyordum o zaman; neresi en kalabalıksa oraya sokulmaya çalışıyor, herkesi çalışmalarımın tanığı yapmak istiyordum; hatta bu tanıklar, çalışmalarımdan daha önem-

liydi benim için; çalışmalarımın henüz genel bir etki uyandırabileceğini umuyor, bu da beni kuşkusuz enikonu kamçılıyordu. Şimdi ise yalnızlığa gömüldüm, benim için geçmiş ola artık. Bir vakitler öyle güçlüydüm ki, hiç işitilmemiş bir şey yaparak bizim bütün ilkelerimize aykırı düşen ve o zamanki görgü tanıklarının müthiş bir şey diye anımsayacağı bir işi başarıp normal bir bakıma dikkate değer bir yalınlık saptadım. Bilim, gereksindiğimiz besini genelde toprağın bize verdiğini öğretiyor; bu önkoşulu öne sürdükten sonra, çeşitli yiyeceklerin en iyi ve en bol nasıl yetiştirileceğine ilişkin yöntemleri açıklıyor. Elbet, toprağın bize besinimizi verdiği doğru, buna hiç kuşku yok; ama genellikle anlatıldığı gibi o kadar da basit ve üzerinde araştırmaya hiç yer bırakmayan bir şey değil bu. Hani her gün yinelenen en ilkel olayları ele alalım. Benim neredeyse şimdi yaptığım gibi elimiz büsbütün boş otursak, toprağı şöylece üstünkörü işlesek ve oracığa kıvrılıp yatarak yerden ne bitecek diye beklesek, bunun bizim besinimiz olacağı kuşkusuzdur; yeter ki bir şey bitsin yerden. Ancak, bu bir kural da sayılamaz. Bilime karşı özgürlüğü elden bırakmayanlar –böyleleri de kuşkusuz az sayıdadır, çünkü bilimin çekiciliğine kapılanlar giderek artıyor– öyle özel gözlemlere hiç başvurmasalar bile, toprak üzerinde ele geçireceğimiz besinimizden büyük bölümünün yukarıdan geldiğini göreceklerdir; hatta becerikliliğimiz ve açgözlülüğümüzün derecesine göre daha toprağa değmeden, yiyeceğin en büyük parçasını havada kapıyoruz. Bununla bilimi kötüleyen bir şey söylemiş sayılmak istemem, çünkü besini de

oluşturan nihayet topraktır. Toprak besinin bir bölümünü kendi içinden çıkarıyormuş da, öbür bölümünü yukarıdan indiriyormuş, belki önemli bir ayrım yoktur arada; her iki durumda da toprağı işlemenin gerekliliğini saptayan bilimin, belki bunları birbirinden ayırma sorunuyla uğraşmaması gerekirdi; şöyle bir söz vardır çünkü: "Lokman ağzında mı, bu kez de çözümledin sorunları." Ancak bana öyle geliyor ki, bilim, üstü kapalı da olsa hiç değilse biraz bu gibi sorunlarla uğraşmaktadır; çünkü ne de olsa besinin sağlanması bakımından iki ana yöntem tanıyor, yani toprağın temel olarak işlenmesi, sonra da bunun söz, dans ve şarkı biçiminde bütünlenmesi, yani olgunlaştırma çalışması. Ben burada tümüyle değilse de, yeterince açık seçik ortada bulunup benim yaptığım ayrıma uyan ikili bir bölme işlemi görüyorum. Toprağın işlenmesi, kanımca her iki çeşit besinin elde edilmesini sağlıyor ve her iki durumda da yapılması gerekiyor; söz, dans ve şarkılar ise dar anlamda toprağın beslenmesini pek ilgilendirmeyip besinin yukarıdan aşağı çekilmesini sağlıyor daha çok. Benim gibi görüşümü gelenekler de pekiştiriyor. Halk bu noktada, kendisi farkında olmaksızın, bilimin yanlışını çıkarıyor sanki, bilim de buna karşı kendini savunmayı göze alamıyor. Bilimin söylediği gibi, bütün o töreler besini yukarıdan almak için salt toprağı güçlendirmeye yarasaydı, mantıksal sonuca göre bunların tümüyle yerde olup bitmesi, bütün sözlerin toprağa fısıldanması, bütün zıplayıp sıçramaların, bütün dansların toprağa karşı yapılması gerekirdi. Bilimin de istediği, benim bildiğime göre sanırım bundan

başkası değildir. Ama işin tuhafı, halk bütün bu törenlerde yukarıya yöneliyor. Hani bilime aykırı bir davranış değil, bilim yasaklamıyor böyle bir şeyi, çiftçiyi bu konuda özgür bırakıyor, öğrettiği şeylerde toprağı düşünüyor yalnız, çiftçi toprağa ilişkin öğrettiklerini yapsın yeter ki, başka şey istemiyor; ama bana kalırsa, düşünce sistemine göre daha çok istekler öne sürmesi gerekirdi. Asla bilimin pek derinliklerine inemeyen ben, sihirli sözleri ve o büyük coşkusuyla halkımızın yukarılara seslenip eski halk ezgilerini bir yakınma gibi yukarılara yollamasına, sanki toprağı yeri unutmak ve bir daha oraya dönmemek ister gibi zıplayıp dans etmesine bilginlerimiz nasıl göz yumuyor, bir türlü akıl erdiremiyorum. Benim çıkış noktam da, bu çelişkileri özellikle vurgulamak oldu; bilimin öğretilerine uyarak, hasat zamanı yaklaştı mı kendimi düpedüz toprakla sınırlıyor, dans ederken ayaklarımla toprağı eşeliyor, toprağa elden geldiğince yakın bulunmak için başımı döndürüyordum. Sonraları ağzım için yerde bir çukur kazdım, çukurun içine konuşup ezgiler söyledim; öyle ki, yalnızca toprak duydu ağzımdan çıkanları, ne çevremde, ne üstümde başka bir işiten bulundu.

Araştırmalarımdan fazla bir sonuç elde edemedim; bazen bir yiyeceğe kavuşamayarak keşfimden ötürü tam sevinip kıvanacak oluyordum ki, derken yine besin çıkarılıyordu önüme; sanki benim tuhaf davranışım ilkin şaşkınlık uyandırmış da, sonra bunun sağladığı üstünlük anlaşılmıştı ve benim bağırıp çağırmalarıma gereksinim duyulmuyordu artık. Hatta çokluk yiyecek eskisinden daha bol önüme sürülü-

yor, ama derken yine arkası kesiliyordu. Şimdiye kadar genç köpeklerle görülmeyen bir hamaratlıkla yaptığım bütün denemeleri tek tek not ediyordum; beni daha ileriye götürecek bir izi yer yer ele geçirdiğimi sanıyor, ama iz yine belirsizlikler ortasında gözden kayboluyordu. Bilimsel hazırlığımın yetersizliği de kuşkusuz çalışmalarıma sekte vurmaktaydı. Örneğin, yiyeceğin arkasının kesilmesinin benim deneyden değil, bilimin gereklerine aykırı biçimde toprağın işlenmesinden kaynaklandığı konusunda bana güvence verecek ne vardı? Ve bu da doğruysa, o zaman vardığım tüm sonuçlar sağlamlığını yitirirdi. Kimi koşullar altında, yani toprağı hiç işlemesem de, bir kez yalnızca yukarıya yönelik törenlerle yiyeceklerin yukarıdan inişini, sonra da salt toprağa yönelik törenlerle yiyeceğin arkasının kesilmesini sağlayabilseydim, düpedüz titiz bir deneyde bulunmuş olurdum. Böyle bir deneye girişmemiş de değilim, ama içimde sağlam bir inanç duymadan yaptım bunu ve deneme koşulları eksiksiz yerine getirilmemişti; çünkü, benim sarsılmaz inancıma göre, toprağın hiç değilse belli bir ölçüde işlenmesi her vakit zorunluydu ve buna inanmayanlar haklı olsa bile haklılıkları yine de kanıtlanamazdı; değil mi ki toprağın sulanması içgüdüsel yoldan gerçekleşiyor ve belli sınırlar içinde asla önüne geçilemiyordu. Sapa sayılacak bir başka deneyde ise daha çok başarı kazanmış, az çok dikkati çekmiştim: Besini yukarıdan yere indirecek, ama normalde yapıldığı gibi onu havadayken kapmayacaktım. Bu amaçla, besin yukarıdan inerken ben hep ufak bir sıçramada bulunuyordum; ama sıçrama öy-

le hesaplanmıştı ki amaca elvermiyor, çokluk besin boğuk bir sesle ve umursamaz, yere düşüyor, ben de hırsla üzerine atılıyordum; yalnızca açlığın değil, aynı zamanda düş kırıklığının yol açtığı bir hırstı bu. Ama tek tük durumlarda da apayrı bir şey, mucizemsi bir şey gerçekleşip yiyecek yere düşmüyor, havada benim peşime, ben aç köpeğin peşine takılıyordu. Ama uzun sürmüyordu bu, şöyle biraz beni kovalıyor, sonra gene de düşüyor yere ya da ortadan büsbütün yitip gidiyor ya da –en çok karşılaşılan da buydu– ben açgözlülüğümle vaktinden önce deneye son vererek besini tutup gövdeme indiriyordum. Yine de mutluydum o vakitler, çevremde bir fısıldaşma eksik olmuyordu, bir tedirginlik ve uyanıklık almıştı herkesi; bildiklerim, tanıdıklarım sorularıma eskisi gibi kapalı değildi; kendi bakışlarımın sadece bir yansısı da sayılsa, gözlerinde yardım aranan bir ışıltı görüyordum, başka da bir istediğim yoktu, memnundum. Derken öğrendim ki –ötekiler de benimle birlikte öğrendiler– söz konusu deney bilim tarafından çoktan ele alınmış, benimkinden çok daha üstün bir başarıyla gerçekleştirilmişti; ama kendi kendine söz geçirmenin zorluğu yüzünden çoktandır uygulandığı yoktu ve sözde bilimsel önemsizliği nedeniyle bir daha yinelenmemesi gerekiyordu. Benim deney yalnızca önceden bilinen bir şeyi kanıtlamamıştı, bu da toprağın besini yukarıdan yalnız düz değil, aynı zamanda eğik, hatta helezon biçiminde almasıydı. Kalakalmıştım ortada, ama cesaretim kırılmamıştı, henüz pek gençtim; olup bitenler, hayatımın belki de bu en büyük eserini gerçekleştirmem için beni şevke getirmişti.

Deneyimin bilim tarafından değersiz kılındığına inanmıyordum, ama inanıp inanmamak ne işe yarardı ki! İşe yarayacak olan ancak kanıttı ve ben de bu yolu izlemek istiyor, dolayısıyla gerçekte bu biraz sapa deneyi aydınlığın tam içine, araştırmanın tam ortasına yerleştirmek istiyordum. Besinin önünden geriye kaçarsam, toprağın onu eğik olarak kendisine doğru çekip almadığını, besini benim ardım sıra sürüklediğimi kanıtlamak istiyordum. Ne var ki bu deneyi geliştiremedim; yiyeceği önünde görüp de bilimsel denemelere girişmek uzun süre katlanılamayacak bir şeydi. Ama ben bir başka türlü davranmak, dayanabildiğim süre kendimi büsbütün perhize çekmek istiyordum; kuşkusuz, bu arada besinin yüzünü hiç görmeyecek, her türlü ayartıdan kaçacaktım. Kendimi geriye çekip gözlerim yumuk yatakalsam, gece gündüz yatakalsam böyle, besini yerden kaldırmayı, havada yakalamayı kendime iş edinmesem ve besin, benim öyledir demeyi göze alamayıp öyle olduğunu içten içe umduğum gibi, toprağın yalnızca o verimli denemeyecek zorunlu sulanması, ezgilerin ve sihirli sözlerin sessizce söylenmesi üzerine (kendimi güçsüz düşürmemek için dansı işe karıştırmamak istiyordum), diğer bütün önlemlere gerek kalmadan yukarıdan inip toprağı umursamaksızın dişlerimi tıklatarak içeri koyverilmesini rica etse, böyle bir şey gerçekleşse, bilimin söylediği çürütülmezdi gerçi; çünkü istisna oluşturan durumlar ve bir kezliğine olaylar için yeterince esnekliği vardır bilimin, ama Allah'tan ki o kadar esneklik gösteremeyen halk ne derdi buna? Çünkü bu, tarihsel geleneklerle bize iletildiği gibi, bir

istisna oluşturmayacaktı nihayet; tarihin bize ilettiğine göre, örneğin bir köpek bir hastalık nedeniyle ya da melankoli yüzünden besini hazırlamaya, aramaya, gövdesine indirmeye yanaşmazsa, köpekler bir araya gelip sihirli sözler söylerler, besin de normal yolundan saparak gelir, hastanın ağzına girer. Ama benim gücümde ve sağlığımda ne bir eksiklik, ne de bozukluk vardı; iştahım öylesine yerindeydi ki, günlerce kendisinden başka bir şey düşünmemi engelliyordu; ister inanılsın, ister inanılmasın, perhize gönüllü olarak başvurmuştum, besinin yukarıdan inip gelmesini kendim sağlayacak durumdaydım ve böyle de yapmak istiyor, ama köpeklerin herhangi bir yardımına gereksinim duymuyordum, hatta böyle bir yardımı kabullenmeyi kesinlikle yasaklamıştım kendime.

Issız sapa bir çalılıkta yemek üzerine konuşmaları, yemek yerken dil şaklatmalarını ve kemik çıtırtılarını işitmeyeceğim uygun bir yer seçtim, son bir kez tıka basa karnımı doyurup oracığa uzandım. Başarabilirsem bütün zamanı gözlerim kapalı geçirecektim; bir yiyecek gelmediği süre benim için hep gece sayılacaktı: Ama deney günler ve haftalarca sürecekmiş, sürsündü. Kuşkusuz –bu da hayli güçleştiriyordu işi– az bir uyku uyumam ya da en iyisi hiç uyumamam gerekiyordu; çünkü besini sihirli sözlerle havadan yere indirmekle kalmayacak, uyuyakalıp besinin geldiğinden habersiz bulunmamak için tetikte bekleyecektim; beri yandan uyku arayıp da ele geçmeyecek bir şeydi benim için; çünkü uyuyarak, uyanıkkenkinden daha uzun süre açlığa katlanabilecektim; söz konusu nedenlerden ötürü zamanı dikkatle parçalara

ayırıp sık sık, ama hep pek kısa bir süre uyumaya karar verdim. Bunun için de uyurken başımı güçsüz bir dala yasladım; dal çok geçmeden çıtırtıyla bükülüyor ve beni uyandırıyordu. Böylece yattım, uyudum, uyanık bekledim, düşler gördüm ya da kendi kendime sessiz ezgiler söyledim. İlk zaman bir şey olmadan geçip gitti; belki henüz beşinin yollandığı yerde, benim olayların alışılmış akışına karşı direttiğimin nasılsa farkına varılmamıştı, dolayısıyla her şey bir sessizlik içinde kaldı. Köpeklerin yokluğumu sezerek çok geçmeden beni arayıp bulacakları ve bana karşı bir eyleme girişebilecekleri tasası çabalarımı biraz sekteye uğrattı diyebilirim. İkinci bir tasa da, toprağın yalnızca sulama sonucu, bilimsel açıdan verimsizliğine karşın besin denen şeyi buyurup vereceği ve bunun kokusunun da beni baştan çıkaracağıydı. Ama henüz buna benzer bir şey gerçekleşmedi ve ben de aç kalmayı sürdürebildim. Söz konusu tasalar bir yana, sakindim ilkin; şimdiye kadar böylesine sakin olduğumu hiç görmemiştim. Gerçekte bilimin söylediklerini çürütmek amacıyla çalışıyordum, öyleyken bilimin hizmetinde çalışan bir kimsenin hazzı ve adeta atasözüne dönüşmüş serinkanlılığı doldurmuştu içimi. Kendimi kaptırdığım düşlerde bilim beni bağışlıyordu: Benim araştırmalarımın da bilimde bir yeri vardı; araştırmalarım ne denli başarılı nitelik taşırsa taşısın, hatta en çok bu başarılı niteliklerinden ötürü köpeklerin dünyası için asla kaybolmuş sayılamayacağım sözleri, zengin bir avuntu gibi kulaklarımda yankılanıyordu. Bilim dostça bir yakınlık gösteriyordu bana, vardığım sonuçların değerlendirilmesini kendi-

si üzerine alacaktı, bu sözveri bile deneyimin bir çeşit gerçekleşmesi anlamına gelmeliydi; şimdiye kadar kendimi içten içe toplumdan dışlanmış hissedip, kudurmuş biri gibi ulusumun surlarına saldıran bana büyük bir saygınlıkla kucak açılacak, bir araya toplanmış köpek vücutlarının özlenin sıcaklığı bir sel gibi beni saracak, zorla kaldırılıp ulusumun omuzları üzerine alınacak, orada sağa sola yalpalayacaktım. Açlığın tuhaf etkisi işte. Derken yaptığım iş bana o denli büyük göründü ki, duygulandım ve kendi kendime acıdığımdan orada, çalılıkta bile sessizce ağlamaya başladım. Kuşkusuz pek anlaşılır şey değildi davranışım; öyle ya, hak edilmiş bir ödülü beklemem gerektiğine göre, neden ağlıyordum? Sanırım sadece rahatlıktandı. Kendimi ne zaman rahat hissetmişsem, ki seyrek olmuştu bu, ağlamıştım hep. Sonradan kuşkusuz çok sürmedi, geçti hepsi. O güzel görüntüler, açlığın ciddi boyutlara ulaşmasıyla yavaş yavaş uçup gitti; çok geçmeden bütün hayallere ve duygusallıklara çarçabuk veda edip mide ve bağırsaklarımdaki o kemirici açlıkla düpedüz yalnız buldum kendimi. O vakitler sayısız defa "Açlık bu!" diye geçirdim içimden; sanki açlıkla benim hâlâ iki ayrı şey sayılacağımıza ve benim onu baş ağrıtıcı bir aşık gibi silkip üzerimden atabileceğime kendimi inandırmak ister gibiydim; oysa gerçekte bir tek şeydik ikimiz, bu da enikonu tatsız bir durumdu. "Açlık bu!" diye kendi kendime açıklamalarda bulunan ben değil, gerçekte açıklıktı, dolayısıyla benimle eğleniyordu. Kötü, kötü bir zamandı işte. Bu zamanı düşündükçe tüylerim diken diken oluyor; yalnızca o vakitler enine bo-

yuna çektiğim acıdan değil kuşkusuz; o vakitler bunun üstesinden gelemediğim için, bir şey elde etmek istiyorsam, bu acıyı bir kez daha enine boyuna yaşamam gerektiği için; çünkü aç kalmaya bugün de araştırmalarda başvurulacak en son ve en güçlü bir yöntem diye bakıyorum. Açlık içinden yol alıyor dünya; en yüce şeye erişmek, en yüce bir iş görerek sağlanabilir ancak; bu en yüce iş de, biz köpek dünyasında gönüllü üstlenilen açlıktır. Yani o zamanlar ayrıntılarıyla aklıma geldi mi –ve yaşadıkça da bunları kurcalamaktan zevk alacağım– ileride beni gözleyen kötü zamanları da düşünmeden duramıyorum. Öyle görünüyor ki, böyle bir deneyden sonra kendime gelebilmek için adeta bir ömrün geçmesini beklemek gerekmekte; o zamanki açlıkla şimdi aramda bütün bir yetişkinlik çağı bulunuyor, öyleyken henüz kendime gelmiş değilim. Bir ikinci açlık perhizine koyulurken daha kararlı davranacağım, şimdi daha çok deneyim sahibiyim ve yeni bir denemeye başvurmanın zorunluğunu da daha iyi görüyorum, ama gücüm daha az şimdi, ilk defa ki açlık perhizinden bu yana azaldı; o bilinen korkulu durumları daha beklerken dermanım kesilecek. İştahım şimdi daha zayıf, ama bana bir yararı dokunmayacak, deneyi biraz değerinden düşürecek yalnızca ve beni bir vakitler gerektiğinden daha uzun süre açlık perhizini sürdürmeye zorlayacak. Bunun ve öbür önkoşulların sanıyorum bilincindeyim, aradan geçen uzun zaman içinde ön denemeleri eksik etmedim çünkü; açlığı, hayli sık olarak bayağı yakaladım ucundan, ama henüz işi sonuna kadar götürecek gücüm yoktu ve gençliğin hiçbir şeyden çekin-

meyen saldırı hevesi kuşkusuz bir daha geri gelmemek üzere uçup gitti. Zaten daha o zamanlar açlık perhizini sürdürürken kaybolmaya başlamıştı. Kimi düşünceler yiyip bitiriyordu beni. Atalarımız sanki gözdağı verir gibi karşımda dikiliyordu. Açıkça söylemeyi göze alamasam bile en başta onları suçlu görüyordum: Köpeksi yaşayışa onlar yol açmıştı, yani onların tehditlerini kolaycacık karşı tehditlerle yanıtlayabiliyordum, ama bilgileri önünde de eğiliyorum; bizim artık kestiremediğimiz kaynaklardan geliyor bilgileri; dolayısıyla içimde her ne kadar onlara karşı savaşmak isteğini duyuyorsam da, yasalarını asla düpedüz çiğnemeyecek, yalnızca içlerindeki boşluklardan yürüyüp gidecektim, özellikle söz konusu boşlukları sezmede ustaydım. Açlık perhizi bakımından ünlü bir konuşmaya dayanıyordum; konuşmada bilgelerimizden biri aç kalmanın yasaklanmasını istemiş, bir ikinci bilge de kendisini şu sözlerle bundan vazgeçirmeye çalışmıştı: "Aç kalacak olan nerde ki?" Birinci bilge de, bunun doğruluğuna inanıp artık yasaktan söz etmemişti. Ama yine şu soru çıkıyor ortaya: "Aç kalmak, buna karşın gerçekte yasaklanmış olmuyor mu?" Yorumcuların büyük çoğunluğu, hayır diyor, serbest bırakılmış görüyor aç kalmayı, ikinci bilgeye uyuyor, dolayısıyla hatalı bir açıklamanın kötü sonuçlara yol açacağından tasa etmiyor. Açlığa başlamadan bunu kesinlikle öğrenmiştim. Ama şimdi açlıkla kıvrılarak, biraz zihin bulanıklığı içinde kurtuluşu sürekli arka bacaklarımda arayıp, onları umutsuzlukla çiğner ya da emerken, ta kıçıma kadar bunları yaparken söz konusu konuşmanın genellikle yorumu bana

temelden yanlış göründü, yorumbilime lanetler savurdum, bu bilime kapılıp yanlış yollara saptığım için kendi kendime ilendim; bir çocuğun bile anlayacağı gibi, söz konusu konuşmada elbet açlık yasağından fazla bir şey vardı; birinci bilge açlığı yasaklamak istemiş ve istediği de hemen yapılmış, yani açlık yasaklanmıştı; ikinci bilge ona hak vermekle kalmamış, hatta aç kalmayı akıl almayacak bir şey görmüş, yani ilk yasağın üzerine bir ikincisini, köpek yaradılışının yasağını bindirmişti; birinci bilge, bunu kabul edip kesin bir yasağı dile getirmekten kendini alıkoymuş, yani köpeklere bütün bunları anlatarak durumu kavramaya çalışmalarını ve aç kalmayı kendi kendilerine yasaklamayı buyurmuştu. Yani, normal bir yasak yerine üçlü bir yasak vardı ortada, ben de bu yasağı çiğnemiştim. Evet, ama hiç değilse gecikmiş de olsam şimdi boyun eğebilir, açlığa son verebilirdim; ama acılar arasında açlığı sürdürmem için bir ayartı varlığımda sesini duyurmuş, ben de yabancı bir köpeğin ardına düşer gibi şehvani bir duyguyla hemen ayartının peşine takılmıştım. Açlığa son veremiyordum, ayağa kalkıp şenlikli yerlere koşarak kendimi kurtarmaya gücüm yetmeyecek kadar zayıf düşmüştüm. Ormandaki iğne yapraklar üzerinde sağa sola yuvarlanıp duruyordum, uyku yüzü gördüğüm yoktu artık, dört bir yanda sesler işitiyordum, yaşamımın şimdiye kadarki bölümünde dünya uyumuş da sanki şimdi uyanıyordu. Bir daha bir şey yiyemeyecekmişim gibi bir duygu belirmişti içimde, çünkü yemek yiyerek, başıboş bırakılmış, gürültü patırtı içindeki dünyayı yeniden susturmam gerekiyordu; işte bunu gerçek-

leştiremeyecektim, en büyük gürültünün karnımdan geldiğini kuşkusuz işitiyordum, ikide bir karnıma dayıyordum kulağımı, sanırım her defasında gözlerim dehşetle açılıyor, çünkü işittiğime pek inanamıyordum. Derken durum iyiden iyiye kötüleşti ve birden baş dönmesine benzer bir şey gelip çullandı üzerime, bünyem saçma kurtuluş girişimlerinde bulundu, yemek kokuları gelmeye başladı burnuma, hanidir yemediğim seçkin yemekler, çocukluğumun haz kaynakları; hatta annemin memelerinden yükselen o canım kokuyu duyuyordum; kokulara karşı diretmek için verdiğim kararı unutmuştum, daha doğrusu bu kararla, şimdiki davranışım da bu kararın bir parçasıymış gibi dört bir yana sürüklenmeye başlamıştım; hep birkaç adım atıyor, yiyeceği yalnızca kendimi korumak için ele geçirmeyi diliyormuşum gibi orayı burayı kokluyordum. Bir şey bulamayışım düş kırıklığına uğratmıyordu beni; yemekler vardı, ama hep benden birkaç adım ötede kalıyor, ben daha yanlarına varmadan bacaklarım bükülü bükülüveriyordu. Ama aynı zamanda biliyordum ki, bir şey de yoktu; o küçük devinimleri bir daha çekip gidemeyeceğim bir yer de yığılıp kalarak bundan böyle doğrulamayacağımdan korktuğum için yapıyordum. Son umutlar, son ayartılar silinip gitmişti, sefalet içinde mahvolacaktım burada; araştırmalarımın, çocuksu mutlu zamanlardaki bir çocuksu denemelerin bana ne yararı dokunabilirdi ki? Şimdi, burada iş ciddiydi, araştırmaların değerini kanıtlaması gerekiyordu şimdi, ama neredeydi araştırmalar! Burada çaresizlik içinde ağzını boşluğa açmış bir köpek vardı yalnız; hâlâ farkına

varmaksızın, telaşlı bir çabuklukla aralıksız toprağı suluyor, ama belleğindeki bütün o sihirli sözler kalabalığı arasından bir tekini bile anımsayamıyordu artık, yeni doğanların annelerinin altına büzülüp sinmelerini sağlayan o şiirciği bile anımsayamıyordu. Bana öyle geliyordu ki, burada kardeşlerimden bir koşu uzaklıkta değil de, herkeslerden alabildiğine uzak bir yerdeydim; doğrusu ölümüm hiç de açlıktan değil, öksüzlüğümden olacaktı. Öyle ya, kimsenin umursamadığı yoktu beni, yeraltında, yer üstünde, havada kimsenin; onların aldırmazlığı yüzünden mahvoluyordum; onların umursamazlığı ölüyor diyordu benim için ve dedikleri gerçekleşecekti. Ve ben de onlara katılmıyor muydum? Aynı şeyi söylemiyor muydum ben de? Bu öksüzlüğü kendim istememiş miydim? Doğru, ev köpekler, ama burada böyle kuyruğu titretmek için değil, gerçeğe ulaşmak için, bu yalan dünyasından çıkmak için; öyle bir dünya ki, bir kimse bulup kendisinden gerçeği öğrenemiyordunuz, yalan içinde doğup büyümüş benden bile. Belki gerçek pek uzakta değil, dolayısıyla bende öyle düşündüğüm kadar bir başına bırakılmış değildim; başkaları değil, yalnızca kendim tarafından terk edilmiştim, işin üstesinden gelemeyerek ölüp giden kendim tarafından.

Ne var ki, sinirli bir köpeğin sandığı gibi öyle çabuk ölünmüyor. Bayılmıştım, o kadar; yeniden ayılıp da gözlerimi açtığım zaman, karşımda yabancı bir köpek dikiliyordu. Açlık duyduğum yoktu, kendimi pek güçlü hissediyordum, eklem yerlerimde bir esneklik algılar gibiydim, ama doğrulmaya çalışmıyor,

bu yolda bir denemeye bile girişmiyordum. Her zamankinden çok bir şey yoktu gördüğüm; güzel,ama pek de fazla olağanüstülüğü içermeyen bir köpek karşımda dikiliyordu, işte buydu, başka şey değildi gördüğüm; öyleyken daha fazla bir şeyler görür gibiydim. Altımda kan vardı, ilk anda yiyecek diye düşünmüştüm; ama hemen anladım ki benim kustuğum kandı. Yüzümü kandan çevirip yabancı köpeğe döndüm. Cılız, uzun bacaklı, koyu kumral bir şeydi; yer yer beyaz benekleri, tatlı, keskin, araştıran bakışları vardı. "Ne yapıyorsun burada?" diye sordu. "Buradan çekip gitmelisin!" diye ekledi. "Şu anda gidemem." dedim, başka bir açıklamada da bulunmadım; çünkü ona her şeyi nasıl açıklayabilirdim, üstelik acele bir işi var gibiydi. "Rica ederim git!" diye üsteledi o ve sinirli sinirli bir bacağını kaldırıp bir bacağını indirdi. "Bırak beni!" dedim. "Yoluna git, ilgilenme benimle, zaten ötekiler de ilgilenmiyor." – "Senin iyiliğin için rica ediyorum." dedi. – "Ne için rica edersen et!" dedim. "İstesem bile gidemem." – "Neden bu değil." dedi gülümseyerek. "Gidebilirsin. Bak, halinden güçsüzlüğün anlaşılıyor, yavaş yavaş buradan gitsen iyi edersin, şimdi gitmekte duraksarsan sonra koşman gerekir." – "Bu, benim bileceğim iş!" dedim. "Ama benim de!" diye yanıtladı o, dikbaşlılığıma canı sıkılmış gibiydi. Şimdilik beni burada bırakmaya razı olmuştu anlaşılan; ama fırsattan yararlanıp sevgiyle bana sokulmak istiyordu. Başka vakit bu güzel köpeğin sevgisine gönülden katlanırdım, ama o zaman aklım almadı nasıl olduğunu, bir dehşet duydum. "Defol!" diye bağırdım; kendimi başka türlü savunamadığım-

dan daha da gür çıkmıştı sesim, "Peki, canım, peki!" dedi o, yavaş yavaş geriye çekilerek. "Amma da tuhafsın, hoşuna gitmiyor muyum yani?" – "Hoşuma gitmeni istiyorsan, çek git buradan ve beni rahat bırak!" diye üsteledim, ama onu inandırmak istediğim kadar kendimden emin değildim artık. Açlığın bileyip keskinleştirdiği duygularımla onda bir şeyler görüyor, bir şeyler işitiyordum; henüz başlangıç durumundaydı bu, ama giderek büyüyor, yaklaşıyordu; anlamıştım ki, artık doğrulup kalkacağımı aklım almasa bile, bu köpekte yine de beni buradan kovup uzaklaştırma gücü vardı. Dolayısıyla benim kaba sözlerim üzerine usulcacık başını sallamakla yetinen yabancı köpeği giderek daha büyük bir şehvetle süzmeye başlamıştım. "Kimsin sen!" diye sordum. "Bir avcı!" dedi. "Peki, ne diye benim burada kalmamı istemiyorsun?" dedim. "Bana engel oluyorsun." diye yanıtladı, "Sen buradayken avlanamam." – "Bir dene bakalım. Belki avlanabilirsin." – "Hayır!" dedi. "Üzgünüm, ama buradan gitmen gerekiyor." – "Sen de bırakıver bugün avlanmayı!" dedim rica yollu. "Olmaz!" diye yanıtladı. "Avlanmam gerekiyor." – "Benim gitmem gerekiyor, senin avlanman gerekiyor, neden bu gerekmeler, anlıyor musun?" – "Yo!" dedi. "Ama bunda anlaşamayacak bir taraf da yok; kendiliğinden anlaşılan doğal şeyler!" – "Pek öle de değil!" diye yanıtladım. "Baksana beni buradan kovup uzaklaştırman seni üzüyor, öyleyken yapıyorsun bunu." – "Evet." dedi. "Evet." diye yineledim ben öfkeyle. "Cevap mı bu da yani. Hangisinden vazgeçmek senin için daha kolay, avlanmaktan mı, yoksa beni buradan kovmaktan mı?" –

"Avlanmaktan." dedi duraksamaksızın. "Gördün mü bak!" dedim. "Bir çelişki var işte ortada." – "Nasıl bir çelişkiymiş?" diye sordu. "A canım küçük köpekçiğim, böyle davranmamın gerektiğine akıl erdiremiyor musun gerçekten? Böyle kendiliğinden anlaşılan bir şeyi anlamıyor musun?" Artık bir şey demedim, çünkü fark etmiştim ki –beri yandan yeni bir yaşam, dehşetin yol açtığı o yeni yaşam ansızın uyanıvermişti içimde– benden başka kimsenin seçemeyeceği o akıl almaz ayrıntılardan fark etmiştim ki, küçük köpek, göğsünün tüm derinliğiyle şarkı söylemeye hazırlanıyordu. "Şarkı söyleyeceksin." dedim. "Evet." dedi, "Henüz başladığım yok, ama sen hazırlanmaya bak." – "İstediğin kadar yadsımaya çalış, işitiyorum ben söylediğini." dedim titreyerek. Sustu. Ben de o vakitler bir şeyi anlar gibi olmuştum; öyle bir şey ki, benden önce hiçbir köpek anlayamamıştı bunu, hiç değilse geleneklerde buna ilişkin en ufak bir işaret yoktu, sonsuz bir korku ve utançla yüzümü çarçabuk önümdeki kan birikintisine gömdüm. Çünkü anlar gibi olmuştum ki, yabancı köpek henüz kendisi farkına varmadan şarkı söylemeye başlamıştı; dahası var, şarkının melodisi, ondan bağımsız, kendi özel yasasına uyup havada süzülerek ilerliyor, sanki yabancı köpeği dışarıda bırakıp bunun dışında yalnızca beni hedef alıyordu. Bugün kuşkusuz bu gördüklerimi yadsıyor, bunları benim o zamanki sinirlerimin gerginliğine veriyorum; ama bir yanılgı da sayılsa, şahane bir tarafı var bu yanılgının, o açlık zamanından kurtarıp bu dünya içine kaçırabildiğim uydurma da olsa biricik gerçek bu, hiç değilse kendimiz olmak-

tan tümüyle çıktığımız vakit bizim nerelere kadar ulaşabileceğimizi bize gösteriyor. Normal koşullar altında ağır hasta yatmam, kımıldayacak gücü bulamamam gerekirdi; ama işte yabancı köpeğin çok geçmeden kendi ezgisi diye sahip çıkar göründüğü ezgiye karşı duramadım. Güçlendikçe güçlendi ezgi, büyümesinin belki de sınırı yoktu ve şimdiden kulaklarımı adeta paralar gibiydi. Ama en kötüsü, sanki yalnızca benim için vardı, yüceliği karşısında ormanın suskunluğa gömüldüğü bu ses, yalnızca benim için vardı; hâlâ burada kalmayı göze alabilen, ses önünde kendi pisliği ve kendi kanı içinde yan gelmiş yatan ben kimdim? Zangır zangır titreyerek doğruldum, yukarıdan aşağı kendimi şöyle bir süzdüm, bu durumda biri nasıl koşabilir diye geçirdim içimden, ama der demez ezgi beni önüne kattı, şahane sıçrayıp zıplamalarla uçup gitmeye başladım. Dostlarıma hiçbir şey anlatmadım, yanlarına geldiğimde belki bütün olup bitenleri hemen anlatabilirdim, ama pek dermansızdım; sonradan ise bir şey anlatmamam bana yerinde bir davranış göründü. Kendimi tutamayıp çıtlattığım sözlere gelince, bunlar da konuşmalar arasında bir iz bırakmadan yitip gitti. Şunu da söyleyeyim ki, bedensel bakımdan bir iki saatte kendimi toparlamıştım, oysa ruhça bugün bile acısını çekiyordum olanların.

Ancak, araştırmalarımı genişletip köpeklerin müziğiyle ilgilenmeye başlamıştım. Bilim, kuşkusuz burada da eli boş durmamıştı; müzikbilim, yanlış öğrenmemişsem, belki de besinbilimden çok daha kapsamlıydı, en azından daha sağlam temellere dayanı-

yordu. Nedeni de, bu alanda besin alanındakinden daha serinkanlı çalışılabilmesi ve daha çok gözlemler yapılıp gözlemlerin belli sistemler içerisine yerleştirilmesi, besin alanında ise her şeyden önce pratik sonuçlar çıkarmaya önem verilmesiydi. Dolayısıyla müzikbilime karşı duyulan saygı, besinbilime karşı duyulan saygıdan daha büyüktü; buna karşılık, birinci ikincisi kadar halkın içine derinliğine yerleşmiş değildi. Ormandaki sesi işitmeden önce müzikbilime yabancı olduğum kadar başka bir bilime yabancı değildim. Müzisyen köpeklerle ilgili yaşantım, dikkatimi söz konusu bilim üzerine çekmemiş değildi, ama daha pek toydum o zamanlar. Beri yandan, bu bilinin yanına sokulabilmek kolay değildi; müzikbilime pek çetin bir bilim diye bakılır ve bu bilim fazla kalabalığa karşı, kibar ve soylu, kapalı tutar kendini. Sonra, o köpeklerde müzik ilkin benim en çok dikkatimi çeken şey olmuştu, ama sonra suskun köpek varlıklarını müzikten daha önemli bulmuştum, başka yerde onların korkunç müziklerine benzeyen hiçbir şey seçemiyordum, dolayısıyla bunu umursamayabilirdim, ama onların varlıkları o zamandan beri dört bir yandaki köpeklerin hepsinde karşıma çıkıyordu. Köpeklerin varlığını kavramada da besin araştırmaları bana, hedefe götüren en elverişli ve dolambaçsız yol görünüyordu. Her iki bilim arasındaki sınır bölge elbet daha o zamanlar kuşkumu uyandırmıştı, besini yukarıdan aşağı çağıran şarkı bilimiydi bu da. Hani müzikbilim içine de asla gerektiği gibi giremeyişim ve bu bakımdan bilimin her vakit özellikle aşağıladığı yarı bilginler arasında bile yer alamayışım burada

yine beni pek rahatsız eden bir şey. Bu her zaman anımsatacak bana kendini. Bir bilgin önünde en kolayından bir bilimsel sınava çekilsem, başarı şansım –ne yazık ki elimde kanıtlar var bunu gösteren– hiç yok gibidir. Kuşkusuz bunun da nedenleri, daha önce sözü edilen yaşam koşulları bir yana, özellikle bilimsel yetersizliğim, belleğimin güçsüzlüğü, ama en çok bilimsel amacı göz önünde tutacak durumda bulunamayışımdır. Bütün bunları da açıkça, hatta bir çeşit kıvanç duyarak itiraf ediyorum kendi kendime; çünkü bilimsel yetersizliğimin derinlerde saklı yatan nedeni bana bir içgüdü gibi görünüyor, hem de kötü bir içgüdü değil. Yüksekten atsam diyebilirdim ki, işte bu içgüdü bilimsel yeteneklerimi mahvetti; öyle ya, yaşamda en basit şeyler sayılamayacağı kuşku götürmeyen alışılmış günlük işlerde enikonu zekâ eseri gösteren, her şeyden önce, vardığım sonuçlara bakarak da anlaşılabileceği gibi, bilimi olmasa da bilginleri pek iyi anlayan benim gibi birinin, pençesini kaldırıp bilimin yalnız ilk basamağına koymaya daha baştan gücünün yetmeyişi, en azından pek tuhaf bir şey kaçardı sanırım. İşte bir içgüdüdür ki, doğruca bilimin, ama bugün üzerime eğinilenden bir başka bilimin, bilimlerin en sonuncusunun hatırı için özgürlüğü her şeyden üstün tutmama yol açtı. Özgürlük! Doğrusu; bugünkü durumuyla cılız ve kuru bir bitki. Ama ne de olsa özgürlük, ne de olsa elde bir varlık.

Karı Koca

İşlerin genel durumu bir kötü ki, bazen, bürodan vakit ayırabilirsem, örnek çantasını bizzat yükleniyor, müşterileri kendim dolaşıyorum. Bu arada hanidir kafama koydum, bir yol N.'ye uğrayacağım; eskiden aramızda sürekli bir ticari ilişki vardı, ama son yılda bu ilişki adeta gevşeyip çözüldü, bilmiyorum neden. Hem bu tür aksaklıklar için ortada hiç de gerçek nedenler bulunması gerekmez; günümüzün değişen koşullarında çok vakit hiç denecek bir şey, o andaki hava kesin rol oynar bu konuda; ama gene öyle hiç denecek bir şey, bir söz her şeyi yine düzene sokabilir. Gelgelelim, K.'ye ulaşabilmek biraz külfetli bir iş; yaşlı bir adam K., son zamanlar hastalıkla başı pek dertte, işleri hâlâ kendi elinde bulundurmasına karşın mağazaya uğradığı pek yok; dolayısıyla kendisiyle konuşmak isteyenin kalkıp evine gitmesi gerekiyor, böyle bir iş zi-

yaretini de seve seve bugünden yarına erteliyor insan.

Ama dün akşam saat altıdan sonra yine de kalkıp yola düştüm; kuşkusuz ziyaret saati geçmişti artık, ama nasılsa işin görgü kuralları değil, ticari açıdan ele alınması gerekiyordu. Şansım varmış; K.'yi evde buldum. Girişte söylediklerine göre, az önce karısıyla bir gezintiden dönmüş ve şimdi de yatakta yatan hasta oğlunun odasındaymış. Buyrun, siz de gidin dendiyse de ilkin duraksadım, ama sonra bu lanet olası ziyaretten bir an önce kurtulmak isteği baskın çıktı; üzerimde palto ve şapka, elimde çantayla olduğum gibi hizmetçinin peşine takıldım, karanlık bir odadan geçip iyi aydınlatılmamış bir başka odaya girdik; içeride ufak bir kalabalık vardı.

Bir içgüdüyle olacak, gözüm ilkin, benim çok iyi tanıdığım, bir bakıma rakibim sayılan bir pazarlamacıya ilişti. Demek benden önce sessiz sedasız çıkıp gelmişti buraya. Hastanın yatağının hemen yanı başına bir hekim gibi kurulmuştu; düğmeleri çözük duran kabarık ve güzel paltosuyla yüce dağları ben yarattım der gibi oturuyordu. Bir arsız ki, o kadar olur! Hasta da Allah bilir benimkine benzer şeyler geçiriyordu kafasından; ateşten biraz kızarmış yanaklarla yatakta yatıyor, zaman zaman gözlerini çevirip pazarlamacıya bakıyordu. Hani genç denemezdi artık bu oğula, ben yaşta biriydi; hastalık nedeniyle biraz bakımsız top sakalı vardı. Uzun boylu, geniş omuzlu, ama sinsi sinsi sürüp giden rahatsızlığı dolayısıyla şaşılacak ölçüde kötülemiş, kamburu çıkmış, özgüvenini yitirmiş yaşlı K., dışarıdan geldiği gibi üzerinde

kürk öylece duruyor, oğluna mırıldanarak bir şeyler söylüyordu. Ufak tefek, narin, ama alabildiğine hareketli karısı –bu hareketliliği yalnızca kocasıyla ilgiliydi, bizleri gördüğü yoktu pek– adamın üzerinden kürkü çıkarmaya uğraşıyordu; aralarındaki boy farkından biraz zorlandıysa da sonunda başardı. Asıl güçlük belki bir başka yerdeydi: K. pek sabırsızdı, ellerini telaşla sağa sola gezdirerek oturacak bir koltuk arandı; onu da yine kadın hemen getirip altına sürdü kocasının, içinde adeta kaybolduğu kürkü alarak dışarı çıkardı.

Sonunda vakit gelmiş gibi göründü bana, daha doğrusu vaktin geldiği falan yoktu ve böyle bir yerde sanırım asla da gelmeyecekti; bu durumda bir girişimde bulunmak istiyorsam, hemen davranmam gerekiyordu; çünkü öyle seziyordum ki, bir iş konuşması için şu andaki koşullar zaman geçtikçe iyileşmeyip, daha da kötüleşecekti; pazarlamacının besbelli niyetlendiği gibi buraya postu sermek bana göre değildi; üstelik onu şuncacık umursamayı düşünmüyordum, dolayısıyla hemen meramımı açıklamaya koyuldum. Oysa anladığım kadarıyla K., tam bu sırada oğluyla biraz sohbet etmek istemişti. Ne yaparsın ki bir alışkanlığım vardır, biraz şöyle konuşup coştum mu –bu da pek çabuk olur, özellikle şimdi hasta odasında her vakitkinden de çabuk gerçekleşti– ayağa kalkar, bir aşağı bir yukarı dolaşırım. İnsanın kendi bürosunda iyi, güzel de, yabancı yerde biraz tatsız kaçıyor. Ama tutamamıştım kendimi, hele alışık olduğum sigaradan da uzak kalınca. Eh, herkesin kötü huyları vardır, doğrusu pazarlamacınınkilerle kıyaslanırsa;

benimkiler övülecek gibi kalır. Örneğin, onun dizi üzerinde tutup ağır ağır sağa sola oynattığı şapkasını bazen ansızın, hiç beklenmedik anda başına geçirmesine ne demeli? Gerçi hemen, sanki bir yanlışlık yapmış gibi çıkarıyor yine, ama olsun, bir an başında tutuyor ya; üstelik bunu zaman zaman yineliyor. Böyle bir davranış da doğrusu yakışıksız bir şey. Beni rahatsız etmiyor etmeye, ben odada bir aşağı, bir yukarı boyuna geziniyorum, aklım kendi işimde, onu gördüğüm yok; ama öyleleri bulunabilir ki, bu şapka hokkabazlığıyla çileden çıkabilir. Hani ben konuşmanın coşkusu içinde yalnızca böyle bir rahatsızlığa değil, hiç kimseye aldırmıyorum; olup bitenin farkındayımdır, ama konuşmamı bitirmedikçe ya da bayağı itirazlar işitmedikçe, adeta görmezlikten geliyorum hepsini. Örneğin, şimdi de K.'nin beni pek dinleyecek durumda olmadığını fark etmiştim; elleri koltuğun dirsek dayayacak yerlerinde, rahatsızlıkla sağa sola dönüp duruyordu; gözlerini bana doğru kaldırmıyor, pek anlamsız bakışlarla bir şeyler arar gibi boşluğa bakıyordu. Yüzü de o kadar ilgisizdi ki, sanki sözlerimden hiçbiri, hatta benim oradaki varlığıma ilişkin hiçbir duygu kendisine kadar sokulamıyordu. Bana pek de umut vermeyen bütün bu hasta davranışını görmesine görüyor, öyleyken sanki sözlerimle ve yaptığım kârlı önerilerle –verdiğim ödünlerden, kimsenin benden istemediği ödünlerden kendim bile ürkmüştüm– her şeyi eninde sonunda bir düzene sokacağımı hâlâ umut eder gibi konuşmaktan geri kalmıyordum. Pazarlamacının –şöylece gözüme çarpmıştı– şapkasını nihayet kendi haline bırakıp, kolları-

nı göğsü üzerinde kavuşturması da bir bakıma beni memnun etmişti; biraz da onu hedef alan sözlerim, planlarına ağır bir darbe indirmişe benziyordu; ikinci derecede önemli bir kimse gibi görüp o âna kadar kendisiyle ilgilenmediğim oğul, yatakta birden yarı doğrulup yumruğuyla gözdağı vererek beni susturmasaydı, bunun keyfiyle belki daha uzun zaman konuşmamamı sürdürecektim. Oğul anlaşılan bir şey daha söylemek, bir şey göstermek istemiş, ama gücü yetmemişti. Ben ilkin bunu bir sayıklamaya verdim, ama hemen ardından gözlerim kendiliğinden K.'ye yöneldi, o vakit durumu daha iyi kavradım.

K., sanki bir an sonra görevini yapamayacak açık, camsı ve dışarı fırlamış, sadece birkaç dakika daha çalışıp işlevine son verecekmişe benzeyen gözlerle oracıkta oturuyor, sanki biri ensesinden tutuyormuş ya da ensesine vuruyormuş gibi öne doğru kaykılmış titriyordu; alt dudağı, hatta apaçık gözüken diş etleriyle alt çenesi tümüyle sarkmış, bütün yüzü adeta dağılıp dökülmüştü. Güçlükle de olsa nefes alıyordu henüz, ama derken kurtulmuş biri gibi geriye, koltuğun arkalığına yıkıldı, gözlerini yumdu; büyük bir çaba belirtisi bir an yüzünde dolaştı, sonra tamam. Hemen fırladım; cansız sarkan soğuk eli içim ürpererek yakaladım, nabız falan kalmamıştı. Eh, demek bitmişti işi. Elbet, yaşlı bir adam. Hepimizin ölümü böyle olsun. Gelgelelim, ne de çok şey vardı şimdi yapılacak! Hiç vakit geçirmeden yapılması gereken şey neydi? Yardım için çevreme bakındım; oğul yorganı başına çekmişti, hıçkırıp duruyordu. Pazarlamacı ise bir kurbağa gibi soğuk, K.'nin iki adım karşısında

adeta sandalyesine çivilenmiş oturuyordu; görünüşe bakılırsa, olup bitecekleri beklemekten başka bir girişimde bulanmamak kararındaydı; yani ben, bir ben kalıyordum bir şeyler yapacak ve hemen de yapılacakların en zorunu yapmam, kadına katlanabileceği gibi, yani dünyada var olmayan bir biçimde ölüm haberini iletmem gerekiyordu. Kadının bitişik odadan yerde sürüklenerek yaklaşan hamarat adımlarını işitmeye başlamıştım bile.

Derken –hâlâ sokak kıyafetiyleydi, üstünü değiştirmeye zaman bulamamıştı–, sobada güzelce ısıttığı bir gecelikle çıkageldi, geceliği kocasına giydirecekti. Bizi öyle pek sessiz bulunca, "Uyudu ha!" dedi, gülümseyip başını salladı. Ve demin benim tiksinip çekinerek tuttuğum eli olup bitenlerden habersiz bir kimsenin sonsuz rahatlığıyla avcuna aldı, ufak bir karı-koca oyunu oynar gibi öptü eli, bunun üzerine –biz odadaki diğer üç kişi nasıl da bakakalmıştık!– K. Kımıldadı, sesli sesli esnedi, karısının elinden geceliği giydi, pek fazla uzun gezintiyle kendini çok yorduğu için karısının sevecen sitemlerini kızgın, alaylı bir yüzle ses çıkarmadan dinledi, uyuyakalışını bize başka türlü açıklamak için, ne tuhafsa can sıkıntısı gibi bir şeyden söz etti. Sonra, başka bir odaya geçerken belki üşütebilirim diye şimdilik oğlunun yatağına girdi; hemen kadının getirip oğulun ayakları dibine koyduğu iki yastık üzerine başı yerleştirildi. Daha önce olup bitenlerden sonra, ben bunda artık bir gariplik görmemiştim. Derken K., akşam gazetesini istedi ve odadaki konuklarını hiç umursamaksızın gazeteyi gözlerinin önüne tuttu; ama henüz okumaya başla-

madan orasına burasına bakıyor, arada bize önerilerimiz konusunda şaşılası bir ticari zekâ eseri sayılabilecek hayli tatsız şeyler söylüyordu. Bir yandan da boştaki elini boyuna hayır der gibi oynatıyor ve dilini şapırdatarak ağzında bizim davranışımızın yol açtığı kötü lezzeti adeta üstü kapalı dile getiriyordu. Derken, pazarlamacı bazı yersiz sözler çıkardı ağzından; sanırım, öyle ince düşünceli biri değilse de, olup bitenlerden sonra bir dengenin sağlanması gereğini hissetmişti, ama kuşkusuz davranışı hepsinden az sağlayabilirdi bu dengeyi. Dolayısıyla birden veda edip ayrıldım; neredeyse minnettardım pazarlamacıya, o olmasa hemen çekip gitmeye karar verecek gücü kendimde bulamazdım. Holde Bayan K.'le karşılaştım. Acınacak durumunu görünce, o anda aklıma geldi, bana biraz annemi anımsattığını söyledim. Kadın sesini çıkarmayınca ekledim: "Kim ne derse desin, mucizeler yaratabilen bir kadındı. Bizim kırıp döktüklerimizi, o toplar yerine koyardı. Daha çocukken kendisini kaybettim." Bile isteye aşırı ölçüde yavaş ve tane tane konuşmuştum; çünkü sanıyorum, yaşlı kadıncağız ağır işitiyordu. Ama demek sağırmış, çünkü bir girişi gereksiz bularak sordu: "Kocamın durumu?" Veda sırasındaki üç beş sözünden çıkardığıma göre, beni pazarlamacıyla karıştırmıştı, yoksa bana daha bir yakınlık göstereceğinden kuşkum yoktu.

Derken merdivenlerden indim. İniş, çıkıştan daha güçtü ve çıkışın kendisi de üstelik kolay olmamıştı. Of, başarısız sonuçlanan ne de çok iş ziyaretleri var ve ileride de taşımak gerekiyor bu yükü.

Mecazlar Üstüne

Çokları dert yanar, "Bilgelerin sözleri mecazlardan başka şey değil, günlük yaşamda bir işe yaramıyor, oysa bizim bu yaşamdan başkası yok elimizde." diye yakınır. Bilge, "Karşıya geç!" dese bununla söylemek istediği, gerçekten karşıya geçilmesi değildir; aradaki yol zahmete değiyorsa, nihayet altından kalkılabilir bunun; ancak, onun söylemek istediği efsanemsi bir karşı, bizim tanımadığımız, onun da bize daha yakından açıklayamadığı, dolayısıyla bize burada yararı dokunmayacak bir şeydir. Bütün bu mecazların anlattığı, kavranılmayanın kavranılmazlığıdır ki, bunu da zaten biliyoruz. Oysa bizi her gün uğraştırıp duran sorunlar apayrı.

Bunun üzerine biri şöyle dedi: "Ne diye diretiyorsunuz? Mecazların ardından yürüdünüz mü, kendiniz de mecaza dönüşür, günlük yaşamın mihnetlerinden kurtulursunuz."

Bir diğeri de şöyle söyledi: "Bahse girerim ki bu da bir mecaz."

Birincisi yanıtladı: "Bahsi kazandın."

İkincisi dedi ki: "Ama ne yazık sadece mecazi olarak."

Birincisi yanıtladı: "Hayır, gerçekten; mecazi olarak kaybettin."

Dönüş

Döndüm işte. Holü yürüyüp geçtim. Sağıma soluma bakınıyorum. Babamın eski çiftliği. Orta yerde bir su birikintisi. Eski, işe yaramaz, iç içe geçmiş araç ve gereçler tavan arasına çıkan merdivenin önünü kapıyor. Kedi, korkuluk üzerine sinmiş. Vaktiyle oyun oynanırken bir çubuğa dolanmış yırtık pırtık bez rüzgârda uçuşuyor. Geldim. Kim karşılayacak beni? Mutfak kapısının arkasında bekleyen kim? Bacadan duman tütüyor, akşam kahvesi pişiriliyor. Evinde misin? Kendini evinde hissediyor musun? Bilmem, hiç emin değilim. Babamın evi, ama eşyalar yan yana, soğuk soğuk duruyor; sanki hepsi de benim kimini unuttuğum, kimini hiç bilmediğim kendi sorunlarına dalmış. Onlara ne yararım dokunabilir? Onlar için neyim? O babanın, yaşlı çiftlik sahibinin oğlu olsam da ne çıkar? Ve mutfak kapısını vurmayı göze alamıyor, yalnızca uzaktan kulak kabartıyorum,

yalnızca uzaktan, ayaküstü, gizlice dinlerken suçüstü yakalanmayacağım gibi. Ama uzaktan kulak kabarttığım için bir şey duyamıyor, bir saatin hafiften tıkırtısını işitiyorum ya da belki sadece, çocukluk günlerinden doğru işitir gibi oluyorum. Mutfakta başkaca olup bitenler, oradakilerin benden sakladığı bir sır. Kapı önündeki duraksamam uzadıkça, yabancılık artıyor. Ya şimdi biri kapıya açar da bana bir şey sorarsa? O zaman kendim, sırrını gizlemek isteyen biri durumuna düşmez miyim?

Yuva

Yuvamı yapıp bitirdim, bir şeye de benzedi sanırım. Dışarıdan yalnız bir büyük delik görünüyor, ama gerçekte bir yere çıktığı yok deliğin, daha birkaç adım sonra doğal, sert taşlara tosluyor. Bilerek böyle bir hileyi uyguladım diye övünmek istemem; daha çok bu, bir sürü başarısız yapı denemelerimin birinden kaldı, ama nihayet bu tek deliği de kapamadan bırakmak bana elverişli göründü. Doğru, kimi hileler öylesine bir incelikle hesaplanmıştır ki, kendi başlarını yerler sonunda, bunu herkesten iyi bilirim. Sonra, bu delikle bir kez burada araştırılmaya değer bir şeylerin bulunabileceğine dikkati çekişim, elbet atak bir davranış. Ne var ki ödlek olduğumu, bir şeyi yalnız ödleklikten yaptığımı sanan da beni tanımamış demektir. Söz konusu delikten yaklaşık bin adım kadar ötede, yuvanın istendiğinde kaldırılıp alınacak bir yosun tabakasıyla örtülü gerçek kapısı yer alıyor; yer-

yüzünde bir şey ne kadar sağlama alınabilirse, işte o kadar sağlama alınmış durumda. Doğru, biri yosunlar üzerine basabilir ya da tökezleyip yosunlar içine girebilir, o zaman benim yuva açığa çıkıp canı isteyen –ancak unutulmasın ki, pek sık rastlanmayan kimi becerileri gerektirir bu– içeri sızabilir ve içeride ne var, ne yok bir daha hayır gelmemecesine kırıp döker. Bunu bilmiyor değilim kuşkusuz ve yaşamımın doruğuna ulaştığım şu an bile bir saatçik olsun tam bir rahat yüzü gördüğüm yok; orada, o karanlık yosunlar altındaki deliğin elinde canım, düşümde çok vakit bu delik başında açgözlü bir ağzın sağı solu aralıksız koklayıp durduğunu görüyorum. Denecek ki, ben bu giriş deliğini de gerçekten kapayabilirdim, üstünü ince bir tabaka halinde sert toprakla örter, aşağıları ise gevşek toprakla tıkardım; öyle ki, her vakit yeni baştan kendime yol açıp dışarı çıkmak beni pek zahmete sokmasın. Ama işte gerçekleştirilecek gibi değil bu; öngörülü davranmak zorunluğu, benim ha deyince dışarı çıkabilme olanağını elimde bulundurmamı istiyor; öngörülü davranmak zorunluğu, ne çare çok zaman olduğu gibi, yaşam denen şeyin tehlikeye atılmasını istiyor. Bütün bunlar da zahmetli hesapları gerektiriyor ve keskin zekâlı bir kafanın kendi kendinden duyduğu memnunluk sürüp giden hesapların tek nedeni. Bir an önce dışarı çıkma olanağını her zaman elimde bulundurmam gerekiyor; çünkü tüm uyanıklığıma karşın, hiç umulmadık yandan bir saldırıya uğrayamaz mıyım? Ben yuvamın göbeğinde huzur içinde yaşarım, düşmanım da bu arada herhangi bir yerden ağır ağır ve sessizce toprağı oya-

rak bana yaklaşabilir. Onun sezgi gücünün benimkinden üstünlüğünü söylemek istemiyorum; ben nasıl kendisinden habersizsem, belki onun da benden haberi yoktur. Ama işte körü körüne toprağı oyup giden açgözlü haydutlar vardır ve yuvamın alabildiğine genişliğinden ötürü onlar bile rasgele bir noktada benim dehlizlerden birine toslamayı umabilir. Doğru, kendi yuvamda olmak, bütün yolları ve yönleri inceden inceye tanımak gibi bir üstünlük bulunuyor elimde; söz konusu haydudun kurbanım olması işten değildir, hem de tadına doyulmayacak bir kurban! Gelgelelim kocamaktayım artık, benden güçlüler pek çok, düşmanlarıma gelince sayısız, bakarsın birinden kaçayım derken öbürünün eline düşüveririm. Ah, neler, neler olmaz ki! Bir yerde kolayca erişebileceğim tümüyle açık bir kapı bulunduğu güvencesinin de içimde yaşaması gerekiyor kuşkusuz; öyle bir kapı ki, dışarı çıkmam gerektiğinde beni hiç uğraştırmasın; yani ben, yumuşak bile olsa, toprağı umutsuzca oymaya çalışırken ansızın –Allah saklasın!– arkamdan gelen düşmanımın dişlerini sağrılarımda duymayayım. Hem beni tehdit eden düşmanlar yalnızca dışarıda değil, toprağın içinde de var. Ben kendilerini henüz hiç görmedim, ama efsaneler sözünü ediyor bunların ve ben de varlıklarına bütün kalbimle inanıyorum. Toprağın içinde yaşayan yaratıklar; efsaneler bile nice şeyler olduklarını tanımlayamıyor bunların. Hatta kurbanlarından bile hiçbiri kendilerini görmemiştir; çıkar gelirler, hemen altınızda yaşam alanları olan toprağı pençeleriyle oyduğunu duyarsınız ve daha o anda işiniz bitmiş demektir. Kendi evimdeyim

sözü yerinde değildir bu bakımdan, onların evindeyim demeniz daha doğrudur. Söz konusu çıkış da beni kurtaramaz ellerinden. Belki beni asla kurtarmayıp mahvedecek bir şeydir, ama ne de olsa bir umuttur, bu çıkış kapısı olmadan yaşayamam. Bu büyük umuttur, bu çıkış kapısı olmadan yaşayamam. Bu büyük dehlizden başka, beni dış dünyaya bağlayan pek dar ve oldukça tehlikesiz diğer dehlizler bana soluyacağım temiz havayı sağlıyor. Orman farelerinin açtığı dehlizler hepsi; bunları da gereği gibi benim yuvanın içine almayı becerdim. Ayrıca, söz konusu dehlizler beni ta uzaklara dek koku alma olanağıyla donatıyor, böylece koruyor beni. Sonra bin bir çeşit küçük yaratık bu yollardan geçerek bana geliyor; bunları kendime yiyecek yapıyor, dolayısıyla yuvamdan hiç ayrılmaksızın iyi kötü geçinmeme yetecek gibi avlanabiliyorum; elbet bu da az şey değil sanırım.

Ama yuvamın en güzel yanı sessizliği. Aldatıcı bir sessizlik, orası öyle, birden bozulabilir ve her şey sona erer, ama şimdilik var henüz. Saatlerce yuvamın dehlizlerinde sessiz saklı dolaşıyor, arada bir hemen dişlerimin arasında susturduğum bir küçük hayvancağızın çıtırtısını ya da toprağın bana bir yerde onarım zorunluğunu haber veren pıtır pıtır dökülüşünü işitiyorum, hepsi o kadar; başkaca sessiz oluyor ortalık. Ormanın havası esip geliyor; hem sıcak, hem serin içerisi. Bazen boylu boyunca yere uzanıyor, zevkten sağa sola dönüp duruyorum. Yaklaşan ihtiyarlık günlerine böyle bir yuvayla girilmesi, güz başladığında başını sokabilecek bir çatının elde bulundurulması güzel şey doğrusu.

Her yüz metrede dehlizleri genişletip küçük ve yuvarlak alanlar yaptım; buralarda rahatçacık kıvrılıp yatabiliyor, kendi sıcaklığımla ısınıp başımı dinleyebiliyorum. Gönül rahatlığının, doymuş isteklerin ve içimde yaşattığım amaca, yani bir yuvaya kavuşmanın o tatlı uykusunu uyuyabiliyorum. Bilmem eski günlerden kalma bir alışkanlıktan mı, yoksa bu yuvadaki tehlikelerin de beni uyandıracak kadar büyüklüğünden mi, düzenli olarak arada bir ansızın korkuya kapılarak derin uykumdan sıçrayıp kalkıyor, sağı solu dinliyor, gece gündüz yuvada aralıksız egemenliğini sürdüren sessizliğin derinliklerine kulak kabartıyorum. Sonra da yatışmış gülümsüyor ve gevşemiş organlarımla az öncekinden daha derin bir uykuya dalıyorum. Yollarda ve ormanlardaki evsiz barksız gezgin kardeşler, en iyi durumda bir küme yaprak altına sinmiş ya da kendi soydaşlarından bir topluluk arasında; enselerinde yerin göğün tüm felaketleri! Bense burada, dört bir yandan güven altına alınmış bir alanda yatıyorum –bu çeşit elliden çok alan var yuvamda– ve canım isteyip birini, canım isteyip öbürünü seçtiğim birazcık kestirmeler ve deliksiz uykularla saatler geçip gidiyor.

Yuvamın ortasına biraz uzakta, en kötü bir tehlike anında, doğrudan bir kovalamaca değil de bir kuşatmada kullanılmak üzere düşünülmüş ana alan bulunuyor. Yuvamda başka her şey belki bedenden çok pek sıkı bir kafa çalışmasının eseriyken, bu kale alanı bedenimdeki tüm organların alabildiğine çetin uğraşısı sonucu ortaya çıktı. Birkaç kez yorgunluktan umutsuzluğa düşüp her şeyi olduğu gibi bırakmaya

kalktım; sırtüstü kendimi yere atıp yaptığım yuvaya lanetler savurdum, sürüne sürüne dışarı çıkıp yuvayı açıkta bıraktım. Ne diye bırakmayacaktım ki, bir daha yuvaya dönmek istemiyordum. Ne var ki, aradan saatler ve günler geçince pişmanlık duyarak ters yüz ettim, yuvanın sapasağlam yerinde durduğunu görünce az kaldı sevincimden bir şarkı tutturuyordum; içten bir neşeyle yeniden sarıldım işe. Alanın plan gereği bulunacağı yerde toprak pek yumuşak ve kumluydu, bu yüzden kale alanı üzerindeki çalışmam boş yere güçleşiyordu. (Boş yere sözüyle demek istediğim, bu boşuna çalışmanın yuvaya hiç yarar sağlamamasıydı.) Güzelim kubbesiyle yuvarlak ve büyük alanı oluşturabilmesi için sert bir kıvam alıncaya kadar bayağı dövülmesi, tokmaklanması gerekiyordu toprağın. Oysa böyle bir iş için benim topu topu bir alnım vardı; alnımla gece gündüz demeyip, gerilerden koşa koşa gelerek toprağa tosladım; ne zaman ki toprağa vura vura alnımdan kanlar aktığını görüyordum, o zaman mutlu hissediyordum kendimi; çünkü bu, duvarın sertleştiğine bir kanıttı. Böylece, herkesin de kabul edeceği gibi, kale alanını doğrusu hak ettim.

İşte bu alana azıklarımı yığıyorum, yuva içinde avladığım avlardan o andaki gereksinimimi giderdikten sonra artakalanını, ayrıca yuva dışı avlanmalardan getirdiklerimi istif ediyorum buraya. Alan öyle büyük ki, yarım yıllık azıkla bile doldurulamaz. Dolayısıyla bu azıkları pekâlâ açıp yayabiliyor, aralarında gezip dolaşarak kendileriyle oynayabiliyor, azlık çoklukları ve türlü kokularıyla zevkleniyor, yuvada ne kadar yiyecek var yok, derli toplu görebiliyorum. Sonra her

vakit yeni düzenlemelere de gidebiliyor, mevsimine göre gerekli ön hesaplamaları ve avlanma planlarını yapabiliyorum. Öyle zamanlar oluyor ki, bolluk içinde yüzüyor, yiyeceğe karşı doymuşluğumdan sağa sola kayıp giden küçük hayvancıklara hiç el sürmüyorum; kuşkusuz bu da bazı nedenlerden ötürü belki ihtiyatsız bir davranış. Sık sık savunma hazırlıklarıyla uğraşmam, yuvanın bu amaç için kullanılmasına ilişkin görüşlerimde değişikliklere ya da gelişmelere yol açıyor, elbet küçük çapta oluyor bu. Örneğin, savunmayı tümüyle kale alanına dayandırmak kimi zaman bana sakıncalı görünüyor. Nihayet yuvadaki çeşitlilik çeşitli olanaklar sağlıyor; dolayısıyla azıkları şöyle biraz dağıtıp, bazı küçük alanları onlarla donatmayı daha ihtiyatlı bir davranış sayıyorum. Bunun üzerine kalkıyor, diyelim baştan her üçüncüsünü yedek azık alanı ya da her dördüncüsünü ana ve her ikincisini ise ikinci derecede önemli alan yapıyor veya buna yakın bir davranışla alanları tek tek belirliyorum. Olmazsa kimi dehlizleri, yanıltma amacı güderek azıkla donatım dışında bırakıyor ya da pek bazılarının üzerinden atlayıp geçerek, ana çıkış kapısına göre durumlarını göz önüne alıp çok az alanı bu iş için seçiyorum. Böylesi her yeni plan, kuşkusuz kolay altından kalkılamayacak bir hamallık istiyor; çaresiz yeni hesaplara girişiyor, sonra da yükleri oraya buraya taşıyorum. Doğru, bu işi telaşa kapılmadan serinkanlılıkla yapabilirim; nefis azıkları ağızda taşımak, dilenilen yerde yorgunluk çıkarmak, belli bir anda canının çektiği yiyecekten biraz atıştırmak hiç de kötü bir şey değil. Kötü bir şey varsa, bazen, genellikle uykudan

korkuyla sıçrayıp kalktım mı, azıkların yürürlükteki dağıtım biçimini temelden yanlış, beni büyük tehlikelerle karşı karşıya bırakabilecek, uyku ve yorgunluğa bakılmaksızın tez elden düzeltilmesi gereken bir dağıtım gibi görmem. O zaman koşuyor, o zaman kanatlanıp uçuyor, o zaman hesap kitaba fırsat bulamıyorum; az önce alabildiğine titizlikle yeni bir planı uygulamak isteyen ben, canımın istediği gibi davranıp dişlerimin önüne ne çıkarsa kavrıyor, sürüklüyor, taşıyor, ahlayıp ofluyor, inliyor, sendeliyorum. Bana alabildiğine tehlikeli görünen böyle bir durumda nasıl olursa olsun gerçekleşecek herhangi bir değişikliğe razıyım. Ne zaman ki yavaş yavaş iyice uyanmış oluyorum, üzerime bir serinkanlılık geliyor, neden böyle aşırı bir telaşa kapıldığımı pek anlamıyorum. Evimin, kendi elimle kaçırdığım evimin huzurunu derin derin içime çekiyor, yattığım yere dönüyor, yeni bir yorgunlukla hemen uykuya dalıyorum, uyandığımda bana bir düş gibi gelen gece çalışmasının yadsınamaz kanıtı olarak, bakıyorum bir fare hâlâ dişlerimin arasında sarkıyor ağzımdan. Sonra gene öyle zamanlar oluyor ki, bütün azıkların bir araya toplanması bana en iyi düzenleme gibi görünüyor. Küçük küçük alanlardaki azıklar ne işime yarar sanki diyorum. Zaten buralara ne kadar azık yerleştirilebilir? Hem ne kadar yerleştirilirse yerleştirilsin, yolu tıkar bunlar ve bir gün kendimi savunmam gerekip koşmak zorunda kaldığımda daha çok ayağıma dolaşırlar. Sonra, onca saçmalığına karşın gene de şurası gerçek ki, azıkların tümünü bir arada görmediniz de elde henüz ne kadar azık bulunduğunu şöyle bir ba-

kışta kestiremediniz mi, özgüveniniz sarsıntıya uğruyor. Azıkları böyle pek çok parçaya bölmek bir hayli azığın elden çıkıp gitmesine yol açamaz mı? Ben hep enine boyuna dehlizlerde doludizgin koşturup her şeyin yerli yerinde durup durmadığına bakamam ki! Hani azıkların bölünmesini gerektiren temel düşünceye diyecek yok, ama ancak benim kale alanı gibi birden çok alan bulunursa. Böyle birden çok alan. Elbet! Ama kimin gücü yeter? Hem bu alanları benim yuvanın genel planı içine şimdi, yani sonradan yerleştirmek olacak şey mi! Yine de ne saklayayım, yapının hatalı bir yanı bu; zaten bir şeyden elde yalnız bir adet bulunuyorsa, ortada her vakit bir hata var demektir. Şunu da itiraf edeyim ki, yuvanın bütün yapımı süresince birden çok alan isteği gönlümde belli belirsiz ama iyi niyet sahibi olsaydım, yeteri kadar açık seçik, yaşayıp durdu hep; ne var ki, boyun eğmedim isteğe, bu devcileyin iş için kendimi güçsüz hissettim; hatta işin zorunluğunu kafamda canlandırma gücünü bile görmedim kendimde; genellikle yetersiz bir şeyin benim koşullarda bir istisna, bir lütuf sayılacağını, belki tokmak işi gören alnımın esirgenmesi yazgım açısından pek önemli görüldüğü için yetmez'in yeteneğini düşünüp daha az belirsiz denemeyecek bu tür düşüncelerle kendimi avutmaya çalıştım. Dolayısıyla bir tek kale alanım var şimdi, ama bir tek alanın yetmeyeceğine ilişkin içimdeki belirsiz duygular kayboldu. Her neyse, bu tek alanla yetinmem gerekiyor. Küçük alanlar, nerde bunun yerini tutabilsin! Bu görüş de içimde olgunlaşır olgunlaşmaz, ne var, ne yok, küçük alanlardan gerisingeri ka-

le alanına sürüyüp getirmeye koyuluyorum. Derken bütün alan ve dehlizleri serbest durumda el altında bulundurmak, etlerin kale alanında kümelendiğini görmek, her biri kendince beni büyüleyen ve benim ta uzaktan kesinlikle birbirinden ayırt edebildiğim pek çok kokudan oluşan karışımın ta en uçtaki dehlizlere kadar sızdığını hissetmek bir süre için avutuyor beni. Bunu her vakit huzur dolu güler izliyor; yattığım yerleri yavaş yavaş, adım adım dış çevrelerden içerlere kaydırıyor, durmadan daha çok kokular içine dalıyorum; sonunda artık dayanamayıp bir gece kale alanı üzerine atılıyor, azıklar arasında zorlu bir temizliğe girişiyor, sevdiğim en iyi yiyeceklerle düpedüz kendimden geçene kadar doyuruyorum karnımı. Mutlu, ama nazik zamanlar; fırsattan yararlanabilecek biri için, kendini tehlikeye atmadan beni haklayıvermek işten değil. Hani bu bakımdan da bir ikinci ya da bir üçüncü kale alanının eksikliği, netameli biçimde belli ediyor kendini; çünkü böylesine kocaman ve sessiz azık yığınını görmek beni baştan çıkarıyor. Buna karşı çeşitli yollardan kendimi savunmaya çalışıyorum; nitekim azığın küçük küçük alanlara dağıtımı da bu tür önlemlerden biri; ne çare, bu önlem de benzerleri gibi beni yoksunluğa mahkûm edip daha büyük bir açgözlülüğün içimde doğmasına yol açıyor; bu açgözlülük de, aklın sesini susturup savunma planlarımı, kendi amaçlarına uygun olarak dilediği gibi değiştiriyor.

Böylesi zamanlardan sonra kendimi toparlamak için genellikle yuvayı yeniden gözden geçiriyor, gereken onarımları yapıp her defasında kısa süre için de

olsa sık sık dışarı çıkıyorum. Yuvadan uzun süre ayrı kalmak, böyle zamanlarda bile fazla ağır bir ceza gibi görünüyor bana; ne var ki, arada bir gezintiye çıkmamın zorunluğuna aklım yatıyor. Ne zaman kapıya yaklaşsam, yüce duygular uyanıyor içimde. Yuvamda yaşayıp giderken bu kapının yanına uğramıyor, hatta buraya götüren dehlizin başlangıç bölümlerine bile ayak atmaktan kaçınıyorum. Sonra, kapının oralarda dolaşmak hiç kolay değil; çünkü burada zikzak dehlizlerden başlı başına küçük bir eser oluşturdum, yuvayı yapmaya buradan başlamıştım, o vakitler planladığım gibi yuvayı sona erdirmemin kısmet olacağına umudum yoktu, biraz da oyun olsun için bu köşeden koyulmuştum çalışmaya; dolayısıyla buradaki ilk çalışma kıvancım, labirent bir yapı tarzında kendini açığa vurdu. Labirent yapı, o vakitler gözüme bütün yapılardan üstün görünmüştü; şimdi ise daha doğru bir değerlendirmeyle buna yuvanın tümüyle pek bağdaşmayan cimrice bir el işi gibi bakıyorum. Kuramsal açıdan belki nefis bir şey –işte yuvamın girişi demiştim o vakit alay eder gibi görünmez düşmanlarıma; sanki topunun da o an giriş labirentinde boğulup gittiğini görmüştüm– gerçekte ise sıkı bir saldırıya karşı koyamayacak ya da bütün gücüyle yaşam savaşına girişmiş bir düşman karşısında zor dayanabilecek, duvarları fazlasıyla ince bir oyuncaktan başka bir şey değil. Yani şimdi yuvanın bu parçasını yeniden mi kurup çatsam? Kararı bugünden yarına erteleyip duruyorum ve sanırım söz konusu parça nasılsa öyle kalacak. Böyle bir değişikliğe kalkışmam hayli bir çalışmayı gerektireceği gibi, akla gelebilecek en sakınca-

lı girişim olur. Yuvayı ilk yapmaya başladığım yerde enikonu rahat çalışabiliyordum, tehlike başka herhangi bir yerdekinden pek büyük değildi; ama şimdi böyle bir şeye kalkışmam, yuvanın üzerine bile bile bütün dünyanın dikkatini çekmem demektir, bugün bir şey yapılamaz artık. Buna adeta seviniyorum, çünkü bu ilk eserime karşı içimde bir çeşit duyarlık da yaşıyor. Hem büyük bir saldırı durumunda hangi plana göre yapılmış bir kapı da yapar. Ama gerçekten büyük bir saldırıya yapıdaki bütün olanaklarla, bütün bedensel ve ruhsal güçlerimle hemen karşı koymak zorundayım, bu kuşkusuz pek doğal bir şey; dolayısıyla kapı da şimdiki durumunda kalabilir. Yapının doğal koşullardan ister istemez kaynaklanmış öyle çok güçsüz yanı var ki, benim elimden çıkan ve sonradan da olsa gene tastamam farkına varılan bu kusuru da barındırabilir kendisinde. Söz konusu kusurun kimi zaman, hatta her vakit beni tedirgin etmediğini söylemek istemiyorum elbet. Normal gezintilerimde yapının bu parçasına sokulmaktan kaçınıyorsam, buranın manzarası canımı sıkıyor, bilincimde yeterince sesini duyurmasına karşın yapıdaki bu kusuru göreyim istemiyorum, en başta onun için. Yukarıda, girişteki hata ne denli giderilmez nitelik taşırsa taşısın, gene de, elden geldiği süre, manzarasından koruyabilirim kendimi. Kapıya doğru yola çıkmayagöreyim, arada bunca dehlizin ve alının varlığını unutarak hemen büyük bir tehlike içine dalıyormuşum gibi bir duyguya kapılıyorum. Sanki postum inceliyormuş da arası çok geçmeden cascavlak etimle ortada kalabilir ve tam da bu an düşmanlarım ulumalarıyla

beni selamlayabilirlermiş gibi geliyor bana. Kuşkusuz, böyle bir duyguya gerçekte yol açan, çıkışın çıkış olarak kendisi, yani yuvanın koruma gücünün sona ermesidir; ama beri yandan, kapının yapılışı da beni enikonu üzüyor. Bazen düşümde burasını yıkıp yeniden yapıyorum; temelinden değiştiriyor, çabucak ve devcileyin çabalarla geceleyin kimse farkına varmaksızın yeniden çatıp çıkarıyorum ortaya ve artık kimse burasını ele geçiremez diyorum. Bana bu düşü gördüren uyku, uykuların en tatlısı; uyandığımda sevinç ve selamet yaşları bıyıklarımda ışıl ışıl parlıyor.

Dolayısıyla dışarı çıkmak istedim mi, bu labirent işkencesini bedenen de yenmem gerekiyor; bazen kendi yapımda bir an için yolumu şaşıracak duruma düşmem, yani bu eserin, kendisine ilişkin yargısını çoktan vermiş bana haklı olarak varlığını kanıtlamak için hâlâ harcıyor görünmesi bir yandan canımı sıkıyor, bir yandan duygulandırıyor beni. Ama derken bir süre elimi sürmediğim –bir süre kımıldamıyorum çünkü– yosun örtünün altındaki ormanın zeminiyle yekvücut olmuş buluyorum kendimi. Şöyle bir başımı kımıldatayım, yâd eldeyim demektir. Bu ufak devinimi de uzun süre göze alamıyorum; giriş labirentinin güçlüklerini yenmek olmasa, kuşkusuz bugün bundan vazgeçer, geri dönerdim. Nasıl? Yuvan tehlikeden uzak, kendi içinde kapalı bir bütün. Huzur içinde, sıcacık, karnın tok yaşayıp gidiyorsun; bir sürü dehliz ve alanların efendisi, tek efendisi sayılırsın; bütün bunları umarım feda etmek niyetinde değilsin, ama bir bakıma gözden çıkarmak istiyorsun; gerçi

hepsini yeniden ele geçirmeye güvenin var, ama ne de olsa tehlikeli, çok tehlikeli bir oyun oynamayı göze alıyorsun. Bunun için akla uygun nedenler mi var? Yo yo, böyle bir şey için akla uygun nedenler bulunamaz. Ama derken yine de kapıyı sakınarak kaldırıp dışarı süzülüyorum ve bu hain yerden elden geldiği kadar hızla uzaklaşıyorum.

Ama doğrusu açıkta değilim, gerçi bundan böyle dehlizler arasından ezile büzüle geçtiğim yok, ormanda özgür koşturup duruyorum. Yuvada, hatta şimdikinden on kez büyük de olsa kale alanında kendilerine yer olmayan yeni güçler hissediyorum içimde. Sonra, yiyecek bakımından dışarısı daha elverişli; avlanmak her ne kadar daha güç, başarı şansı her ne kadar daha azsa da, sonuç yuvadakine göre her yönden daha olumlu; bütün bunları yadsıdığım yok, bundan yararlanmasını biliyor, bunun tadını çıkarıyorum; hiç değilse herkes gibi, ama belki herkesten çok; çünkü ben öyle bir serseri gibi zirzopluktan ya da umutsuzluktan avlanmıyor, bir amaç uğruna ve serinkanlılıkla yapıyorum bunu. Ayrıca ben özgür bir yaşam yaratılmış, bu yaşamın eline terk edilmiş değilim; tersine, vaktimin sınırlı olduğunu, sonsuz süre burada avlanamayacağımı, canım istedi mi ve buradaki yaşamdan bıktım mı, birinin beni yanına çağıracağını ve bu çağrıya da karşı koyamayacağımı biliyorum. Dolayısıyla buradaki zamanın enikonu tadını çıkarabilir, vakti tasasız, kaygısız geçirebilirim; daha doğrusu geçirebilirdim, ama geçiremiyorum. Yuva pek uğraştırıyor beni, girişten çarçabuk koşup uzaklaştım, ama arası çok geçmeden dönüp yine geliyo-

rum. Saklanıp gizlenecek elverişli bir yer arıyor, yuvamın girişini –bu kez dışarıdan– günler ve gecelerce gözetliyorum. İstendiği kadar budalalık densin, bana anlatılmaz bir zevk veriyor bu, beni yatıştırıyor. Uyurken yuvamın önünde değil de kendi önümde duruyorum sanki; bir yandan derin bir uyku çekmek, bir yandan gözümü dört açıp kendi başımda nöbet tutmak mutluluğuna erişiyorum sanki. Sanki gece hayaletlerini yalnızca uykunun çaresizlik ve saflığı içinde değil, uyanıklığın bütün gücü ve serinkanlı yargı yeteneğiyle de karşımda görmek gibi bir ayrıcalıkla donatılmıştım. Ve bana kalırsa, işin tuhafı, sık sık inandığım ve yuvama indiğimde belki yine inanacağım gibi o kadar kötü değil durumum. Bu bakımdan, kuşkusuz başka bakımdan da, ama özellikle bu bakımdan yaptığım gezintiler gerçekten zorunlu. Orası öyle; girişi pek kıyıda kenarda seçmeme karşın, buradaki trafik bir haftalık gözlemlerimi özetlersem pek yoğun; ama belki bütün yerleşim bölgelerinde aynıdır durum. Sonra, tam bir yalnızlık içinde bulunup ağır bir tempoyla sağı solu araştıran bir saldırganın eline düşmektense, büyücek bir trafiğin eline kendini teslim etmek belki daha iyidir; çünkü böylesine bir trafik, büyüklüğü dolayısıyla kendi kendisini de birlikte sürükleyip götürür. Böylesine bir trafikte düşmanlar çoktur, daha da çok yardımcıları vardır, ama düşmanlar bunlar birbirleriyle boğuşur ve yuva önünden doludizgin geçerler. Bu son zamanda doğrudan girişin başında oyalanıp sağı solu araştıran bir kimseye rastlamadım, hem onun, hem benim hesabıma rastlamadığım da iyi oldu, çünkü yuvayı merak ettiğim-

den, ne yaptığımı bilmeyerek koşup gırtlağına sarılırdım. Kuşkusuz, bazen de öyleleri geliyordu ki, yakınlarında bulunmayı göze alamıyor, kendilerini daha uzaktan seçmeyeyim, soluğu kaçmakta alıyordum; böylelerinin yuvaya karşı davranışları üzerinde elbet kesin bir şey söyleyemem, ama diyebilirim ki, az sonra dönüp gelmem ferahlatmaya yetiyordu içimi; kimseyi ortada bulamıyor ve giriş kapısının da sapasağlam yerinde durduğunu görüyordum. Bazen öyle mutlu zamanlar da yaşıyordum ki, dünyanın bana karşı düşmanlığı galiba sona erdi ya da yatışıp hafifledi veya güçlü yuva adeta beni kaldırıyor da şimdiye dek sürüp gelen o yok etme savaşı dışında tutuyor diyordum kendi kendime. Yuva şimdiye kadar düşündüğümden ya da yuva içinde düşünmeyi göze alabileceğimden belki daha çok koruyordu beni. Bu sanı kimi vakit içimde o denli güçleniyor ki, çocukça bir isteğe kapılıp bundan böyle bir daha yuvaya dönmemek, girişe yakın bir yere yerleşmek, yaşamımı bu girişi gözlemekle geçirmek, içinde olsam yuvanın nasıl beni sımsıkı güvenlik altına alacağını hep gözümün önüne getirip mutluluğumu bunda bulmak istiyorum. Ama işte çocuksu düşlerden korkuyla sıçrayıp çarçabuk uyanılıyor. Benim yuvada bulduğum güvenlik de nasıl bir güvenlikti? Öyle ya, yuva içindeyken beni bekleyen tehlikeleri, burada, dışarıda edindiğim deneyimlere dayanarak hiç değerlendirebilir miyim? Ben yuvada yokken, bakalım düşmanlarım doğru dürüst kokumu alabilirler mi? Kokumu alacakları kuşkusuz, ama tam değil. Oysa tam olarak alınacak bir kokunun varlığı, çokluk normal tehlikenin ön-

koşulu değil midir? Yani benim burada yaptığım deneyler gerçek bir deneyin yarısı, hatta ondan bir değerinde; beni yatıştırmaya ve yalancıktan yatıştırarak alabildiğine büyük bir tehlikenin içine yuvarlamaya elverişli şeyler. Hayır, öyle sandığım gibi uykumu hiç de denetlediğim yok; daha doğrusu, bana uykumu zehir edecek o yaratık uyanık bekliyor, oysa ben uyuyorum. Belki de benim canıma okuyacak düşman, giriş kapısının önünden umursamazlıkla ve salınarak geçenler arasındadır; kapının sapasağlam yerinde durup saldırılarını beklediğinden tıpkı benim gibi emin olmak isteyenlerle, ev sahibini içeride ele geçiremeyeceklerini, hatta belki onun bitişik bir çalılıkta masum masum pusuya yattığını bildikleri için, yalnız bunun için giriş önünde durmayarak geçip gidenler arasında bulunmaktadır. Derken gözetleme yerimden ayrılıyor, yuva dışında yaşamaktan bıkıyorum; bana öyle geliyor ki, dışarıda artık öğreneceğim bir şey kalmamıştır, ne şimdi, ne de sonra. Ve buradaki her şeye veda ederek yuvaya inesim, bir daha hiç geri dönmeyesim, her şeyi kendi haline bırakıp yararsız gözetlemelerle olacakları engellemekten vazgeçesim geliyor. Ama giriş kapısı dışında olup bitenleri bunca zaman görmekten şımarmış, başlı başına büyük bir iş sayılması gereken yuvaya inişi gerçekleştirmek ve çepçevre arkamda, eski yerine yerleştirilen kapının gerisinde olacakları bundan böyle bilememek kahrediyor beni. İlkin fırtınalı gecelerde, avladığım avları çarçabuk içeri almayı deniyorum, üstesinden de geliyorum sanırım. Ama gerçekten bu işi başarıp başaramadığım yuvaya indiğimde anlaşılacak, ne var ki ben

anlayamayacağım bunu, belki ben de anlayacağım, ama o zaman iş işten geçmiş olacak. Dolayısıyla bu niyetimden vazgeçiyor, yuvaya inmiyorum. Asıl girişten kuşkusuz yeteri kadar uzakta bir deney çukuru eşiyorum, boyu kendi boyumdan uzun değil ve yosun bir örtüyle dışarıya kapalı. Çukura sürünerek giriyor, arkamdan yosun örtüyü üzerime çekip tetikte bekliyorum. Günün değişik saatlerinde kısa ve uzunca süreler çukur içinde kalıyor, derken yosun örtüyü üzerimden kaldırıp atıyorum; ortaya çıkıyor ve dikkatime çarpan şeyleri kaydediyorum. Birbirine hiç benzemeyen iyi kötü birtakım deneyimler ediniyor, ama yuvaya inme konusunda genel bir yasa, şaşmaz bir yöntem ele geçiremiyorum. Bu yüzden de henüz asıl girişten içeri girmiş, yuvaya inmiş değilim; ama bunu her şeye karşın pek yakında yapma zorunluğu belimi büküyor. Başımı alıp uzaklara gitmek, hiçbir iç açıcılığı, hiçbir güvenliği bulunmayan, birbirinden farksız sürüyle tehlikenin oluşturduğu, dolayısıyla güvenlik içindeki yuvamla yuva dışı karşılaştırmalarımdaki gibi tek tek tehlikeleri enine boyuna gözümün önüne serip bende korku uyandırmayan eski yaşamı yeniden sırtlanmaya karar vermekten çok uzak değilim. Elbet, böyle bir kararı vermek, anlamsız bir özgürlük içinde pek uzun süre yaşamaktan kaynaklanan bir aptallık olur sadece; henüz yuva benim elimde, bir tek adım attım mı güvenlik içindeyim. Böylece bütün kuşkulardan kendimi koparıp alıyor, güpegündüz, dosdoğru, ama bu kez ne olursa olsun kaldırıp açmak için giriş kapısına seğirtiyorum; gene de yapmak elimden gelmiyor bir türlü, kapının üzerinden koşa-

rak geçiyor, bile bile dikenli bir çalılık içine dalıyor, kendimi cezalandırmak, bilmediğim bir suçtan ötürü cezalandırmak istiyorum. Kuşkusuz bu durumda gene de haklı olduğumu, elimdeki en değerli şeyi dört bir yanda, yerde, ağaçta ve havadaki tüm yaratıklara hiç değilse bir an için peşkeş çekmeksizin yuvaya gerçekten inilemeyeceğini sonunda çaresiz itiraf zorunda kalıyorum kendi kendime. Tehlike de kuruntu değil, pek gerçek nitelik taşıyor. Öyle ya, içinde peşime düşme hevesi uyandıracağım yaratığın gerçek bir düşmanım olması gerekmez; rasgele, minicik, zararsız bir yaratıkta bu hevesi uyandırabilirim pekâlâ; ufak, pis bir canlı; meraktan peşime takılır ve böylece, kendisi fark etmeksizin, tüm dünyayı peşinden sürükleyip getirir. Doğrusu böyle bir yaratık da olması gerekmez; belki –ki bu olasılık ötekisi kadar kötüdür, kimi bakımdan hatta en kötüsüdür olasılıkların– belki benim soydan herhangi biridir bu; yuvalardan anlayan, yuvaların değerini bilen biri, bir orman münzevisi, bir barışsever, ama işte kendisi yuva yapmadan yuvada oturmak isteyen arsız ve aylak biridir. Ah ne olur şimdi gelse, ne olur o pis açgözlülüğüyle girişi bulup yosun örtüyü kaldırmaya uğraşsa ve kaldırabilse, ne olur benim yerime ıkına ıkına girse içeri de bir an kıçı açıkta kalacak kadar ilerlese, ne olur bunlar gerçekleşse de sonunda çıldırmış gibi yerimden fırlayıp hiçbir şeyi umursamadan üzerine çullansam, onu dişlerimle paralayıp etini didik didik etsem, kıymık kıymık yapsam, kanını içsem ve kadavrasının içini öbür avlarımdan biri gibi doldursam, ama hepsinden önce, asıl önemlisi de bu, sonunda tekrar yu-

vamda olsam, bu kez hatta içimden gelerek hayranlıkla labirent dehlizleri seyretsem, ama ilkin yosun örtüyü üzerime çekip dinlenmeye koyulsam, geri kalan tüm yaşamım boyunca da dinlensem! Ama kimseler gelmiyor işte, benim de yalnızca kendimden medet ummam gerekiyor. Durmadan işin zorluğunu düşüne düşüne korkaklığım enikonu kayboldu, girişten girişin dışında bile kaçtığım yok artık, çevresinde çemberler çizmek en sevdiğim şey. Artık neredeyse öyle ki, sanki ben kendim düşmanım, yuvadan başarıyla içeri girebilmek için uygun bir fırsat kolluyorum. Kendisine güvenebileceğim, tutup benim gözetleme yerine dikebileceğim birini bulsam, belki rahat rahat inebilirdim yuvaya. Kendisine güvenebileceğim bu kimseyle anlaşırdım; benim yuvaya indiğim andaki durumla bunu izleyecek uzun süre içindeki durumu adamakıllı izler, bir tehlike anında yosun örtüye vururdu; ama işte yalnızca tehlike anında. Böylece yukarıda her şey eksiksiz çözüme kavuşur, ortada başıma iş açacak bir kimse kalmaz, olsa olsa kendisine güvendiğim yaratık kalırdı yalnız. Çünkü yaptığının karşılığını istemeyecek miydi bu yaratık? En azından yuvayı görmeye kalkmayacak mıydı? Onu kendi rızamla yuvadan içeri koyvermek bile enikonu tatsız bir şey. Yuvayı ziyaretçiler için değil, kendim için yaptım ve sanıyorum onu koyvermezdim içeri; ama yuvaya inmemi sağlamayacakmış o zaman, olsun. Hiç mi hiç yuvama koyvermezdim. Çünkü ya kendisini bırakacaktım, yalnız inecekti yuvaya, ki bu da asla akıl alacak bir şey değildi ya da onunla birlikte yuvaya inecektik, ki o zaman da onun bana sağlayacağı

arkamdan gözetlemede bulunma yararından yoksun kalacaktım. Sonra, şu güvenme işi bakalım nasıl şey? Göz gözeyken güven beslediğim birine, kendisini görmediğim, yosun örtünün bizi birbirimizden ayırdığı zaman da güvenebilir miyim? Bir kimseyi gözaltında tuttuktan ya da hiç değilse tutabilme olanağını ele geçirdikten sonra kendisine güvenmek pek zor değildir. Hatta belki uzaktan uzağa güvenilebilir bir kimseye; ne var ki yuva içinden, yani bir başka dünyadan dışarıdaki birine tastamam güvenebilmek sanıyorum olur şey değildir. Ama böyle kuşkulara kapılmak bile gereksizdir; ben yuvaya inerken ya da indikten sonra, hayattaki o sayısız rastlantılardan birinin güvendiğim kimsenin görevini yapmasını engelleyeceğini düşünmek bile yeter; en ufak bir engelleme de doğrusu hiç hesapta olmayan sonuçlar doğurabilir benim için. Yo yo, bütün bunlar özetlendiğinde yalnızım diye, güvenebileceğim kimse yok diye yakınmamam gerekiyor. Bu durumun beni bir yarardan yoksun bırakmadığı kuşkusuz, hatta belki beni birtakım zararlardan da esirgemektedir. Güvenme işine gelince, ancak kendime ve yuvama güvenebilirim. Bunu da daha önceden düşünmem, şimdi beni böyle uğraştıran durum için önceden hazırlanmam gerekirdi. Yuvayı yapmaya başladığım da ilk hiç değilse biraz başarılabilirdi bu. İlk dehlizi o türlü açmalıydım ki, birbirinden uygun aralıklarla iki girişi bulunsun; öyle ki, ben girişin birinden o kaçınılmaz bir hayli zahmeti üstlenip aşağı ineyim, başlangıç dehlizini bir koşu geçip ikinci girişe geleyim, bu amaç için oraya yerleştirilmiş yosun örtüyü şöyle biraz kaldırıp birkaç

gündüz ve gece boyunca durumu kolaçan edeyim! İşin doğrusu da buydu yalnız. Gerçi iki girişin varlığı tehlikeyi iki kat büyütürdü; ama bu sakınca tümüyle giderilebilir, sadece gözetleme yeri olarak belirlenen giriş pek dar yapılabilirdi. Derken yine teknik düşüncelere dalıp gidiyor, o benim dört başı mamur yuva düşünü bir ara yeniden düşlemeye başlıyorum. Bu da az buçuk yatıştırıyor beni; farkına varılmadan içeri ve dışarı kayabilmemi sağlayacak açık seçik ya da biraz belirsiz yapı olanaklarını kapalı gözlerimin önünden, zevkten sarhoş, geçiriyorum. Bulunduğum yerde uzanmış, üzerlerinde düşünüp dururken, bu olanakların değerini gereğinden çok büyütüyorum gözümde, ama gerçek yararlar değil de, yalnızca teknik buluş ve başarılar olarak; çünkü, bir engelle karşılaşmaksızın bu içeri ve dışarı kayışlar da neymiş? Tedirgin bir ruhun, kendini değerlendirmedeki bir güvensizliğin, aşağılık heveslerin, kötü huyların bir belirtisi; bu huylar oracıkta duran ve yalnız kendisine tümüyle güvenebildiğiniz mi gönlünüzü ferahlatan yuva karşısında daha da kötüleşiyor. Orası öyle, şu an bu yuva dışındayım, ona dönebilmenin bir yolunu arıyorum; yuva bunun için gerekli teknik olanakları içerseydi, doğrusu pek güzel olurdu. Ama hiç de pek güzel kaçmazdı belki. Yuvayı yalnızca alabildiğine bir güven duygusuyla girilip barınılacak bir oyuk gibi görmek, onu şu andaki sinirsel korku durumu içinde pek küçümsemek sayılmaz mı? Elbet, aynı zamanda böyle güvenilir bir oyuktur yuva ya da öyle olması gerekir; diyelim büyük bir tehlike karşısında gördüm kendimi, o zaman dişlerimi sıkıp bütün irade gücü-

mü toplar, yuvanın benim canımı kurtarmak görevini üstlenmiş bir oyuktan başka şey olmamasını ve kendisine verilmiş bu açık seçik görevi eksiksiz yerine getirmesini isterim; böyle bir durumda başka her görevi onun üzerinden almaya hazırımdır. Ama işte öyle ki, yuvam gerçekte –gerçek de işte pek sıkışık zamanlarda görülmüyor, tehlikeli zamanlarda bile onu görebilmek için çaba harcamak gerekiyor– epey bir güvenlik sağlıyor bana; ne var ki asla yeterli değil bu güvenlik; çünkü tasa ve kaygılar yuvada hiç sona eriyor mu? Doğru, yuvada daha bir başka, daha bir soylu, daha kapsamlı şeyler bunlar, çokluk hayli gerilere itilmiş durumdalar; ama olsun, kahredici etkilerinin, yuva dışında bir yaşamın yol açacağı tasalardan kalır yeri yok. Yuvayı yalnızca yaşamımı güven altına almak için yapsaydım aldanmazdım; ama o devcileyin çalışmayla bunun sağlayacağı gerçek güven, en azından benim hissedip yararlanabileceğim kadarıyla asla birbirine uygun düşmezdi. Bunu kendi kendime itiraf etmek pek acı bir şey; ama işte şu anda bana, yani kendisini yapıp elinde bulunduran kimseye kapısını kapayan, hatta bayağı büzülüp içine gömülen giriş karşısında böyle bir itirafın yapılması gerekiyor. Gelgelelim yuva, yalnız bir kurtuluş deliği değil. Kale alanında dikilmeye göreyim, çevremde tepe tepe et stokları, yüzüm bu alandan çıkan on adet dehlize dönük, –öyle dehlizler ki, her biri özellikle yuva içindeki yerin bütününe uygun olarak alçaktan, yüksekten, uzunlamasına ya da yuvarlak, genişleyerek ya da daralarak ve hepsi de bir ölçüde sessiz, boş, geniş, her biri kendince beni bir sürü alanlara alıp götürüyor ve

bu alanların kendileri de bütünüyle sessiz ve boş– o zaman güvenlik düşüncesi pek uzağımda kalıyor, o zaman buranın, tırnaklarımla çalışarak, dişleyerek, tepinerek ve itip kakarak dikbaşlı topraktan kazanılmış kalem, asla başka kimsenin eline geçemeyecek kalem olduğunu biliyorum; öylesine benim olan bir kale ki, sonunda düşmanım tarafından o ölümcül darbeyi de rahatçacık burada kabullenebilirim, nihayet kanım burada kendi toprağımda akar ve kaybolup gitmez. Yarı mışıl mışıl uyuyarak, yarı neşe içinde uyanık, her vakit dehlizlerde geçirdiğim o güzel saatlerin anlamı da bundan başka nedir? Öyle dehlizler ki, haz dolu gerinip uzanmalarım, yerlerde çocuksu yuvarlanmalarım, düşler içinde serilip yatmalarım göz önüne alınarak ve uyuyup da bir daha uyanmayacağım düşünülerek sadece ve sadece benim için yapılmış. Ve her birini çok iyi bildiğim, hepsi birbirinin tıpkısı olmasına karşın, daha duvarlarının kıvrımı ve kavislerine bakarak, gözüm kapalı, birini ötekinden açıkça ayırabildiğim küçük alanlar; beni huzur ve sıcaklıkla öylesine sarıyor ki, hiçbir yuva barındırdığı kuşu böylesine saramaz. Sonra her şey, her şey sessiz ve boş.

Ama madem öyle, ne diye duraksıyorum o zaman? Ne diye saldırgan yaratıktan korkum, yuvamı bir daha görememe olasılığından daha büyük? Evet, bu sonuncusu neyse ki gerçekleşmeyecek bir şey, yuvanın benim için taşıdığı önemi anlamak üzere düşünüp taşınmam gerekli değil; benimle yuvam öylesine bir bütün oluşturuyor ki, rahat rahat, tüm korkulara karşın rahat rahat buraya yerleşebilirdim; kapıyı

bütün sakıncaları dinlemeyip açmak için hiç de kendimi yenmeye çalışmam gerekmez, elim boş öylece beklemem düpedüz yeterdi; çünkü hiçbir şey bizi sürekli ayıramaz birbirimizden ve sonunda nasılsa bir yolunu bulup yuvaya ineceğime kuşku yok. Ama doğru, o vakte dek ne çok zaman geçebilir aradan ve bu zaman içinde hem burada, yukarıda, hem aşağıda nelerle karşılaşılmaz. Ama bu zamanı kısaltmak ve gerekeni hemen yapmak yalnızca bana bakıyor. Ve derken, yorgunluktan artık bir şey düşünemeyecek durumda, başımı önüme sarkıtıp sarsılan bacaklarla yarı uyuyarak, yürümekten çok el yordamıyla girişe sokuluyor, yosun örtüyü kaldırıyorum; yavaşçacık aşağı iniyor, ama girişi dalgınlıkla, hiç gereği yokken uzun süre açık bırakıyor, unuttuğum şeyi sonradan yapmak üzere yeniden yukarı çıkıyorum. Ama neden çıkıyorum yukarı? Bütün yapacağım, yosun örtüyü çekip girişi kapamak, âlâ; böylece yeniden aşağı iniyor, nihayet yosun örtüyü çekip kapıyorum. Yalnız bu yoldan, yalnız ve yalnız bu yoldan söz konusu işi yapabilirim. – Derken yosun örtünün altında yatıyorum, yuvaya taşıdığım avlar üzerindeyim, etlerin özsuları ve etlerden akan kanlar sarıyor çevremi. Nihayet özlemini çektiğim uykuyu uyumaya başlayabilirim. Beni rahatsız edecek hiçbir şey yok, kimse peşime düşmedi; yosun örtü üzerinde, hiç değilse şimdiye kadar sessizlik hüküm sürüyora benziyor; hem sessizlik hüküm sürmese bile sanırım şu anda sağı solu gözetleyerek oyalanamam; yerimi değiştirdim, yukarıdaki dünyadan yuvama indim ve hemen de etkisini üzerimde hissediyorum yuvamın. Yeni bir dünya, bana

yeni güçler veriyor, yukarıdaki yorgunluk, yorgunluk değil burada; bir geziden döndüm, katlandığım zahmetlerin yol açtığı yorgunluktan aklım başımda değil. Ama barınağımı yeniden görmem, beni bekleyen yerleşme işini düşünmem, bütün mekânları şöyle çabucak, en azından üstünkörü gözden geçirmem, hele bir an önce kale alanına sokulmak zorunda bulunmam, bütün bunlar yorgunluğumu telaş ve hamaratlığı çeviriyor; öyle ki, yuvaya ayak attığım anda uzun ve derin bir uyku uyumuşum sanki. İşin başı uğraştırıcı, kendimi büsbütün çalışmaya vermem gerekiyor, yani avlarımı giriş labirentinin duvarları güçsüz daracık dehlizleri içinden taşımak zorundayım. Var gücümle avlarımı önüm sıra itelemeye başlıyorum; oluyor da; ama benim için pek yavaş bir tempo; hızlandırmak için küme küme etlerden birazını ayırıp geride bırakıyor, üzerlerinden, aralarından ıkına sıkına geçiyorum. Şimdi avların yalnızca bir parçası var önümde, şimdi bu parçayı ileriye taşıyıp götürmek daha kolay; ama burada, daracık dehlizler içinde, o bol et yığınları ortasında öylesine sıkışıp kalmışım ki, tek başıma bile aralarından bir yol bulup geçmek her vakit kolay değil, hani pekâlâ kendi azıklarımın ortasında boğulup gidebilirim; çünkü daha şimdiden bol azıkların sıkıştırmasından, azıklardan bir bölümünü yiyerek kendimi kurtardığım oluyor. Ama gene de başarıya ulaşıyor taşıma işi, pek de uzun sayılamayacak bir sürede yapıp çıkarıyorum; labirentin üstesinden geliyor, oh diyerek bir dehlizde dikiliyorum. Bir bağlantı yolundan yararlanarak, özellikle böylesi durumlar için öngörülmüş bir ana dehlize götürüyorum av-

ları; dehliz hayli bir eğimle kale alanına iniyor. Yapılacak bir şey kalmamıştır artık, bütün iş adeta kendiliğinden yürüyor, yuvarlanıyor önümde. İşte nihayet kale alanına geldim, nihayet dinlenebilirim. Hiçbir şey değişmemiş, öylece duruyor, büyük bir felaket gerçekleşmemişe benziyor yokluğumda, ilk bakışta dikkatime çarpan ufak tefek hasarlar çok geçmeden onarılacak şeyler. Ne var ki, ilkin dehlizler içinde uzun bir geziye çıkmak gerekiyor, ama güç bir iş sayılmaz bu, tıpkı eskiden yaptığım gibi ya da –hani hiç kocamış değilim, ama şimdiden pek çok şey belleğimden silinip gidiyor tümüyle– genellikle yapıldığını işittiğim gibi dostlarla bir boşboğazlık. Kale alanını gördükten sonra ikinci dehlizi dolaşmakta bile bile nazlı davranıyorum, kale alanını gördükten sonra elimde sınırsız zaman var –zaten yuva içinde hep zamanım sınırsızdır– çünkü yuvada yaptığım her şey iyi ve önemlidir, bir bakıma doyurur beni. İkinci dehlizi dolaşmaya başlıyor, derken gözden geçirme işini yarıda kesip üçüncü dehlize atlıyorum; oradan da kale alanına dönüyor, ne var ki ikinci dehlizi şimdi yine dolaşmadan duramıyorum; böylece işle oynuyor, onu çoğaltıyor, kendi kendime gülüyor, seviniyor, ortadaki bir sürü işten düpedüz şaşkına dönüyor, çalışmaktan da geri kalmıyorum. Çünkü sizlerin hatırı için, dehlizler ve alanlar, hepsinden çok senin sorunların için kale alanı, dönüp geldim buraya; onca zaman kendim için titreyip sizlere dönüşü geciktirme budalalığını yaptıktan sonra tatlı canımı şuncacık umursamadım. Madem ki artık yanınızdayım, tehlike ne umurumda? Sizler benimsiniz, ben de sizin, birbi-

rimize bağlıyız, kim ne yapabilir bize? Düşmanlarım isterse şimdiden yukarıda, girişin önünde birikmiş olsun! Yosun örtüyü delip geçecek ağız hazırda beklesin isterse! Derken suskunluğu ve boşluğuyla yuvanın kendisi de beni selamlıyor, benim söylediklerimi pekiştiriyor.

Öyleyken bir uyuşukluk çöküyor üzerime, en sevdiğim alanların birinde şöyle biraz kıvrılıp yatıyorum; daha hiç de her şeyi gözden geçirmiş değilim henüz, ama bu işi ileride sonuna dek sürdüreceğim nihayet; hem amacım burada uyumak değil, yalnızca içimdeki ayartıya karşı duramayarak öyle bir durum almak istiyorum ki, sanki uyuyacağım; sadece anlamak istiyorum sanki, eskisi gibi gene öyle güzel güzel uyunabiliyor mu yuvamda? Evet, uyunabiliyor; ama uykudan da çekip alamıyorum kendimi, derin bir uykuya gömülüp kalıyorum.

Epey bir zaman uyumuş olmalıyım. Birbirini sürüp götüren uykuların sonuncusu kendiliğinden çözülüp dağılıyor. Sonunda pek hafiflemiş olmalı uykum, çünkü doğrusu pek işitilmeyecek bir ıslık beni uyandırıyor. Hemen anlıyorum; benim yeterince gözaltında tutmadığım, fazlasıyla göz yumup gözettiğim o küçük yaratıklar bir yerde yeni bir yol açtı, bu yol da bir eski yolla kavuştu ve hava buraya sıkışıp kaldı, şimdi de o ıslıksı sese yol açıyor. Bu ne durup dinlenmeden çalışan yaratıklar, bu ne sinir bozucu bir hamaratlık söyle! Dehliz duvarlarına iyice kulak verip deney hendekleri kazarak hasar yerini belirlemem gerekiyor; ancak daha sonra gürültüyü ortadan kaldırabilirim. Hem bakarsın yeni hendek yuvanın koşullarına

uyar da, yeni bir hava iletim yolu diye seve seve kullanırım kendisini. Ama o küçük yaratıkları da ileride daha sıkı gözaltında tutmam, hiçbirini esirgeyip bağışlamamam gerekiyor.

Bu gibi araştırmalarda hayli deneyim sahibi olduğumdan sanıyorum fazla zaman almayacak ve hemen koyulabilirim işe. Doğru, başka işler de var görülecek, ama bu iş hepsinden acele, dehlizlerim sessiz sakin olmalı. Hani nisbeten masum bir gürültü; geldiğimde hiç işitmedim; oysa geldiğimde de vardı kuşkusuz. Gürültüyü işitebilmek için önce yine tastamam yuvama yerleşmem gerekiyordu, çünkü yalnızca ev sahibinin kulaklarıyla işitebileceği bir gürültü bu. Sürekli bile değil, oysa böylesi gürültüler süreklilik gösterir; arada büyük molalar veriyor, besbelli hava akımının birikmesinden kaynaklanıyor molalar. İncelemeye, araştırmaya koyuluyor, ama işe el atacak yeri bir türlü bulamıyorum; bir iki yeri eşiyorum, ama rasgele; bu yoldan kuşkusuz bir şey çıkmıyor ortaya; dolayısıyla o büyük eşme çabası ve eşilen yeri kapayıp düzeleme gibi ondan da büyük zahmetler boşa gidiyor. Gürültünün geldiği yere bir türlü yaklaşamıyorum; hiç değişmeyen bir incelikte, düzenli aralarla, bazen keskin bir ötüş, bazen bir ıslık gibi yankılanıp duruyor. Doğrusu şimdilik kendi haline bırakabilirdim bu işi; pek rahatsız edici bir gürültü, orası öyle; ama nereden çıktığına ilişkin tahminimin doğruluğundan pek kuşku duyulamaz, yani gürültü pek büyüyüp güçlenecek gibi değil; hatta öyle olabilir ki –gelgelelim şimdiye kadar hiç böyle uzun süre beklemedim– bu gibi gürültüler zamanla, o küçük toprak

oyucuların sonraki çalışmalarıyla kendiliklerinden yitip gider. Bu bir yana, çokluk sistemli araştırma ve incelemeler başarısız kalır da, bir rastlantı sizi aksaklığın izi üzerine çıkarır. Böylece kendimi avutuyor, dehlizlerde daha bir memnun gezinmek geldiğimden beri çoğunu görmediğim alanları dolaşmak ve bu arada hep biraz kale alanında oyalanmak istiyorum; ama derken kendimi tutamıyor, çaresiz sürdürüyorum araştırmalarımı. O küçücük yaratıklar, başka bir işte daha iyi değerlendirebileceğim çok, ama pek çok zamanımı alıyor. Böylesi durumlarda beni kendine çeken her vakit işin teknik yönü; örneğin kulaklarımın en ince nüanslarına kadar algılama gücünü gösterdiği, dolayısıyla tastamam kayda geçirebileceğim bir gürültüden gürültü kaynağını kestirmeye çalışıyorum ve içimden bir şey gerçeğin tahminime uyup uymadığını sınamaya itiyor beni. Ve de haklı olarak, çünkü bu konuyu açıklığa kavuşturamadığım süre güven içinde hissedemem kendimi; söz konusu, bir duvardan yuvarlanan kum taneciğinin nerede karar kılacağını bilmekmiş yalnızca, olsun. Kaldı ki böyle bir gürültü bu bakımdan hiç de önemsenmeyecek gibi değildir. Ancak, önemli ya da önemsiz, ne çok ararsam arayayım, önemli ya da önemsiz bir şeycik saptayamıyorum ya da daha doğrusu ele geçirdiğim şey gereğinden fazla önem taşıyor. Bula bula benim gözde alanımı mı buldu diye düşünüyor, buradan pek uzağa açılıp neredeyse bir sonraki alanın ortasına geliyorum. Olup bitenler doğrusu bir şakaya benziyor; öyle ki, bana söz konusu rahatsızlığı yalnız bu en sevdiğim alanımın vermeyip başka yerlerde de

birtakım rahatsız edici gürültülerin varlığını ortaya çıkarmak istiyorum adeta. Ve bir gülümsemeyle kulak kabartmaya koyuluyor, ama çok geçmeden gülümsemeyi bırakıyorum; çünkü gerçekten aynı keskin ötüş burada da var. Hiç denecek gibi bir şey; bazen öyle sanıyorum ki, benden başkası da işitemez. Gerçi şimdi egzersizlerin hassaslaştırdığı kulaklarımla gittikçe daha açık seçik işitiyorum sesi; oysa karşılaştırmalar yaparak kendim de güven getireceğim gibi, gerçekte dört bir yanda tıpkı tıpkısına aynı gürültü duyuluyor. Doğrudan duvara kulağımı dayayarak değil de, dehliz ortasında durup kulak kabartınca anlıyorum ki, gürültünün güçlendiği de yok. Dehliz ortasından kulak kabarttım mı, ancak güçlükle, bütün dikkatimi vererek yer yer bir sesin soluğunu işitiyor, daha doğrusu işitir gibi oluyorum. Ama gürültünün de işte her yerde aynı kalışıdır ki hepsinden çok rahatsız ediyor beni, çünkü başlangıçta ki tahminimle uyuşmuyor; gürültü kaynağını doğru tahmin edebilmişsem, bunun eninde sonunda saptayabileceğim bir yerden büyük bir güçle çıkması ve giderek gücünü yitirmesi gerekirdi. İyi, ama benim açıklamam doğru değilse, başka nasıl açıklanabilir bu? Bir de şu olasılık kalıyor. Belki iki gürültü kaynağı var da, ben şimdiye kadar hep onların uzağında kulak kabarttım; kaynaklardan birine yaklaştığım zaman buradan çıkan gürültüler artıp büyüdüyse de, öbür kaynaktan gelen gürültülerin azalması dolayısıyla sonuç hep aynı kaldı. İyice kulak kabartınca bu yeni tahminime uygun düşen tınlamaları pek silik ve belirsiz de olsa, seçer gibiyim. Ama sanırım araştırma bölgesini şim-

diye kadarkinden çok daha genişletmem gerekiyor. Bu yüzden, dehlizden aşağı yürüyüp kale alanına gelerek kulak kabartmaya başlıyorum. Ne tuhaf, aynı gürültü burada da duyuluyor. Evet, yokluğumdan arsızca yararlanmış zerrece önemsiz birtakım yaratıkların sağı solu eşip oymalarıyla ortaya çıkan bir gürültü bu. Kuşkusuz, bana düşmanca bir niyet beslemekten uzak bu yaratıklar, yalnızca kendi iş güçleriyle uğraşıyor hepsi; karşılarına engel çıkmadıkça bir kez izledikleri yönden şaşmazlar; bütün bunları biliyorum; yine de onların kale alanına kadar sokulmaya yeltenmelerini kafam almıyor, sinirlendiriyor bu beni, yapılacak işler için pek gerekli aklımı karıştırıyor. Kale alanının hayli derinlikte bulunuşu mu, yoksa onun büyük genişliği ve dolayısıyla güçlü hava akımı mı toprağı oyup eşenleri kaçırdı, yoksa oydukları yerin kale alanı olduğunu nasılsa öğrenip, bu bilgi kalın kafalarından içeri girebildi de ondan mı çekip gittiler, bu olasılıklar arasında bir ayrım yapmak istemiyorum.

Ancak, şimdiyi kadar kale alanı duvarlarının eşilip oyulduğunu hiç görmemiştim. Daha önce de çeşitli hayvanlar kale alanından çevreye yayılan güçlü kokuların ayartısına karşı duramayarak sürü sürü gelmişti gerçi, burası asıl avlandığım yerdi; ama onlar yukarıda bir yerde toprağı eşip oyarak dehlizlerime girmiş, ardından nefes nefese, ne var ki zorlu bir cazibeye kendilerini kaptırarak, dehlizlerden seğirtip inmişti aşağı. Şimdi ise dehlizlerin duvarlarını da oymaya çalışıyorlardı. N'olur hiç değilse delikanlılık ya da yeniyetme çağımın alabildiğine önemli planlarını gerçek-

leştirmiş, daha doğrusu gerçekleştirecek güce sahip olsaydım! Çünkü yeterince istek vardı içimde. Bu gözde planlardan biri, kale alanını onu çevreleyen topraktan çözüp almak, yani duvarlarını aşağı yukarı benim boyuma denk kalınlıkta bırakıp alanın dört bir yanında topraktan yazık ki çözülemeyecek ufak bir temele varıncaya kadar duvar genişliğinde bir boşluk sağlamaktı. Bu boşluğu, benim için söz konusu olabilecek en güzel oturma yeri diye tasarlamıştım ve sanıyorum bunda pek de haksız değildim. Bu yuvarlak boşlukta asılı kalmak, kendimi yukarı çekmek, aşağı kaymak, parende atıp yeniden ayaklarımın altında toprağa kavuşmak ve bütün bu oyunları da gerçek kale alanında değil, onun gövdesinin üzerinde oynayabilmek, kale alanından uzak durabilmek, gözlerimi ondan başka tarafa çevirip dinlendirebilmek, onu görme kıvancını bir başka zamana erteleyebilmek, ama yine de ondan yoksun kalmamak, tersine onu bayağı kıskıvrak pençelerimin arasında tutabilmek, –ki bu da olmayacak bir şey; çünkü açık duran, sıradan bir tek kapısı var alanın–, ama her şeyden önce alanı gözaltında tutabilmek, onu görmekten yoksunluğun acısını o türlü çıkarabilmek ki, alanda oturmakla boşlukta oturmak arasında bir seçme yapmak gerekti mi, boşluğu seçmek, ömür boyu hep orada dolaşıp alanı korumak. İşte o vakit ne duvarlarda gürültüler, ne de kale alanının yanı başına kadar böyle arsızca toprağı eşip oymalar görülür, kale alanında dirlik düzenlik güvence altına alınır, ben de bunun bekçiliğini yapardım. O zaman küçücük yaratıkların sağı solu eşmelerine kulak vermekten kurtu-

lur, hazla kendimden geçerek bir başka şeyi, şu anda büsbütün yoksun kaldığım bir şeyi, kale alanındaki sessizliğin uğultusunu dinlerdim. Ancak bütün bu güzel şeyden eser yok şimdi ve benim kalkıp işe koyulmam gerekiyor. İşin de şimdi doğrudan doğruya kale alanıyla ilgisinden ötürü adeta memnunluk duymalıyım, çünkü şevke getiriyor, kanatlandırıyor bu beni. Kuşkusuz –giderek gerekliliği daha çok anlaşılıyor bunun– olanca gücümü ilkin pek sudan bir şey gibi görünen bu işe ayırmak zorundayım. Şimdi kale alanının duvarlarına kulak kabartıp dinliyorum; yukarıları, aşağıları, duvarları, zemini, girişleri ya da iç bölümleri, nereyi dinlersem dinleyeyim, her yerde, her yerde aynı gürültü. Bu aralıklarla sürüp giden gürültüyü uzun boylu dinlemeler ne çok zamana, ne çok çabaya bakıyor! Büyüklüğü dolayısıyla kale alanının dehlizlerden farkı, yani kulak yerden uzaklaştırılınca bir şey işitilmemesi, yeter ki istenmesin, insanın kendini aldatması için ufak bir avuntu oluşturabilir. Ancak, ben dinlenmek, kendimi toparlamak için yapıyorum sık sık bu denemeleri; kendimi zorlayarak kulak kabartıyor, hiçbir şey işitmeyince mutluluk duyuyorum. İyi, ama o gürültü olayına yol açan ne? Bu yeni durum karşısında ilk açıklamalarım büsbütün yetersiz kalıyor. Ama aklıma gelen öbür açıklamaları da ister istemez geri çeviriyorum. Hani düşünebilirdi ki, duyduğum ses iş başında ki küçücük yaratıkların gürültüsüdür; ama bu da bütün deneyimlere aykırı düşüyor; her vakit var olmasına karşın hiç işitmediğim bir şeyi ansızın işitmeye başlayamam sanırım. Yuvadaki rahatsız edici gürültülere karşı duyarlığım yıllar

geçtikçe belki büyümüştür de, işitmedeki duyarlığım asla artmamıştır. O küçük hayvancıkların sesleri doğaları gereği işitilmiştir. Yoksa şimdiye kadar katlanır mıydım bu duruma? Açlıktan ölmek tehlikesini göze alır, onların kökünü kuruturdum. Ama belki –bu düşüncenin de bazen usulcacık sızdığı oluyor kafamın içine– yuvada benim henüz tanımadığım bir canlı yaşıyordur da, henüz kendisini tanımıyorumdur. Olmayacak şey değil. Hani aşağıda, yuvamdaki canlıları yeterince uzun süredir titizlikle gözetleyip duruyorum; ne var ki, dünya çeşit çeşit şeylerle dolu ve kötü sürprizler eksik değil hiç. Ama bir tek hayvan da değil bu, büyük bir sürüdür bakarsın ve ansızın benim bölgeme dalmıştır, küçük küçük hayvanlardan bir sürüdür. Seslerini işitebildiğime göre, o küçücük yaratıklardan üstün şeylerdir, ama pek üstünlükleri de yoktur bunlardan; çünkü çıkardıkları ses gerçekte hiç de büyük değildir. Yani bilinmedik hayvanlardır belki. Yolculuk üzre bir sürüdür, yalnızca benim buradan geçip gitmektedir; gerçi beni rahatsız ediyor şimdi, ama çok sürmeden geçişi sona erecek. Yani bekleyebilirdim aslında ve hiç de boşuna çalışmam gerekmezdi. İyi, ama madem yabancı hayvanlardır, ne diye göremiyorum kendilerini? İçlerinden bir tanesini ele geçireyim diye onca yer eştim, hiçbir sonuç alamadım. Derken aklıma geliyor, belki pek minicik hayvanlardır diyorum, bildiklerimden çok küçük şeyler, ama çıkardıkları ses cüsselerine göre büyük. Onun için, eştiğim toprağı incelemeye koyuluyor, toprak külçelerini havaya savuruyorum, minik zerrecikler çözülüp ayrılıyor havada, ama gürültücü yara-

tıkları aralarında göremiyorum. Yavaş yavaş anlıyorum ki, rasgele toprağı eşmelerle bir şey ele geçiremeyeceğim, böyle yapmakla yuvamın duvarlarının altını üstüne getirmekten başka bir şey elime geçmeyecek. Hızla orayı eşiyor, burayı eşiyor, delikleri, çukurları yeniden kapayacak vakit bulamıyorum, pek çok yerde şimdiden yığılmış duran topraklar yolu ve görüşü kapıyor. Kuşkusuz bütün bunların pek rahatsız ettiği yok beni; artık ne gezinebilir, ne çevreme göz atabilir, ne de dinlenebilirim; sık sık bir delikte iş görürken şöyle birazcık uyukladığım oldu; pençelerimden biri, uyumadan önce yukarıda bir yerden koparıp aşağı almak istediğim toprağa gömüldü. Bundan böyle uyguladığım yöntemi değiştireceğim; gürültünün geldiği yönde büyük ve düzgün bir hendek açacak, bütün varsayımlardan bağımsız eşecek, gürültünün gerçek kaynağını bulmadan eşmeyi bırakmayacağım. Bulunca da, baktım ki gücüm yetiyor, ortadan kaldıracağım varlığını; gücüm elvermedi mi, en azından bir kesinliğe ulaşmış olacağım. Bu kesinlik ya beni yatıştıracak ya da umutsuzluğa sürükleyecek; ama ister o, ister bu, hangisi ise artık, kuşkudan uzak ve haklı bir şey olacak. Bu karar rahatlatıyor beni, önceki tüm girişimlerimi aceleye getirilmiş görüyorum; dönüş heyecanı içinde, henüz yukarıdaki dünyanın tasalarından kendimi kurtaramamış, henüz yuvadaki huzurun içine tümüyle kabul edilmemiş, bunca vakit yuvadan uzak kalışımdan ötürü duyarlığım alabildiğine artmış, tuhaflığı kuşku götürmeyen böyle bir durumla karşılaşınca tam bir şaşkınlığa kaptırmış buluyorum kendimi. Ne olmuştu yani? Ha-

fiften bir ötüş, uzun aralarla ancak işitilebilen bir ses, bir hiç. Alışabilirdi demek istemem hayır, alışılmazdı, şimdilik kendisine karşı doğrudan bir eyleme kalkışmaksızın bir süre gözetlenebilir yani birkaç saatte bir, zaman zaman kulak kabartılıp dinlenebilir ve sonuç kayda geçirilebilirdi; ne var ki, öyle benim gibi kulağı duvarlar boyunca gezdirmek ve gürültünün hemen her işitilmesinde toprağı eşip oymak, bir şey bulayım diye değil de, duyduğum tedirginliğin gerektirdiği bir şeyi yapmak için böyle bir şeye kalkışmak nedendi? Artık başka türlü olacak umarım. Ama umduğum falan da yok, gözlerimi yumup kendime ateş püskürerek içten içe itiraf ediyorum durumu; çünkü tedirginlik, saatlerden beri öylece kımıldayıp duruyor varlığımda; hani aklım beni geride tutmasa, bakarsın en iyisi rasgele bir yerde, ister bir şey işitilsin, ister işitilmesin, kalın kafalılıkla, inatla, sırf eşmiş olmak için eşmeye başlardım toprağı; ya hiç anlamsız ya da işte toprak yediği için toprağı eşen o küçük yaratıklar gibi. Bu akla uygun yeni plan hem cezbediyor beni, hem cezbetmiyor. Plana diyecek yok, hiç değilse ben kusurlu yanını göremiyorum; anladığım kadarıyla hedefe götürmesi gerek. Öyleyken doğrusu inanmıyorum bu plana; inancım öyle az ki, nihayet ortaya çıkarabileceği korkunç sonuçlarından bile ürktüğüm yok, yani korkunç bir sonuçla karşılaşacağıma bile inanmıyorum. Hatta bana öyle geliyor ki, daha gürültüyü fark eder fark etmez toprağı böyle eşmeyi düşünüp durmuşum da, yalnız güvenemediğimden işe koyulmamışım. Öyleyken başlayacağım eşmeye, benim için yapacak başka şey kalmıyor; ama hemen başla-

mayacağım da işi biraz sonraya erteleyeceğim. Akıl denen şeye yeniden saygınlığını kazandırmak gerekiyorsa, eksiksiz bir saygınlık olmalı bu; öyle kalkıp doludizgin işe atılmayacağım. Hiç değilse, toprağı altüst etmelerle yuvaya verdiğim zararları ilkin onarmaya çalışacağım. Az zamanımı almayacak bu, ama yapılması gerekiyor. Gerçekten bir hedefe götürmesini istiyorsam, galiba uzun bir hendek açacağım; hiçbir hedefe götürmedi mi, uçsuz bucaksız bir şey olacak hendek. Kuşkusuz, hayli zaman yuvadan uzak kalmak anlamına gelecek bu. Yuva dışındaki gibi kötü bir uzak kalış değil hani, istedim mi işe ara verebilir ve bir ziyarette bulunmak üzere kalkıp yuvama dönebilirim; bunu yapmasam bile, kale alanının havası bana doğru esip gelecek, ben iş başındayken çevremi kuşatacaktır. Ama yine de bu, yuvadan uzak kalmak ve onu belirsiz bir alın yazısının eline teslim demektir. Dolayısıyla yuvayı derli toplu bırakıp gitmek istiyorum; yuvanın huzuru uğruna didinip duran ben kendim, bu huzuru bozmuş da bozulan huzuru hemen sağlamamış olmayayım. Böylece toprağı eşip yeniden çukurlara dolduruyorum; benim çok iyi bildiğim bir iş: Sayısız kez, neredeyse bir iş gördüğüm bilincinden uzak yaptım bunu; dolayısıyla hepsinden çok sonunda toprağı sıkıştırma ve düzlemede –yalnız kendimi bir övme değil, gerçek hani– bir ustayımdır ki, o kadar olur. Ama bu kez güç geliyor, zihnim fazla dağınık, işin ortasında ikide bir kulağımı duvara bastırıp dinliyor, toprağı daha yerden pek kaldırmadan bir umursamazlıkla yine bayır aşağı akıtıyorum. Daha yoğun bir dikkat isteyen en son güzelleştirme

çabasına girişecek gücü adeta bulamıyorum; çirkin tümsekler, rahatsız edici çatlaklar kalıyor geride, hele bütün olarak böyle onarılmış bir duvarda eski kıvraklık bir türlü gelip yerini bulmuyor. Bunun yalnız geçici bir iş oluşuyla kendimi avutmaya çalışıyorum; geri dönersem, huzur da sağlanırsa, her şeyi o zaman kesinlikle onarırım, bir solukta her şey yapılıp biter o zaman. Evet, masallarda her şey bir solukta gerçekleşir ve benim avuntunun kaynağı da masallardır. Böyle ikide bir çalışmaya ara vermekten, dehlizler içinde dolaşmaktan ve yeni gürültü kaynakları ele geçirmektense, bu işi hemen şimdi tastamam yapıp çıkarırsam daha yararlı bir iş yapardım kuşkusuz; yeni gürültü kaynakları ele geçirmek doğrusu işten değildir, bunun için rasgele bir yerde durup kulak kabartmaktan başka şey gerekmez. Sonra, daha başka işe yaramaz keşifler de yapıyorum arada. Bazen öyle sanıyorum ki, gürültü sona ermiştir; uzun boylu molalar veriyor çünkü; ama böyle bir ötüş kimi vakit işitilemiyor, kendi damarlarınızdaki kan kulağınızda gereğinden çok bir gümbürtüyle gümbürdüyor, o zaman iki mola birleşip tek molaya dönüşüyor ve kısa süre öyle sanılıyor ki, ötüş bir daha işitilmemek üzere sona ermiştir; kulak kabartmaktan vazgeçiliyor artık, sıçrayıp kalkıyor, tüm yaşam bir değişim geçirmiştir, sanki bir yerden bir kaynak kaynayıvermiştir de, kaynaktan yuvanın sessizliği akıp gelmektedir. Bu keşif hemen bir süzgeçten geçirilmek istenmiyor, önce bunun hiç kuşku duyulmaksızın kendisine emanet edilebileceği biri aranıyor, dolayısıyla bir koşu kale alanına geliniyor, tüm varlığınızla yeni bir ha-

yata doğduğunuzdan epeydir ağzınıza bir şeycik koymadığınız anımsanıyor. Toprak altında üzeri yarı kapanmış azıklardan rasgele biri çekilip çıkarılıyor, azık gövdeye indirilirken tersyüz edilerek keşfin yapıldığı yere seğirtiliyor, ilkin şöyle yalnızca, yemek yerken yalnızca bir kez daha keşfin varlığından emin olmak isteniyor, kulak kabartılıyor, ama bu şöylece kulak kabartış hemen gösteriyor ki, rezilcesine yanılınmıştır; çünkü orada, çok uzakta yılmadan ötüp durmaktadır ses. Ve yiyecek ağızdan tükürülüp atılıyor, üzerine basa basa yerin dibine yollayasınız geliyor yiyeceği ve gerisingeri iş başına dönülüyor, ama hangi iştir bilinmiyor. Gerekli görülen yerde, böyle yerler de çıkıyor yeteri kadar, otomatik olarak bir şeyler yapılmaya çalışılıyor; öyle ki sadece bir denetçi gelmiştir de, önünde bir komedi oynanıyor adeta. Ama kısa bir süre çalışılır çalışılmaz yeni bir saptamada bulunuluyor; gürültü işte biraz güçlenmiş gibidir, öyle çok değil kuşkusuz, zaten pek ince nüanslar söz konusudur hep, ama işte biraz güçlenmiştir, kulak tarafından açık seçik algılanabiliyor. Ve güçlenme bir yaklaşmaya benzemektedir, güçlenmeden çok daha açık seçik olarak güçlenmeyi kendisiyle taşıyıp getiren ayak sesleri işitiliyor, görülüyor bayağı. Sıçrayıp duvardan geriye çekilerek saptamanın doğuracağı bütün sonuçlar bir tek bakışla topluca kavranıyor. Öyle hissediliyor ki, sanki yuva gerçekte asla bir saldırıya karşı savunmak için yapılmamıştır; böyle bir amaç beslenmiştir beslenmeye; ama bütün yaşam deneyimine bir aykırılık içinde saldırı tehlikesine, dolayısıyla savunmaya ilişkin bütün önlemler uzak bir

düşünce gibi görülmüştür veya öyle görülmemiştir de (nasıl olur böyle bir şey!) huzurlu bir yaşam için gerekli önlemler kadar değerli sayılmamış, huzurlu bir yaşam için alınacak önlemlere yapının her yerinde öncelik tanınmıştır. Ana planı bozmaksızın pek çok şey o yönde düzenlenebilecekken, nedense bu fırsat elden kaçırılmıştır. Bütün bu yıllar pek mutlu yaşadım, mutluluk şımarttı beni, gerçi hep tedirgindim, ama mutluluk içindeki tedirginlikten bir şey çıkmıyor.

Şimdi ilk yapılacak şey, doğrusu yuvayı savunma açısından ve böyle bir savunmada akla gelebilecek olasılıkların tümü bakımından gözden geçirmek, bir savunmayla bunun gerektirdiği bir yapı planı hazırlamak ve sonra, bir delikanlı gibi zinde güçlerle hemen işe koyulmak. Yapılması zorunlu iş budur; böyle bir iş için şunu da söylemeli ki, vakit hayli geçmiştir; ama budur yapılması gereken; yoksa tehlike zaten yeterince çabuk bana yaklaşamazmış gibi, üstelik sersemce bir endişeyle kalkarak, savunmadan yoksun, bütün gücümü tehlike kaynağının aranmasına yatırmaktan başka işe yaramayacak bir büyük araştırma hendeği açmam değil. Ansızın daha önceki planımı anlamaya başlıyorum; daha önce aklıma yatmış bu planda en ufak bir mantık eseri göremiyorum şimdi; yeniden tutup işi bırakıyor, kulak kabartmaları bırakıyorum. Gürültünün giderek güçlendiğine ilişkin daha başka saptamalarda bulunmak niyetinde değilim, saptamalar yetti artık, her şeye paydos diyorum. İçimdeki çatışmayı yatıştırayım, başka şey istemeyeceğim. Yeniden kendimi dehlizlerin kılavuzluğuna bı-

rakıp olduğum yerden ayrılıyor, boyuna daha uzak dehlizlere döndüğümden beri görmediğim, yeri eşip oyan pençelerimle henüz hiç ilişmediğim dehlizlere seğirtiyorum. Benim içlerine ayak atışımla dehlizlerin sessizliği uyanıp üzerime çöküyor, ama kendimi sessizliğe bırakmayarak seğirtip geçiyorum içinden. Ne arıyorum, bildiğim yok; belki yalnızca zaman kazanmaktır yaptığım. Derken dolaşa dolaşa o kadar uzaklara geliyorum ki, kendimi giriş labirentinin orada buluyorum, yosun örtüye kulak verip dinleyesim geliyor; işte öylesine uzak, yaşadığım duruma öylesine uzak şeylere karşı içimde bir ilgi uyanıyor. Yukarıya kadar sokulup kulak kabartıyorum, koyu bir sessizlik: Ne güzel burası, hiç kimsenin yuvamı merak ettiği yok, herkesin kendi işi gücü var, benimle bir alıp vereceği bulunmayan işler; nasıl yaptım da böyle bir sonuca ulaşabildim. Burası, bu yosun örtü, benim saatlerce kulak kabartıp bir şey işitmeyeceğim tek yeri yuvamın; yuvadaki durum düpedüz tersine döndü, şimdiye kadar bir tehlike kaynağı olan burası bir rahat ve huzur köşesi şimdi; oysa kale alanı dünyanın ve dünyadaki tehlikelerin gürültü patırtısı içine çekilip alındı. Doğrusu şimdi bulunduğum yerde de gerçekte rahat ve huzur yok, hiçbir şey değişmiş değil; ama sessiz, ama gürültülü, tehlike eskisi gibi yine yosun örtü üstünde pusuda bekliyor. Ne var ki, ben bu tehlikeye karşı duyarlığımı yitirdim; yuvamın duvarlarındaki ötüp beni pek uğraştırdı. Uğraştırdı mı? Ses güçleniyor, yaklaşıyor, bense labirent içinden kıvrıla kıvrıla geçiyor, buraya, yosun örtü altına gelip konaklıyorum; yuvamı o ötüp duran yaratığa

şimdiden bırakmışım sanki, burada, yukarıda biraz kafamı dinleyeyim, sanki başka şey istemeyeceğim. O ötüp duran yaratığa mı dedim? Gürültünün nedeni üzerindeki görüşüm değişti de, yeniden belli bir görüş mü edindim yoksa? Öyle ya, gürültü küçücük yaratıkların oyduğu oluklardan geliyordu sanırım. Benim görüşüm bu değil miydi? Bu görüşten de henüz uzaklaşmışa benzemiyorum. Gürültünün, doğrudan değilse bile dolaylı olarak oluklardı kaynağı. Diyelim ki oluklarla ilişkisi yok, o zaman daha baştan hiç tahminde bulunmamak gerekir; o zaman gürültünün nedenini belki ele geçirinceye ya da bu neden kendini açığa vuruncaya kadar beklemekten başka çare yoktur. Tahminlerle kuşkusuz şimdi bile oynanabilir; örneğin denebilir ki, uzakta bir yeri sular oyup girmiştir içeri, bana ıslık ya da bir ötme gibi görünen şey gerçekte bir si çağıltısıdır. Ama bu bakımdan hiçbir deneyimimin bulunmayışı bir yana –rastladığım ilk temel suyunu hemen yolunu çevirip atmıştım dışarı ve kumlu zeminde böyle bir durum bir daha karşıma çıkmamıştı– bu bir yana, bayağı bir ötme bu, çağıltı gibi yorumlanacak bir şey değil. Gelgelelim, serinkanlılığımı elden bırakmamam için başvurduğum bütün kendimi uyarmaların işe yaradığı yok, hayal gücü eli boş oturmak istemiyor, ben de bu arada gerçekten inanacak oluyorum ki –bunu kendime karşı yoksamam neye yarar– o ötüş bir hayvandan geliyor, bir sürü küçücük değil, kocaman bir tek hayvandan. Bunun gerçeğe uymadığını gösteren kimi belirtiler de eksik değil: Sesin her yerde ve hep aynı güçte, ayrıca gece gündüz aralıksız işitilmesi. Orası öyle, ilkin

bir sürü küçücük hayvanın yuvanda yaşadığı tahminine yönelmek gerekiyordu; ama yaptığım kazılarda bunlarla karşılaşmam gerekirdi, oysa en ufak izlerine rastlayamadım; dolayısıyla kocaman bir hayvanın varlığını benimsemek kalıyor geriye; üstelik bu tür bir tahmine karşı çıkar görünen, böyle bir hayvanın varlığını olanaksız değil, onu yalnızca bütün tasarımlar ötesinde tehlikeli kılan bir nitelik taşıyor. Ben de sadece söz konusu nedenden ötürü böyle bir tahmine karşı çıkmıştım. Şimdi bu yanılmadan kendimi sıyırıyorum. Hanidir bir düşünceyle oynayıp duruyorum kafamda: Ses çok, çok uzaklardan işitiliyorsa, hayvanın çılgın bir tempoyla çalışmasındandır diyorum; öylesine hızla toprağı oyup gidiyor ki, yolda rahatçacık yürüyen gezmeye çıkmış biri sanki. O toprağı oyarken yerler titriyor, oyduktan sonra da sürüp gidiyor titreme; sonraki titremeyle oyma işinin kendisinden kaynaklanan ses büyük bir uzaklıkta birleşiyor ve sesin yalnızca en son durumunu işiten ben ise bunu her yerde aynı güçte duyuyorum. Hayvanın bana doğru gelmeyişi de bu işte rol oynuyor; bu yüzden de değişmiyor ses; amacını bir türlü keşfedemediğim bir plan var gibi ortada; ancak öyle sanıyorum ki, söz konusu hayvan, varlığımdan haberi bulunduğunu asla ileri sürmek istemem ama beni kıskaca alıyor, benim kendisini gözetlediğimden bu yana Allah bilir pek çok kez yuvamın çevresinde dolandı. Sesin cinsi beni uzun uzun düşündürüyor, bir ötüş mü, bir ıslık mı? Ben kendim toprağı eşeleyip kazsam, bambaşka bir ses gelirdi kulağıma. Ötmeyi ancak şöyle açıklıyorum: Hayvanın gerçek oyma aracı pençeleri

değil; pençeleri belki yalnızca sonradan yardıma koşuyor; söz konusu araç ağzı ya da hortumudur; ama olağanüstü gücü bir yana, kimi keskin yerleri de olsa gerekir bu ağzın ya da hortumun. Belki hayvan tek bir zorlu hamleyle hortumunu toprağa geçiriyor, büyük bir parçayı koparıp alıyor topraktan; ben de bu arada bir şey duymuyorum; bir sessizlik anı bu; ama derken o yeni bir hamle için yeniden nefes alıyor. Onun bu nefes alışını da –ki bunun yeri sarsan bir gümbürtü niteliği taşıması gerekiyor, yalnızca hayvanın gücünden değil, aynı zamanda onun çabukluğundan, hamaratlığından kaynaklanan bir gümbürtü– sonradan usulcacık bir ötüş gibi işitiyorum ben. Ancak hayvan, böyle aralıksız çalışma yeteneğini nereden buluyor, hiç aklım almıyor doğrusu. Belki o kısa sessizlikler, hayvan için birazcık dinlenme fırsatı da sağlıyor; ama gerçek anlamda büyük bir mola da vermişe benzemiyor şimdiye kadar; gece gündüz toprağı oyuyor, hep aynı güç ve zindelik içinde, gözleri önünde ise bir an önce gerçekleştirmeyi tasarladığı, gerçekleştirmek için de zorunlu tüm güçleri elde bulundurduğu bir plan. Eh, böyle bir düşmanla karşılaşacağımı nereden bilebilirdim. Ama düşmanın özellikleri bir yana, şimdi olup biten öyle bir şey var ki, doğrusu istenirse her vakit bundan korkup çekinmem, buna karşı önlem almam gerekirdi: Biri yaklaşıyor! Nasıl da bu kadar zaman böyle sessiz ve pürüzsüz bitti her şey? Düşmanlarıma kim kılavuzluk etti de, benim yuvanın çevresinde kocaman bir kavis çizerek geçip gittiler? Ne diye onca zaman kollanıp gözetildim de, şimdi böyle korku içine salındım. Üzer-

lerinde inceden inceye düşünüp zaman harcadığım o ufak tefek tehlikeler, bu bir tek tehlike yanında nedir ki? Yoksa yuvaya yaklaşacakların hepsinden üstün bir gücü, yuvanın sahibi olarak elde bulundurduğum sanısına mı kaptırdım kendimi? Oysa bu büyük ve hassas yapının sahibi kimliğiyle doğal olarak ciddi her saldırıya karşı kendimi savunamayacak durumdayım. Böyle bir yuvaya kavuşmak mutluluğu beni şımarttı, yuvanın duyarlılığı beni de duyarlı yaptı, onun bir yeri incinse sanki benim incinmiş gibi acı duyuyorum. İşte bunu önceden görmem, kendi savunmamı değil –bunu bile ne savruk, ne beceriksizce yaptım– yuvanın savunulmasını düşünmem gerekirdi. En başta önceden önlem alıp yuvanın tek tek, ama elden geldiği kadar çok tek bölümlerini, bir saldırıya uğradılar mı en kısa zamanda toprakla örtebilmeli daha az tehlikedeki bölümlerden ayırabilmeliydim; hem de bunu o kadar çok toprak kitlesiyle öylesine etkili biçimde yapabilmeliydim ki, saldırgan ancak bu toprak yığınlarının ardında gerçek yuvanın saklı yattığını dünyada sezemesin. Hatta toprakla örtme yalnız yuvayı gizlemeye değil, saldırganı da altında gömmeye elvermeliydi. Gelgelelim bu yolda en ufak bir çocuk gibi düşüncesiz, tasasız yaşayıp gittim, erginlik yıllarımı çocuksu oyunlarla geçirdim, tehlike düşünceleriyle bile oynayıp durdum yalnızca, gerçek tehlikeleri gerçekten düşünme fırsatını elden kaçırdım. Oysa uyarılar eksik olmadı hiç.

Doğru, şimdiki gibi bir şey hiç başıma gelmemişti, ama gene de yuvanın ilk yapıldığı zamanlarda biraz bunu andıran bir durumla karşılaşmıştım. Arada-

ki başlıca ayrım, o zamanlar yuva yapımının başlangıç dönemiydi ve ben henüz bayağı ufak bir çırak sayılırdım, ilk dehlizde çalışıyordum henüz, labirent ancak kaba çizgileriyle planlanmıştı, ufak bir alanı oyup çıkarmıştım sadece, ama gerek büyüklük, gerek duvarların işlenmesi bakımından bir şeye benzememişti; kısacası, bütün iş öylesine başlangıç evresindeydi ki, hepsine yalnızca bir deneme, sabır tükendi mi, büyük bir üzüntü duyulmaksızın ansızın yüzüstü bırakılacak bir deneme gözüyle bakılabilirdi. Derken öyle olmuştu ki, bir gün çalışmaya mola vermiş –yaşamımda hep fazlasıyla molalar verdim– yığdığım toprak kümeleri arasında uzanmış yatıyordum, ansızın uzaktan bir ses işittim. Gençtim o günler, içimde korkudan çok bir merak uyandı. İşi bırakıp kulak kabarttım, nihayet kulak kabartıyordum, altında uzanıp yatmak ve gelen sese kulak kabartma zorunluğunu duymamak için yukarıya, yosun örtünün oraya koşmuyor, hiç değilse kulak kabartıyordum. Tıpkı benimki gibi bir toprağı eşme eyleminin sürdürüldüğünü pekâlâ seçebilmişti; ses kuşkusuz biraz güçsüzdü benimkinden, ama bunda aradaki uzaklığın ne kadar payı olduğu doğrusu kestirilemezdi. Merak içindeydim, ama bunun dışında sakin ve serinkanlıydım. Belki yabancı bir yuvada bulunuyordum da, yuvanın sahibi toprağı oya oya yanıma sokuluyor diye geçiriyordum içimden. Bu tahminimin doğruluğu ortaya çıksa, asla orayı burayı ele geçirme sevdasını ya da oraya buraya saldırma isteğini gönlümde yaşatmadığım için bulunduğum yerden çekip gider, başka bir yerde kurardım yuvamı. Ama doğru, henüz gençtim,

henüz kurulmuş bir yuvam yoktu, henüz serinkanlılığımı yitirmeyebilirdim. Hem işin ilerideki seyri önemsenecek bir telaş uyandırmamıştı bende; ancak, bunu yorumlamak kolay değildi. Toprağı oyup duran yaratık, benim toprağı oyduğumu duyarak gerçekten bana ulaşma çabasını göstermiş ve yarı yolda şimdi gerçekten olduğu gibi, yön değiştirmişse, benim çalışırken verdiğim molalardan ötürü mü, izleyeceği yol bakımından bir nirengi noktası ele geçiremediği için mi, yoksa kendisi tutup niyetini değiştirdi de ondan mı bunu yaptığı kestirilecek gibi değildi. Belki de tümüyle yanılmıştım, belki doğrudan hiç de bana yönelmemişti yabancı yaratık. Ama her şeye karşın gürültü gittikçe yaklaşıyormuş gibi bir zaman daha güçlenmesini sürdürmüştü. O günler bir delikanlı olan ben, yeri oyup duran yaratığın ansızın topraktan ortaya çıkıverdiğini görsem, belki hiç de memnunluk duymaz değildim, ne var ki buna benzer bir şeyle karşılaşmadım; toprağı oyan, belli bir noktadan sonra sanki yavaş yavaş ilk yönünden başka yana sapıyormuş gibi ses zayıflamaya başladı, gittikçe hafifledi ve derken toprağı oyan bana büsbütün ters bir yöne yönelmeyi kafasına koymuş da benden düpedüz uzaklaşıyormuş gibi kesildi birden. Uzun zaman ardı sıra sessizliğe kulak kabartıp onu izledim, ancak sonra yine işe koyuldum. Hani bu yeteri kadar açık seçik bir uyarıydı, ama çok geçmeden aklımdan çıkıp gitti uyarı, benim yapı planlarını da doğrusu pek etkilemedi.

O zamanla bugün arasında yetişkinlik çağım bulunuyor, ama arada sanki hiçbir şey yokmuş gibi değil

mi? Çalışma arasında hâlâ uzun bir mola veriyor, duvara kulağımı dayayıp dinliyorum; toprağı oyan yeniden değiştirdi niyetini, tersyüz etti, yaptığı gezintiden dönüyor, kendisini karşılamaya hazırlanmam için yetecek zaman bıraktı bana. Ama benim tarafımda her şey o bir zamankinden kötü durumda; büyük yapı oracıkta savunmasız duruyor, bense artık ufak bir çırak değil, yaşını başını almış bir mimarım, elimde kalan güç kuvvet karar anında uçup gidiyor. Ama nice kocamış olursam olayım, bana öyle geliyor ki, şimdikinden de kocamış olmayı seve seve benimseyeceğim; öylesine kocamış ki, yosun altındaki dinlenme yerimden hiç doğrulup kalkamayayım, çünkü gerçekte burada yatmaya katlanamıyor, sanki burası rahatlık yerine içimi yeni tasalarla dolduruyormuş gibi kalkıp yeniden aşağılara, yuvanın derinliklerine koşturuyorum. En son durum nasıldı? Ötme daha bir zayıflamış mıydı? Hayır, hayır, güçlenmişti. Rasgele belki on yere kulağımı dayayıp dinliyor, yanıldığımı açık seçik görüyorum; ötme nasılsa öyle kalmış, değişen bir şey yok. Orada, dışarıda hiç değişiklik görülmez; dışarda sakin, serinkanlı ve zamanın üstünde bulunulur; burada, içerideyse her geçen an sağa sola kulak kabartanı sarsıp silker. Ve böylece tersyüz edip kale alanına götüren uzun yolu tutuyorum, dört bir yanımda her şey bana telaşlı, tedirgin görünüyor; bana bakıyor, sanki beni rahatsız etmemek için gözlerini hemen yine başka yana çeviriyorlar; ama ardından kendilerini zorlayıp, aldığım kurtarıcı kararları yüzümdeki ifadeden okumaya çalışıyorlar. Ben başımı sallıyorum, çünkü henüz böyle bir karar vermiş değilim. Ka-

le alanına da yeni bir planı gerçekleştirmek üzere gitmiyorum. Derken araştırma hendeğini açmak istediğim yerin önünden yürüyüp gidiyor, burasını bir kez daha gözden geçiriyorum; açılacak hendek için elverişli bir yerdi doğrusu; hendek o küçük hava iletim yollarından çoğunun bulunduğu yönde açılır, hava iletim yolları işimi pek kolaylaştırırdı; belki hendeği hiç de o kadar uzağa götürmeyebilir, gürültü kaynağının hemen yanı başına kadar toprağı eşip gitmeyebilirdim, belki hava iletim yollarına kulak verip dinlemem yeterdi. Ama artık hiçbir düşünce, bu hendeği açmam için beni yüreklendirecek güçte değil. Hendek bana bir kesinlik mi sağlayacak? Artık öyle bir duruma geldim ki, kesinlik falan aradığım yok. Kale alanında derisi soyulmuş pembe etlerden nefis bir parça seçiyor, kıvrılıp toprak yığınlarından birinin içine giriyorum; burası sessizdir, gerçek sessizlikten geride bir şey kaldıysa elbet. Eti yalayıp azar azar tadına bakıyorum, düşüncelerim uzakta yolu tutmuş yaklaşan yabancı hayvana gidiyor, henüz yiyebildiğim süre azıklarımdan bol bol yemeyi düşünüyorum. Bu da öyle sanıyorum ki benim gerçekleştirebileceğim tek plan. Beri yandan, yabancı hayvanın ne gibi bir amaç güdebileceğini keşfetmeye uğraşıyorum. Bir yolculuğa mı çıktı, yoksa kendi yuvasını kurmaya mı çalışıyor? Bir yolculuğa çıkmış bulunuyorsa, o zaman belki kendisiyle bir anlaşmaya varabilirim; baktım gerçekten bana kadar sokulabildi, azıklarımdan birazını ona veririm, yine yoluna koyulup uzaklaşır. Toprak yığınları içinde her şeyi düşleyebilirim, bunlar arasında anlaşma da var kuşkusuz; oysa çok iyi bili-

yorum ki, gerçekleşecek şey değil bu; birbirimizi gördüğümüz, görmek değil, yakında sezdiğimiz an, ikimiz de kendimizi kaybedecek, istersek gırtlağımıza kadar tok olalım, kendimizi yeni bir açlığa kaptırıp, birimiz öbürümüzden ne daha önce, ne daha sonra karşılıklı pençelerimizi ve dişlerimizi göstereceğiz. Ve her vakit ki gibi şimdi de yerden göğe haklı olacağız; çünkü, isterse bir yolculuğa çıksın, kim yabancı bir yuvayı görür de gezisine ve geleceğine ilişkin planlarını değiştirmez? Ama belki hayvan kendi yuvasında toprağı eşip oymadadır, o zaman bir anlaşmayı düşümde bile yaşatamam. İsterse yuvası benimle bir komşuluğu kaldıracak gibi tuhaf bir hayvan olsun, benim yuvam kaldırmaz böyle bir komşuluğu, en azından kulakla algılanabilir bir yakınlığı kaldırmaz. Orası öyle, hayvan pek uzakta bulunuyora benziyor; biraz daha gerilese, denebilirdi ki ses kaybolup da gider, o zaman beki yine eski günlerdeki gibi her şey düzelir, bu iş de kötü, ama gelecek için hayırlı bir deneyim sayılır, benim yuva içinde alabildiğine değişik onarımlar girişmeme önayak olur; dirlik düzenlik içinde yaşarsam ve doğrudan beni tehdit eden bir tehlike de ortada bulunmazsa, daha bir sürü önemli işleri yapıp çıkarmaya pekâlâ yeter gücüm; ama belki yabancı hayvan çalışma bakımından elindeki alabildiğine zengin olanakları düşünerek benim yönde yuvasını genişletmekten vazgeçer, bir başka tarafta bunun acısını çıkarır. Bu da kuşkusuz öyle konuşup görüşmelerle değil, olsa olsa hayvanın kendisinin düşünüp taşınması ya da benim zora başvurmam sonucu elde edilecek bir şeydir. Her iki durumda da,

onun bana ilişkin bir şey bilip bilmediği ve biliyorsa ne bildiği sorusu kesin önem taşıyor. Ne kadar düşünürsem, hayvanın beni işitmesini o kadar akıl almayacak bir şey görüyorum. Hiç düşünebileceğim bir şey değilse de, hayvan bana ilişkin başka birtakım bilgiler edinmiş olabilir, ama işittiğini doğrusu sanmıyorum. Varlığımdan habersiz bulunduğum süre beni işittiği söylenemez, çünkü sesimi çıkarmadım hiç; yuvaya yeniden kavuşmaktan daha sessiz ne düşünülebilir. Ama sonra, deneme hendeklerini açarken toprağı eşip oymam pek az gürültü çıkarmasına karşın, yine de işitmiş olabilir beni. İyi, ama beni işitse, benim de sanırım bunu biraz anlamam gerekir, çünkü hiç değilse çalışırken sık sık durup kulak kabartırdı. – Oysa durumda hiçbir değişiklikle karşılaşmamıştım.

Ufak Tefek Bir Kadın

Ufak tefek bir kadın; yaradılıştan pek ince yapılı, ama yine de sımsıkı bir korsa takıyor. Üzerinde hep aynı giysiyle görüyorum kendisini, sarımsı gri, neredeyse tahta renginde bir kostüm; yine aynı renkte püsküller ya da düğmeyi andıran bezeklerle donatılmış biraz. Başına hiç şapka geçirdiği yok; mat sarı saçları düz taranmış; dağınık değil, ama gevşecik duruyor başında. Korsalı olmasına karşın kolaycacık devinebiliyor, ama kuşkusuz aşırılığa vardırılan bir devingenlik; ellerini daha çok kalçalarına dayayıp, belden yukarısını bir çırpıda insanı şaşırtacak kadar çabuk sağa sola döndürmekten hoşlanıyor. Elinin üzerimde bıraktığı izlenimi, parmakları bu kadar kesinlikle birbirinden ayrılmış bir eli hiç daha görmediğimi söyleyerek anlatabilirim ancak. Ne var ki, elde anatomik bakımdan herhangi bir gariplik yok, düpedüz normal bir el.

İşte bu küçük kadın hiç hoşlanmıyor benden; bende hep bir kusur buluyor; sözde hep kötü davranıyorum kendisine, adım başında kendisini kızdıracak bir şey yapıyorum; hayat denilen şey alabildiğine küçük zerrelere bölünebilse de, her zerrecik tek başına ele alınabilse, hayatımın her zerresinin kendisini sinirlendireceği kuşkusuz. Onu neden böyle kızdırdığımı sık sık düşündüm; bendeki her şey, onun güzellik anlayışına, adalet duygusuna, alışkanlıklarına, gelenek ve göreneklerine, umutlarına ters düşebilir; birbirine böylesine karşıt mizaçlar vardır. Peki, ama bundan ne diye o kadar üzüntü duyuyor? Öyle ya, aramızda benim yüzümden onu üzülmesini gerektirecek hiçbir ilişki yok. Bana düpedüz bir yabancı gözüyle bakmaya karar versin –zaten böyle biriyim ve onun bu yolda alacağı karara karşı kendimi savunmaz, büyük bir memnunlukla karşılardım–, benim varlığımı unutmak istesin, ki varlığımı kabule de asla zorlamış değilim kendisini ve ileride de zorlamayacağım sanırım bütün üzüntüsü silinip giderdi. Kuşkusuz, bu arada onun davranışının da beni üzdüğünü hiç hesaba katmıyorum, benim bütün üzüntümün, onun üzüntüsünün yanında hiç kaldığını pekâlâ biliyorum çünkü, dolayısıyla böyle bir şeyi dikkate aldığım yok. Elbet, onun çektiği acının sevgiyle ilişkisi bulunmadığının da büsbütün bilincindeyim; benim kusurlarımı gerçekten düzeltmek önemli değil kendisi için; zaten bende gördüğü kusurlar, benim ilerlememi köstekleyecek şeyler değil. Ancak, benim ilerlememi de hiç umursadığı söylenemez; kişisel çıkarından, yani kendisine çektirdiğim acıların öcünü al-

maktan, gelecekte benim yüzümden uğrayabileceği eza ve cefayı önlemekten başka şeyi umursadığı yok. Bu sürüp giden tatsız durumu nasıl sona erdirebileceğine bir ara dikkatini çekmeye çalıştım; ama özellikle bu davranışım onu öylesine çileden çıkardı ki, aynı şeyi bir daha denemeye kalkamam doğrusu.

Beri yandan, belli bir sorumluluğun da benim üzerimde bulunduğu söylenebilir; çünkü kadın bana ne kadar yabancı da sayılsa ve aramızdaki tek ilişki kendisinin başına açtığım, daha doğrusu kendisinin beni başına açmaya zorladığı üzüntü de olsa, söz konusu üzüntünün kendisini bedensel bakımdan ne kadar yıprattığını umursamazlıkla karşılayamam. Zaman zaman, hele şu son günler giderek daha sık, onun kimi sabahlar benzi soluk, uyku sersemi, başında ağrılar, neredeyse çalışamaz durumda olduğuna ilişkin haberler geliyor kulağıma; bu haliyle yakınlarını tasalara boğuyor, durumunun nedenleri üzerinde şöyle ya da böyle tahminler yürütülüyor, ama henüz ele geçirilmiş değil bunlar. Söz konusu nedenleri bir ben biliyorum: Boyuna tazelenen o eski üzüntü. Ancak, yakınlarının tasalarını da paylaşıyor değilim; güçlü ve dayanıklı bir kadın; onun kadar kızıp sinirlenebilen biri, sanırım kızıp sinirlenmelerinin sonuçlarını da göğüsleyebilir; hatta onun kendini acı çekiyor göstermekten amacının, büsbütün değilse bile başkalarının kuşkulu bakışlarının üzerime yönelmesini sağlamak olduğundan şüphe ediyorum. Açık söylemek gerekirse, varlığımla kendisine eza vermemden alabildiğine gurur duyuyor, bana karşı başkalarından yardım istemek, hiç kuşkusuz onuruna yediremeyeceği

bir şey olurdu. Yalnızca nefret, sonu gelmeyen, kendisini önüne katıp sürükleyen bir nefret yüzünden benimle uğraşmıyor; bu pis işten bir de başkalarına söz açmak, utanç duygusunun asla kaldıramayacağı bir şey olurdu. Ancak, sürekli baskısı altında yaşadığı bu durumu büsbütün susarak geçiştirmek de katlanacağı gibi değil. Dolayısıyla kadınsı kurnazlığına başvurarak bir orta yol deniyor; sesini çıkarmayarak, sadece gizli bir acının dış belirtileriyle sorunu kamuoyunun yargısına sunmak istiyor. Galiba öyle umuyor ki, başkalarının dikkati bir yol adamakıllı üzerime çekildi mi, bana karşı herkeste bir öfke uyanacak, bu öfke güçsüz kişisel öfkesinin üstesinden gelemeyeceği gibi bir güç ve çabuklukla benim kesin olarak mahkûm edilmemi sağlayacak. İşte o zaman kendisi geriye çekilecek, rahat bir nefes alacak ve bana sırt çevirecek. Hani gerçekten bunları umuyorsa yanılıyor. Başkaları, onun rolünü üstlenmeyecektir; başkaları istediği kadar titizlikle incelesin beni, bende öyle bitip tükenmez kusurlar asla bulamayacaktır. Ben, onun sandığı gibi işe yaramaz biri değilim; kendimi övmek, hele bu konuda böyle bir şeye kalkışmak istemem; ama fazla işe yarar biri olmak gibi bir üstünlüğüm yoksa da, buna karşıt özelliklerle de dikkati çekecek biri sayılamayacağım kuşkusuz. Yalnız onun için, onun neredeyse ak ışınlar saçan gözlerinde böyle biriyim ben, kendisinden başka kimseyi böyle olduğuma inandıramaz. Ama bu bakımdan içim büsbütün de rahat edebilir mi? Hayır, edemez elbet, çünkü onu davranışlarımla adeta hasta ettiğim gerçekten bilindi mi, ki birkaç kovcu, yani haber getirip götür-

mekte üzerlerine olmayan kişiler bunu görür gibi oldular ya da en azından görüp keşfetmiş gibi bir tavır takınıyorlar, o zaman herkes bana gelip ne diye zavallı küçük kadına yakışıksız davranışımla eza verdiğimi, acaba niyetimin kadını ölüme sürüklemek mi olduğunu, ne zaman artık aklımı başıma toplayıp insan gibi merhamete gelerek bu işe bir son vereceğimi soracak. Herkes de bunu sorunca, kolay kolay bir yanıt bulup veremeyeceğim. Bu durumda, kadındaki hastalık belirtilerine pek inanmadığımı mı açıklayayım? Böyle yaparak, üzerimdeki suçu sıyırıp atmak için başkalarını suçladığım üstelik bunu da pek kaba biçimde yaptığım gibi tatsız bir izlenimin uyanmasına mı yol açayım? Yoksa kadının gerçekten hastalığına inanmakla birlikte, ona karşı en ufak bir acıma duygusu beslemediğimi, çünkü onun bana büsbütün yabancı bulunduğunu ve aramızdaki ilişkinin yalnızca onun tarafından kurulup, yalnızca onun tarafından ayakta tutulduğunu açıkça söyleyeyim mi? Bana inanılmayacak demek istemiyorum; belki ne inanılacak, ne inanılmayacak, hiç de böyle bir şeyin söz konusu olacağı kadar ileri gidilmeyecektir; kadının güçsüzlüğü ve hastalığıyla ilgili olarak vereceğim yanıt kayda geçirilmekle yetinilecek, bu da benim için pek olumlu bir sonuç doğurmayacaktır. Herkesin böylesi durumlarda bir sevgi ilişkisinin varlığından kuşkuya kapılmaktan kendini alamaması, başka her yanıt gibi bu yanıtım da hayli güç duruma sokacak beni; oysa böyle bir ilişkinin bulunmadığı, bulunsa bile ancak benim tarafımdan sürdürülen bir ilişki sayılması gerekeceği alabildiğine açık; gerçekten de yargılarında-

ki çarpıcı güçten ve sonuçlar çıkarmadaki yorulmak bilmezliğinden ötürü küçük kadına hayranlık duyabilirdim; ancak, ondaki erdemler boyuna cezalandırıyor beni, böyle bir hayranlığın doğmasını önlüyor. Kadında ise bana karşı dostça bir ilgiden eser olmadığı kuşkusuz; bu gerçeği saklamayacak kadar da dürüst kadın; son umudum da zaten burada; bana karşı böyle bir ilgi beslediğine başkalarını inandırmak savaş planına uygun düşse bile, böyle bir davranışa başvuracak kadar kendini unutamaz. Ne var ki, bu konuda büsbütün vurdum duymazlıkla davranacak başkaları, görüşünde yine de diretecek ve benim aleyhimde bir yargıya varacaktır.

Bu durumda doğrusu bana kala kala vakit geç olup başkaları işe karışmadan, küçük kadının öfkesini giderecek gibi değilse de –çünkü olacak şey değil bu– onu biraz yumuşacak şekilde kendimi değiştirmek kalıyor. Gerçekten de, içinde bulunduğum durumun, onu hiç de değiştirmek istemeyeceğim kadar beni memnun edip etmediğini, zorunluluğuna inandığım için değilse bile, yalnızca kadını yatıştırmak için kendimde kimi değişikliklere başvurup başvuramayacağımı sık sık sordum kendime. Ve bu değişiklikleri içtenlikle gerçekleştirmeye çalıştım, zahmet ve titizlikle yapmaya çalıştım bunu; hatta bu bana uygun düşen bir davranış oldu, beni neredeyse eğlendirdi. Tek tük değişiklikler de görülmedi değil; enikonu belirgin değişikliklerdi, kadının dikkatini bunların üzerine çekmek zorunda kalmıyordum; her şeyi benden önce fark ediyor, niyetimi daha halimden okuyordu. Ancak, bir başarıya ulaşmam da kısmet olma-

dı. Hem nasıl olsundu? Çünkü, şimdi anladığıma göre, kadının benden hoşlanmayışının kökü çok derinlerde yatıyor; hiçbir şey ondaki hoşnutsuzluğu silip atamaz, kendimi yok etmem bile sağlayamaz bunu; diyelim canıma kıydığımı haber aldı, kendini sınırsız bir öfke nöbetine kaptıracağı kuşkusuzdur. Bu keskin görüşlü kadının bu durumu benim gibi algılamadığını düşünemem; gerek kendi çabalarının umutsuzluğunu, gerek benim suçsuzluğumu, ne kadar iyi niyetli davranırsam davranayım isteklerini karşılamadaki güçsüzlüğümü görmemesi akıl alacak şey değil. Elbette görüyor, ama savaşçıl mizacından ötürü, savaşın tutkusu içinde unutuyor bunu; ayrıca, benim değiştirmek elimden gelmeyen o baş belası mizacımı unutuyor, çünkü bu mizaç böylece bana verilmiş bir kez ve beni, zıvanadan çıkmış birinin kulağına bir uyarıyı fısıldamaya zorluyor. Elbet bu şekilde onunla asla anlaşamayacağız. Ben hep sabahın ilk saatlerinin mutluluğuyla evden çıkacak, benim yüzümden onun acı ve ıstıraplara gömülmüş çehresini, öfkeyle kıvrılmış dudaklarını, beni sınamadan geçiren, ama sonucu önceden bilen, üzerimde gezinip en savruk anlarında bile en ufak bir ayrıntıyı gözden kaçırmayan bakışlarını, genç kızsı yanaklarına oyulmuş o acı gülümsemeyi, başını kaldırıp sızlanarak gökyüzüne bakışını, duruşuna sağlamlık kazandırmak için ellerini kalçalarına gömüşünü, sonra da çileden çıkarak sararıp titreyişini göreceğim.

Geçen gün, kendi kendime hayretle itiraf ettiğim gibi ilk kez, yakın bir dostuma bu sorunla ilgili bir iki değinmede bulundum; söz arasında hani, üzerinde

pek durmadan, birkaç kelimeyle; zaten dışarıya karşı hiç önemsemediğim sorunun önemini olduğundan biraz daha küçük gösterdim. Ne tuhafsa, dostum anlattıklarımı hiç de önemsemezlik yapmadı, hatta işin önemini daha da büyüttü, dikkatinin başka yana çekilmek istenmesine karşı çıktı ve aynı konu üzerinde diretti. Ancak daha da tuhafı, öylé davranmasına karşın, can alıcı bir noktada da işe gereken önemi göstermedi; çünkü biraz geziye çıkmamı ciddi ciddi öğütledi bana. Hiçbir öğüt bu kadar olamazdı; gerçi sorunun kendisi bütün basitliğiyle göz önünde, isteyen biraz daha yakından baktı mı görebilir işin içyüzünü; ama yine de benim buradan uzaklaşmamla sorunun tümden ya da hiç değilse en önemli bölümünün çözüme kavuşacağı kadar da basit değil. Tersine, kalkıp bir başka yere gitmekten kaçınmak zorundayım; ille de bir plan uyarınca davranmam gerekiyorsa, bu plan, sorunu, dış dünyanın henüz işe karışmasına izin vermeyen şimdiki dar sınırları içinde tutmak, yani nerde bulunursam bulunayım, serinkanlılığı elden bırakmamak, sorunun yol açabileceği dikkati çekecek hiçbir büyük değişikliğin baş göstermesine izin vermemek, dolayısıyla kimseye konudan söz açmamak, ama başkalarınca bilinmesi sakıncalı bir giz diye değil de küçük çapta, düpedüz kişisel, bu yüzden katlanılması ne de olsa kolay ve böyle de kalması gereken bir sorun olduğu için bunu yapmaktır. Dolayısıyla dostumun sözlerinin yine de yararı dokunmadı diyemem; bana yeni bir şey öğretmediyse de, temel görüşümü pekiştirdi.

Daha bir enine boyuna düşünüldüğünde zaten an-

laşılacağı gibi, durumun zamanla geçirmiş göründüğü değişiklikler, sorunun kendi özünden gelmiyor, yalnızca benim onunla ilgili görüşümün izlediği gelişim sonucu ortaya çıkan değişiklikler bunlar; çünkü söz konusu görüşüm gün geçtikçe biraz daha erkeksi nitelik kazanıyor, işin özüne daha çok yaklaşıyor, ancak biraz da, ne kadar hafif olursa olsun sürekli sarsıntıların silinip atılamayan etkisi yüzünden sınırlı bir havaya bürünüyor.

Soruna karşı daha serinkanlı bir tutum takınacak oluşum, bir kararın, bazen ne kadar yakında bulunursa bulunsun gelmekte daha bir süre gecikebileceği gerçeğini artık anlar gibi olmamdan kaynaklanıyor; özellikle genç yaşta kararların ortaya çıkışındaki tempoyu pek büyütmeye eğilim duyuyor insan; örneğin, bir yol benimle karşılaşan küçük yargıcımın eli ayağı gevşeyerek bir eliyle arkalığına tutunup, öbür elini korsanın bağlarından gezdirerek yanlamasına bir sandalyeye çöktüğünü, hırs ve umutsuzluk gözyaşlarının yanaklarından aşağı yuvarlandığını görünce, karar işte çıkageldi diye düşünmüştüm hep, işte şimdi hesap vermek üzere huzura çağrılacağım demiştim. Gelgelelim, ne karardan eser vardı ortada, ne hesap vermeden. Kadınlar bir de çabuk fenalaşıyor ki! Oysa kimsenin bütün durumları bir bir izlemeye vakti yok. Hani bunca yılda olup biten nedir? Böylesi durumların, bazen biraz daha güçlü, bazen biraz daha güçsüz bir tekrarı yalnız; yani sayılarının giderek artması. Sonra, yakınlarda dolaşan ve bir fırsatını ele geçirdiler mi işe el atmaya hevesli bekleyen o kadar çok insan bulunuyor ki! Ama bir fırsat ele geçirdikleri yok,

şimdiye kadar sadece sezgilerine dayandı bu kimseler. Gerçi sezgiler, bol bol oyalar sahiplerini, ancak başka işe de yaramazlar. Bugüne kadar da hep böyle oldu, söz konusu kimseler hep köşe başlarında dikildi, aylak aylak bakındı çevrelerine, yakında eğleşmelerini pek kurnaz bir yoldan, en çok akrabalık nedeniyle bağışlatmaya çalıştı, hep gözetleyip durdu, burunları koku aldı hep, ama bütün bunların sonucu: Hâlâ öylece dikilip durmaktalar. İşin öncekinden değişik bir yanı varsa, benim kendilerini artık yavaş yavaş seçebilmem, yüzlerini birbirinden ayırt edebilmem. Eskiden derdim ki, bunlar dört bir yandan usul usul gelip bir araya toplanıyor ve sorun enine boyuna büyümeler kaydediyor da, bu büyümeler gün gelip söz konusu kişileri bir karar vermeye zorlayacak. Oysa bugün öyle sanıyorum ki, bunların hepsi öteden beri vardı ve kararın yaklaşmasıyla hiçbir ilişkileri bulunmuyor, bulunsa da pek az. Kararın kendisine gelince: Ne diye böyle iri bir sözcükle niteliyorum onu bilmem? Bir gün olur da –elbet yarın değil, öbürsü gün de değil, belki hiç gelmeyecek bir gün– başkaları, benim hep tekrarlayıp duracağım gibi yetkili sayılamayacakları bu sorunla yine de ilgilenirse, ben hiç zarar görmeksizin bu yargılamadan kurtaramayacağım kendimi; ancak, şu noktanın da göz önünde tutulması gerekiyor: Ben kamuya yabancı değilim, öteden beri onun tastamam gözü önünde yaşayıp gidiyorum, başkalarına güvenen ve kendisine güvenilebilen biri gibi yaşadım hep; dolayısıyla sonradan ortaya çıkan bu hastalıklı küçük kadın, benden başkalarının belki çoktan yapışkan bir dulavratotu gibi gö-

rüp çizmelerinin altında, kimsenin kulağının duymayacağı gibi ezip geçeceği bu kadın, olsa olsa başkalarının çoktan saygıdeğer bir üyesi olduğumu açıklayan diplomaya ufak ve çirkin bir leke katmaktan başka şey yapmayacak. Sorunun bugünkü durumu işte böyle, yani beni pek tedirgin edecek gibi değil.

Aradan yıllar geçtikçe yine de biraz tedirginliğe sürüklenmemin, sorunun taşıdığı asıl önemle hiçbir ilişkisi yok; kızmanın bir nedenden yoksunluğu pekâlâ fark edilse de, bir kimseyi sürekli kızdırmak katlanılır şey değil; insanın rahatı kaçıyor, geleceğine pek inanılmasa bile, kararları bir bakıma yalnız beden yönüyle pusuda gözlüyor insan. Ama burada biraz da yaşlılık belirtisi söz konusu; gençlere her şey yaraşıyor, birtakım çirkin ayrıntılar gençliğin bitip tükenmez güç kaynağında kayboluyor. Bir gencin biraz pusuda bakışları olsa, kötü bir gözle görülmez bu, asla bunu fark eden çıkmaz, hatta gencin kendisi bile farkına varmaz bunun. Ama yaşlılıkta elde kalan kırıntılardır ancak ve bunların her biri de gereklidir, hiçbiri yenilenemez, her biri gözaltında tutulur; yaşlanan bir adamın pusuda bekleyen bakışı, açıkça pusuda bekleyen bir bakıştır ve bunu saptamak güç değildir. Ancak, burada da sorunun gerçekten, nesnel olarak kötüye gitmesi diye bir şey söz konusu değildir.

Yani nereden bakarsam bakayım, elimle bu sorunun üzerini şöyle birazcık kapayıversem, kimselerce rahatsız edilmeden, kadının bütün kudurup köpürmelerine karşın, normal yaşamımı sessiz sakin sürdürebileceğimi görüyorum ve bu görüşümden de vazgeçmeyeceğim.

Şarkıcı Josefine Ya Da Fare Ulusu

Şarkıcımızın adı Josefine. Onu bir kez dinlemeyenler, şarkılarda saklı gücü bilmez. Josefine'nin şarkılarıyla peşine takıp sürüklemeyeceği kimse yoktur aramızda. Soydaşlarımızın genellikle müziksever olmadığı düşünülürse, bunun önemi daha da iyi anlaşılır. Dirlik düzenlik içinde sessiz bir hayat, bizim için en sevimli müzik yerini tutuyor. Çetin bir yaşamımız var; bir yol kalkıp bütün günlük tasa ve kaygıları üzerimizden atalım desek de, müzik gibi süregeldiğimiz hayata böylesine uzak uğraşlar çok yükseğimizde bizim. Ama bu yüzden pek yakındığımız da yok; işte bu kadarını bile yapamıyoruz; bize son derece gerekliliği kuşku götürmeyen pratik bir açıkgözlülüğe, soyumuza vergi en büyük üstünlük gözüyle bakıyor, her vakit, hatta bir gün müziğin bize sağlayabileceği mutluluğu özlesek de –böyle bir şey olmaz ya– bu açıkgözlülük gülümsemesiyle kendimizi

avutmak istiyoruz. Ne var ki, Josefine başka; müziği seviyor ve bize de sevdirmesini biliyor. Bir o var zaten; onun göçüp gitmesiyle, kim bilir nice zaman yaşamımızdan silinip gidecek müzik.

Şu müzik neyin nesidir, bu konuda az kafa yormadım. Müziğe karşı en ufak bir yatkınlığımız yok; peki, nasıl oluyor da Josefine'nin şarkılarını anlıyor ya da Josefine'nin kendisi böyle bir şeyi yadsıdığına göre, hiç değilse anladığımızı sanıyoruz. Çünkü Josefine'nin şarkıları en duygusuzların bile duygusuz kalamayacağı güzelliktedir de ondan, diyerek en basitinden bir yanıt verilebilir buna, ama doyurucu bir yanıt sayılmaz. Gerçekten böyle olsa, şarkılarını dinledikçe bir olağanüstülük izlenimine kapılır, Josefine'nin hançeresinden daha önce dünyada işitmediğimiz, işitecek güce de asla sahip bulunmadığımız, bize duyursa duyursa bir tek onun, yalnız ve yalnız onun duyurabileceği bir şeylerin çın çın döküldüğü duygusu uyanırdı içimizde. Ama işte bana sorarsanız, böyle olmuyor, böyle bir duygu uyanmıyor bende ve başkalarında da uyandığını görmedim. Eş dost arasında, Josefine'nin şarkılarının öyle şarkı olarak bir olağanüstülüğü içermediğini birbirimize açıkça söyleyip duruyoruz.

Hem bakalım şarkı mı bunlar? Ne kadar müzikten anlamasak da, bir şarkı geleneğimiz var; eskiden şarkıyı bilen bir ulustuk; şarkıdan söz açan söylencelerimiz duruyor ortada; hatta elimizde eskiden kalmış, kuşkusuz artık kimsenin söyleyemediği şarkılar var. Yani şarkının ne olduğunu az buçuk biliyoruz, bu bildiğimiz kadarına da Josefine'nin sanatı doğrusu uy-

muyor. Hem bakalım şarkı mı Josefine'nin ki? Belki yalnızca bir ıslıktır! Islığı da hani aramızda becerememeyenimiz yoktur; ulusumuzun baş hüneridir bu. Doğrusu hüner de değil, yaşamımızın daha çok karakteristik bir dışavurumudur. Islığı hepimiz çalarız, ama hiçbirimiz kuşkusuz sanat diye öne sürmeyi düşünmez bunu. Islık çalışımız biz dikkat etmeden, hatta biz farkına varmadan gerçekleşir. Hatta aramızda, öyleleri vardır ki, ıslık çalmanın bizim özelliklerimizden biri olduğunu bile bilmez. Buna göre, Josefine gerçekten şarkı söylemeyip ıslık çalıyorsa, hatta belki –en azından ben bu görüşteyim– normal bir ıslığın sınırlarından öteye bile geçemiyor, belki sıradan bir toprak işçisinin çalışırken bütün gün kendini yormadan öttürüp durduğu ıslığı bile kıvırmaya gücü yetmiyorsa, eğer bütün bunlar doğruysa, o zaman Josefine'nin sözde sanatçılık savı çürütülmüş olur, ama asıl o zaman da Josefine'nin üzerimizdeki büyük etkisinin nedenlerini araştırıp bulmak gerekir.

Ne var ki, Josefine'nin sanatsal ürünü salt bir ıslıktan oluşmuyor. Hayli uzağına dikildiniz de ona kulak verdiniz mi ya da en iyisi kendinizi bir denemeye kalkıp, başkalarıyla şarkı söylerken Josefine'nin sesini seçmeye kalktınız mı, narinlik ve güçsüzlüğüyle biraz dikkati çeken normal ıslıktan başka şey işitmezsiniz kuşkusuz. Ama hemen önünde durdunuz mu, işiteceğiniz şey herhalde bir ıslık olmayacaktır; Josefine'nin ıslıkları, bizim Allah'ın günü dilimizden düşürmediğimiz ıslıklardan bir ayrımı içermese bile, bir kimsenin salt beylik bir işi yapmak üzere resmen ortaya çıkması gibi bir tuhaflık var bu işte. Fındık kır-

mak doğrusu bir sanat değildir, bu yüzden kimse çıkıp halkı başına toplamaya kalkmaz. Öyleyken bunu yapan ve bunda amacına ulaşan çıkarsa, besbelli işe fındık kırmaktan başka şeyler de karışıyor demektir. Veya yapılan şey salt fındık kırmaktır da, bu işi çok güzel becerdiğimizden şimdiye dek üzerinde pek durmamışızdır; derken bu yeni fındık kıran kalkmış, bize söz konusu becerinin içyüzünü göstermiştir. Bu arada onun, fındık kırmanın çoğumuzdan daha az üstesinden gelebilmesi, gösterisinin etkililiği bakımından hatta yarar bile sağlayabilir.

Belki Josefine'nin şarkıları da bunun gibi; kendimizde hiç de hayranlık duymadığımız şeyleri Josefine'de görünce bayılıyoruz; zaten o da bu konuda tıpkı bizim gibi düşünüyor. Bir gün Josefine –elbet sık yaptığı bir şeydi bu onun– yanındaki birinin dikkatini ulusumuzun ortak ıslığına çekerken ben de vardım; şöyle bir değinip geçmişti, ama Josefine için bu kadarı bile fazlaydı. Onun bu sıradaki gülümsemesi gibi arsızca ve burnu havada bir gülümseme görmedim; dıştan bakınca inceliğin ta kendisi, hatta ince hanımlardan yana zengin ulusumuzun içinde bile inceliğiyle dikkati çeken Josefine'nin davranışı düpedüz bayağıydı. Zaten pek duyarlı biri olan Josefine de sanırım bunu hemen sezmişti ki, kendini toparlamıştı. Yani kuşku götürmeyen bir şey varsa, Josefine, sanatıyla ıslık arasında bir ilişkinin varlığını kabule yanaşmıyor. Karşıt düşüncedekileri sadece hor görüyor, belki de onlara içten içe kin duyuyor. Bayağı bir kendini beğenmişlikle ilgisi yok bunun, çünkü benim de biraz aralarında yer aldığım karşıt düşüncedekile-

rin Josefine'ye hayranlığı, halkın hayranlığından kuşkusuz daha az sayılmaz; gelgelelim, Josefine'nin dilediği salt hayranlık değil, tıpatıp kendi belirlediği biçimde bir hayranlık, yoksa salt hayranlığa boş veriyor Josefine. İnsan karşısına oturdu mu, anlıyor kendisini; ona karşı muhalefet, ancak uzaktan uzağa yapılabiliyor; karşısında insan seziyor ki, onun ıslığı salt ıslıktan başka şeydir.

Islık çalmak düşünceye yer vermeyen alışkanlıklarımızdan olduğu için, öyle sanılır ki, Josefine'yi dinlerken de ıslık çalıyoruz; Josefine'nin sanatı bir rahatlık veriyor bize ve biz de rahatlamaya görelim, sarılırız ıslığa; ne var ki, Josefine'yi dinlerken kimse ıslık çalmıyor, çıt çıkmıyor hiçbirimizden; özlediğimiz, hiç değilse ıslıklarımız yüzünden uzak kaldığımız huzura kavuşmuşuz gibi susuyoruz. Acaba bizi büyüleyip hayran bırakan Josefine'nin şarkıları mı, yoksa daha çok onun güçsüz sesini kuşatan görkemli sessizlik mi? Bir defasında Josefine tam şarkı söylerken, içimizden ufak tefek, budala biri çıkıp alabildiğine masum bir ıslık tutturmaz mı? Doğrusu Josefine'ninkiyle bu ıslık arasında en ufak bir ayrım yoktu; orada, karşımızda Josefine'nin bu kadar pratiğe karşın hâlâ çekingen ıslığı; yanımızda, dinleyiciler arasında ise kendini bilmez çocuksu bir ıslık; aradaki ayrım belirlenecek gibi değildi; öyleyken, içimizden çıkan o bozguncuyu hemen ıslıklayıp susturduk. Bunu hiç yapmayabilirdik de hani; Josefine kollarını alabildiğine açıp da, boynunu uzatabildiği kadar yukarı uzatıp düpedüz kendinden geçerek o zafer ıslığını öttürürken, zaten bizimki korku ve utancından kuşkusuz si-

nip saklanacağı bir köşe arayacaktı. Josefine de hep böyledir zaten, küçük bir şeyi, bir rastlantıyı, bir direnişi, salondaki bir çıtırtıyı, ışıklandırmadaki bir bozukluğu şarkılarının etkisini artırmak için fırsat bilir. Ona kalırsa, sağır kulaklar önünde şarkı söylemektedir; doğrusu hayranlığın da, alkışın da esirgendiği yok kendisinden; ama düşündüğü gibi bir anlayış görmeye gelince: Josefine hanidir bunu gözden çıkarmış durumda. Böyle olunca, baş gösterecek bütün aksaklıklar, elbet onun arayıp da bulamadığı şeyler; dışarıdan şarkılarının temiz akışını bozmaya yönelik, ufak bir çabayla, hatta hiç çaba harcamadan, yalnızca kendini bir gösterivermekle alt edilecek karşı koymaların, kalabalığı uyandırmada, onlara anlayış değilse bile sezgi dolu bir saygı aşılamada kendisine yararı dokunabilir çünkü. Ufak şeylerden Josefine bunca yararlandıktan sonra, büyük şeylerden nice yararlanır, düşünün artık! Pek tedirgin bir yaşamımız var; her yeni gün yeni şaşırtmacalar, yeni tasa, umut ve korkular çıkarıyor önümüze; gündüz ya da gece, başı dara düştü mü kapısını çalabileceği eşi dostu olmasa, tek kişinin bütün bunlara göğüs germesi düşünülecek gibi değil; hatta eş dost varken bile çokluk pek güç; kimi zaman bir tek kişiden taşıyacağı yük altında binlerce omzun sarsılıp titrediği görülüyor. İşte böylesi anlar kendisi için vaktin geldiğini seziyor Josefine; o narinliğiyle karşımıza dikiliveriyor, özellikle göğsünün alt yanı fena halde titriyor; sanki olanca gücü şarkıda toplanmış da, doğrudan şarkıya hizmet etmeyen nesi varsa en ufak bir güçten, en ufak bir varoluş şansından yoksun bırakılmış; sanki çırılçıp-

lak soyulmuş da tüm tehlikelere açık, yalnızca iyi ruhların koruyuculuğuna terk edilmiş bulunuyor; sanki öyle düpedüz kendini unutup şarkılarında yaşarken, yanı başından geçecek soğuk bir esinti hayatına mal olabilecek. Ama işte onu böyle gördük mü, sözde hasımları olan bizler şöyle diyoruz kendi kendimize: "Islık çalmak bile Josefine'den uzak; değil şarkıyı, şarkıyı bir yana bırakalım, şu ülkede herkesin öttürdüğü ıslıkları az buçuk kıvırabilmek için kendini alabildiğine zorlaması gerekiyor." Böyle görünüyor bize, ne var ki, daha önce de söylendiği gibi, kaçınılmazlığına karşın hemen yine silinip gidiveren üstünkörü bir izlenim bu. Çok sürmeden sıcacık, vücut vücuda vermiş, çekingen soluyuşlarla kulak kabartarak Josefine'yi dinleyen kalabalığın duygu seline biz de kapılıp gidiyoruz.

Hemen hep devinim üzere bulunan, ikide bir enikonu belirsiz amaçlar uğrunda ordan oraya seğirten ulusumuz bireylerinin oluşturduğu dinleyici kalabalığını çevresine toplayabilmek için, Josefine'nin o küçük başını geriye atıp ağzını yarı açması, gözlerini kaldırıp şarkı söylemek istediğini sezdiren bir tavır takınması çok kez yetiyor. Dilediği yerde böyle davranabiliyor Josefine; çünkü bunun için ta uzaklardan görülebilen bir yer gereli değil; şöyle kuytu, işte o anda akla esip de seçilivermiş rasgele bir yer pekâlâ bu işi görüyor. Josefine'nin şarkı söyleyeceği haberi hemen yayılıyor ortalığa ve çok geçmeden halk alay alay sökün ediyor. Hani ara sıra birtakım engeller baş göstermiyor değil; çünkü tam da civcivli zamanlarda şarkı söylemeye bayılıyor Josefine. Böyle zamanlar-

da da türlü dert ve tasalarla her birimiz bir yana savrulmuş oluyor, ne kadar istesek de Josefine'nin dilediği kadar çabuk bir araya gelemiyoruz. Bu durumda Josefine, o yüce dağları ben yarattım tavrıyla, yetersiz sayıda bir dinleyici topluluğunun önünde belki bir süre bekliyor, ama ardından çileden çıkıyor kuşkusuz, daha sonra tepinmeye başlıyor, hiç de bir kıza yakışmayacak sövgüler savurup hatta onu bunu ısırdığı oluyor. Ama böyle davranması bile gölge düşürmüyor ününe; Josefine'nin aşırı isteklerinin biraz dizginlemesi gerekirken, bunları yerine getirmek için herkeste bir uğraşıp didinmedir başlıyor; dinleyici toplamak için haberciler çıkarılıyor sağa sola, ama böyle yapıldığı kendisinden saklanıyor; çevredeki bütün yollara gözcüler dikiliyor; gözcüler, uzaktan gelenlere işarette bulunup çabuk olmalarını bildiriyor ve bütün bu çabalar sürdürülüyor aralıksız, ta ki sonunda az çok bir dinleyici topluluğu bir araya toplanmış olsun.

Halkı Josefine'nin çevresinde böyle pervane olmaya götüren nedir acaba? İşte size Josefine'nin şarkıları nasıl şeylerdir sorusu kadar yanıtlanması güç ve aslında bu soruyla birlikte ele alınması gereken bir diğer soru. Hani halkın Josefine'ye şarkıları dolayısıyla kayıtsız şartsız bağlılığı ileri sürülebilse, bu soru ortadan kaldırılıp tümüyle ikinci soruya bağlanabilirdi. Ama işte öyle değil durum; kayıtsız şartsız bir bağlılığı pek tanımıyor ulusumuz. Açıkgözlülüğü, şüphesiz kimseye zararı dokunmayan bir açıkgözlülüğü her şeyden çok seven bir ulus, çocuksu fısıldaşmalara, dudakları oynatmaktan ileri geçmeyen ma-

sum dedikodulara can atan böyle bir ulus, kendini Josefine'ye kayıtsız şartsız teslim etmez nihayet; sanırım kendisi de bunu seziyor, güçsüz hançerisini olanca zorlaması da işte bununla savaşmak için.

Ancak, böyle genel yargılarda pek de ileri gitmek doğru değil kuşkusuz. Hani kayıtsız şartsız olmasa bile, halk yine de bağlı Josefine'ye. Örneğin, kalkıp Josefine'ye gülemez. Şunu da itiraf etmek gerekiyor ki, Josefine'nin karşısındakini güldüren halleri de yok değil; zaten gülme denen şeye hep yakın hissederiz kendimizi; sürdürdüğümüz yaşamın onca rezilliğine karşın, hafif bir gülüşü dudaklarımızdan hiç eksik etmeyiz. Ama Josefine'ye güldüğümüz yok. Bazen bende öyle bir izlenim uyanıyor ki, sanki halk Josefine'yi, nasılsa sivrilmiş ve söz konusu sivrilmeyi şarkılarına borçlu olduğunu sanan bu narin ve korunmaya muhtaç yarattığı kendisine emanet edilmiş görüyor, ona göz kulak olması gerektiğini sanıyor; ancak, nedenini de bilmiyor kimse; bilinen yalnız ortada böyle bir gerçeğin varlığı. Eh, bir emanete de gülünmez kuşkusuz; gülündü mü emanete hıyanet edilir. Bu yüzden, içimizdeki pek kötü niyetli kişilerin ara sıra kalkıp, "Josefine'yi gördük mü, gülmek gelmiyor içimizden." diye söylenmesi, Josefine'ye karşı yapılmış bir hainlik ki, o kadar olur.

Yani halk, bir babanın, küçücük elini ricayla mı, yoksa ille vereceksin diye mi, pek bilinmeksizin kendisine uzatan bir yavruyu bağrına basışı gibi, Josefine'nin üzerine kanat geriyor. Ulusumuzun bu çeşit babalık ödevleri için işe yaramadığı akla gelebilir; ama doğrusu, en azından Josefine'ye karşı örnek öl-

çüde başarıyor bu işi; halkın böyle bir konuda ortaklaşa üstesinden geldiğini tek başına yapmak, kimsenin harcı değil. Öyle ya, halkla tek kişi arasında güç bakımından pek büyük bir fark var; halk koruyacağı birini çekip sıcacık yakıncağızına alsın tamam, o kimse yeterince korunmuş demektir. Ama Josefine'ye böyle şeylerden söz açmak kimin haddine; "Eksik olsun koruyuculuğunuz." deyip çıkıveriyor. "Öyle, öyle, eksik olsun." diye düşünüyoruz biz de. Hem onun başkaldırışı, söylediklerimizi çürütmez doğrusu; daha çok bu, düpedüz çocuksu bir davranış, çocuksu bir teşekkürdür; bir babanın ise buna aldırmaması gerekir.

Gelgelelim, Josefine ile halk arasındaki bu ilişkiyle o kadar kolay açıklanamayan kimi başka şeyler de işe karışıyor. Yani Josefine karşıt düşünüşte; o, kendisinin halkı koruduğuna inanıyor. Politik ve ekonomik sıkıntılardan sözde kendi şarkısı kurtarıyormuş bizi; şarkısının üstesinden geldiği şey, işte öylesine büyükmüş; felaketi üzerimizden kovup uzaklaştıramıyor mu, bize en azından buna göğüs germe gücünü veriyormuş. Kendisi bunu böyle söylemiyor, bir başka türlü söylediği de yok. Zaten Josefine az konuşan biri, boşboğazlar arasında susup duruyor hep; ama yine de gözlerinde çakan şimşekler bize bunu açıklıyor, kapalı ağzından –ağzını kapalı tutabilen de topu topu üç beş kişi var aramızda, Josefine de işte bunu beceremiyor– okunuyor bu. Ne zaman kötü bir haber gelse –kimi günler de kötü haberler, aralarında yanlışları ve yarı doğruları olmak üzere üst üste damlar– hemen doğruluyor Josefine; oysa başka va-

kit, yorgun ve bezgin, kalkmayı bilmiyor yerinden; doğruluyor ve boynunu uzatıp kopacak fırtınadan önce bir çoban gibi sürüsünü gözleriyle kucaklamaya çalışıyor. Orası öyle; çocuklar da, ele avuca sığmaz ve taşkın davranışlarıyla benzeri istekler öne sürer; ama Josefine'nin istekleri hiç de onlarınki gibi nedensiz değil. Elbet, Josefine bizi ne kurtarıyor, ne bize güç sağlıyor. Kendisine bu ulusun kurtarıcısı süsünü vermek kolay doğrusu; bir ulus ki acılara alışkındır, kendini gözetmez, çabuk karar verir, ölümü iyi tanır, dıştan bakıldı mı korkak gibi görünürse de, aşırı bir ataklık havasında yaşar sürekli, sonra gözüpek olduğu kadar doğurgandır; tarihçilerin –genellikle tarih araştırmalarını tümüyle savsaklarız hep– korkudan donakalacağı kurbanlarla da olsa kendi kendini şimdiye dek nasılsa hep kurtarmış bu ulusun sonradan kurtarıcısı geçinmek hiç zor değil bence. Ama yine de bizim, hele başımız sıkıştı mı, Josefine'nin sesine her zamankinden dikkatle kulak kabarttığımız yalan değil. Tepemizde dolaşan tehlikeler bizi daha sessiz, daha alçakgönüllü, Josefine'nin buyruklarına karşı daha uysal yapıyor; seve seve bir araya geliyor, seve seve birbirimize sokuluyoruz; hele o üzücü asıl sorun dışında bir başka nedene dayandığından güle oynaya yapıyoruz bunu; sanki savaştan önce barış içitini bir arada şöyle tez elden –evet, tez davranmak gerekiyor; oysa Josefine çokluk, çokluk unutuyor bunu– içiyoruz. Pek bir şarkı gösterisi değil de, daha çok ulusal bir toplantı bu, öyle bir toplantı ki, karşımızdaki küçük ıslıktan başka ortalıkta çıt çıkmıyor; boşboğazlıkla vakit öldürülemeyecek kadar durum

nazik. Bu da, elbet Josefine'i asla memnun bırakacak bir şey değil. Aramızdaki yerinin asla açık seçik belirlenmemesinden duyduğu bütün o sinirli hoşnutsuzluğa karşın, Josefine'nin kendine güvenden kamaşan gözleri yine de kimi şeyleri göremiyor; doğrusu öyle pek fazla bir çaba gerektirmeksizin, daha da çok şeyleri görmemesi sağlanabilir. Bir dalkavuklar grubu da bu amaçla, dolayısıyla aslında kamu çıkarına uygun olarak aralıksız çalıp duruyor. Ne var ki, fazla önemsenmeyerek, ilgi görmeksizin, ulusal bir toplantının bir köşesinde şarkı söylemeye gelince: Doğrusu hiç de küçümsenecek bir şey olmamasına karşın, Josefine'nin bu uğurda şarkılarını feda etmeyeceği kuşkusuz.

Hani feda etmesi de gerekmiyor, çünkü ilgi görmüyor değil sanatı. Gerçi aklımız bambaşka şeylerde oluyor, ortadaki sessizlik hiç de yalnız şarkının hatırı için değil; kimimiz asla başını kaldırıp Josefine'ye bakmıyor, yanı başındaki komşusunun kürküne gömmüş duruyor yüzünü, yani Josefine orada, yukarıda şarkı söyleyeceğim diye boşuna çırpınıyor; ama yine de, ne diye yadsıyalım, Josefine'nin ıslıklarından bir şeylerin bize kadar sokulduğunu duyuyoruz. Başkaları kendilerini susmak zorunda görürken sesini duyuran bu ıslık, adeta ulusun tek kişiye bir bildirisi gibi yayılıyor çevreye. Tam da ciddi kararlar ortasında işitilen Josefine'nin incecik ıslığıyla, düşmanca bir dünyanın hayhuyu ortasında yaşayan ulusumuzun zavallılığı arasında adeta bir ayrım yok gibi. Josefine dayatıyor; hiçlikten öteye gitmeyen bu ses, hiçlikten öteye gitmeyen bu başarı dayatıyor, bize

doğru bir yol açıyor kendine; bunu düşünmek doğrusu hoş bir şey. Diyelim ki bir gün aramızdan gerçek bir şarkıcı çıktı, böyle bir zamanda elbet ona katlanamaz, bu tür saçma bir gösteriden hep birlikte yüz çevirirdik. Kendisini dinlememizin, şarkılarına karşı bir kanıt sayılacağını öğrenmekten Allah Josefine'yi korusun. Hoş, Josefine de biraz sezmiyor değil bunu, yoksa kendisini dinlediğimiz ne diye ısrarla yadsımaya kalksın. Ama beri yandan boyuna sürdürüyor şarkılarını, ıslıklarını öttürerek atlayıp geçiyor içindeki sezginin üzerinden.

Ama Josefine için her vakit bir avuntu kaynağı var ortada: Bir bakıma kendisini gerçekten dinlemiyor değiliz. Belki de bir ses sanatçısını dinler gibi dinliyoruz onu, bir ses sanatçısının üzerimizde boşuna uyandırmaya çalışacağı etkiyi, Josefine ele geçirmesini beceriyor; böyle bir etki, yalnızca kendisinin yetersiz olanaklarından beklenebilir. Bu da, sanırım en başta bizim yaşamımızla ilgili.

Gençlik nedir bildiği yok bizim ulusun, kısacık bir çocukluk çağından bile habersizdir. Gerçi aralıksız istekler sürülür öne, çocuklara ayrı bir özgürlük sağlansın, özel bir koruma altında büyüsün çocuklar, biraz tasa ve kaygıdan uzak yaşamak,biraz amaçsız ortada gezip dolaşmak, oynayıp eğlenmek hakları tanınsın ve bunların gerçekleşmesine çalışılsın denir; böylesi istekler sürülür ortaya, hemen herkes de bunları onaylar ve doğrusu söz konusu isteklerden daha da onaylanmaya değer şey yoktur; ancak, yaşamımızın gerçeği düşünülürse, yine bunlardan daha az benimsenmeye elverişli bir şey gösterilemez. İs-

tekler onaylanır, istekler doğrultusunda çalışmalara girişilir; ne var ki, çok sürmeden yine her şey eski durumuna döner. O türlü bir yaşamımız var ki, bir çocuk şöyle biraz koşup yürüdü ve çevresini az buçuk tanıyıp seçebildi mi, bir yetişkin gibi kendi başının çaresine bakmak zorunda. Ekonomik nedenler yüzünden dağınık yaşadığımız bölgeler öyle çok ki! Düşmanlarımızsa yığınla. Dört bir yanda bizim için hazırlanmış tuzakların sayısı önceden kestirilecek gibi değil, dolayısıyla çocuklarımızı var olma savaşından uzak tutamayız, bunu yapmak kendilerini vaktinden önce ölümün kucağına atmak olur. Bu üzücü nedenlere hatırı sayılır bir başka neden daha gelip katılıyor kuşkusuz: Soyumuza vergi doğurganlık. Bir kuşak her biri de sayıca kabarık bir öncekini sürüp götürüyor, çocuklara çocukluğunu yaşayacak vakit yok. Başka uluslarda çocuklar titiz bir bakım görseler de, kendileri için okullar açılıp ve her Allah'ın günü bu okullardan ulusun yarını çocuklar akın akın çıkıp gelse de, yine de bunlar uzun süre, her gün, hep aynı çocuk olarak kalır. Bizim okullarımız yoktur, ama ulusumuzun bağrından alabildiğine kısa aralarla gözle kavramayacak yığınlar halinde çocuklarımız fışkırır; henüz ıslık çalamıyorlar mı, keyifli keyifli ötüşür henüz yürüyemiyorlar ise yuvarlanır ya da arkadan gelenlerin yüklenmesiyle yerde tekerlenip giderler; henüz gözleri görmüyor mu, savruk sakar her şeyi kendileriyle sürükleyip götürürler; hey gidi çocuklarımız! Sonra, o sözü geçen okullardaki gibi hep aynı çocuk değillerdir; hayır, her vakit, her vakit yenileri gelir arkadan, aralıksız gelir, bir çocuk daha ortada

görünür görünmez çıkar çocukluktan, ama hemen onun ardı sıra kalabalık ve aceleleriyle ötekilerden ayrılmayan yeni çocuk yüzleri, mutluluktan pembe, ileri doğru itişir. Hani bu ne kadar güzel şey olsa, başkaları bu yüzden bize ne kadar imrense de, gerçek bir çocukluk dönemini çocuklarımıza sağlamaktan uzak durumdayız. Bu da birtakım sonuçlara yol açıyor; sökülüp atılamayan dipdiri bir çocuksuluk ulusumuzun içine işlemiş sürdürüyor varlığını. En değerli şeyimiz olan şaşmaz pratik zekâmıza tam bir aykırılıkla, kimi zaman düpedüz aptalca davranıyoruz. Çocuklar nasıl aptalca davranırsa öyle, saçma, savurgan, eli açık, düşüncesiz ve hepsi de çokluk ufak bir zevk için. Bundan duyduğumuz kıvanç, kuşkusuz çocuk kıvancının bütün gücünü artık içermiyorsa da, kendisinde ondan bir şeyler barındırdığı kuşkusuz. İşte ulusumuzun bu çocuksuluğundan Josefine de öteden beri yararlanıyor.

Ama bizim ulusumuz yalnız çocuksu değil, bir bakıma vaktinden önce kocamıştır. Çocukluk ve yaşlılık, bizde başkalarındakine benzemiyor. Gençlik yüzü gördüğümüz yok; o saat yetişkin bireyler olup çıkıyor ve gereğinden uzun süre öyle kalıyoruz. Bu yüzden, beli bir bezginlik ve umutsuzluk, ulusumuzun genellikle dayanıklı ve umut dolu varlığı içinden geniş izler bırakarak yol alıyor. Müziğe karşı yeteneksizliğimiz de sanırım bununla ilgili; müzik için pek yaşlıyız, müziğin heyecanı ve coşkusu üzerimizdeki ağırlığa uygun düşmüyor, yorgun bir el işaretiyle onu yanımıza yaklaştırmıyoruz. Islıktan başka şeyle uğraştığımız yok; şurda burda biraz ıslık, bizim için doğrusu

bu. Kim bilir, belki içimizde müziğe yetenekli olanlarımız vardır; ama böyleleri aramızda bulunsa da, soydaşlarımızın karakteri, söz konusu yeteneği daha gelişip serpilmeden boğup atardı. Ama Josefine dilediği gibi ıslık çalsın, şarkı söylesin ya da kendisi buna ne isim veriyorsa onu yapsın, rahatsız etmiyor bizi, isteklerimize uygun düşüyor, buna pekâlâ katlanabiliyoruz. Josefine'nin bize sunduğu, müziğe ilişkin bir şeyleri içerse bile, elden geldiği kadar bir hiç durumuna indirgenmiştir bu. Bir müzik geleneğini sürdürüyor, ama bunu zerre kadar bize yük olmayacak biçimde yapıyoruz.

Ne var ki, Josefine böyle bir ruh durumunu yaşayan ulusumuza daha başka şeyler de getiriyor. Konserlerinde, hele bunların nazik zamanlara rastlayanlarında, kendisine şarkıcı olarak yalnızca pek genç kimseler ilgi gösteriyor artık; Josefine'nin dudaklarını büzüşünü, sevimli ön dişleri arasından havayı üfleyişini, ağzından çıkan sesler karşısında hayranlıkla kendinden geçişini ve bunu giderek daha bir anlaşılmaz gördüğü yeni başarılara güçlenmek için kullanışlarını yalnız gençler şaşkınlıkla izliyor; asıl kalabalık ise, açıkça görüldüğü gibi, kendi kabuğuna çekilmiş durumda. Bu konserlerde, boğuşma ve didişmeler arasındaki bu kısa molalarda herkes düşlere kaptırıyor kendini; sanki herkes ellerinin ve kollarının gevşediğini duyuyor; sanki huzurdan yoksun bireyler, ulusun kocaman sıcacık yatağında bir yol keyiflerince uzanıp geriniyorlar. İşte bu düşler arasında da yer yer Josefine'nin ıslığı duyuluyor. Kendisi kadife gibi pırıl pırıl diye niteliyor bu ıslığı, biz ise dan dun bir ıs-

lık diyoruz; ama ne olursa olsun, Josefine'nin ıslığı için aranıp da bulunmayacak anlardır bunlar; zaten müzik, kendisini hazır bekleyen bir anı asla ele geçiremez. Josefine'nin ıslığı kısa geçen zavallı çocukluğumuzdan, yitip gitmiş, bir daha dünyada ele geçmeyecek o mutluluktan bir şeyler barındırıyor kendisinde; ama bugünün civcivli yaşamından, bu yaşamın kısa, akıl almaz, öyleyken varlığını sürdüren ve ölüp gitmeyecek olan neşesinden de kimi şeyler saklı bu ıslıkta. Ve bütün bunlar doğrusu öyle iri iri tonlarla değil, hafiften, fısıltıyla, senli benli, kimi biraz kısık sesle dile getiriliyor. Ancak, bir ıslık olduğu kuşkusuz. Hem neden olmasın? Islık bizim ulusumuzun dilidir; ne var ki, bazıları ömür boyu ıslık çalar da, farkına varmaz. Josefine'de ise ıslık, günlük yaşamın bağlarından kurtarmış kendini, bizleri de kısa bir süre söz konusu bağlardan kurtarıyor; bu gösterilerden kuşkusuz yoksun kalmak istemeyiz.

Gelgelelim bununla, Josefine'nin söz konusu anların bize taze güç falan sağladığı savı arasında dağlar kadar fark var. Kuşkusuz sıradan kişiler için bu, yoksa Josefine'nin dalkavukları için değil; dalkavuklar apaçık bir küstahlıkla, "Başka nasıl olur ki!" diyorlar. "Halkın, hele tehlike apaçık kapıyı çaldığı zamanlar akın akın koşup gelmesi, hatta bu yüzden bazen tehlikenin vaktinde gereği gibi önlenememesi yoksa nasıl açıklanabilir?" Hani bu son sözler ne çare doğru; ama Josefine'nin yüzünü ağartacak bir şey de değil, hele buna, böylesi toplantıların beklenmedik anda düşmanlarımız tarafından dağıtıldığı, bazılarımızın bu arada can verdiği, oysa bütün olup bitenlerin suç-

lusu gözüyle bakılacak, hatta belki ıslığıyla düşmanı çağırıp getirmiş olan Josefine'nin her vakit en güvenilir yeri elinde, taraftarlarının koruyuculuğuna sığınıp usulcacık ve çarçabuk hepimizden önce sıvışıp gittiği eklenirse! Ama bunu da aslında biliyor herkes; öyleyken Josefine bir dahaki sefer canının istediği yerde ve canı istediği zaman şarkı söylemeye kalkar kalkmaz hemen seğirtiyor. Söz konusu durumdan Josefine'nin adeta yasalara bağlı bulunmadığı, ulusu tehlikeye atmak pahasına da olsa dilediğini yapabileceği ve bütün yaptıklarının da bağışlanacağı sonucu çıkarılabilir. Ama gerçekten böyle olaydı, Josefine'nin isteklerinin de anlaşılmadık yanı kalmazdı; hatta kendisine verilmiş özgürlük, bu olağanüstü, başka kimseye bağışlanmayan, yasaları aslında çiğneyip geçen armağan, halkın Josefine'yi kendisinin ileri sürdüğü gibi anlamadığının, Josefine'nin sanatı karşısında çaresizlik ve şaşkınlık içinde kaldığının, kendini bu sanata layık hissetmediğinin, dolayısıyla Josefine'ye verdiği üzüntüyü adeta umutsuz bir davranışla bir başka yoldan gidermeye çalıştığının ve nasıl Josefine'nin sanatı kavrayış gücünün dışında ise, onun şahsını ve isteklerini de kendi buyrukları dışında bıraktığının bir itirafı sayılabilirdi. Gelgelelim, hiç aslı yok bunun; belki ulusumuz, bazen pek çabuk pes ediyor Josefine karşısında; ancak, kimsenin önünde kayıtsız şartsız boyun eğmediği gibi, onun önünde de böyle davrandığı yok.

Josefine hanidir, belki sanatla uğraşmaya başladığından beri, şarkı söylemesinin dikkate alınarak her türlü iş güçten uzak tutulması için uğraşıp duruyor;

yani günlük geçim derdiyle yaşam savaşına ilişkin tüm tasa ve kaygılar üzerinden alınsın, bunlar belki de bütünüyle ulusun üzerine yıkılsın istiyor. Şıpsevdi hayranları, ki böyleleri bulunmuyor değil aramızda, daha yalnızca bu isteğin tuhaflığına, böyle bir isteği doğurabilen ruh durumuna bakarak bunun içsel yönden haklı bir istek sayılabileceği sonucuna varabilir. Oysa bizim ulus, daha değişik sonuçlar çıkarıyor durumdan ve Josefine'nin isteğini serinkanlılıkla geri çeviriyor. Ayrıca, söz konusu isteğin dayandırılmak istendiği nedenleri çürüteceğim diye pek yormuyor kendini. Örneğin, Josefine'nin dediğine göre, çalışırken harcadığı çaba, şarkı söylerken harcadığı çabaya göre az bir şeymiş, ama yine de şarkıdan sonra gereği gibi dinlenip yeni şarkılar için güçlenmekten onu alıkoyuyor, bu yüzden her seferinde bitkin düşene kadar didinip çırpınmasına karşın, yine de erişebileceği en yüksek düzeye erişemiyormuş. Halk Josefine'yi dinliyor, ama omuz silkip geçiyor söylediklerine. Pek kolay duygulanan bu ulus, kimi vakit hiç tınmıyor. Bu yadsıyışlar bazen öyle sert kaçıyor ki, Josefine'nin kendisi bile şaşıp kalıyor, boyun eğer gibi görünüyor, gerektiği gibi çalışıp çabalıyor, söyleyebildiği kadar şarkı da söylüyor; ama çok geçmiyor aradan, birden taze güçlerle –öyle görülüyor ki, bu bakımdan sahip olduğu güçler sınırsız– yeniden savaşı ele alıyor.

Gelgelelim açıkça ortada olan bir şey varsa, Josefine, sözle dile getirdiği isteklerine kavuşmak için uğraşmıyor. Aklı başında biri; işten kaçtığı yok; zaten bizler, işten kaçmak diye bir şey bilmeyiz. İstekleri

kabul edilse de, Josefine'nin eski yaşamını sürdüreceği kuşkusuz; çalışması şarkı söylemesini asla kösteklemeyecek, çalışması da şarkı söylemesini kuşkusuz daha güzelleştirmeyecektir. Yani onun elde etmeye çalıştığı, sanatının zaman aşımına kesinlikle direten, şimdiye kadar bilinenin kat kat üstünde açıkça takdir görmesidir. Ne var ki, başka hemen her isteği gerçekleşebilir görünürken, bu isteği gerçekleşmeyeceğim diye dayatıyor. Belki Josefine'nin, daha başlangıçta saldırılarını bir başka yöne yöneltmesi gerekirdi; belki şimdi o da yanıldığını görüyor, ama geri dönemiyor bir türlü; çünkü artık bir gerileyiş, kendi kendine ihanet olacaktır; artık ölmek var, dönmek yoktur kendisi için.

Hani gerçekten, dediği gibi, düşmanları bulunsa Josefine'nin bu savaşımını kılını kıpırdatmadan seyredip keyiflenirdi. Ama düşmanları yok; şurda burda bazıları çıkıp kendisine itirazlar yöneltse bile, kimseyi keyiflendirmiyor böyle bir savaş.Çünkü bir kez halk, ilgili konuda bir yargıç gibi soğuk davranıyor, ki bu da bizde az rastlanır bir şeydir. Bir kimse bir tutumu Josefine için yerinde görse bile, halkın gün gelip kendisini de benzer bir davranışa konu yapabileceğini düşünmesi, bütün neşesini kaçırmaya yetiyor. Josefine'nin gerek ileri sürdüğü istekte, gerek isteğin geri çevrilmesinde önemli olan, ne bu isteğin, ne geri çevirmenin kendisi değil, ulusun kapısını bireylerinden birine böyle sımsıkı kapayabilmesidir; hele bu ulusun aynı birey üzerine bir baba, hatta babadan da ileri alçakgönüllü bir sevecenlikle titrediği düşünülürse!

Halkın yerinde tek kişi olsa, bu noktada şöyle bir sanıya kapılabilirdi insan: Söz konusu kimse bütün zaman Josefine'nin isteklerine boyun eğmiş, ama bu boyun eğişe bir son vermek için sürekli yanıp tutuşmuş, boyun eğişlerin her şeye karşın zamanı gelip gereken sınıra kavuşacağı inancıyla insanüstü bir uysallık göstermiş, hatta tek işi hızlandırsın, tek Josefine'yi şımartıp onu habire yeni isteklere yöneltsin ve sonunda gerçekten bu en son isteği ortaya atmasını sağlasın diye gerekenden çoğuna peki demiş, bu da gerçekleşince kuşkusuz uzun boylu beklemeksizin –her şey çoktan hazırlanmış çünkü– kesin hayırı yapıştırmış. Ama durum hiç de böyle değil, bu türlü hileli yollara yüz vermiyor halk; üstelik Josefine'ye karşı duyduğu saygı içten ve sınanmış bir saygı; sonra Josefine'nin istediği de kuşkusuz o kadar zorlu bir şey ki, düşüncelerini açıklamaktan çekinmeyen her çocuk kendisine sonucu önceden söyleyebilir. Ama her şeye karşın, Josefine'nin ilgili konudaki görüşünde belki sözü geçen sanılar da rol oynuyor ve bunlar onun geri çevrilmekten duyduğu üzüntüye bir burukluk katıyordur.

Ne var ki, Josefine bu türlü sanılara kapılsa bile, yılgınlığa kapılıp savaşmaktan el çektiği yok. Hatta şu son zamanda savaş daha da kızıştı; Josefine şimdiye kadar bu savaşı yalnız sözle mi sürdürmüştü, şimdi ona göre daha etkili, bize kalırsa kendisi için daha sakıncalı yollar denemeye başladı.

Bazıları sanıyor ki, Josefine yaşlandığını seziyor, sesinin bozulmaya yüz tuttuğunu anlıyor, dolayısıyla değerini kabul ettirme yolunda son savaşı verme za-

manının gelip çattığını görüyor da,ondan böyle diretiyor. Ben, buna inanmıyorum. Gerçekten öyle olsa, Josefine Josefine'likten çıkardı. Onun için ne bir yaşlanma söz konusudur, ne sesinde gerileme. Josefine bir istekte bulunuyorsa, dış değil, iç nedenler zorladığı için yapıyordur bunu. Onun en yüksekteki bir taca el uzatışı, tacın o anda işte biraz daha aşağı sarkmasından değil, alabildiğine yüksekte bulunmasındandır; elinden gelse, Josefine tacı tutar da daha yükseğe asar.

Ne var ki, dış zorlukları küçümsemesi, onu en yakışıksız önlemlere başvurmaktan da alıkoymuyor. Haklılığından yüzde yüz emin; bu durumda ise hakkını hangi yoldan elde edişinin ne önemi var, hele kanısınca doğru dürüst çarelerin para etmediği böyle bir dünyada. Hatta hak uğrundaki savaşını, şarkı alanından kendisi için daha az değerli bir başka alana kaydırması belki bu yüzdendir. Taraftarları, onun ağzından çıkan kimi sözleri çevreye yaymış durumda; buna göre, Josefine, en gizli muhalefet gruplarına kadar herkes için bir zevk kaynağı olacak gibi –halkın anladığı anlamda değil hani, halk zaten öteden beri şarkılarından zevk aldığını ileri sürüyor, kendisinin anladığı anlamda bir zevk bu– şarkı söylemeye düpedüz güçlü hissediyormuş kendini. Ama, diye ekliyormuş Josefine, yüce olana ihanet edip bayağıya yüz veremeyeceğinden, nasılsa öyle kalmasını doğru görüyormuş. İşten kurtulma savaşında ise durum başka türlü; gerçi bu da şarkı uğrunda bir savaşım, ama burada Josefine doğrudan o değerli silahıyla savaşmıyor, başvurduğu her önlem de iyi ve güzel bu yüzden.

Örneğin, bir ara şöyle bir haber yayıldı ortalığa: Josefine, istediklerine pek denmezse, koloraturları kısaltmak niyetindeymiş. Koloratur hiç bilmediğim bir şey benim, Josefine'nin şarkılarında da buna benzer bir şeyin hiç farkına varmadım. Gelgelelim, Josefine koloraturları kısaltacakmış; şimdilik ortadan kaldırmayacak da, yalnız kısaltacak. Gözdağı olarak ileri sürdüğü şeyi de gerçekten yapasıymış; ne var ki, onun eski dinletileriyle şimdikiler arasında bir ayrım çarpmadığı benim gözüme. Halk, yine birlik bütünlük içinde, Josefine'yi her zamanki gibi, koloratur konusunda bir şey demeksizin dinledi ve isteklerine karşı davranışında da bir değişiklik olmadı. Şunu da söyleyeyim ki, Josefine'nin endamı gibi, düşünüşünde de kuşkusuz kimi vakit pek ince ve zarif bir şeyler saklı. Dolayısıyla örneğin halka karşı koloraturlar konusundaki kararı gereğinden sert kaçmış ve pek ansızın alınmış gibi, bir dahaki kez yine koloraturları tastamam söyleyeceğini açıkladı, ama bir sonraki konserin ardından yine değiştirdi düşüncesini; bundan böyle büyük koloraturlar kesinlikle geçmişe karışacak ve Josefine'nin istekleri için uygun bir karara varılmadıkça yeniden ortaya çıkmayacakmış. Ama düşüncelere dalmış bir büyük adam, nasıl bir çocuğun boşboğazlığını duyar da duymazdan gelirse, hak da bütün bu açıklamaları, kararları ve karar değiştirmelerini gerçekte iyi yürekli, ama ulaşılmaz bir tutumla işitmezlikten geliyor.

Josefine'nin ise boyun eğdiği yok; örneğin, bu yakında şöyle bir sav ileri sürdü: Çalışırken bileği incinmiş de, şarkı söylerken ayakta dikilmek zahmet veri-

yormuş kendisine; bundan böyle şarkıların kendilerinde bile kısaltmaya gitmek zorundaymış. Josefine her ne kadar topallıyor ve adamları tarafından koltuklanıyorsa da, kimse ortada gerçek bir incinmenin varlığına inanmıyor, Josefine'nin narin vücudunun bizimkilerden ayrı bir duyarlıkla donatıldığını itiraf etsek bile, değil mi ki bir işçi ulusuz ve Josefine de bu ulusun bir parçasıdır, öyle her sıyrık için topallamaya kalkarsak, bütün halkın topallaması bitmez artık. Josefine istediği kadar bir kötürüm gibi onun bunun yardımıyla yürümeye çalışsın ve söz konusu durumda istediği kadar eskisinden sık halka görünsün, halk onun şarkılarını yine her zamanki gibi şükran ve hayranlıkla dinliyor, kısaltma işini de fazla büyüttüğü yok.

Sürekli topallayamayacağından tutup bir başka şey uyduruyor Josefine, yorgunluğunu öne sürüyor, keyifsizliğini, güçsüzlüğünü bahane ediyor. Artık konserden ayrı olarak bir de tiyatro seyrediyoruz. Bakıyoruz, peşindeki taraftarları şarkı söylesin diye Josefine'ye ricalar yöneltiyor, yalvarıp yakarıyorlar. Hayhay, söylemek istiyormuş, ama söyleyemiyormuş işte. Bunun üzerine onu avutuyor, dört bir yandan kendisine iltifatlar yağdırıyor, onu neredeyse kucaklayarak şarkı söylemesi için önceden belirlenmiş yere getiriyorlar. Sonunda Josefine, neye yorumlanacağı bilinmeyen gözyaşlarıyla boyun eğiyor, ama anlaşılan son gücünü kullanıp bitkin durumda şarkıya başlamak istiyor; kolları eskisi gibi açılmış değil de, biraz fazla kısa izlenimini uyandıracak gibi vücudundan sarkıyor aşağı; böyle bir durumda şarkıya başla-

mak istiyor, ama yine de işin yürümeyeceği anlaşılıyor, ansızın kızgın bir baş oynatışıyla bunu belli ediyor Josefine ve gözlerimizin önünde yığılıp kalıyor. Ne var ki, sonradan kendini toparlayıp yeniden kalkıyor ayağa ve şarkı söylemesini sürdürüyor; sanırım eskisinden de pek değişik olmuyor söylediği şarkı; insanın kulağı çok ince nüansları ayırt edebiliyorsa, belki biraz olağanüstü bir heyecanın varlığı duyulabiliyor seste ve bu heyecan da şarkının sadece yararına oluyor. En sonunda da, hatta eskisinden az bir yorgunluk göze çarpıyor Josefine'nin halinde. Süzülür gibi sekişi böyle nitelenebilirse, sağlam adımlarla, taraftarlarının yardımlarını geri çevirerek ve saygıyla önünden çekilen kalabalığı soğuk bakışlarla süzerek uzaklaşıyor.

Son günlerde böyleydi durum; ama en yeni olay, şarkı söylemesinin beklendiği bir anda Josefine'nin ortadan kayboluşu. Kendisini yalnızca adamları aramıyor, çok kişi üstlendi bu işi, ama boşuna! Josefine kayıplara karıştı, şarkı söylemekten kaçıyor, şarkı söylesin diye kendisine ricada bulunulmasını bile istemiyor, bu kez büsbütün terk etti bizleri.

Tuhaftır, ama ne kadar da yanlış hesabı şu akıllı Josefine'nin; öyle ki, yanlış ki, insan, sanki hiç hesaba başvurmadığına, dünyamızda pek hazin olmaktan kurtulamayacak yazgısının peşi sıra sürüklenip gittiğine inanası geliyor. Şarkı söylemeyi kendi eliyle bir yana itip, ruhlarımız üzerindeki otoritesini kendi eliyle yok ediyor. Bu ruhları o kadar az tanımasına karşın, nasıl onların üzerinde böyle bir otoriteyi kurabilmiş, şaşılacak şey! Saklanıyor, şarkı söylemiyor, ama halk,

bu serinkanlı, görünür bir düş kırıklığından uzak, egemen kendi içinde dingin bu kitle, görünüş her ne kadar yalanlasa da, sadece armağan verip asla kimseden, hatta Josefine'den bile armağan kabul etmeyen bu ulus, yine kendi yolunda yürüyüp gidiyor.

Josefine'nin ise yaman olacak hali. Çok geçmeden son ıslığı ortalıkta yankılanıp sönecek. Josefine, ulusumuzun bengi tarihinde yalnızca bir epizottur ve halkımız bu kaybın altından kalkacaktır. Elbet, bizler için kolay değil; bundan böyle tam bir suskunluk içinde nasıl bir araya gelebilir, toplantılar düzenleyebiliriz? Ama Josefine varken de suskun değil miydi bu toplantılar? Sanki Josefine'nin gerçek ıslığı, bu ıslığın anısından çok mu daha sesli, çok mu daha canlıydı? Bu ıslık, onun sağlığında bile yalnızca bir anı değil miydi? O bilge davranışıyla halk, Josefine'nin şarkılarını bu bakımdan kaybedilmezliği dolayısıyla bu kaybedilmezliğinden ötürü değil mi böyle el üstünde tuttu.

Yani yoksun kalacağımız, belki hiç de fazla bir şey olmayacak. Josefine'ye gelince, dünyanın mihnet ve çilelerinden kurtulmuş –bu ise ona göre seçilmişlere vergi bir şey– ulusumuz kahramanlarının sayısız kalabalığı içinde güle oynaya kaybolacak ve çok sürmeden bütün öbür kardeşleri gibi, tarihle uğraşmadığımız için çifte bir esenliğe kavuşarak unutulup gidecek.

Öykülerin Oluşumu

Yargı: 1913 yılının 22 Eylülü'nü 23 Eylülü'ne bağlayan gece yazıldı. Felice Bauer'e adanan öykü, ilk kez, Max Brod tarafından hazırlanan edebiyat yıllığı *Arkadia*'da (Eilpizg, Kurt Wolff Yayınevi, s. 53-65) çıktı.

Cezalılar Kolonisi: Pasley/Wagenbach'a göre, 1914 yılının 4 Ekim'le 8 Ekim tarihleri arasında, Felice Bauer'le ilişkinin koptuğu bir sırada yazıldı. Uzun öykü 1919 yılında Kurt Wolff Yayınevi'nde (Leipzig) Drugulin baskısı dizisinin dördüncü kitabı olarak çıktı.

Köy Öğretmeni (Dev Köstebek): 18 Aralık 1914'te yazılmaya başlandı. Bu tarihi izleyen akşamlarda Kafka öykü üzerindeki çalışmasını sürdürdü. Ancak 6 Ocak 1915'te öykünün yazımına geçici bir süre ara verildi. Brod, öykünün adını 'Dev Köstebek' olarak değiştirip 1935'te yayınlanan *Bir Savaşın Tasviri*'ne aldı.

Blumfeld, Yaşlıca Bir Bekâr: Öykü 8 Şubat 1915'te yazılmaya başlandı. Tamamlanmadan kaldı.

Öykünün yazımına ne zaman ara verildiği belli değil. İlk kez Max Brod tarafından hazırlanan *Bir Savaşın Tasviri* kitabında yayınlandı (1935).

Köprü: İsmini Max Brod'un koyduğu kısa öykü, 1917 yılının Ocak/Şubat aylarında oluşan ilk oktav boy defterden alınmıştır.

Çin Seddi'nin İnşasında: Altıncı oktav boy defterde yer almakta. Kafka'nın kız kardeşi için bir kitaba yazdığı 29 Mart 1917 tarihli metinle ilgili ithaf yazısı dikkate alınırsa, öykü 29 Mart 1917'den birkaç gün önce yazılmış olabilir. Besbelli bitirilmeden kalmış öykü içinden Kafka sadece bir bölümü 'İmparator'un Bir Haberi' ismiyle *Bir Köy Hekimi* kitabına almıştır. Öykü ilk kez *Bir Savaşın Tasviri*'nde yayınlandı.

Eskiden Bir Yaprak: Altıncı oktav boy defterde yer aldığına göre, 1917 yılının Mart/Nisan aylarında yazılmış olması gerekiyor. İlk kez iki aylık dergi Marsyas'ta çıktı (y.1, sayı 1, Temmuz/Ağustos 1917, s. 80 vd.)

On Bir Oğul: Elde matbaa harfiyle bir manuskrisi bulunmakta. Malcolm Pasley'e göre 20 Mart 1917'den sonra, ama mart ayının son haftasından önce yazılmış olabilir. İlk çıktığı yer: *Bir Köy Hekimi*, Kurt Wolff Yayınevi 1919 s. 102-124.

Komşu: Altıncı oktav boy defter (Mart/Haziran 1917) bu kısa öyküyle başlamakta. İsmi Max Brod ta-

rafından konan öykü ilk kez, *Çin Seddi'nin İnşasında* kitabında çıktı (1931).

Çiftlik Kapısına Vuruş: Altıncı oktav boy defterde yer aldığına göre, Mart/Nisan 1917'de yazıldığı anlaşılıyor. İsmini Max Brod'un koyduğu öykü ilk kez *Çin Seddi'nin İnşasında* kitabında yayınlandı (1931).

Bir Melezleme: Öykü ikinci oktav boy defterin başındaki *"Komşu"* öyküsünün arkasından gelmekte. Buna göre yazılış tarihi Mayıs/Haziran 1917 olabilir. İlk kez *Çin Seddi'nin İnşasında* yayınlandı (1931).

Maden Ocağını Ziyaret: Elde bir manuskrisi bulunmuyor. Öykünün başlığı ilk kez yayıncı Kurt Wolff'a yazılan 20 Ağustos 1917 tarihli mektupta karşımıza çıkmakta. Malcolm Pasley'e göre, 22 Ağustos 1917'nin hemen ardından yazılmış olabilir.

Evin Beyinin Tasası: Elde bir manuskrisi bulunmuyor. Öykünün isminden ilk kez Kurt Wolff'a yazılan 20 Ağustos 1917 tarihli bir mektupta söz edilmekte. Malcolm Pasley'e göre, 1917 Nisanı'nda kaleme alınmış olabilir.

Yeni Lambalar: 1917 Ağustos sonunda yazılmış olabilir.

Geri Çevrilme: Malcolm Pasley'e göre 1920 tarihinden kalma bir kâğıt paketinde yer almakta. İsmi Max Brod tarafından konan öykü ilk kez *Bir Savaşın Tasviri*'nde yayınlandı.

Yasalar Sorunu Üzerine: Malcolm Pasley'e göre 1920 yılından kalma kâğıt paketinde yer almakta. İlk kez *Çin Seddi'nin İnşasında* yayınlandı.

Asker Toplama: 1920 yılından kalma kâğıt paketinde yer alıyor. İsmi Max Brod tarafından konmuştur.

Bir Arada: 1920 yılından kalma kâğıt paketinde bulunuyor. İsmi Max Brod tarafından konmuştur.

Sınav: İsmi Max Brod tarafından konan öykü, 1920 yılından kalma kâğıt paketinde bulunuyor. İlk kez *Bir Savaşın Tasviri*'nde yayınlandı (1936).

Lehte Konuşucular: 'Açlık Şampiyonu' diye nitelenen defterde yer alıyor. 1922 ilkbaharında yazılmış olabilir. İsmi Max Brod tarafından konan öykü ilk kez *Bir Savaşın Tasviri*'nde yayınlandı (1936).

Havramızda: 'Açlık Şampiyonu' defterinde bulunuyor. Yazılış tarihi 1920 Mayıs sonrası.

Bir Köpeğin Araştırmaları: 1922 yazında Plana'da yazımına başlanmış olabilecek öykünün yazımı Prag'da sürdürüldü, 1922 Ekimi'nde ise bitirilmeden yazımına son verildi. İsmi Max Brod tarafından konan öykü ilk kez *Çin Seddi'nin İnşasında* kitabında yayınlandı (1931).

Kan Koca: Yazılış tarihi bir olasılıkla 1922 Ekimi.

İlk kez *Çin Seddi'nin İnşasında* yayınlandı (1931). Öykünün ismi Max Brod tarafından konmuştur.

Mecazlar Üstüne: Yazılış tarihi en geç 1922 Aralık ayı. İsmi Max Brod tarafından konan öykü ilk kez *Çin Seddi'nin İnşasında* kitabında yayınlandı.

Dönüş: Yazılış tarihi 1920 yılı güz mevsiminin sonları. İsmi Max Brod tarafından konan öykü *Çin Seddi'nin İnşasında* yayınlandı (1931).

Yuva: Kafka'nın son hayat arkadaşı Dora Diamont'ın anımsadığına göre öykü, birlikte Berlin-Heglitz'de geçirilen 1923/24 kısımda kasım sonuyla aralık sonu arasında yazılıp bitirildi. Öykünün sonu ne yazık ki sonradan kaybolmuştur. İsmi Max Brod tarafından konan öykü, ilk kez *Çin Seddi'nin İnşasında* yayınlandı (1931).

Ufak Tefek Bir Kadın: Max Brod'un günlüğüne düştüğü bir nottan anlaşıldığına göre, Kafka öyküyü 1923 Ocakı'nda dostuna okudu. 'Yuva'dan sonra yazıldığı göz önünde tutulursa, Aralık 1923 ve Ocak 1924 arasında doğmuş olabilir. İlk kez *Açlık Şampiyonu* kitabından çıktı. (Berlin, Die Schmiede Yayınevi 1924, s. 15-30).

Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu: Kafka'nın sağlığında kaleme aldığı son öykü. 1924 Martı'nda yazıldı. 'Prager Presse' gazetesinin 20 Nisan 1924 tarihli Paskalya ekinde ilk kez yayınlandı.

Kronoloji

1883, 3 Temmuz: Franz Kafka, ticaretle uğraşan babası Hermann Kafka'yla (1852-1931), kızlık soyadı Löwy olan Julie'nin (1856-1934) en büyük çocukları olarak yaşama gözlerini açtı.

1889, 16 Eylül: Fleischmark'ta (Et Pazarı) **Deutsche Kuabenschule'**ye (Alman-Erkek İlkokulu) gitti. Çocukluğunda rol oynamış başlıca kişiler: Fransız mürebbiye Bailly, kâhya kadın Marie Werner, bir ahçı kadın ve öğretmen Moritz Beck.

1893, 20 Eylül: Kafka, Kinsky-Palais'taki **Altstädter Deutscher Gymnasium'**a (Altstadt-Alman Lisesi) girdi. Daha ilk lise yıllarında yazmaya başladı.

1896, 13 Haziran: Bar-mizwah (Konfirmasyon).

1897 Rudolf Illowy ile arkadaş oldu.

1898 Hugo Bergmann ile ömür boyu süren, Ewald Felix Pribram ile üniversite günlerine, Oskar Pol-

lak'la 1904 yılına kadar uzanan dostlukların kuruluşu. Sosyalizme ilgi, Nietzsche'den, Darwin'den, doğa tarihi hocası Adolf Fottwald'dan etkilenme.

1901 Temmuz: Olgunluk sınavı (Abitur).

Sonbahar: Prag'daki **Alman Üniversitesi'**ne (Deutsche Universitât) girdi; iki hafta kimya, sonra hukuk derslerine devam etti, arada sanat tarihi derslerini izledi.

1902 İlkbahar: Agustos Saver'den germanistik okudu.

Ekim: Paul Kisch'le germanistik öğrenimi için Münih'e gitti. Kış yarıyılında Prag'da hukuk öğrenimi; Max Brod'la ilk karşılaşma.

1903 Temmuz: Hukuk tarihi devlet sınavı.

1904 Güz/Kış: *Bir Savaşın Tasviri* (Beschreibung eines Kampfes) üzerinde çalışma.

1905

Temmuz/Ağustos: Zuckmantel'deki (Şilezya) şifa yurdu, ilk sevgi.

Sonbahar/Kış: Oskar Baum, Max Brod ve Felix Weltsch'le düzenli buluşup konuşmaların başlaması.

1906, 16 Mart: Doktora sınavı.

Nisan-Eylül: Annesinin üvey kardeşi Richard

Löwy'nin Prag'daki avukatlık bürosunda çalışma.

18 Haziran: Alfred Weber'in yanında hukuk doktorasını yaptı.

Ekim: 1907 Eylülü'ne kadar ilkin sulh hukuk, daha sonra ceza mahkemesinde çalıştı.

1907 İlkbahar: *Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande* (Taşrada Düğün Hazırlıkları).

Ekim: Özel sigorta ortaklığı **Assicurazioni Generali**'ye yardımcı eleman olarak girdi.

1908 Şubat: Mayıs'a kadar Prag-Ticaret Akademisi'nde işçi sigortası kursu.

Mart: **Betrachtung** (Gizlem) iki ayda bir çıkan **Hyperion** dergisinde yayınlandı.

Temmuz sonu: Yarı tüzel Prag İşçi Kaza Sigortası'nda yardımcı memur olarak çalışmaya başladı.

1909, 24 Mayıs: Petersburg'tan gelmiş Rus İmparatorluk Balesi'nin (Eugenie Eduardowa) bir gösterisine gitti. Günlük.

4 Eylül: Max ve Otto Brod'la tatil için Gardasee kıyısındaki Riva'ya yolculuk.

11 Eylül: Brescia'da düzenlenen uçuş top-

lantısında: **Die Aeroplane in Brescia** (Brescia'da Uçaklar).

Aralık: Kuzey Bohemya'ya iş gezisi.

1910 Franz Werfel'le daha yakından tanışma.

1 Mayıs: Sigortanın hukuk danışmanı oldu.

Ağustos: Saaz'da tatil.

8-17 Ekim: Max ve Otto Brod'la Paris'e gezi.

3-9 Aralık: Berlin'e gezi (tiyatro gösterilerini izleme).

1911, 30 Ocak'tan – yaklaşık 12 Şubat'a kadar: Friedland'a iş gezisi; gezi günlüğü.

Şubat sonu: Kuzey Bohemya'ya iş gezisi.

Nisan: Warnsdorf'a iş gezisi (doğal tedavi uzmanı Schnitzer'le tanışma).

26 Ağustos - 13 Eylül: Max Brod'la Lugano'ya, Stresa'ya, Milano'ya ve Paris'e tatil gezisi. Gezinin hemen ardından, Kafka, Zürih çevresindeki Erlenbach Sanatoryumu'nda bir hafta kaldı.

Sonbahar: Max Brod'la **Richard ve Samuel** üzerinde çalışma.

4 Ekim: Lemberg'ten gelerek 1912 başına kadar Prag'da kalan bir doğu Yahudi tiyatro topluluğunun ilk kez bir gösterisini izledi. Oyuncu Jizchak Löwy ile tanışma ve dostluk.

14 Aralık: Hermann Kafka, ailenin mülkiyetindeki asbest fabrikasıyla yeteri kadar ilgilenmediği için, oğlu Kafka'ya suçlamalar yöneltti. Kafka, öğle sonraları boş kaldıkça fabrikaya göz kulak olacağına söz verdi.

1912 Kış: ***Der Verschollene***'nin (Kayıp) ilk versiyonu yazıldı.

6 Mart: Hermann Kafka'nın asbest fabrikasıyla ilgili olarak oğluna yönelttiği suçlamalar; Kafka'da intihar düşünceleri. İleriki haftalar yine zaman zaman fabrikada çalışma.

1 Haziran: Kafka, Çek anarşisti Frantisek Soukup'un "Amerika ve memurları" üstüne verdiği projeksiyonlu konferansı izledi; konferans, **Der Verschollene**'nin (Kayıp) yazılmasını olumlu yönde etkiledi.

28 Haziran - 7 Temmuz: Max Brod'la Weimar'a tatil gezisi.

8-29 Temmuz: Harz'ta Stapelburg dolayındaki **Jungborn Doğal Tedavi Yurdu**'nda kaldı.

Ağustosun ilk yarısı. ***Betrachtung*** (Gözlem) cildi baskıya hazır duruma getirildi.

13 Ağustos: Prag'ta Max Brod'un anne ve babasının evinde Felice Bauer'le ilk karşılaşma.

20 Eylül: Kafka, Felice Bauer'e ilk mektubu yazar.

22-23 Eylül: ***Der Verschollene*** (Kayıp) üzerinde çalışma (İkinci Versiyon)

28 Eylül: Kafka, yazdığı mektuba Felice'den yanıt alır.

7 Ekim: Asbest fabrikası dolayısıyla aile içinde tartışma. Kız kardeşi Ottla, Kafka'ya karşı anne ve babasının tarafını tutar; Kafka'da intihar düşünceleri.

17 Kasım: ***Die Verwandlung*** (Değişim) üzerinde çalışmaya başlar.

25-26 Kasım: Kratzau'a iş gezisi.

4 Aralık: Prag Herder Derneği'nin düzenlediği yazarlar gecesinde, Kafka, **Das Urteil** (Yargı) öyküsünü okur.

6-7 Aralık: ***Die Vermandlung*** (Değişim) bitirilir.

9 Aralık: Leitmeritz'e iş gezisi.

18 Ocak: Kafka, Prag'da konuk topluluk olarak bulunan Rus İmparatorluk Balesi'nin bir gösterisini izler. Martin Buber'le tanışma.

24 Ocak: Kafka **Der Vershollene** (Kayıp) romanı üzerindeki çalışmasına ara verir.

Şubat/Mart: Ottla'yla arasında geçici bir yabancılaşma.

1 Mart: Çalıştığı sigortada sekreterliğe yükselir, gerektiğinde müdüre vekalet eder.

23-24 Mart: Felice'yle Berlin'de buluşma. Albert Ehrenstein.

25 Mart: Leipzig üzerinden Prag'a dönüş.

27 Mart: Aussig'e iş gezisi.

7 Nisan: Prag dolayındaki Troja'da bahçe işlerinde çalışmaya başlar.

22 Nisan: Aussig'e iş gezisi.

11-12 Mayıs: Felice'yle görüşmek üzere Berlin'e yolculuk.

7 Haziran: Ottla hasta, Kafka'nın anne ve babası ise banyo kürü için Franzensbad'dadır; Kafka mağazayla ilgilenmek zorunda kalır.

10-16 Haziran: Kafka bir mektup yazarak Felice'ye evlenme önerisinde bulunur.

28 Haziran: Prag'da yaşayan doktor ve yazar Ernst Weiss'la ilk karşılaşma.

6 Temmuz: Küçük kız kardeşi Ottla ve annebabasıyla, büyük kız kardeşlerinin Radesowitz'deki yazlıklarında.

13 Temmuz: Radesowitz'e gezi.

23 Temmuz: Felix Weltsch'le Roztok'ta.

28 Ağustos: Felice'nin babasına yazılan mektup.

6-13 Eylül: Müdür Marschner'le Viyana'ya giderek, **Uluslararası Kazaları Önleme ve Kazazedeleri Kurtarma Kongresi**'ne katılır, XI. **Siyonist Kongresi**'ni izler; Albert Ehrenstein, Lise Weltsch, Felix Stössinger ve Ernst Weiss'la buluşma.

14 Eylül: Trieste üzerinden Venedik'e yolculuk.

22 Eylül-13 Ekim: Dr. V. Hartungen'in Riva'daki sanatoryumunda, İsviçreli G.W.'ye gönlünü kaptırır.

1 Kasım: Felice'nin arkadaşı Grete Bloch'ta tanışma.

8-9 Kasım: Kafka Berlin'de Felice'nin yanında.

Aralık ortası: Ernst Weiss, çalıştığı firmaya giderek Felice'yi bulur ve Kafka adına kendisinden uzun süre susmasının nedenini açıklamasını rica eder.

Şubat sonu: Robert Musil, Kafka'ya **Neue Rundschau** gazetesini birlikte çıkarmalarını önerir.

28 Şubat-1 Mart: Berlin'de Felice'yle buluşma. Martin Buber'i ziyaret.

Mart sonu: Kafka, Felice'nin kendisiyle evlenmek istememesi durumunda, Berlin'de gazetecilik yapmaya karar verir.

12-13 Nisan: Berlin'de Felice'yle resmi olmayan nişanlanma.

1 Mayıs: Felice Prag'a gelir; birlikte ev arama.

26 Mayıs: Kafka'nın annesi ve kız kardeşi Ottla Berlin'e gider.

30 Mayıs: Kafka, 1 Temmuz'da, Felice'yle resmen nişanlanmak üzere babasıyla Berlin'e gider.

2 Temmuz: Kafka, Felice'yle görüşmek için 11 ve 12 Temmuz'da Berlin'e gitmeye karar verir.

12 Temmuz: Berlin'de **Askanischer Hof** Oteli'nde Felice'yle görüşme; Grete Bloch, Erna Bauer ve Ernst Weiss da görüşmede hazır bulunur; sonunda nişanın bozulmasına karar verilir.

13-26 Temmuz: İzin; ilkin Lübeck ve Travemünde'ye, daha sonra Ernst Weiss ve Rahel Sansara ile Danimarka sınırları içindeki Marielyst'e yolculuk.

Ağustos başı: Kafka'nın askere alınması geriye bırakılır.

Ağustos: ***Prozess*** (Dava) üzerinde çalışma.

5-18 Ekim: ***Dava*** üzerindeki çalışmalarını hızlandırmak üzere işyerinden izin almıştır; bu arada **Der Verscholle-**

ne romanının bir bölümü olan **Oklahoma Doğa Tiyatrosu** ve **In der Strafkolonie** (Cezalılar Sömürgesi) öyküsü bitirilir.

25 Ekim: Kafka, Grete Bloch'tan bir yanıt alır; Grete Bloch, Felice'nin Kafka'ya bir mektup yollayacağını haber verir.

27 Ekim: Kafka, Felice'den bir mektup alır; Felice, Kafka'dan davranışının nedenini açıklamasını rica eder.

Ekim sonu/Kasım başı: Kafka mektubu yanıtlar.

18 Aralık: ***Dorfschullehrer*** (Köy Okulu Öğretmeni) üzerinde çalışma.

1915, 6 Ocak: ***Dorfschullehrer*** (Köy Öğretmeni) üzerindeki çalışmalara ara verir.

20 Ocak: ***Dava*** üzerindeki çalışmalar yarıda kesilir.

23-24 Ocak: Bodenbach'ta Felice'yle buluşma.

8 Şubat: ***Blumfeld, ein älterer Junggeselle***'yi (Blumfeld, Yaşlıca bir Bekâr) yazmaya başlar.

23-24 Mayıs: Felice ve Grete Bloch da Bohemya İsviçresi'nde.

Haziran: Felice'yle Karlsbad'da.

20-23 Temmuz: Rubmurg dolayındaki (Kuzey Bohemya) Frankenstein Sanatoryumu'nda.

14 Eylül: Max Brod'la mucizeler gösterdiği söylenen bir hahamı ziyaret eder.

Ekim: Carl Sternheim, Fontane Armağanı'nı kazanır; ama Franz Blei'ın önerisi üzerine armağan için öngörülen para ödülü Kafka'ya iletilir. **Verwandlung** (Değişim), René Schickele tarafından çıkarılan Weisse Blâtter (Beyaz Yapraklar) dizisinin 10. kitabı olarak yayınlanır.

1916, 8-10 Nisan: Ottla'yla Karlsbad'da.

14 Nisan: Robert Musil, Prag'a gelerek Kafka'yı ziyaret eder.

Nisan ortası: Nevrasteniden rahatsız olan Kafka, bir sinir doktoruna başvurur.

9 Mayıs: Kafka işinden ayrılmak ister, ama başvurusu geri çevrilir.

10-14 Mayıs: Karlsbad ve Marienbad'a iş gezisi.

3 Temmuz: Kafka, Marienbad'a dinlenmeye gider, burada Felice'yle **Schloss Balmoral** Oteli'nde kalır.

10 Kasım: Kafka Münih'e gider ve Galeri Goltz'ta **Cezalılar Sömürgesi'**ni okur.

11 Aralık: Felice'yle Münih'te.

12 Aralık: Kafka, Prag'a döner.

26 Kasım: Bugünden başlamak üzere, kız kardeşi Ottla'nın kiralayıp düzen-

lediği Alşimistler Sokağı'ndaki evinde çalışmaya başlar; nisan sonuna kadar burada, sonradan Köy Hekimi (Landartzt) cildinde topladığı öyküleri yazar.

1917 İlkyaz: Kafka İbranice öğrenmeye başlar.

Temmuz başı: Felice'yle ikinci kez nişanlanır; birlikte geziye çıkarak Budapeşte üzerinden Felice'nin Arad'daki kız kardeşine giderler. Ardından Kafka tek başına Viyana üzerinden Prag'a döner.

12-13 Ağustos: Kafka'nın ağzından geceleyin kan gelir.

13 Ağustos: Dr. Mühlstein'a başvurulur.

13-14 Ağustos: Ağızdan yeniden kan gelir.

14 Ağustos: Yine Dr. Mühlstein'a başvurulur.

24 Ağustos: Hastalık üzerinde Max Brod'la konuşma.

28 Ağustos: Dr. Mühlstein'a başvurulur.

3 Eylül: Bir kez daha Dr. Mühlstein'a gidilir; Dr. Mühlstein, çektiği röntgen filminde bir apeks nezlesi saptar.

4 Eylül: Max Brod'un ısrarı üzerine Profesör Dr. Friedel Pick'e başvurulur; Prof. Pick, Dr. Mühstein'ın koyduğu teşhisi doğrular.

7 Eylül: İşçi Kaza Sigortası, dinlenip kendini toparlaması için Kafka'yı üç ay gibi bir süre izinli sayar.

12 Eylül: Kafka, Zürau'daki kız kardeşi Ottla'nın yanına gider.

21 Eylül: Zürau'a gelen Felice, akşamleyin Ottla'yla Prag'a döner.

22 Aralık: Ottla Prag'a gider ve babasına Kafka'nın o zamana kadar aileden gizli tutulmuş hastalığını açıklar.

23 Aralık: Küçük bir köylü olarak bundan böyle taşrada yaşamak isteyen Kafka, kendisini emekliye ayırmaları için işyerine başvurur, ama başvurusu bir kez daha geri çevrilir.

22 Aralık: Kafka, Felice'yle buluşmak üzere Prag'a gider.

25 Aralık: Kafka, Felice'yle birlikte Max Brod'u ve eşini ziyaret eder.

Felice'yle nişanın bozulması, Kafka'nın hastalığına Felice'yle ayrılmalarının nedeni olarak bakılır.

26 Aralık: Öğleden önce Max Brod'da, Tolstoy'un **Yeniden Diriliş**'i üstüne söyleşi. Öğleden sonra Brod, Baum, Weltsch ve bunların eşleri, ayrıca Felice'yle **Schipkapass**'a gezi.

27 Aralık: Kafka, Felice'yi istasyona götürüp yolcu eder. Dr. Mühlstein'ı ziyaret.

28 Aralık: Askerlikten bağışık kılınma tarihi 1 Ocak olarak saptandığı için, Kafka işyerine döner.

1918, 1 Ocak: Kafka işyerine başvurarak kendisini emekliye ayırmalarını ister. Ama yalnızca dinlenme izni uzatılır.

Yaklaşık 6 Ocak: Kafka kör dostu Oskar Baum'la Zürau'a gider.

Mart sonu: Kafka, Ottla'nın bir yıl önce düzenlediği bahçede çalışmaya başlar.

18 Nisan: Prag'a yaptığı bir yolculuktan dönen Ottla, işyerinden iznin daha fazla uzatılmasına yanaşılmadığı haberini getirir.

30 Nisan: Kafka, Prag'a döner ve 2 Mayıs'ta sigortadaki işine yeniden başlar.

Eylülün 2. haftası: Kafka dinlenmek üzere Turnau'a gider. Bahçede çalışmalar. İbranice öğrenimi.

14 Ekim: Kafka o günlerde bütün Avrupa'yı kasıp kavuran İspanyol gribine yakalanır ve çok sıkıntılı günler yaşar.

Kasım ortası: Julie Kafka, ev hekimi Dr. Kral'a, oğlu Kafka'nın Schelesen'de dinlenmesi önerisinde bulunur.

19 Kasım: Kafka yeniden işe başlar.

30 Kasım: Julie Kafka, oğlunu Schelesen'e götürerek, Stüdl Pansiyonu'na yerleştirir.

1920, 22 Ocak: Kafka dinlenmek üzere yeniden Schelesen'e gider. Burada ayakkabıcılık yapan, ayrıca Yahudi cemaatinin işlerini gören Prag'lı bir adamın kızı Julie Wohryzek'le tanışır.

Mart sonu: Kafka, Ottla'yla Prag'a döner.

İlkbahar/Yaz: Kafka, sık sık Julie Wohryzek'le buluşur.

12-15 Mayıs: Kafka hastalanır.

Sonbahar: Julie Wohryzek'le evlenme girişimi başarısızlıkla sonuçlanır.

Kasım: Yeniden Schelesen'de Pansiyon Stüdl'de Max Brod'la beraber. Minze Eisner'le tanışma. **Babaya Mektup.**

15-16 Kasım: Ottla, Schelesen'e gelerek, ağabeyini ziyaret eder.

21 Kasım: Sigortada işe başlama.

22-29 Aralık: Kafka çalışamaz durumdadır.

1921, 5 Ocak-29 Şubat: ***O-özdeyişleri*** (Er-Aphorismen). **Ateşçi**'nin çevirisi üzerinde çalışan Çek gazetecisi Milena Jesenska'ya yazılan ilk mektubun bu zamana rastlama olasılığı vardır.

21-24 Şubat: Kafka, hastalık nedeniyle çalışamaz durumdadır.

Mart: Gustav Janouch'la tanışma.

Nisan başı: Kafka kür için Metan'a gider; burada ilkin birkaç gün Hotel Emma'da, daha sonra Untermais'teki Otteburg Pansiyonu'nda kalır. Milena'yla mektuplaşma.

Mayısın 2. haftası: Ottla, İşçi Kaza Sigortası'na başvurarak ağabeyi Kafka'nın izninin uzatılmasını sağlar.

29 Haziran-4 Temmuz: Kafka, Viyana'da Milena'yla beraber.

14-15 Ağustos: Milena'yla Gmünd'de, Avusturya ile Çekoslavakya arasındaki sınır kentinde buluşma.

Ağustos sonu: Üç yıllık bir aradan sonra yeniden yazıp çizmeye başlar.

Ekim: Ottla, sigortadan ağabeyi için bir dinlenme izni koparır.

18 Aralık: Kafka, Matliary'de Hohe Tatre'da (Yüksek Tetra) yatıp dinlenerek ve şişmanlama kürü yaparak, tüberkülozun ilerlemesini durdurmaya çalışır.

1921 Ocak: Milena, bir çeşit veda mektubu yazar. Cevap mektubunda Kafka, Milena'dan aralarındaki mektuplaşmaya son vermelerini ve bir daha görüşmemelerini ister.

31 Ocak - 3 Şubat: Kafka ağır bir üşütme nedeniyle yatağa düşer.

8 Şubat: Robert Klopstock'la ilk karşılaşma; arada kurulan dostluk.

10/11 Mart: Ottla, ağabeyinin direkt bir talimatı olmaksızın işyerine başvurarak iznin uzatılmasını sağlar.

Mart sonu/ Nisan başı: Kafka, yüksek ateşle seyreden bir bağırsak enfeksiyonuna yakalanır.

Yaklaşık 10 Mayıs: Ottla yeniden işyerine başvurarak iznin uzatılmasını rica eder; 13 Mayıs'ta izin uzatılır.

14-19 Ağustos: Ateşlenen Kafka yatakta yatar.

26 Ağustos: Prag'a dönüş.

Eylül: Ernst Weiss, Gustav Janouch, Minze Eisner ve Milena'yla buluşma.

Ekim başı: Milena'ya bütün günlük notlarını verir.

15 Ekim: Günlük tutmaya yeniden başlar.

17 Ekim: Kafka'nın haberi olmadan, Dr. O Hermann'la konuşan anne ve babası, Kafka'yı muayene etmesi ve bir raporla oğullarının sağlık kürü yapmasına olanak sağlamasını isterler.

24 Ekim: Albert Ehrenstein'la buluşma.

29 Ekim: İşyeri, Kafka'nın sağlık kürü yapmasını kabul eder.

Kasım: Kafka, Prag'da düzenli bir sağlık kürü uygular. Bunu izleyen günlerde Milena'nın ziyaretleri sıklaşır.

1922 Ocak ortası: Sinir krizi.

27 Ocak: Kafka, dinlenmek üzere Riesengebirge'deki Spindelmühle'ye gider.

3 Şubat: Kafka genel sekreterliği yükselir.

17 Şubat: Spindelmühle'den dönüş. Hemen ardından **Açlık Şampiyonu** (Ein Hungerkünstler) yazılır. **Şato** üzerindeki çalışmaların başlaması.

Haziran sonu: Luschnitz kıyısında Ottla'nın yazlık bir ev kiraladığı Plana'ya gidiş.

1 Temmuz: Kafka emekliye ayrılır. Bunu izleyen haftalarda **Bir Köpeğin Araştırmaları** (Forschungen eines Hundes) yazılır.

14 Temmuz: Kafka'nın babası Franzensbad'da ağır hastalanır; hemen Prag'a getirilerek, ameliyat edilir; Kafka da hiç zaman kaybetmeden Prag'a gelir.

19 Temmuz: Plana'ya dönüş.

Ağustos başı: Kafka, birkaç günlüğüne Prag'a döner.

Ağustos sonu: Ottla'nın eylülde Prag'a döneceği, oysa kendisinin bir ay daha otelde yalnız kalacağı düşüncesi Kafka'yı bir sinir krizine sürükler. **Şato** üzerindeki çalışmalara ara verilir.

10 Eylül: Sinir krizi. İklimin sertliğini ileri süren Ottla, ağabeyine Plana'dan ayrılmasını salık verir.

18 Eylül: Kafka, Prag'a döner.

Eylül sonu: Yeni bir sinir krizi.

1923 Kış/İlkbahar: Kafka, hastalığı nedeniyle çokluk yataktan çıkamaz. Filistinli Bayan Pua Bentovim'den İbranice dersi alır.

Nisan sonu/
Mayıs başı: Filistin üzerine bilgiler ileten Hugo Bergmann'la buluşmalar, Filistin'e göçme ve Bergmann'ın evinde kalma konusunda Kafka'nın planı.

Mayıs başı-
yaklaşık 11 Mayıs: Dinlenmek üzere Dobrichowitz'de.

Haziran: Milena'yla son karşılaşma.

Temmuz başı/
6 Ağustos: Elli ve çocuklarıyla Baltık Denizi kıyısındaki Müritz'te. Dora Dymant'la tanışma.

7-8 Ağustos: Berlin'de.

9 Ağustos: Prag'a dönüş.

22-23 Eylül: Prag'da.

24 Eylül: Berlin'e giderek Dora Dymant' ın yanında kalır.

25 Eylül: Steglitz'te, Miquelstrasse 8 No.'lu evde oturur. Daha sonra Pua Bentovim'le ve Brod'un bayan dostu Emmy Salveter'le buluşma. **Yahudilik Bilimi Yüksek Okulu**'ndaki dersleri izler.

7 Ekim: Ernst Weiss, Kafka'yı ziyaret eder.

Ekimin 2. haftası: Ottla ile annesi, Kafka'yı ay sonunda Prag'a gelerek dostlarına ve tanıdıklarına veda etme planından vazgeçirmeye çalışır, bunda da başarılı olurlar.

15 Kasım: Grunewaldstrasse'de 13 No.'lu eve taşınma.

Kasımın 3. haftası: Max Brod, Berlin'e gelerek Kafka'yı ziyaret eder.

25 Kasım: Ottla, ağabeyini ziyaret eder.

Aralık ortası: Ottla, işyerine giderek ağabeyinin durumunu açıklar ve Kafka'nın Çekoslovakya dışında uzun bir süre kalması için izin ister.

Noel: Kafka ateşlenmiş, yatağa düşmüştür.

1924, 1 Şubat: Berlin-Zehlendorf'ta **Heidestrasse** 25-26 numaralı eve taşınma. Sağlık durumunun ansızın kötüleşmesi.

17 Mart: Max Brod'la birlikte Prag'a dönüş.

Martın 2. haftası: ***Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu,*** (Josefine, die Sängerin oder das Volk der Mäuse) yazılır.

Mart: Hastalık gırtlağa sıçrar; Kafka bundan böyle ancak fısıldayarak konuşabilir.

Nisanın 2. haftası: Kafka Aşağı-Avusturya'da **Wiener Wald** Sanatoryumu'nda. Hastalığına gırtlak tüberkülozu tanısı konur.

Nisan ortası: Kafka, Viyana'da Prof. M. Hajek'in üniversite kliniğinde birkaç gün geçirir, daha önce konulan tanı doğrulanır.

19 Nisan: Klosterneuburg dolayındaki Kierling'te **Dr. Hoffmann Sanatoryumu'**na taşınma. Daha önce Viyana'da olduğu gibi, burada da Kafka'ya Dora bakar.

Mayıs başı: Robert Klopstock, Kafka'nın tıbbi bakımının bir bölümünü üstlenir. Kafka, **Açlık Şampiyonu** cildine girecek öykülerin provalarının tashihini yapar.

12 Mayıs: Max Brod, dostu Kafka'yı ziyarete gelir.

3 Haziran: Kafka, dünyaya gözlerini yumar.

11 Haziran: Prag-Straschnitz'deki Yahudi Gömütlüğü'nde toprağa verilir.